

1974-2024

50

מאירס ג'וינט
ברוקדייל

השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות

רותם נגר אידלמן ליטל ברלב
רינת נמר פורסטנברג אפרת גולובנציץ

עריכת לשון: סיגל אשכנזי
תרגום לאנגלית (תקציר): דוד סימר
עיצוב גרפי: ענת פרקו טולדנו

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

הסקירה נערכה ביוזמת משרד המשפטים ומומנה בסיועו.

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אלול תשפ"ד | ספטמבר 2024

רקע

בשנת 2006 נוסחה באו"ם האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות ונקבעו בה אמות מידה לשוויון של אנשים עם מוגבלות, להשתתפותם הפעילה והעצמאית בחברה, וכן לנגישות ולקבלת החלטות הנוגעות לחייהם. בישראל יש חקיקה מתקדמת בדבר שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, והיא נוגעת לתחומי חיים רבים, זאת בעקבות השפעות בין-לאומיות ומאבקים ומהלכים מקומיים. למרות היוזמות והחקיקות לקידום ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות, עדיין יש פערים בין אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות בכל תחומי החיים. נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים הזמינה מחקר לבחינת תחומי חיים מרכזיים להשתתפות בחברה (על פי האמנה בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות) מנקודת מבטם של אנשים עם מוגבלות.

מטרות המחקר

1. לספק תמונת מצב על ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל במגוון תחומי חיים מנקודת המבט של אנשים עם מוגבלות:
 - א. בקרב כלל האוכלוסייה לפי הימצאות מוגבלות
 - ב. בקרב אנשים מן האוכלוסייה הערבית לעומת בקרב אנשים מן האוכלוסייה היהודית
2. לבחון את העמדות והתפיסות של אנשים ללא מוגבלות על השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות

שיטה

סקר טלפוני בקרב אנשים בני 20+ נערך בין אוגוסט 2022 למרץ 2023 בעברית ובערבית. המדגם לסקר הטלפוני הכיל 15,000 רשומות של אנשים מן האוכלוסייה הבוגרת. מהם השיבו על השאלון 1,345 נבדקים: 658 (49%) מהם אנשים עם מוגבלות ו-687 (51%) אנשים ללא מוגבלות (היענות של כ-9%). 421 (31%) היו מן האוכלוסייה הערבית (212 עם מוגבלות ו-209 ללא מוגבלות) ו-924 (69%) היו מן האוכלוסייה היהודית (446 עם מוגבלות ו-478 ללא מוגבלות). הסקר התבסס על פיתוח כלי איתור חדש לזיהוי אנשים עם מוגבלות ועל פיתוח שאלונים על השתתפות בחברה (שאלון עומק ושאלון ביקורת), בין היתר באמצעות קבוצות מיקוד של אנשים עם מוגבלות. ועדת היגוי מקצועית מטעם נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ליוותה את תהליך המחקר ועם חבריה נמנו אנשים עם מוגבלות ואנשי מקצוע שיש להם ידע רחב בתחום.

עיקרי הממצאים

הדוח מציג נתונים עדכניים על הפערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בכל תחומי החיים, כגון השכלה, תעסוקה, אוריינות דיגיטלית וצריכת שירותי בריאות. גם בקרב האוכלוסייה הערבית נמצאו פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות במגוון תחומי חיים. בחלק מתחומי החיים שנבדקו נמצא שהפערים בין אנשים עם וללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית היו גדולים יותר מן הפערים באוכלוסייה היהודית, למשל בתחום ההשכלה והתעסוקה.

המחקר הצביע על כמה חסמים חברתיים שיש לתת עליהם את הדעת כדי לצמצם את הפערים בין אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות:

- 4% עד 34% מן האנשים ללא מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה מעורב בחייהם. לדוגמה: 34% מן האנשים ללא מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה שותף שלהם לדירה, ו-15% אינם מסכימים שהוא יהיה עמית שלהם בעבודה. אנשים ללא מוגבלות הסכימו למעורבות של אנשים עם מוגבלות חושית או פיזית בחייהם יותר משהסכימו למעורבות של אנשים עם אוטיזם, מוגבלות נפשית או מוגבלות שכלית-קוגניטיבית בחייהם
- אנשים עם מוגבלות שסיימו תיכון ורצו להמשיך להשכלה על-תיכונית אך לא עשו זאת, ציינו כגורמים מעכבים את המוגבלות עצמה או את מצב בריאותם ואי-קבלת התאמות מספקות. 56% מן האנשים עם מוגבלות שרכשו השכלה לאחר סיום בית ספר תיכון וחשו שנדרשו להם התאמות ממוסד הלימודים, לא קיבלו אותן; חוץ מהם 20% דיווחו כי לא ידעו כלל שיש אפשרות לקבל התאמות
- אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה שאינם עובדים וחיפשו עבודה, דיווחו על גורמים תומכי תעסוקה שעשויים לעזור להם להתחיל לעבוד: עזרה בחיפוש עבודה (29%), גמישות או התאמות בשעות העבודה (22%), ליווי וסיוע בשלבי הקליטה וההסתגלות לעבודה (17%)
- בשנים האחרונות קודמה מדיניות להנגשת המרחב הציבורי ושירותים ציבוריים רבים עבור אנשים עם מוגבלות. למרות זאת דיווחו 14% עד 28% מן האנשים עם מוגבלות ששירותים או פעילויות אינם נגישים עבורם

רקע

בשנת 2006 נוסחה באו"ם האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות. נקבעו בה אמות מידה לשוויון של אנשים עם מוגבלות, להשתתפותם הפעילה והעצמאית בחברה, וכן לנגישות ולקבלת החלטות הנוגעות לחייהם. גם בישראל יש חקיקה בדבר שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, והיא נוגעת לתחומי חיים רבים, זאת בעקבות השפעות בין-לאומיות ומאבקים ומהלכים מקומיים. למרות היוזמות והחקיקות לקידום ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות, עדיין יש פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בכל תחומי החיים: השכלה, תעסוקה, השתתפות באירועי קהילה ופנאי, השתתפות פוליטית ועוד. פערים אלו מושפעים ממגוון רחב של גורמים חברתיים המשמשים כחסמים או כהזדמנויות להשתתפות בחברה. לפיכך הזמינה נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים מחקר לבחינת תחומי חיים מרכזיים להשתתפות בחברה (על פי האמנה בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות, כגון תעסוקה, השכלה, פנאי, זוגיות והורות), מנקודת מבטם של אנשים עם מוגבלות. מאפיינים ייחודיים של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית (כגון מגורים בפריפריה, עוני, מחסור בשירותים, קשיי נגישות פיזית ושפתית לשירותים, ובעיות תשתית ותחבורה) מקשים עליהם להשתלב בחברה באופן מלא ולמצות את יכולותיהם. סקירה שבחנה את מצבם של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית, לרבות התמיכות שהם מקבלים, הצביעה על מחסור בנתונים (מוניקנדם-גבעון, 2017). נתונים עדכניים על מצבם ועל השתתפותם בחברה בתחומי חיים שונים חשובים לקבלת החלטות בעת מימוש עקרונות האמנה ולצורך פיתוח וטיוב שירותים עבור אוכלוסייה. לכן ביקשה נציבות לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות לקבל תמונת מצב עדכנית גם על אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית בישראל.

מטרות המחקר

1. לספק תמונת מצב על ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל במגוון תחומי חיים מנקודת המבט של אנשים עם מוגבלות:
 - א. בקרב כלל האוכלוסייה לפי הימצאות מוגבלות
 - ב. בקרב אנשים מן האוכלוסייה הערבית לעומת בקרב אנשים מן האוכלוסייה היהודית
2. לבחון את העמדות והתפיסות של אנשים ללא מוגבלות על השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות

שיטה

סקר טלפוני בקרב אנשים בני 20+ נערך בין אוגוסט 2022 למרץ 2023 בעברית ובערבית. המדגם לסקר הטלפוני הכיל 15,000 רשומות של אנשים מן האוכלוסייה הבוגרת: 4,500 רשומות של אנשים מתוך האוכלוסייה הערבית ו-10,500 רשומות של אנשים מתוך האוכלוסייה היהודית. מהם השיבו על השאלון 1,345 נבדקים: 658 (49%) מהם אנשים עם מוגבלות ו-687 (51%) אנשים

ללא מוגבלות (היענות של כ-9%). 421 (31%) היו מן האוכלוסייה הערבית (212 עם מוגבלות ו-209 ללא מוגבלות), ו-924 (69%) היו מן האוכלוסייה היהודית (446 עם מוגבלות ו-478 ללא מוגבלות). הסקר התבסס על פיתוח כלי איתור חדש לזיהוי אנשים עם מוגבלות ועל פיתוח שאלונים על השתתפות בחברה (שאלון עומק ושאלון ביקורת), בין היתר באמצעות קבוצות מיקוד של אנשים עם מוגבלות. ועדת היגוי מקצועית מטעם נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ליוותה את תהליך המחקר ועם חבריה נמנו אנשים עם מוגבלות ואנשי מקצוע שיש להם ידע רחב בתחום.

עיקרי הממצאים

ממצאי הסקר הצביעו על פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בישראל, לדוגמה:

- רמת ההשכלה של אנשים עם מוגבלות נמוכה מזו של אנשים ללא מוגבלות
- שיעור התעסוקה והיקף המשרה של אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה מצומצמים וההכנסה של המועסקים נמוכה מאלו של אנשים ללא מוגבלות
- אנשים עם מוגבלות דיווחו על מספר חברים טובים קטן יותר, והם נפגשים בתדירות נמוכה יותר עם חברים לעומת אנשים ללא מוגבלות
- רוב האנשים משתמשים באינטרנט, אולם יש פער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בהיקף השימוש באינטרנט לצרכים כלכליים-מסחריים, לשירותי רפואה מקוונים של קופות החולים, לצורכי פנאי וליצירת קשר עם חברים

גם באוכלוסייה הערבית נמצאו פערים בין אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות במגוון תחומי חיים:

- הפער ברמת ההשכלה בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות גדול יותר באוכלוסייה הערבית מזה שבאוכלוסייה היהודית
- הפער בשיעור התעסוקה בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות גדול יותר באוכלוסייה הערבית מזה שבאוכלוסייה היהודית
- אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו באינטרנט פחות מאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית. נוסף על כך יש פער בהיקף השימוש באינטרנט לצרכים שונים בין אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית לאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית, ובין אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית לאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית

רוב המשיבים ללא מוגבלות (90%) סברו כי השתתפות של אנשים עם מוגבלות בחברה תורמת לחברה כי היא מקדמת ערכים של סובלנות לאחר ואמפתיה, שוויון וסולידריות ויוצרת חברה מכילה שיש בה מגוון נקודות מבט. נוסף על כך היא מאפשרת לאנשים עם מוגבלות לתרום לחברה מיכולותיהם ומכישוריהם.

כדי לצמצם את הפערים ולאפשר חיים מלאים של אנשים עם מוגבלות בקהילה, בישראל פועלים תוכניות ושירותים חברתיים וניתנים מענים מגוונים כדי לטייב גורמים שמאפשרים השתתפות בחברה ולמָרָב אפשרויות השתתפות בפועל. מן המחקר עלו כמה חסמים חברתיים שיש לתת עליהם את הדעת:

- 4%-34% מן האנשים ללא מוגבלות אינם מסכימים שאדם מוגבלות יהיה מעורב בחייהם. לדוגמה: 34% מן האנשים עם מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה שותף שלהם לדירה; 15% מן האנשים ללא מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם כל מוגבלות (ללא תלות בסוג המוגבלות) יהיה עמית שלהם בעבודה; 24% אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה ממונה עליהם בעבודה
- אנשים ללא מוגבלות מסכימים יותר למעורבות אנשים עם מוגבלות בחייהם כאשר מדובר באנשים עם מוגבלות חושית או פיזית, אך פחות כאשר מדובר באנשים עם אוטיזם, מוגבלות נפשית או מוגבלות שכלית-קוגניטיבית
- 55% מן האנשים עם מוגבלות שסיימו תיכון רצו להמשיך להשכלה על-תיכונית אך לא עשו זאת. בדומה לאנשים ללא מוגבלות, החסמים השכיחים היו שיקולים כלכליים או חוסר התאמה של הלימודים לשלב בחיים (נישואין, לידת ילדים או תעסוקה). עם זאת בקרב אנשים עם מוגבלות הסיבה השלישית בחשיבותה – שציינו 18% מן המשיבים שרצו להמשיך ללימודים על-תיכוניים – הייתה המוגבלות עצמה או מצב בריאותם. הסיבה החמישית בחשיבותה, שציינו 3% מן המשיבים, הייתה אי-קבלת התאמות מספקות לתמיכה בלימודים מן המוסד שלמדו בו או רצו ללמוד בו
- 56% מן האנשים עם מוגבלות שרכשו השכלה על-תיכונית וחשו שנדרשו להם התאמות ממוסד הלימודים, לא קיבלו אותן; חוץ מהם 20% דיווחו כי לא ידעו כלל על אפשרות לקבל התאמות
- אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה שאינם עובדים וחיפשו עבודה, דיווחו על גורמים תומכי תעסוקה שעשויים לעזור להם להתחיל לעבוד: עזרה בחיפוש עבודה (29%), גמישות או התאמות בשעות העבודה (22%), ליווי וסיוע בשלבי הקליטה וההסתגלות לעבודה (17%)
- בשנים האחרונות קודמה מדיניות להנגשת המרחב הציבורי ושירותים ציבוריים רבים בעבור אנשים עם מוגבלות המתניידים בכלים שונים. למרות זאת 14%-28% מן האנשים עם מוגבלות דיווחו ששירותים או פעילויות אינם נגישים בעבורם, וכן רוב האנשים עם מוגבלות סבורים כי הרשות המקומית אינה נותנת מענה הולם לצרכים שלהם

דברי תודה

ברצוננו להודות לכל המרואיינים אשר השיבו על הסקר הטלפוני. ללא נכונותם לשתף מחוויותיהם האישיות, לא היה מתאפשר המחקר.

אנו מודים גם לשותפינו בנציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים, אשר השתתפו בהובלת מחקר זה: לנציב שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות דן רשל; למנהל מחלקת הסברה, הדרכה, תקשורת וניו-מדיה טל שחר לוצאטו ולמנהל תחום קידום תעסוקה אורי גז על הליווי והייעוץ המקצועיים במהלך איסוף הנתונים וכתיבת דוח המחקר.

אנו מודים לעוזרת הנציב לשעבר ד"ר גבי אדמון-ריק על הליווי והייעוץ המקצועיים לאורך הדרך ועל ההארות והתובנות אשר היטיבו את גיבוש כלי המחקר.

כמו כן אנו מבקשים להודות לוועדת ההיגוי מטעם נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות שליוותה את המחקר מראשית דרכו.

לבסוף, אנו מודים לד"ר דפנה הרן, חוקרת מומחית במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, על הובלת המחקר בשלביו הראשונים.

כל אלו תרמו רבות בהליכי המחקר השונים והיו שותפינו לדרך.

תוכן עניינים

1	1. רקע
1	1.1 השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות
2	1.2 רכיבים המשפיעים על השתתפות בחברה
3	2. מטרות המחקר
4	3. שיטה
5	3.1 שאלון הסינון
7	3.2 שאלוני המשך: עומק וביקורת
9	3.3 הסקר הטלפוני
13	3.4 אתיקה
14	4. תמונת מצב על השתתפותם בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל
14	4.1 השכלה
19	4.2 שירות צבאי או לאומי בקרב האוכלוסייה היהודית
19	4.3 השתתפות בשוק העבודה
31	4.4 דיור בקהילה ותחושת שייכות אליה
35	4.5 רשתות חברתיות ופנאי לאנשים בני 20-64
42	4.6 זוגיות והורות
48	4.7 נגישות, התאמות ואביזרים
54	4.8 מעורבות אזרחית-פוליטית, מיצוי זכויות וסנגור
59	4.9 מיומנויות דיגיטליות ושימוש באינטרנט ובמחשב
69	4.10 שימוש בשירותי בריאות
74	4.11 עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות
82	5. תמונת מצב של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית בישראל
82	5.1 השכלה
85	5.2 השתתפות בשוק העבודה בגיל העבודה (20-64)
91	5.3 רשתות חברתיות ותחושת שייכות
95	5.4 זוגיות והורות
97	5.5 נגישות המרחב הציבורי
101	5.6 מעורבות אזרחית-פוליטית, מיצוי זכויות וסנגור
105	5.7 מיומנויות דיגיטליות ושימוש באינטרנט ובמחשב בגיל העבודה
114	5.8 שימוש בשירותי בריאות
117	5.9 התמודדות עם סטיגמה

120	6. מגבלות המחקר
122	7. סיכום ודיון
122	7.1 פערים בהשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל
126	7.2 חסמים חברתיים שבהם נתקלים אנשים עם מוגבלות ומענים חברתיים במגוון תחומי חיים
129	8. המלצות
131	עוד פרסומים של המכון בנושא
132	מקורות
139	נספח א

רשימת לוחות

8	לוח 1: תחומי חיים של השתתפות בחברה שנבדקו במחקר – לפי יחידות ולפי משיב
11	לוח 2: מאפיינים מרכזיים שנבחנו בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במדגם ובאוכלוסיית המחקר
12	לוח 3: מאפיינים מרכזיים של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במדגם לאחר שקלול
45	לוח 4: שימוש בהתאמות או בעזרים בקרב אנשים עם מוגבלות לפי סוגי מוגבלות

רשימת תרשימים

4	תרשים 1: מערך המחקר – שלושה שלבים
6	תרשים 2: שאלון הסינון לזיהוי אדם עם מוגבלות
14	תרשים 3: רמת ההשכלה של בני 20+, לפי הימצאות מוגבלות וחומרת המוגבלות
15	תרשים 4: בני 20-64 שאינם זכאים לתעודת בגרות בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בשנים 2019-2022
16	תרשים 5: אנשים שדיווחו שההשכלה הגבוהה תרמה להם במגוון היבטים, לפי הימצאות מוגבלות וחומרת המוגבלות
17	תרשים 6: הסיבות השכיחות להיעדר השכלה על-תיכונית בקרב אנשים שסיימו 12 שנות לימוד, לפי הימצאות מוגבלות
18	תרשים 7: שיעור מקבלי ההתאמות בקרב אנשים עם מוגבלות שלמדו במסגרת לימודים על-תיכונית ונזקקו להן בגלל מוגבלותם
18	תרשים 8: מידת הסיוע של ההתאמות שניתנו לאנשים עם מוגבלות במסגרת לימודים על-תיכונית
19	תרשים 9: שירות בצבא על פי סוג השירות, הימצאות מוגבלות וחומרתה
20	תרשים 10: שיעור התעסוקה בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה

- 21 תרשים 11: שיעור התעסוקה בגיל העבודה בשנים נבחרות לפי הימצאות מוגבלות
- 22 תרשים 12: שיעור תעסוקה לפי הימצאות מוגבלות ומגדר
- 22 תרשים 13: שיעור תעסוקה במשרה חלקית לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה
- 23 תרשים 14: שיעור תעסוקה במשרה חלקית לפי הימצאות מוגבלות ומגדר
- 24 תרשים 15: דפוס התעסוקה בקרב עובדים לפי הימצאות מוגבלות
- 24 תרשים 16: שיעור התעסוקה של אנשים בגיל העבודה לפי מגזר תעסוקה ולפי הימצאות מוגבלות
- 25 תרשים 17: שיעור התעסוקה של אנשים בגיל העבודה במגזר הפרטי והציבורי לפי הימצאות מוגבלות ומגדר
- 26 תרשים 18: הכנסה חודשית נטו של עובדים, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה
- 27 תרשים 19: התרומה הנתפסת של העבודה לפי הימצאות מוגבלות
- 28 תרשים 20: שביעות רצון במקום העבודה במגוון היבטים בקרב אנשים בגיל העבודה לפי הימצאות מוגבלות
- 29 תרשים 21: הסיבות השכיחות לעבודה במשרה חלקית בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות
- 30 תרשים 22: התאמות במקום העבודה לאנשים עם מוגבלות בגיל העבודה
- 31 תרשים 23: גורמים שיכולים לסייע לאנשים עם מוגבלות למצוא עבודה
- 32 תרשים 24: סוג הדיור לפי הימצאות מוגבלות
- 33 תרשים 25: מגורים עם אחרים לפי הימצאות מוגבלות
- 34 תרשים 26: אופי הקשר עם שכנים לפי הימצאות מוגבלות
- 34 תרשים 27: תחושת השייכות של אנשים עם מוגבלות בכמה סביבות קהילתיות
- 35 תרשים 28: תחושת חוסר שייכות בסביבות קהילתיות לפי חומרת המוגבלות
- 36 תרשים 29: מספר החברים הטובים (שאינם קרובי משפחה מדרגה ראשונה או אנשי מקצוע) לפי הימצאות מוגבלות, חומרתה וקבוצות הגיל
- 37 תרשים 30: תדירות המפגשים עם חברים לפי הימצאות מוגבלות, חומרת המוגבלות וקבוצות גיל
- 38 תרשים 31: הסביבה החברתית בשעות הפנאי של אנשים עם מוגבלות לפי חומרת המוגבלות
- 39 תרשים 32: שימוש באמצעים טכנולוגיים ליצירת קשר עם חברים בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה
- 40 תרשים 33: קשר תדיר (לפחות פעמיים בשבוע) עם חברים באמצעים טכנולוגיים בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה
- 40 תרשים 34: מספר השעות ביום שאנשים בגיל העבודה מקדישים לצפייה בטלוויזיה או לגלישה באינטרנט, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה
- 41 תרשים 35: האנשים העיקריים שאליהם יפנו אנשים לקבלת עזרה, לפי הימצאות מוגבלות
- 42 תרשים 36: אנשים בגיל העבודה שנעזרים במישהו בקניות לפי הימצאות המוגבלות, חומרתה וסוג המוצרים

- 43 תרשים 37: מצב משפחתי של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות
- 43 תרשים 38: אנשים עם מוגבלות שיש להם זוגיות כיום או הייתה להם בעבר
- 44 תרשים 39: תפיסת אנשים ללא מוגבלות את המסוגלות של אדם עם מוגבלות לחיים בזוגיות, לפי סוג המוגבלות
- 45 תרשים 40: הורים לפי הימצאות מוגבלות וקבוצות גיל של הילדים
- 45 תרשים 41: קשיים ואתגרים שהורים עם מוגבלות מתמודדים עימם בגידול ילדיהם הקטינים
- 46 תרשים 42: הורים עם מוגבלות המסתייעים באחרים לטיפול בילדיהם הקטינים
- 47 תרשים 43: תפיסת אנשים ללא מוגבלות את המסוגלות של אדם עם מוגבלות להורות, לפי סוג המוגבלות
- 47 תרשים 44: הסיבות לחוסר מסוגלות הורית של אדם עם מוגבלות לדעת אנשים ללא מוגבלות, לפי סוג מוגבלות
- 48 תרשים 45: שינוי בנגישות בחמש השנים שקדמו למחקר לדעת אנשים עם מוגבלות
- 49 תרשים 46: מידת הנגישות של שירותים או פעילויות עבור אנשים עם מוגבלות
- 50 תרשים 47: הנגישות של שירותים או פעילויות עבור אנשים עם מוגבלות, לפי חומרת המוגבלות
- 51 תרשים 48: הקשיים בהגעה למקום השירות, בשימוש בו או בהשתתפות בו בקרב אנשים עם מוגבלות
- 51 תרשים 49: אנשים הסבורים כי הרשות המקומית מאפשרת מענה הולם לאנשים עם מוגבלות, לפי הימצאות מוגבלות ושירותים עירוניים
- 52 תרשים 50: עמדות אנשים ללא מוגבלות על כמות המשאבים שהמדינה משקיעה במענים לאנשים עם מוגבלות
- 52 תרשים 51: דרכי ניידות של אנשים לפי הימצאות מוגבלות
- 53 תרשים 52: נגישות התחבורה הציבורית לדעת אנשים עם מוגבלות, לפי סוג התחבורה
- 55 תרשים 53: אופן המעורבות בחיים הציבוריים או הפוליטיים, לפי הימצאות מוגבלות
- 56 תרשים 54: פעילות התנדבותית של אנשים עם מוגבלות בשלוש השנים שקדמו לסקר
- 56 תרשים 55: מידת הרצון למעורבות פוליטית וחברתית בקרב אנשים עם מוגבלות
- 57 תרשים 56: אנשים עם מוגבלות המכירים את זכויותיהם ומממשים אותן
- 58 תרשים 57: הכרת ארגוני סנגור והסתייעות בהם, לפי חומרת המוגבלות
- 58 תרשים 58: הכרת נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, לפי חומרת המוגבלות
- 59 תרשים 59: התדירות שאנשים עם מוגבלות נתקלו במידע ובפרסומים של נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות
- 60 תרשים 60: שימוש באינטרנט (באמצעות הטלפון או המחשב), לפי הימצאות מוגבלות וקבוצות גיל
- 61 תרשים 61: שימוש באינטרנט בקרב אנשים בגיל העבודה בשנים נבחרות, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה
- 62 תרשים 62: שימוש במחשב או באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות, קבוצות גיל ושימושים

- 63 תרשים 63: שימוש במחשב או באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר בקרב אנשים בגיל העבודה, באופן עצמאי או בסיוע, לפי חומרת המוגבלות ושימושים
- 64 תרשים 64: יכולת לפתור בעיות טכניות במחשב באופן עצמאי בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרת המוגבלות
- 65 תרשים 65: מודעות לסכנות בשימוש באינטרנט בקרב אנשים בגיל העבודה לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה
- 66 תרשים 66: תרומת הטכנולוגיה לאיכות החיים לדעת אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בגיל העבודה
- 67 תרשים 67: שימוש באינטרנט למגוון צרכים בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצות גיל
- 68 תרשים 68: הסיבות לרכישות באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר, בקרב אנשים בגיל העבודה
- 68 תרשים 69: שימוש באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי חומרת המוגבלות וצורכי שימוש
- 69 תרשים 70: צריכת שירותי רפואה בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות
- 70 תרשים 71: צריכת שירותי רפואה בשנה שקדמה לסקר, לפי חומרת המוגבלות
- 70 תרשים 72: שביעות רצון ממגוון היבטים בשירותי רפואה, לפי הימצאות מוגבלות
- 71 תרשים 73: שביעות רצון ממגוון היבטים בשירותי רפואה, לפי חומרת המוגבלות
- 71 תרשים 74: אנשים שוויתרו על טיפול רפואי בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות
- 72 תרשים 75: הסיבות לויתור על טיפול רפואי בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות
- 73 תרשים 76: שימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים למגוון שירותים, לפי הימצאות מוגבלות
- 74 תרשים 77: שימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים למגוון שירותים, באופן עצמאי או בסיוע, לפי חומרת המוגבלות
- 74 תרשים 78: תדירות התגובות הלא-נעימות מן הסביבה כלפי אנשים עם מוגבלות, לפי חומרת המוגבלות
- 75 תרשים 79: המקומות שאנשים עם מוגבלות קיבלו בהם תגובות לא נעימות
- 76 תרשים 80: האנשים שמהם קיבלו אנשים עם מוגבלות תגובות לא נעימות בגלל המוגבלות או בעיית הבריאות שלהם
- 76 תרשים 81: מוכנות של אנשים עם מוגבלות לדבר על המוגבלות, לפי חומרת המוגבלות
- 77 תרשים 82: מפת אסוציאציות של אנשים ללא מוגבלות בנוגע לאנשים עם מוגבלות
- 78 תרשים 83: הדעה של אנשים ללא מוגבלות על השפעות ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות
- 79 תרשים 84: הסכמה של אנשים ללא מוגבלות עם הקביעה "רצוי שאנשים עם מוגבלות ישתלבו עם אנשים ללא מוגבלות במגוון תחומי חיים"
- 79 תרשים 85: הדעה של אנשים ללא מוגבלות על מידת המעורבות הרצויה של אנשים עם מוגבלות במגוון היבטי חיים

- תרשים 86: הסכמה של אנשים ללא מוגבלות למעורבות של אדם עם מוגבלות בחייהם, לפי תחומי חיים 80
- תרשים 87: הסכמה של אנשים ללא מוגבלות למעורבות של אדם עם מוגבלות בחייהם, 81
לפי סוג המוגבלות
- תרשים 88: הסיבות השכיחות לאי-הסכמה של אנשים ללא מוגבלות למעורבות של אדם עם מוגבלות 81
במגוון היבטי חיים
- תרשים 89: רמת ההשכלה של בני 20+, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 82
- תרשים 90: רמת ההשכלה של בני 20+, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 83
- תרשים 91: תרומת ההשכלה הגבוהה במגוון היבטים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 84
- תרשים 92: שיעור התעסוקה לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 85
- תרשים 93: שיעור התעסוקה לפי חומרת המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 86
- תרשים 94: עובדים במשרה חלקית עם מוגבלות וללא מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה 87
- תרשים 95: דפוסי התעסוקה, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 87
- תרשים 96: שיעור תעסוקה של אנשים בגיל העבודה לפי מגזר, הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 88
- תרשים 97: הכנסה חודשית נטו בקרב עובדים במשרה מלאה או חלקית, לפי הימצאות מוגבלות, 89
חומרתה וקבוצת אוכלוסייה
- תרשים 98: שביעות רצון במקום העבודה במגוון היבטים בקרב עובדים בגיל העבודה, לפי הימצאות 90
מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- תרשים 99: מספר החברים הטובים (שאינם קרובי משפחה מקרבה ראשונה או אנשי מקצוע) 91
של בני 20-64, לפי הימצאות מוגבלות, חומרתה וקבוצת אוכלוסייה
- תרשים 100: תדירות המפגש עם חברים, בקרב בני 20-64, לפי הימצאות מוגבלות, חומרתה 92
וקבוצת אוכלוסייה
- תרשים 101: איכות הקשר עם שכנים לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 93
- תרשים 102: תחושת שייכות במגוון סביבות קהילתיות בקרב אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת 94
אוכלוסייה
- תרשים 103: מגורים עם קרוב משפחה לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 95
- תרשים 104: מצב משפחתי, לפי הימצאות המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה 96
- תרשים 105: שיעור ההורים לפי הימצאות מוגבלות, קבוצת גיל של הילדים וקבוצת אוכלוסייה 97
- תרשים 106: הנגישות של שירותים או פעילויות בעבור אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה 98
- תרשים 107: נגישות התחבורה הציבורית לדעת אנשים עם מוגבלות המשתמשים בה, 99
לפי קבוצת אוכלוסייה
- תרשים 108: שיעור האנשים הסבורים שהרשות המקומית נותנת מענה הולם לאנשים עם מוגבלות, 100
לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- תרשים 109: שינוי בנגישות של מקומות בחמש השנים האחרונות לתחושתם של אנשים עם מוגבלות, 100
לפי קבוצת אוכלוסייה

- 101 תרשים 110: עמדת אנשים ללא מוגבלות בנוגע להשקעת משאבים במתן מענים לאנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה
- 102 תרשים 111: מעורבות בחיים הציבוריים או הפוליטיים במגוון אופנים, לפי קבוצת אוכלוסייה
- 103 תרשים 112: רצון של אנשים עם מוגבלות להשפיע על מדיניות פוליטית וחברתית, לפי קבוצת אוכלוסייה
- 104 תרשים 113: אנשים עם מוגבלות המכירים את זכויותיהם ופועלים למימושן, לפי קבוצת אוכלוסייה
- 104 תרשים 114: היכרות עם ארגוני סנגור ועם הנציבות לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות
- 105 תרשים 115: שימוש באינטרנט (באמצעות הטלפון או המחשב), לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 107 תרשים 116: שימוש במחשב או באינטרנט למגוון צרכים בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 108 תרשים 117: מודעות לסכנות שבשימוש באינטרנט, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 108 תרשים 118: תרומת הטכנולוגיה לאיכות החיים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 110 תרשים 119: שימוש באמצעים טכנולוגיים ליצירת קשר עם חברים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 111 תרשים 120: שימוש באינטרנט לצרכים כלכליים-מסחריים בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 112 תרשים 121: שימוש באינטרנט לצורכי נידודת ופנאי בשלושת החודשים שקדמו לסקר בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה
- 113 תרשים 122: שימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 114 תרשים 123: תדירות הצפייה בטלוויזיה או הגלישה באינטרנט, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 115 תרשים 124: צריכת שירותי רפואה בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 116 תרשים 125: חוסר שביעות רצון של אנשים ממגוון היבטים בשירותי רפואה, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 117 תרשים 126: ויתור על טיפול רפואי בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 117 תרשים 127: תדירות התגובות הלא-נעימות מן הסביבה כלפי אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה
- 118 תרשים 128: דעתם של אנשים ללא מוגבלות על המסוגלות של אדם עם מוגבלות לחיים בזוגיות, לפי סוג המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 119 תרשים 129: דעתם של אנשים ללא מוגבלות על המסוגלות של אדם עם מוגבלות להיות הורה, לפי סוג המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה
- 119 תרשים 130: מידת הפתיחות בשיח על המוגבלות בקרב אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה

1.1 השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות

בעשורים האחרונים הכירו מדינות רבות בחשיבותן של הכלה חברתית ושל השתתפות שוויונית של אנשים עם מוגבלות בכל תחומי החיים. שינויים אלו הושפעו ממאבקם של אנשים עם מוגבלות למען שוויון זכויות, מתנועת האל-מיסוד (deinstitutionalization), מתנועת הנורמליזציה ועוד, כמו גם משינויים רחבים יותר בתפיסות של מדיניות רווחה. כל אלו קראו לשילוב שוויוני ומכבד של אנשים עם מוגבלות בכל תחומי החיים (Domhnaill et al., 2020). שינויים אלו התבטאו בחקיקת חוקים לשוויון זכויות, למניעת הפליה ולהנגשת המרחב והשירותים הציבוריים לאנשים עם מוגבלות ברוב מדינות העולם המערבי. עם זאת תנועות האנשים עם מוגבלות ביקשו להרחיב את משמעות המונח 'שוויון' כדי שאנשים עם מוגבלות יוכלו להשיג שוויון מהותי בחברה. אין זה מספיק לאסור הפליה ולהסיר מחסומים, אלא יש להתחשב גם בצורכיהם הייחודיים ולוודא כי הם נכללים בחברה הלכה למעשה (זיו, 2004).

להשתתפות בחברה הלכה למעשה יש שלושה רבדים: (1) **המושג הרעיוני** של השתתפות, כלומר 'להיות מעורב ולהשתתף'; (2) **מהות ההשתתפות**, כלומר להשתתף ולעשות בפועל; (3) **ההקשר החברתי** שבו נערכת הפעילות. כדי להשתייך לחברה ולקהילה באופן מלא, על האדם להיות נוכח בהן, שייך אליהן ופעיל בהן. השתתפות חברתית נחשבת למפתח לאיכות חיים – דרכה אנו רוכשים מיומנויות ויכולות, יוצרים קשרים בין-אישיים וחברתיים, מתחברים לקהילה ומוצאים משמעות וייעוד בחיים (Law, 2002).

בשנת 2001 ניסח ארגון הבריאות העולמי (World Health Organization [WHO], n.d.) [הגדרה בין-לאומית למוגבלות](#) ולאופן מדידתה. במרכז הגדרה זו ניצב האדם ולא המחלה או האבחנה, ולפיה מוגבלות נמדדת, בין היתר, על פי מידת ההשתתפות של האדם עם המוגבלות בחברה ולא רק על פי נתונים רפואיים-פיזיים. הגדרה זו מסמלת למעשה את המעבר מן המודל הרפואי למודל החברתי בתפיסת האדם עם מוגבלות – מוגבלות היא בעיה חברתית, ולחברה יש אחריות להתאים ולשנות את עצמה כדי לאפשר השתתפות (WHO, n.d.).

בשנת 2006 נוסחה באו"ם [האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות](#). נקבעו בה אמות מידה לשוויון של אנשים עם מוגבלות, להשתתפותם הפעילה והעצמאית בחברה, לנגישות ולקבלת החלטות הנוגעות לחייהם. על פי האמנה, השתתפות זו נמדדת בתחומי חיים מגוונים: למידה, משימות יום-יום, תקשורת, נידות, טיפול עצמי, תפעול בית, יחסים בין-אישיים ומערכות יחסים, עבודה ולימודים, קהילה, חברה ומדינה.

בישראל יש חקיקה מתקדמת בנושא שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות בעקבות השפעות בין-לאומיות ומאבקים ומהלכים מקומיים (Rimon-Greenspan, 2007). בשנת 1998 חוקק בישראל [חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998](#), ובשנת 2005 אושר התיקון השני לחוק אשר הגדיר את הזכות לנגישות. כבר בשנת 2000 חוקק [חוק שיקום נכי נפש בקהילה, התש"ס-2000](#), שמטרתו לשפר את איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות נפשית ולקדם את החלמתם ואת שילובם בחברה באמצעות 'סל שיקום'. סל השיקום מספק להם סיוע ותמיכות בתחומי חיים מרכזיים, כגון דיור, תעסוקה, פנאי והשלמת השכלה. זאת ועוד, בשנת 2007

חתמה ישראל על האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות ובשנת 2012 אשררה אותה. [חוק שירותי רווחה לאנשים עם מוגבלות, התשפ"ב-2022](#) מעגן את חובתה של מדינת ישראל לפעול למתן שירותי רווחה לאנשים עם מוגבלות "כדי לקדם אפשרות בחירה בחיים עצמאיים ואוטונומיים של כל הזכאים בכל רמות התמיכה ושילובם בקהילה" (עמ' 3).

למרות היוזמות והחקיקות לקידום ההשתתפות של אנשים עם מוגבלות, עדיין יש פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות במידת ההשתתפות בחברה בכל תחומי החיים – השכלה, תעסוקה, השתתפות באירועי קהילה ופנאי, השתתפות פוליטית ועוד. פערים אלו מושפעים ממגוון רחב של גורמים חברתיים שיכולים להיות חסמים או הזדמנויות להשתתפות בחברה, כמפורט להלן.

1.2 רכיבים המשפיעים על השתתפות בחברה

יש שלושה רכיבים מרכזיים אשר משפיעים על השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות:

1. **גורמים מעכבים (חסמים)** – "מצבים או גורמים בסביבתו של האדם, אשר משפיעים לרעה על תפקודו ואשר מייצרים את המוגבלות שהוא חווה שבתורה מביאה לרמת השתתפות נמוכה או אף להדרה" (רימון-גרינשפן ואח', 2020, עמ' 49)
2. **גורמים מאפשרים** – גורמים "אשר מפחיתים מוגבלות, מגבירים את רמת התפקוד ובכך מגבירים את רמת ההשתתפות" (רימון-גרינשפן ואח', 2020, עמ' 50)
3. **אפשרויות למימוש הזכויות** – לא די בהצהרות על זכויותיהם של אנשים או מוגבלות או בעיגון בחוק של הזדמנויות להשתתפות כדי לאפשר השתתפות בפועל, השתתפות אמיתית תלויה גם באפשרויות המעשיות לממש זכויות (רימון-גרינשפן ואח', 2020; Hästbacka et al., 2016)

ממחקר שבדק את החסמים העומדים לפני אנשים עם מוגבלות, עלו כמה חסמים, כגון גישה של אנשים בחברה כלפי אנשים עם מוגבלות, סטיגמה, היעדר הזדמנויות, חוסר נגישות וקושי בניידות וקשיים כלכליים (Hästbacka et al., 2016). החסמים המרכזיים קשורים ליחס ולגישה מצד החברה שאנשים עם מוגבלות נתקלים בהם כשהם מבקשים להשתלב בחברה באופן מיטבי. בישראל נמצא במחקרם של זק"ש ואח' (2016) כי חסמים חברתיים קהילתיים ובירוקרטיים, כגון סטיגמה והפליה חברתית, הם החסמים העיקריים המונעים השתתפות בחברה, יותר מחסמים פיזיים. מסקנות אלו חזרו על עצמן גם במחקר שערך ארגון 'בזכות' ב-2020 למיפוי החסמים שניצבים בפני אנשים עם מוגבלות. על פי ממצאיו, סטיגמה היא חסם מהותי המשפיע על כל תחומי החיים, לרבות על תחום התעסוקה. חסמים אחרים שזוהו הם בירוקרטיה מסורבלת, יישום חסר של תקנות הנגישות, חוסר בשירותים שתומכים בשלבי מעבר, חוסר בקריטריונים לשירותים איכותיים וחוסר במידע (גרוס, 2020).

גורמים המאפשרים את ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות הם תמונת מראה של החסמים וכוללים בין היתר מדיניות וחקיקה המעודדות השתתפות, סביבה נגישה או נגישות לטכנולוגיה מסייעת ונגישות חברתיות מכילות (רימון-גרינשפן ואח', 2020). בשנים האחרונות תוכניות, שירותים חברתיים ומענים בישראל מנסים לטייב גורמים מאפשרים ולקרב את אפשרויות ההשתתפות כדי שאנשים עם מוגבלות יחיו חיים מלאים בקהילה. אולם אין די נתונים לתמונת מצב עדכנית על השתתפותם של אנשים עם

מוגבלות בישראל בתחומי חיים שונים. **לפיכך נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים הזמינה מחקר לבחינת היבטים מרכזיים להשתתפות מלאה בקהילה (על פי האמנה בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות; כגון תעסוקה, השכלה, פנאי, זוגיות והורות), מנקודת מבטם של אנשים עם מוגבלות.**

ערבים עם מוגבלות סובלים מהדרה כפולה גם בשל שיוכם לקבוצת מיעוט וגם בשל היותם אנשים עם מוגבלות (עבאס, 2011). מצבם של ערבים עם מוגבלות רע מזה של ערבים ללא מוגבלות ומן המצב של יהודים עם מוגבלות, ומצבם של הבדואים בנגב עם מוגבלות רע אף יותר ממצבם של הערבים עם מוגבלות (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם). נשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית והבדואית בנגב הן הסובלות ביותר מהדרה בשל השתייכותן לקבוצת מיעוט והיותן נשים עם מוגבלות. השתתפותן בחברה במגוון תחומי חיים כגון תעסוקה, השכלה ומצב משפחתי פחותה מזו של גברים עם מוגבלות בחברה הערבית והבדואית בנגב (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם; קסיר ואח', 2019). **לכן ביקשה נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות לקבל תמונת מצב עדכנית גם על אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית בישראל.**

2. מטרת המחקר

1. לספק תמונת מצב על ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל במגוון תחומי חיים מנקודת המבט של אנשים עם מוגבלות:

א. בקרב כלל האוכלוסייה לפי הימצאות מוגבלות¹

ב. בקרב אנשים מן האוכלוסייה הערבית לעומת בקרב אנשים מן האוכלוסייה היהודית

2. לבחון את העמדות והתפיסות של אנשים ללא מוגבלות על השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות

¹ השוואה בין אנשים עם וללא מוגבלות.

3. שיטה

סקר טלפוני בקרב אנשים בני 20+ נערך בין אוגוסט 2022 למרץ 2023, בעברית ובערבית. הסקר התבסס על שלושה שאלונים מובנים: (1) שאלון סינון שמטרתו הייתה לזהות אדם עם מוגבלות; (2) שאלון המשך לאנשים עם מוגבלות (שאלון עומק); (3) שאלון המשך לאנשים ללא מוגבלות (שאלון ביקורת).

מערך המחקר כלל את שלושת השלבים האלה (ר' **תרשים 1**):

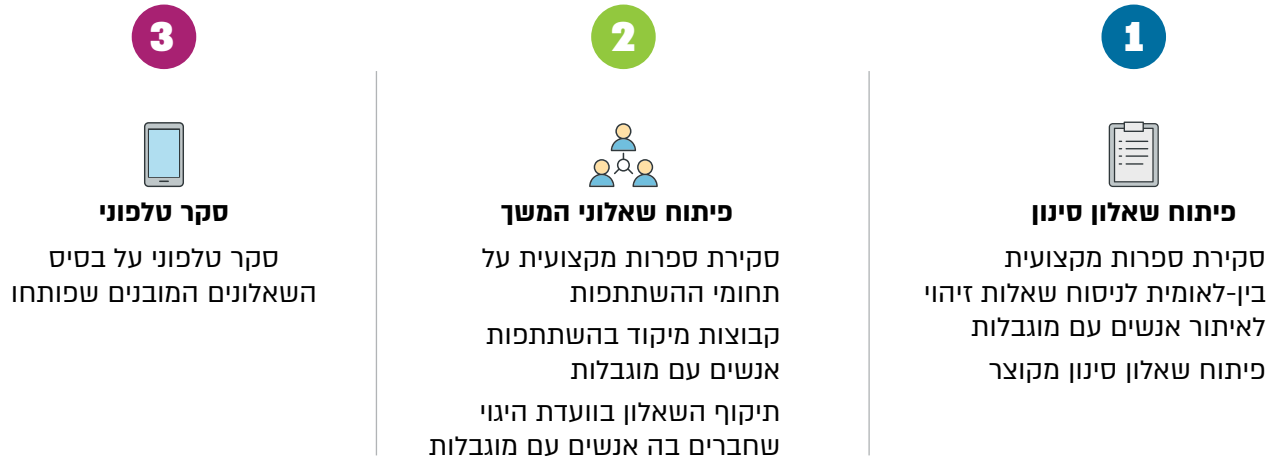
1. **פיתוח כלי איתור חדש לזיהוי אנשים עם מוגבלות.** הפיתוח נעשה על סמך סקירה בין-לאומית מעמיקה על הכלים המקובלים בעולם לאפיון ולזיהוי אנשים עם מוגבלות (הרן ואח', 2019). כלי הזיהוי המקיף עובד לגרסה מקוצרת של שאלון סינון
2. **פיתוח שני שאלונים על השתתפות בחברה:** שאלון המיועד לאנשים עם מוגבלות ושאלון המיועד לאנשים ללא מוגבלות לצורכי השוואה. השאלונים פותחו על בסיס:

א. סקירת ספרות מקצועית על תחומי ההשתתפות שאנשים עם מוגבלות רוצים וצריכים להשתלב בהם

ב. קבוצות מיקוד של אנשים עם מוגבלות כדי ללמוד מהם כיצד להמשיג השתתפות בחברה

3. **סקר טלפוני** לאנשים עם וללא מוגבלות (אוגוסט 2022-מרץ 2023)

תרשים 1: מערך המחקר – שלושה שלבים

ועדת היגוי מקצועית מטעם נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ליוותה את תהליך המחקר, לרבות תכנון המחקר, פיתוח השאלונים ואיסוף הנתונים. עם חבריה נמנו אנשים עם מוגבלות ואנשי מקצוע שיש להם ידע רחב בתחום. ועדה זו התכנסה סביב נקודות ציון מרכזיות במחקר לשם שיתוף בסוגיות חשובות שעלו בו וקבלת משוב על תהליכי העבודה ועל כלי המחקר.

3.1 שאלון הסינון

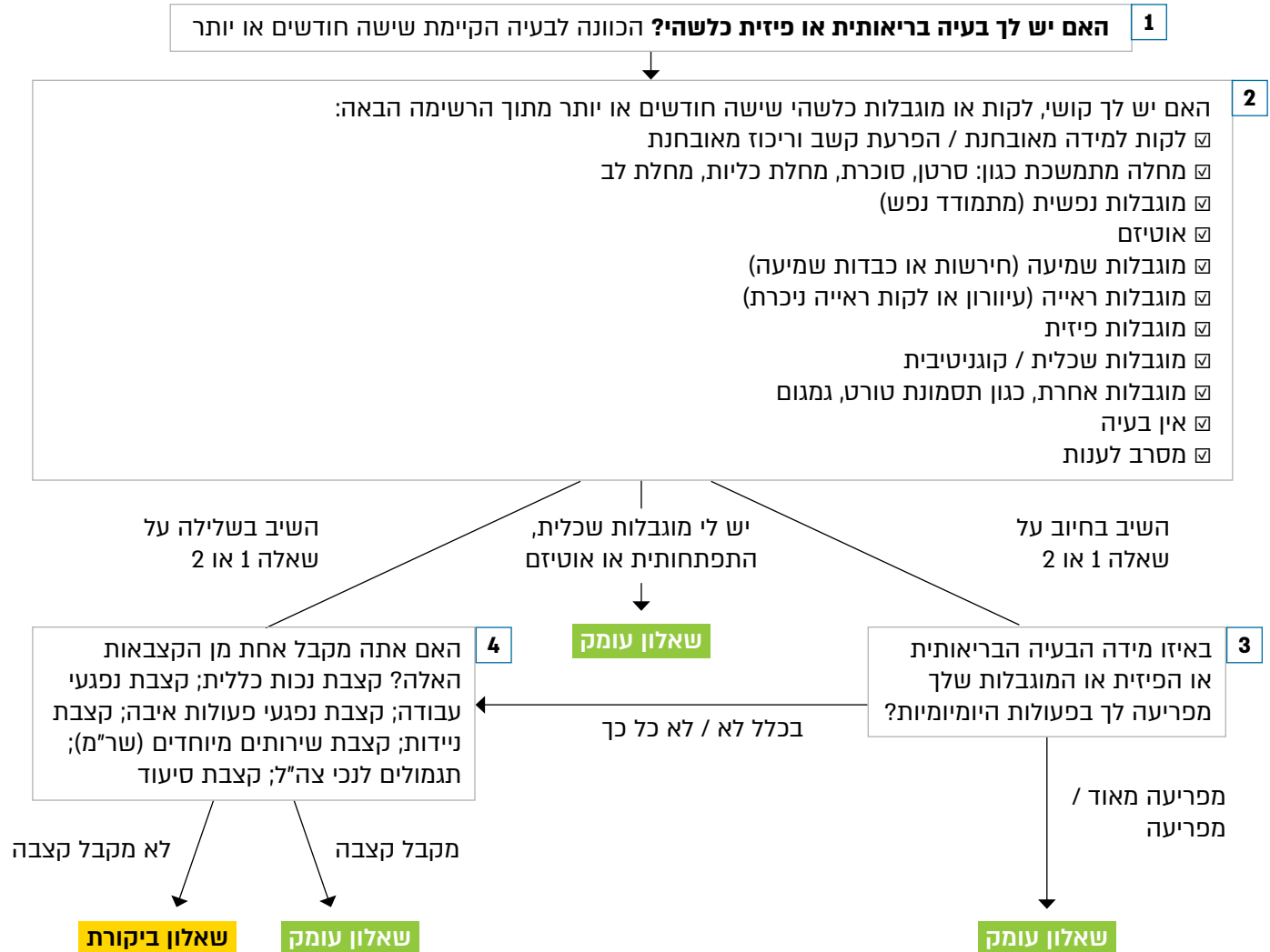

החוקרים ממכון מאיירס-ג'וניט-ברוקדייל פיתחו [כלי איתור חדש](#) לזיהוי אנשים עם מוגבלות. זאת על בסיס **סקירה בין-לאומית מעמיקה על הכלים המקובלים בעולם לאפיון ולזיהוי של אנשים עם מוגבלות** (הרן ואח', 2019). הצורך ליצור כלי איתור חדש נבע מן ההבנה כי דרך האפיון המקובלת עד כה בישראל, לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן: הלמ"ס), לוקה בחסר ומצומצמת, ולכן היא אינה כוללת רבים מן האנשים עם מוגבלות בישראל (ברלב ואח', 2017). כלי האיתור החדש הוא למעשה שילוב בין כלים מהימנים ומתוקפים מן העולם שיש בהם הדגשים ייחודיים התואמים את התרבות והמנטליות הישראלית.

כלי הזיהוי המקיף עובד לגרסה מקוצרת ולפיה אדם עם מוגבלות הוא מי שהשיב כי יש לו לפחות אחד משלושת אלו (ר' **תרשים 2**):

1. מוגבלות שכלית התפתחותית או אוטיזם
 2. בעיה בריאותית/פיזית, קושי או מוגבלות שמפריעה לו בפעילויות היום-יום
 3. קצבה מן המוסד לביטוח לאומי בשל נכות או מוגבלות
- אנשים שזוהו עם מוגבלות המשיכו לשאלון העומק הייעודי לאנשים עם מוגבלות. מי שלא זוהה כאדם עם מוגבלות, המשיך לשאלון ביקורת לאנשים ללא מוגבלות.

תרשים 2: שאלון הסינון לזיהוי אדם עם מוגבלות

3.2 שאלוני המשך: עומק וביקורת

תהליך הפיתוח של שאלון העומק תועד במאמרם של רימון-גרינשפן ואח' (2020) וכלל כמה שלבים מקדימים:

1. **סקירת ספרות מקצועית** מן הארץ ומן העולם על תחומי החיים החשובים שאנשים עם מוגבלות רוצים וצריכים להשתלב בהם – תחומים אלו הם הפרשנות המעשית של רוח האמנה לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. בסקירת הספרות המקצועית נכללו מקורות מידע אקדמיים, אתרי אינטרנט של משרדי ממשלה וארגונים רלוונטיים בעולם, דוחות מחקר, ניירות מדיניות ועוד.
2. איסוף נתונים איכותניים באמצעות קבוצות מיקוד
 - מטרת קבוצות המיקוד הייתה להבין כיצד אנשים עם מוגבלות חווים וממשיגים את ההשתתפות בחברה, ומה החסמים המרכזיים המונעים מהם השתתפות מיטבית. שיתוף אנשים עם מוגבלות בכל הנוגע להם היא חלק מתפיסת העולם של נציבות שוויון הזכויות לאנשים עם מוגבלות
 - נערכו ארבע קבוצות מיקוד עם אנשים שלהם סוגי מוגבלות שונים: אנשים עם מוגבלות פיזית, אנשים עם מוגבלות חושית, אנשים עם מוגבלות נפשית ואנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (במסגרת קבוצת סגור של בית איזי שפירא). כל קבוצה מנתה כעשרה משתתפים ונוהלה על ידי שני חוקרים. חוץ מסוג המוגבלות, נעשה מאמץ לכלול בקבוצות המיקוד משתתפים עם תמהיל מגוון ככל האפשר של מאפיינים דמוגרפיים כגון מין וגיל. קבוצה אחת כללה משתתפים מן האוכלוסייה הערבית. גיוס המשתתפים לקבוצות נעשה בעיקר דרך קבוצות קיימות, למשל עמותות או ארגונים של אנשים עם מוגבלות
 - נוסף על כך נערכו חמישה ראיונות עומק עם אנשים עם מוגבלות שבחרו לא להשתתף בקבוצת מיקוד והעדיפו ראיונות אישיים אם בשל צורכי הנגשה ואם מסיבות אחרות
 - המשתתפים בקבוצות מיקוד נשאלו תחילה שאלות כלליות על המשמעות של השתתפות מלאה בחברה מנקודת מבטם, ולאחר מכן הם נשאלו על תחומים מסוימים בחיי היום-יום שחשובה להם ביותר ההשתתפות בהם או שמשפיעים על תחושתם כי הם חלק מן החברה. עוד נשאלו המשתתפים על החסמים העיקריים שמקשים עליהם להשתתף בחברה, ומה סיווגם לפי המוגבלות או מאפיינים ייחודיים אחרים. לבסוף נשאלו המשתתפים על הגורמים שתומכים בהם או מאפשרים להם השתתפות בחיי היום-יום, ועל אסטרטגיות או מהלכים ברמת החברה, הקהילה והמדיניות שלדעתם יכולים לעודד השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות
 - ניתוח הנתונים מקבוצות המיקוד ומראיונות העומק נעשה בשיטות איכותניות תמטיות (Braun & Clarke, 2006)
3. **תיקוף השאלון במכשירים עם חברי ועדת ההיגוי שמנתה אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות** – במכשירים עם הוועדה תוקפו נושאים שנמצאו בסקירת הספרות המקצועית כמרכזיים ומהותיים להשתתפות בחברה. חברי הוועדה גם העלו נושאים שלא הופיעו בספרות המקצועית שמקצתם ייחודיים לחברה בישראל

על בסיס סקירת הספרות המקצועית, קבוצות המיקוד וועדת ההיגוי הוחלט שהמשיבים לשאלון יישאלו שאלות מקיפות בתחומי החיים האלה:

- השכלה, תעסוקה, דיור ורשתות חברתיות – השאלות לאנשים עם מוגבלות ולאנשים ללא מוגבלות בתחומים אלו דמו זו לזו ככל האפשר כדי שתתאפשר השוואה ביניהם, אך לאנשים עם מוגבלות נוספו שאלות הרלוונטיות עבורם (למשל, שאלות על התאמות במקום הלימודים או התעסוקה) או אפשרויות תשובה (למשל, בנושא המגורים רק לאנשים עם מוגבלות נוספה תשובה על מגורים עם מטפל או מלווה)
 - בשאלון העומק לאנשים עם מוגבלות הופיעו נושאים של שייכות לקהילה, זוגיות והורות, חשיפה לסטיגמה ומיצוי זכויות וסנגור עצמי
 - בשאלון הביקורת לאנשים ללא מוגבלות הופיע פרק הנוגע לעמדות כלפי אנשים עם מוגבלות
- השאלות בכל תחום חיים נכתבו על בסיס שאלות מתוקפות בישראל ובעולם, לרבות [הסקר החברתי 2022](#) של הלמ"ס. כדי לכלול בשאלון מגוון רחב של תחומי חיים ובד בבד לשמור על משך זמן תשובה קצר מ-40 דקות, חולק השאלון לשתי יחידות. כל יחידה כללה הן תחומי חיים שנשאלו גם ביחידה האחרת הן תחומי חיים שנכללו רק בה (ר' **לוח 1**).

לוח 1: תחומי חיים של השתתפות בחברה שנבדקו במחקר – לפי יחידות ולפי משיב

סוג משיב / יחידה	יחידות א+ב	יחידה א	יחידה ב
אנשים עם וללא מוגבלות	■ השכלה ■ תעסוקה ■ דיור ■ רשתות חברתיות	■ פנאי ■ התנהלות כלכלית-צרכנית ■ מיומנויות דיגיטליות ומיומנויות שימוש באינטרנט	■ מעורבות אזרחית-פוליטית ■ שירותי בריאות
אנשים עם מוגבלות	■ שייכות לקהילה ■ זוגיות והורות ■ חשיפה לסטיגמה		■ מיצוי וסנגור עצמי
אנשים ללא מוגבלות	■ עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות		

הערה: השאלון מוחשב בתוכנת נמל"ה, והוא נבדק על ידי צוות המחקר ורכזת איסוף הנתונים במכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל כדי לוודא את תקינותו.

3.3 הסקר הטלפוני

בשלב השלישי של המחקר אספה יחידת איסוף הנתונים במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל נתונים כמותיים באמצעות סקר טלפוני דו-שלבי שהתבסס על השאלונים המובנים שפותחו:

- בתחילה נעשה פיילוט שכלל ראיונות עם שלושים משיבים, מהם תשעה אנשים עם מוגבלות. ראיונות אלו הוקלטו, וצוות המחקר עקב אחר רצף השאלון הממוחשב ווידא את תקינותו. כמו כן נבחנו תגובות המשיבים לחלקי השאלון ואותרו שאלות או נושאים הדורשים בחינה מחודשת. בעקבות שלב הפיילוט הוחלט לערוך כמה תיקונים, ובהם הוספת תשובות אפשריות והסרת שאלות
- איסוף הנתונים בתום הפיילוט החל באוגוסט 2022 ונמשך עד מרץ 2023. תהליך איסוף הנתונים כלל קשר צמוד בין יחידת איסוף הנתונים ובין צוות המחקר ולווה במעקב שבועי אחר ההתקדמות באיסוף הנתונים
- הראיונות נערכו בשפה העברית ובשפה הערבית לאחר שצוות המחקר העביר למראיינים הדרכה מיוחדת למחקר זה

3.3.1 הפקת המדגם

נכון לשנת 2022 חיו בישראל כ-4.8 מיליון אנשים ללא מוגבלות וכ-1.18 מיליון אנשים עם מוגבלות בגילי 20+, מהם כ-506 אלף אנשים עם מוגבלות חמורה. מכלל האוכלוסייה בישראל 6.9 מיליון הם יהודים (73.9% מכלל האוכלוסייה) ו-1.9 מיליון הם ערבים (21.1%; 472 אלף, שהם 5%, אינם משתייכים לאוכלוסיות האלה). בקרב האוכלוסייה הערבית 11% מן האנשים עם מוגבלות חמורה ו-11% מן האנשים עם מוגבלות מתונה; בקרב האוכלוסייה היהודית 8% מן האנשים עם מוגבלות חמורה ו-11% מן האנשים עם מוגבלות מתונה (עיבוד נתונים משני לנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס, 2022).

כאמור, **אוכלוסיית המחקר** הייתה אנשים בני 20+. חברת הדגימה 'מידע טוב' הפיקה **מדגם מייצג** לסקר הטלפוני ובו 15,000 רשומות של אנשים בני 20-73, על פי גיל, מין ומגזר – 4,500 רשומות של אנשים מן האוכלוסייה הערבית ו-10,500 רשומות של אנשים מן האוכלוסייה היהודית. מרבית המדגם הופק בשנת 2019 (10,000 אנשים) ורשומות נוספות התקבלו בשנת 2022 (5,000, מחציתן של ערבים). קובץ המדגם אפיין את אוכלוסיית היעד מבחינה דמוגרפית וכלל משתנים כגון שם, מקום מגורים ופרטי התקשורת. נוסף על כך מעט מן המשיבים גויסו למחקר באמצעות פנייה בכתב להשתתפות במחקר מרצון, בצורת 'מדגם כדור שלג'. הבקשה להשתתפות במחקר הופצה ברשתות החברתיות ובקבוצות רלוונטיות. בדרך זו פנו 96 נבדקים, מתוכם רואיינו בפועל 40 נבדקים.

בסך הכול **השיבו על השאלון 1,345 נבדקים** – 658 (48.9%) מהם אנשים עם מוגבלות ו-687 (51.1%) אנשים ללא מוגבלות (היענות של כ-9%). 421 (31%) היו מן האוכלוסייה הערבית (212 עם מוגבלות ו-209 ללא מוגבלות) ו-924 (69%) היו מן האוכלוסייה היהודית (446 עם מוגבלות ו-478 ללא מוגבלות).

3.3.2 מאפיינים שנבחנו לצורך בדיקת ייצוגיות המדגם

צוות המחקר בדק את מידת ייצוגיות המדגם ואת יכולת ההסקה ממנו על כלל האוכלוסייה על בסיס מאפיינים מרכזיים (קבוצת גיל, מין, קבוצת אוכלוסייה, קבלת קצבה וסוג המוגבלות) והשוואתם למאפייני אוכלוסיית המחקר. כאמור, על השאלון השיבו 658 אנשים עם מוגבלות – 53% מהם מקבלים קצבה כלשהי בשל מוגבלותם, ואילו 47% מהם אינם מקבלים קצבה. המאפיינים של המשיבים מקבלי הקצבה הושוו למאפיינים של אנשים עם מוגבלות המוכרים על ידי המדינה (מקבלים קצבה בשל נכות או מוכרים על ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי (להלן: משרד הרווחה) בשל נכות או נכי צה"ל המוכרים במשרד הביטחון; בהתאם לנתוני למ"ס בקובץ מרשם אנשים עם מוגבלות, 2021). המאפיינים של אנשים ללא מוגבלות הושוו למאפייני כלל האוכלוסייה בישראל, וכך גם המאפיינים של אנשים עם מוגבלות שאינם מקבלים קצבה כי אין נתונים על אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בישראל שאינם מוכרים. **לוח 2** מתאר את המאפיינים המרכזיים שנבחנו בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במדגם ובאוכלוסיית המחקר.

לוח 2: מאפיינים מרכזיים שנבחנו בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במדגם ובאוכלוסיית המחקר (באחוזים)

	אנשים עם מוגבלות		אנשים עם מוגבלות המוכרים על ידי המדינה		אנשים ללא מוגבלות
	שאינם מקבלים קצבה		(N = 309, 23%)		(N = 687, 51%)
	המשיבים	המשיבים	המשיבים	המשיבים	כלל האוכלוסייה
מין					
זכר	46	57	58	53	49
נקבה	54	43	42	47	51
גיל					
40-18	18	13	26	29	46
60-41	40	41	37	45	31
+60	43	46	38	26	23
קבוצת אוכלוסייה					
יהודי	66	70	79	70	80
ערבי	34	30	21	30	20
סוג מוגבלות					
לקות למידה ADHD	17	9	-	-	-
מחלה כרונית	57	58	32	-	-
מוגבלות נפשית	9	19	29	-	-
אוטיזם	-	1	6	-	-
מוגבלות שמיעה	11	15	5	-	-
מוגבלות ראייה	37	16	43	-	-
מוגבלות פיזית	1	54	4	-	-
מוגבלות קוגניטיבית	2	8	-	-	-
מוגבלות אחרת		4			

מקור הנתונים:

1. מאפייני אוכלוסיית המחקר בקרב אנשים עם מוגבלות הובאו מתוך נתוני מרשם אנשים עם מוגבלות בלמ"ס לשנת 2021
2. מאפייני אוכלוסיית המחקר מבוססים על השנתון הסטטיסטי לישראל (2022)

הערות:

1. המשיבים יכלו לציין יותר ממוגבלות אחת, ולכן סוג המוגבלות מסתכם ביותר מ-100%
2. בבניית המשקולת יש התחשבות באנשים שיש להם יותר ממוגבלות אחת, על בסיס צירופים נפוצים
3. לאנשים שצינו כי יש להם לקות למידה מאובחנת או אוטיזם וזו המוגבלות היחידה שלהם, נבנתה משקולת לפי אומדן המבוסס על המחקר "ילדים עם מוגבלות בישראל" (ברלב ואח', 2021), כי אין מידע מספק על מוגבלויות אלו במרשם אנשים עם מוגבלות

בחינת המאפיינים המרכזיים לצורך בדיקת ייצוגיות המדגם העלתה כי יש צורך בהתאמתה לנתוני האוכלוסייה הכללית באמצעות שימוש במשקולות סטטיסטיים. שקלול האנשים עם מוגבלות המקבלים קצבה נעשה על פי הצלבה של קבוצת אוכלוסייה וסוג המוגבלות. שקלול של אנשים ללא מוגבלות, כמו גם שקלול אנשים עם מוגבלות שאינם מקבלים קצבה, נעשה לפי הצלבה לנתוני מין, גיל וקבוצת אוכלוסייה (על פי מאפייני כלל האוכלוסייה). הנתונים שיובאו בהמשך הדוח יוצגו לאחר השקלול. **לוח 3** מתאר את המאפיינים של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במדגם לאחר שקלול.

לוח 3: מאפיינים מרכזיים של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במדגם לאחר שקלול (באחוזים)

אנשים עם מוגבלות (n = 646, 48%)	אנשים ללא מוגבלות (n = 686, 52%)	
		מין
53	49	זכר
47	51	נקבה
		גיל
10	18	30-18
21	29	40-31
16	15	50-41
21	15	60-51
22	15	70-61
8	6	74-71
2	2	+75
		אוכלוסייה
82	80	יהודים
18	20	ערבים
		מן האוכלוסייה היהודית – רמת דתיות
8	11	יהודים חרדים
92	89	יהודים לא חרדים
		מאנשים עם מוגבלות – חומרת המוגבלות
42		מוגבלות חמורה
58		מוגבלות מתונה

סוג המוגבלות	אנשים עם מוגבלות (n = 646, 48%)	אנשים ללא מוגבלות (n = 686, 52%)
לקות למידה ADHD	18	
מחלה כרונית	49	
מוגבלות נפשית	24	
אוטיזם	1	
מוגבלות שמיעה	16	
מוגבלות ראייה	11	
מוגבלות פיזית	46	
מוגבלות קוגניטיבית	4	
מוגבלות אחרת	3	

הערות:

1. אנשים עם **מוגבלות חמורה** הם אנשים שציינו שיש להם מוגבלות שמפריעה להם מאוד בפעולות היום-יום. אנשים עם **מוגבלות מתונה** הם אנשים אשר ציינו שיש להם מוגבלות אשר מפריעה להם בפעולות היום-יום
2. המשיבים יכלו לציין יותר ממוגבלות אחת, ולכן סוג המוגבלות מסתכם ביותר מ-100%

3.3.3 ניתוח הנתונים

ניתוח המידע שעלה מן הסקר נעשה בתוכנת SPSS גרסה 28 באמצעות שימוש בשיטות ניתוח מקובלות על פי הנתונים. ממצאי המחקר פולחו לפי מגוון מאפיינים, כגון מידת המוגבלות, גיל וקבוצת אוכלוסייה. בוצעו ניתוחי התפלגות, ניתוחים השוואתיים (מבחני χ^2 לבחינת קשר בין משתנים קטגוריאליים) וניתוחי שונות חד-כיווניים עם ניתוחי המשך במידת הצורך.

3.4 אתיקה

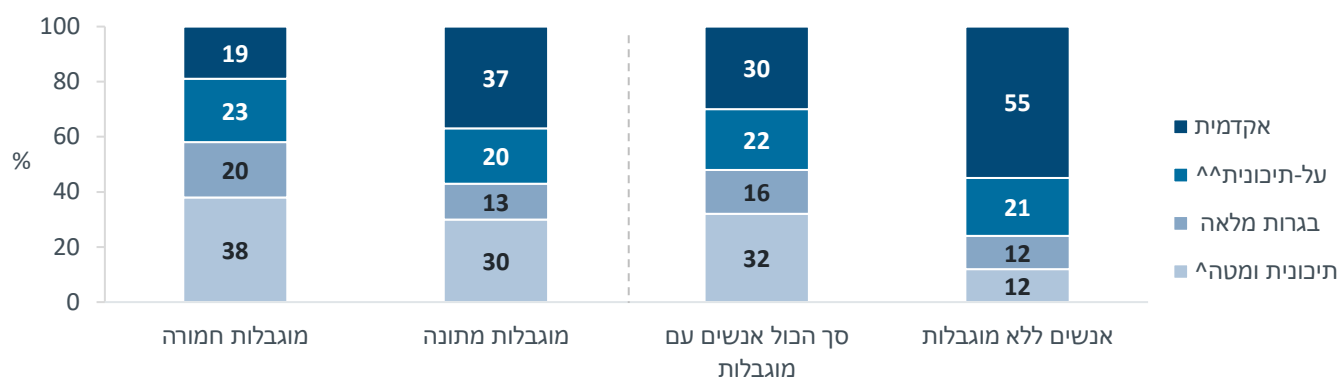
- המחקר אושר על ידי ועדת האתיקה של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. לכל המשתתפים במחקר – בקבוצות המיקוד, בראיונות העומק ובסקר הטלפוני – הוסבר על המחקר, והם נתנו את הסכמתם להשתתף בו. הובטחה להם שמירה על סודיות פרטיהם המזהים, והוסבר להם כי הנתונים יעובדו באופן איכותני או כמותי ברמת כלל המשיבים ללא אפשרות זיהוי לשם שמירה מרבית על חסיון מידע, הכיל המדגם פרטי התקשרות הכרחיים בלי מידע רגיש הקשור להימצאות מוגבלות כלשהי או לקבלת קצבה. קובץ הדגימה נשמר בתיקייה מוצפנת הנגישה רק לחוקרים מועטים. הנתונים שיוצאו לתוכנות חיצוניות כמו SPSS לשם בקרת איכותם וניתוחם, לא היו מזוהים ומוספרו במספרים סידוריים. בתום המחקר נמחקו הנתונים המזהים ממערכות המחשוב של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

4. תמונת מצב על השתתפותם בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל

4.1 השכלה

לאנשים עם מוגבלות השכלה נמוכה יותר מלאנשים ללא מוגבלות: ל-32% מן האנשים עם מוגבלות אין תעודת בגרות לעומת 12% מן האנשים ללא מוגבלות (כלומר, פער של 20 נקודות האחוז). פערים אלו גדלים ככל שחומרת המוגבלות עולה: ל-38% מן האנשים עם מוגבלות חמורה אין תעודה בגרות לעומת 30% מן האנשים עם מוגבלות מתונה (ר' **תרשים 3**).

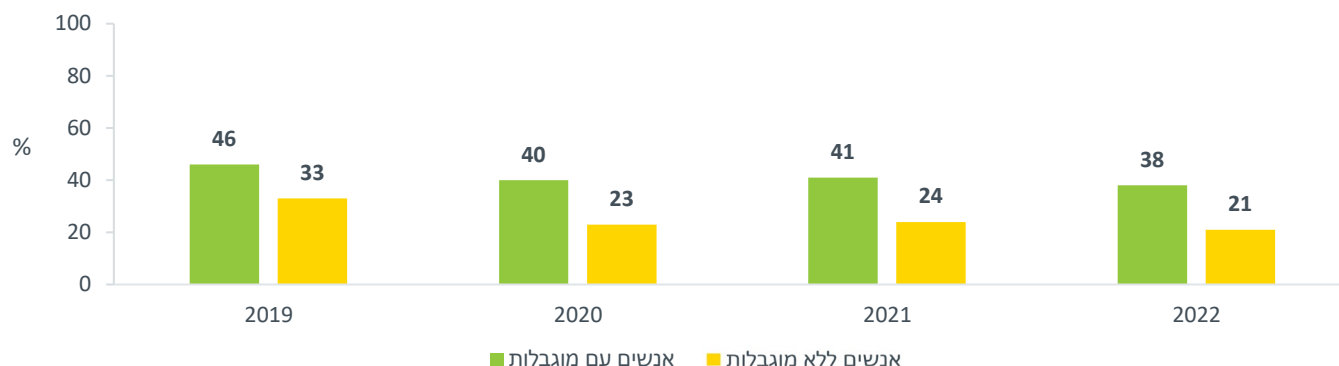
תרשים 3: רמת ההשכלה של בני 20+, לפי הימצאות מוגבלות וחומרת המוגבלות (n = 1322; באחוזים)**

^{**}01. < p (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות; הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה) ^אהשכלה תיכונית ומטה כוללת סיום בית ספר יסודי או חטיבת ביניים, סיום בית ספר תיכון בלא תעודת בגרות או עם בגרות חלקית, או מי שלא למד או לא קיבל תעודה. ^אהשכלה על-תיכונית כוללת השכלה המזכה בתעודה לא אקדמית (כולל משיבים שצינו 'תעודה אחרת').

ממצא זה תואם את הפערים שנמצאו בשנים קודמות בישראל בין שיעור האנשים עם מוגבלות שאינם זכאים לתעודת בגרות לשיעור האנשים ללא מוגבלות שאינם זכאים לתעודה זו. נתונים על בסיס הסקר החברתי של למ"ס בשנים האחרונות הצביעו על פער עקבי של 13-17 נקודות האחוז בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בגיל העבודה (אידלמן נגר ואח', 2022; ברלב ואח', 2021; ר' **תרשים 4**). מנתוני ההשכלה במחקר הנוכחי עלה כי רמת השכלה נמוכה יותר בכל קבוצות המחקר (סביר להניח כי מקורם בשוני בשיטות איסוף נתונים), אולם הפערים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות נותרו דומים.

תרשים 4: בני 20-64 שאינם זכאים לתעודת בגרות בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בשנים 2019-2022 (באחוזים)

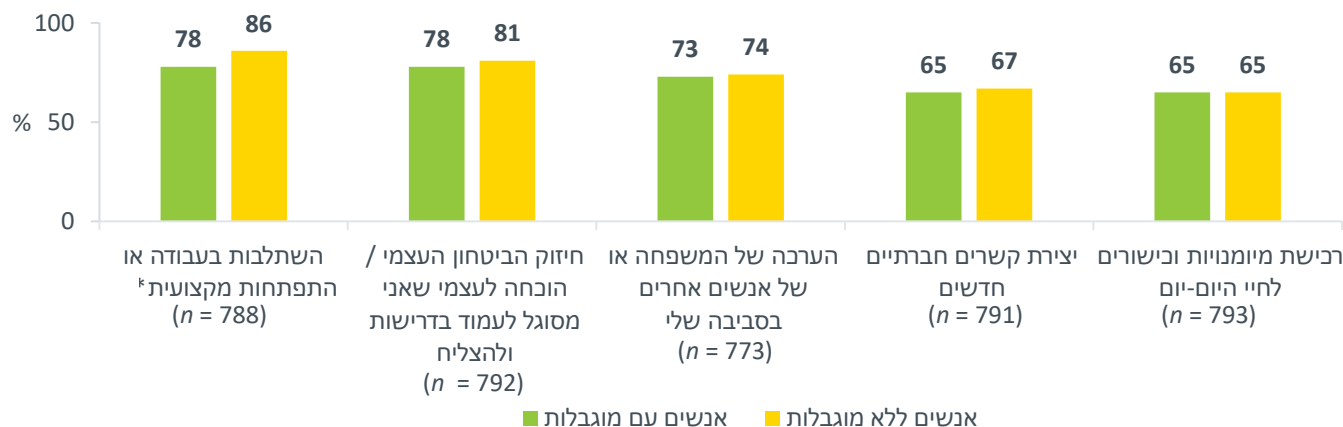

מקור הנתונים: עיבוד משני לנתונים מן הסקר החברתי של הלמ"ס (ר' גם אידלמן נגר ואח', 2023; ברלב ואח', 2021).

מחקרים בעולם מעידים כי אנשים עם מוגבלויות משתתפים פחות בלימודים אקדמיים (Australian Disability Clearinghouse, 2023; UK Office of National Statistics, 2022). גם במחקר זה נמצא כי שיעור האנשים עם מוגבלות שרכשו השכלה גבוהה נמוך מזה שבקרב אנשים ללא מוגבלות (30% לעומת 55%, בהתאמה; ר' **תרשים 3**).

הבדלים אלו מהותיים כי **ניכר שרכישת השכלה תרמה לחיי הלומדים**. כלל האנשים דיווחו כי ההשכלה הגבוהה תרמה להם בעיקר מבחינה תעסוקתית, בקבלת הערכה מן המשפחה ומאנשים אחרים ובחזוק הביטחון העצמי. עם זה **כחות אנשים עם מוגבלות מאנשים ללא מוגבלות דיווחו על התרומה של ההשכלה בכך המקצועי**: 78% מן האנשים עם מוגבלות חשו שתעודה אקדמית תרמה להם להשתלבות בעבודה או להתפתחות מקצועית לעומת 86% מן האנשים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 5**).

תרשים 5: אנשים שדיווחו שהשכלה הגבוהה תרמה להם במגוון היבטים, לפי הימצאות מוגבלות וחומרת המוגבלות (באחוזים)

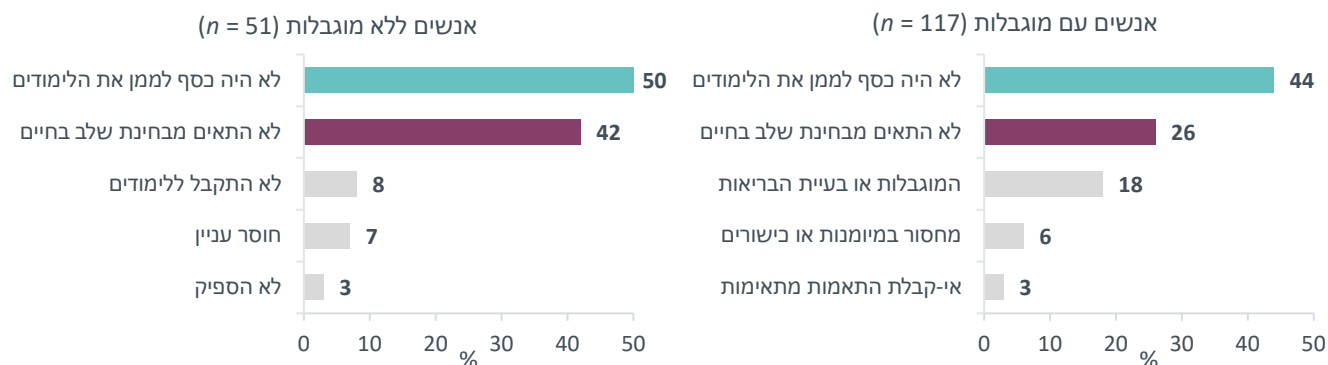

$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

ליותר אנשים עם מוגבלות שסיימו תיכון (עם או בלא תעודת בגרות) **אין השכלה על-תיכונית מלאנשים ללא מוגבלות: 55% מן האנשים עם מוגבלות ו-38% מן האנשים ללא מוגבלות רצו להמשיך ללמוד אך לא עשו זאת** (לא המשיכו כלל ללימודי תעודה או ללימודים באקדמיה או המשיכו והפסיקו). **תרשים 6** מציג את הסיבות השכיחות להיעדר השכלה על-תיכונית. ניכר כי **הסיבות השכיחות ביותר** בקרב כלל האנשים היו שיקולים כלכליים או חוסר התאמה של הלימודים לשלב שלהם בחיים (נישואין, לידת ילדים או תעסוקה). אנשים עם מוגבלות אף ציינו מחסור בכישורים או במיומנויות; אנשים ללא מוגבלות ציינו קשיים לימודיים או אי-הצלחה להתקבל למוסד הלימודים.

בקרב אנשים עם מוגבלות הסיבה השלישית בחשיבותה הייתה המוגבלות עצמה או מצב הבריאות (18% מן המשיבים שרצו להמשיך ללימודים על-תיכוניים ציינו אותה). הסיבה החמישית בחשיבותה הייתה אי-קבלת התאמות מתאימות לתמיכה בלימודים ממוסד שלמדו או רצו ללמוד בו (3% מן המשיבים ציינו אותה; ר' **תרשים 6**).

תרשים 6: הסיבות השכיחות להיעדר השכלה על-תיכונית בקרב אנשים שסיימו 12 שנות לימוד, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

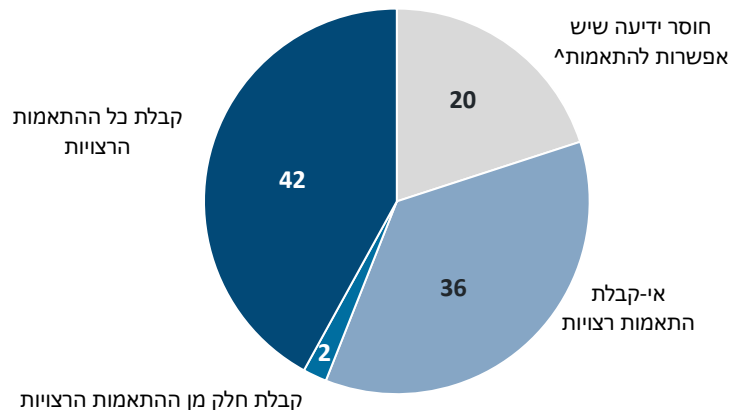
הערות:

1. המשיבים סיימו 12 שנות לימוד בלא בגרות או עם בגרות חלקית או מלאה ולא המשיכו להשלמת בגריות, ללימודי תעודה מקצועית או ללימודים אקדמיים

2. בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%

56% מן האנשים עם מוגבלות שלמדו לאחר סיום בית ספר תיכון (לימודים להשלמת בגריות, לפסיכומטרי, לתעודה ולהשכלה גבוהה) **ונזקקו להתאמות ממוסד הלימודים, לא קיבלו אותן:** 36% דיווחו כי לא קיבלו התאמות אף על פי שיכלו לסייע להם, ו-20% דיווחו כי לא ידעו שיש אפשרות לקבל התאמות. כלומר, רק 44% מן האנשים עם מוגבלות שלמדו לאחר סיום בית ספר תיכון וחשו שנדרשו להם התאמות רשמיות מטעם מוסד הלימודים, קיבלו התאמות כאלו באופן מלא או חלקי (**תרשים 7**). גם במחקר שנערך בשנת 2017, דיווחו סטודנטים עם מוגבלות על אי-קבלת התאמות מתאימות. לפי מחקר זה 42% מן הסטודנטים עם מוגבלות במוסדות להשכלה גבוהה בישראל דיווחו שלא קיבלו את כל ההתאמות הלימודיות שהם זקוקים להן, ו-33% ציינו ששקלו לעזוב את הלימודים בשל היעדר נגישות או בשל אי-קבלת ההתאמות (רביב-כרמי ורוט, 2017).

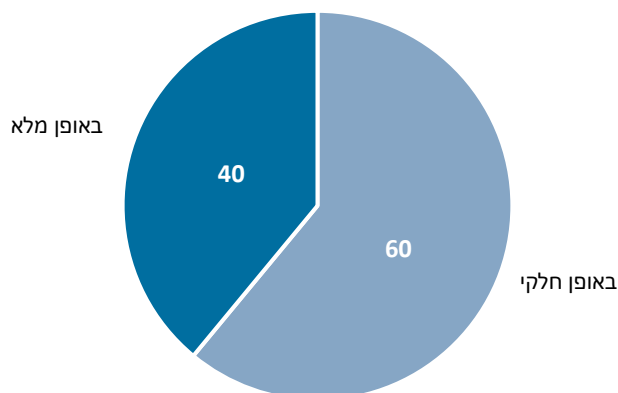
תרשים 7: שיעור מקבלי ההתאמות בקרב אנשים עם מוגבלות שלמדו במסגרת לימודים על-תיכונית ונזקקו להן בגלל מוגבלותם ($n = 99$; באחוזים)

הערה: הניתוח כולל אנשים עם מוגבלות שלמדו בקורסים מקצועיים, במכינות קדם-אקדמיות, במכללה או באוניברסיטה בעשר השנים שקדמו למחקר, הייתה להם מוגבלות בתקופה זו, והם הרגישו כי הם זקוקים להתאמות בגללה. ^חוסר ידיעה שיש אפשרות להתאמות – המשיבים דיווחו כי הם לא ידעו שיש אפשרות לקבל התאמות רשמיות מטעם מוסד הלימודים או שהם לא ידעו שיש מרכזי תמיכה.

60% ממקבלי ההתאמות דיווחו כי התאמות אלו סייעו להם חלקית בלבד (ר' **תרשים 8**).

תרשים 8: מידת הסיוע של ההתאמות שניתנו לאנשים עם מוגבלות במסגרת לימודים על-תיכונית ($n = 44$; באחוזים)

מלבד קבלת התאמות רשמיות מטעם מוסד הלימודים, אנשים עם מוגבלות עשויים לקבל ליווי בתקופת הלימודים מגורם כלשהו, כגון ביטוח לאומי או סל שיקום (נוסף להתאמות או בלעדיהן). 9% מן האנשים עם מוגבלות שרכשו השכלה לאחר סיום בית ספר תיכון קיבלו ליווי, רובם (8%) נוסף להתאמות.

4.2 שירות צבאי או לאומי בקרב האוכלוסייה היהודית

70% מן האנשים עם מוגבלות ו-76% מן האנשים ללא מוגבלות שירתו שירות צבאי או שירות לאומי²; 63% מן האנשים עם מוגבלות דיווחו ששירתו בצבא (60% שירתו שירות רגיל ו-3% שירתו בהתנדבות) לעומת 70% מן האנשים ללא מוגבלות (69% שירתו שירות רגיל ו-1% שירתו בהתנדבות). 56% מן האנשים עם מוגבלות חמורה שירתו בצבא, לעומת 67% מן האנשים עם מוגבלות מתונה (ר' תרשים 9).

תרשים 9: שירות בצבא על פי סוג השירות, הימצאות מוגבלות וחומרתה ($n = 1,054$; באחוזים)

* $p < .01$ ** $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
^v $p < .05$ ^{vv} $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

7% מן האנשים עם מוגבלות ו-6% מן האנשים ללא מוגבלות שירתו שירות לאומי (בקרב אנשים עם מוגבלות, 2% עשו זאת בשל מוגבלות ו-5% בשל סיבה אחרת כגון דת, מגזר או מצפון). לא נמצאו הבדלים בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה בשיעור המשרתים בשירות הלאומי.

4.3 השתתפות בשוק העבודה

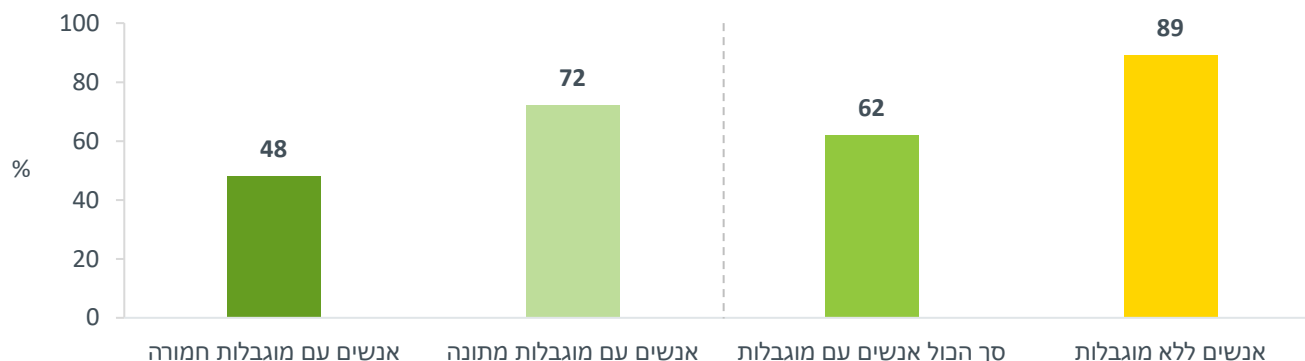
4.3.1 שיעור התעסוקה בגיל העבודה (20-64)

על פי [דוח שוק העבודה בישראל לשנת 2022](#), שיעור התעסוקה בישראל בגילי העבודה (25-66) היה בשנת 2022 78% (הרכז ואח', 2023), ושיעור דומה נמצא גם במחקר זה (77% מקרב כלל המשיבים בגילי 20-64). **שיעור התעסוקה של אנשים עם**

² בשל קושי באיסוף הנתונים (ר' **מגבלות המחקר**) לא נעשתה הצלבה לפי הגיל שבו החלה המוגבלות. ייתכן שמשיבים עם מוגבלות שירתו בצבא לפני תחילת המוגבלות.

מוגבלות נמוך מזה של אנשים ללא מוגבלות: 62% מן האנשים עם מוגבלות בגיל העבודה הועסקו בשנת 2022 לעומת 89% מבני גילם ללא מוגבלות, ופערים אלו גדלים ככל שחומרת המוגבלות עולה (ר' **תרשים 10**).

תרשים 10: שיעור התעסוקה בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה ($n = 1,034$; באחוזים)*

* $p < 0.01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות; הבדלים בין מוגבלות חמורה ומוגבלות מתונה)

ממצאים אלו תואמים ממצאים מן העולם, ולפיהם אנשים עם מוגבלות משתתפים בשוק העבודה פחות מאנשים ללא מוגבלות. למשל, [באוסטרליה](#) בשנת 2022 61% מן האנשים עם מוגבלות³ השתתפו בשוק העבודה לעומת 85% מן האנשים ללא מוגבלות (Australian Bureau of Statistics, 2024). במדינות האיחוד האירופי בשנת 2019 40% מן האנשים עם מוגבלות⁴ השתתפו בשוק העבודה; הפער בשיעור התעסוקה בין אנשים עם וללא מוגבלות היה 27 נקודות האחוז בממוצע בשנים 2016-2019 (OECD, 2022).

גם ממצאים קודמים מישראל העידו כי בשנים 2011-2022 נשמר הפער בשיעור התעסוקה בקרב אנשים עם מוגבלות ובקרב אנשים ללא מוגבלות. נתונים על בסיס הסקר החברתי של הלמ"ס הצביעו על פער שנע בין 19% ל-28% בין אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות בגיל העבודה (נגר אידלמן ואח', 2022; ברלב ואח', 2021; עיבוד נתונים משני של נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס 2022⁵; ר' **תרשים 11**). אפשר לשער כי במחקר זה נמצא פער מעט גבוה יותר של 27% בשל ההבדלים באופן ההגדרה של 'מוגבלות'. גם במחקר על פי נתוני למ"ס וגם במחקר זה כל משיב אשר דיווח על בעיה בריאותית או פיזית במשך שישה חודשים או יותר המפריעה לו בפעולות יום-יום, הוגדר כאדם עם מוגבלות. במחקר זה אדם הוגדר עם מוגבלות גם אם דיווח על

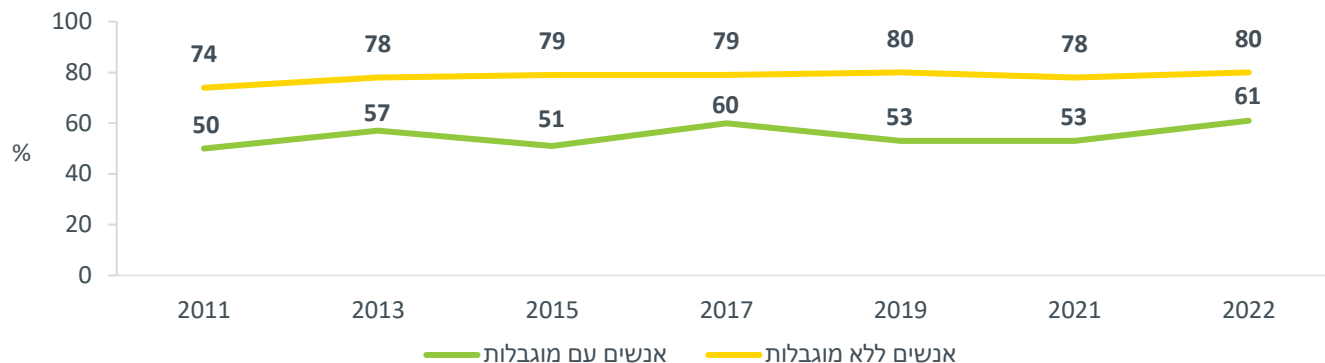
³ אנשים בגיל העבודה (15-64), המתגוררים בקהילה, ויש להם לקות או מגבלה המקשה עליהם בתפקודי יום-יום והיא נמשכה או עתידה להימשך לפחות שישה חודשים.

⁴ יש שונות בהגדרות בין מדינות, אך לרוב אנשים עם מוגבלות הוגדרו על פי אחת מן ההגדרות האלה: (1) אנשים שלהם בעיה בריאותית או מחלה אשר מפריעה להם בביצוע פעולות יום-יום; (2) אנשים שחווים קושי בביצוע פעולות בתחומי חיים שונים – בראייה, שמיעה, ניידות, חשיבה, טיפול עצמי ותקשורת. גילי העבודה גם הם מוגדרים באופן שונה, והטווח הוא 15-69.

⁵ עיבוד מיוחד של מכון ברוקדייל לנתוני הסקר החברתי של למ"ס משנת 2022 נערך ביוזמת משרד המשפטים ובמימון.

אחת האפשרויות האלה: (א) יש לו מוגבלות ספציפית, לרבות קשב וריכוז או לקות למידה, אשר מפריעה לו בפעילויות יום-יום; (ב) הוא אדם עם אוטיזם או התפתחות שכלית התפתחותית, ללא קשר להשפעת המוגבלות על תפקודו; (ג) הוא קיבל קצבה בגין מוגבלות (להרחבה ר' פרק השיטה).

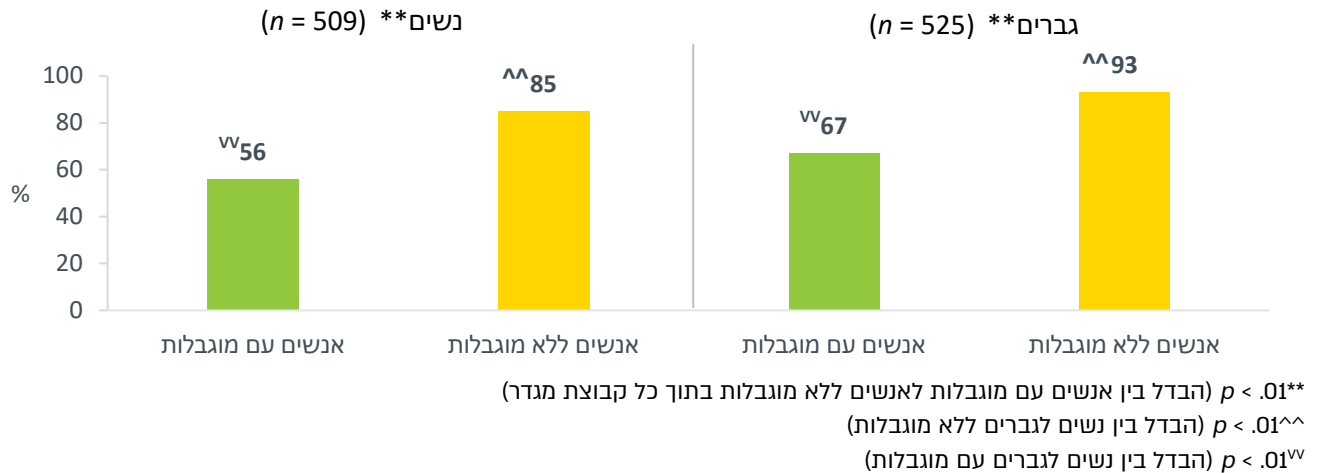
תרשים 11: שיעור התעסוקה בגיל העבודה בשנים נבחרות לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

הערה: ניתוח בקרב בני 20-64, על פי עיבוד משני לנתונים מן הסקר החברתי של הלמ"ס.

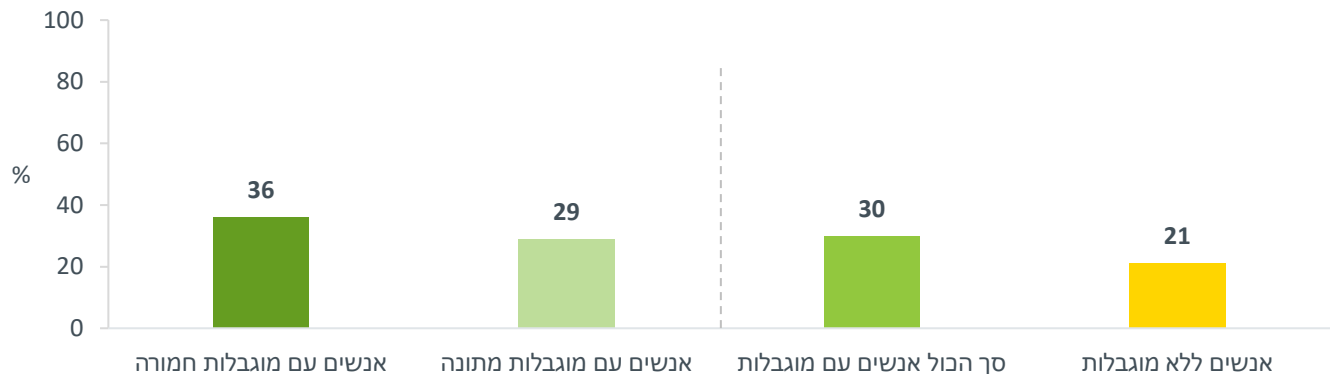
56% מן הנשים עם מוגבלות עובדות לעומת 85% מן הנשים ללא מוגבלות ולעומת 67% מן הגברים עם מוגבלות (תרשים 12).

תרשים 12: שיעור תעסוקה לפי הימצאות מוגבלות ומגדר (באחוזים)

תרשים 13 מציג את שיעור התעסוקה במשרה חלקית לפי הימצאות מוגבלות וחומרת המוגבלות. אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה (20-64) השתתפו בשוק העבודה במשרה חלקית יותר מאנשים ללא מוגבלות: 30% מן האנשים עם מוגבלות בגיל העבודה השתתפו בשוק העבודה בשנת 2022 במשרה חלקית לעומת 21% מבני גילם ללא מוגבלות, גם כאן הפערים גדלים ככל שחומרת המוגבלות עולה.

תרשים 13: שיעור תעסוקה במשרה חלקית לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה (n = 795; באחוזים)*

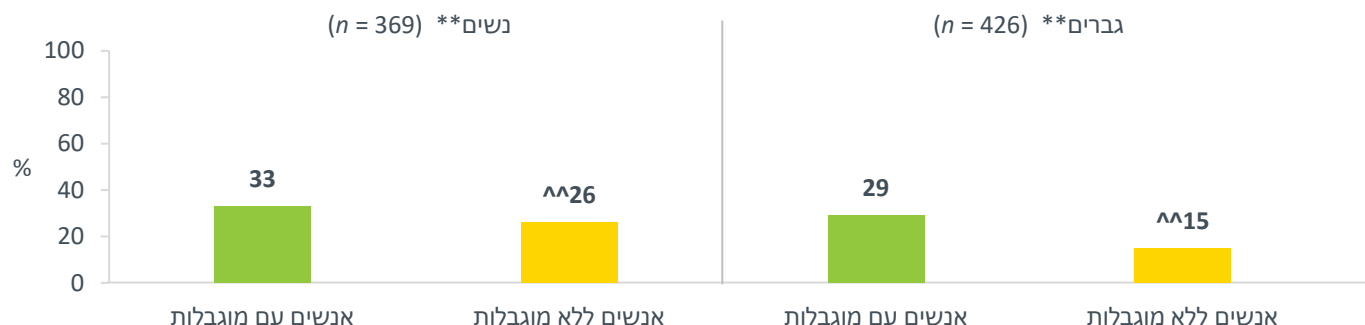

* $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

הערה: עובדים במשרה חלקית הם אנשים שעובדים עד 34 שעות בשבוע (אלא אם משרה מלאה במקצועם מוגדרת ככחות מ-34 שעות, כגון הוראה).

ההבדל בשיעור התעסוקה במשרה חלקית לפי הימצאות מוגבלות נמצא בקרב גברים אך לא בקרב נשים: 29% מן הגברים עם מוגבלות בגיל העבודה השתתפו בשוק העבודה בשנת 2022 במשרה חלקית לעומת 15% מבני גילם ללא מוגבלות. לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים בשיעור התעסוקה במשרה חלקית בין נשים עם וללא מוגבלות, כלומר נשים עובדות במשרה חלקית יותר מגברים ללא קשר להימצאות מוגבלות (תרשים 14).

תרשים 14: שיעור תעסוקה במשרה חלקית לפי הימצאות מוגבלות ומגדר (באחוזים)

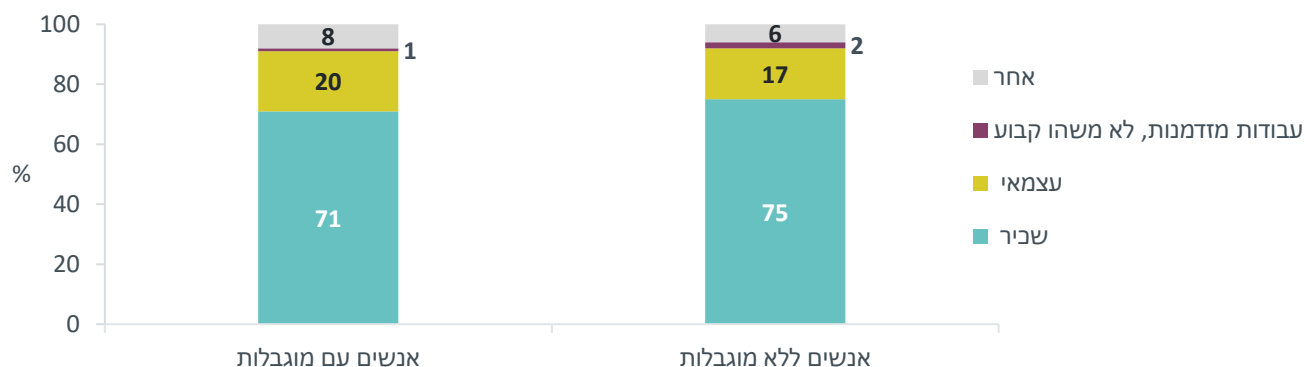

$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך כל קבוצת מגדר)
 $p < .01^{^^}$ (הבדל בין נשים לגברים ללא מוגבלות)

4.3.2 דפוסי תעסוקה ורמת ההכנסה

רוב האנשים עם מוגבלות בגיל העבודה שהשיבו על הסקר (99.7%), עבדו בשנת 2022 בשוק העבודה החופשי; 1% מהם עבדו בעבודה נתמכת (עבודה בשוק החופשי עם ליווי וסיוע). רק 0.3% עבדו בעבודה מוגנת (כגון מועדון תעסוקתי, מפעל מוגן או מפעל עבודה שיקומי [מע"ש]). לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בשיעור השכירים או בשיעור העצמאיים בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות (ר' תרשים 15).

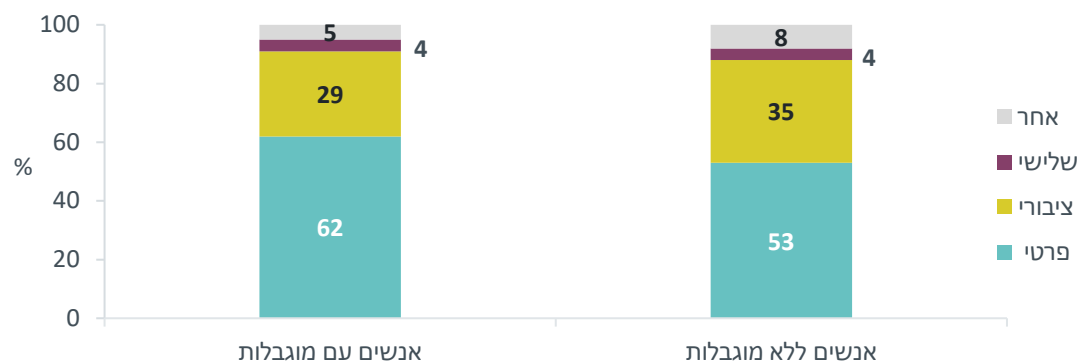
תרשים 15: דפוס התעסוקה בקרב עובדים לפי הימצאות מוגבלות (n = 792; באחוזים)

הערה: באופן השתתפות **אחר** הכוונה היא לעבודה בעסק משפחתי בלי שכר או שילוב בין עצמאי לשכיר (5% מן האנשים עם מוגבלות ו-5% מן האנשים ללא מוגבלות עבדו הן כעצמאיים הן כשכירים). בקרב אנשים עם מוגבלות אופן העסקה אחר כולל גם עבודה נתמכת (1%) ועבודה מוגנת (0.3%).

29% מן האנשים עם מוגבלות עבדו במגזר הציבורי (כגון משרד ממשלתי, עירייה, חברה ממשלתית או גוף ציבורי כמו חברת החשמל) לעומת 35% ללא מוגבלות, ו-62% עבדו במגזר הפרטי (כגון חברות ומפעלים פרטיים, יזמים פרטיים, חנויות מסחר) לעומת 53% מן האנשים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 16**).

תרשים 16: שיעור התעסוקה של אנשים בגיל העבודה לפי מגזר תעסוקה ולפי הימצאות מוגבלות (n = 782; באחוזים)*

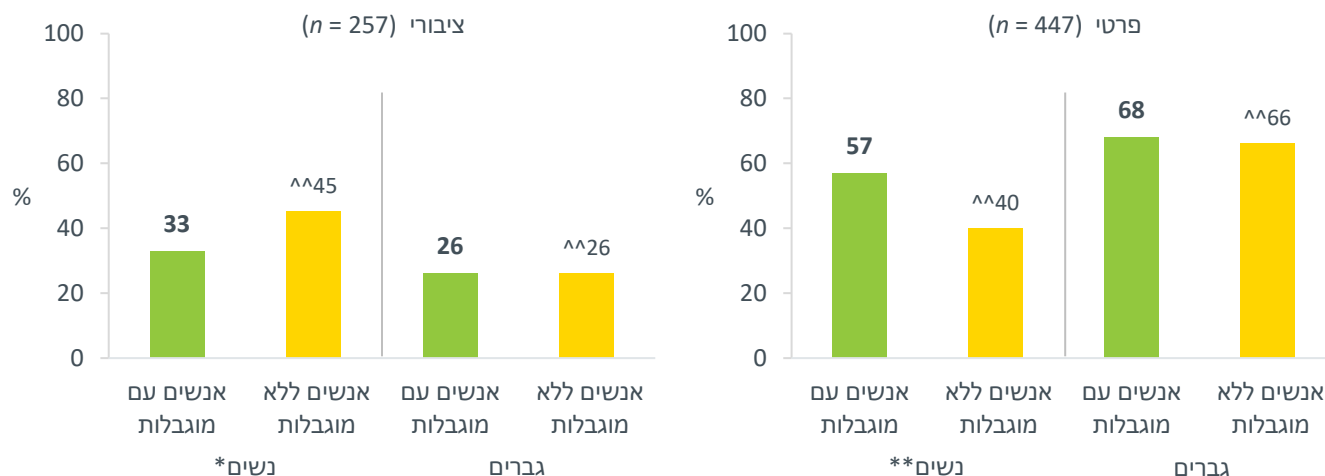

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

הערה: הקטגוריה **אחר** כוללת גם אנשים העובדים ביותר ממגזר אחד; 5% מן האנשים ללא מוגבלות ו-3% מן האנשים עם מוגבלות עבדו בשני מגזרים, לרוב במגזר הפרטי ובמגזר הציבורי.

ההבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות במגזר התעסוקה קשורים למגדר. שיעור התעסוקה של גברים עם וללא מוגבלות היה דומה במגזר הפרטי (68% ו-66% בהתאמה) ובמגזר הציבורי (26%). לא כך בקרב נשים: 33% מן הנשים עם מוגבלות עבדו במגזר הציבורי לעומת 45% מן הנשים ללא מוגבלות, ו-57% מן הנשים עם מוגבלות עבדו במגזר הפרטי לעומת 66% מן הנשים ללא מוגבלות (ר' תרשים 17).

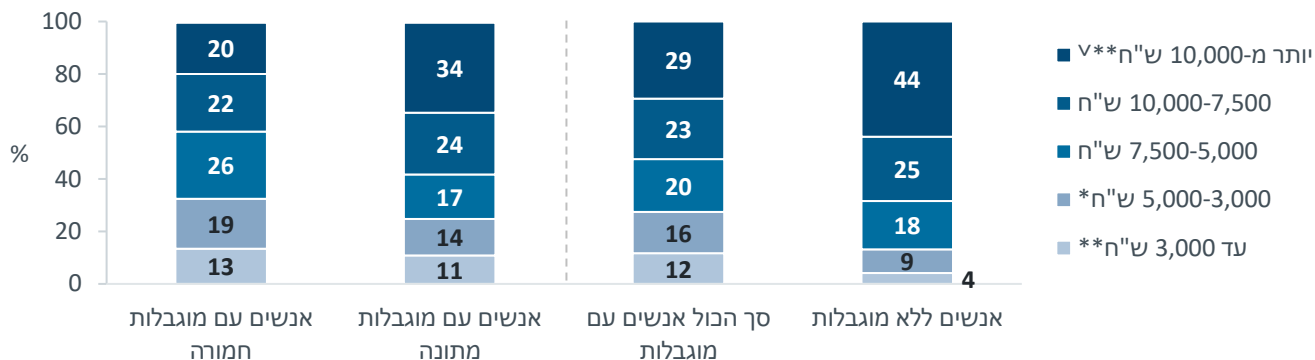
תרשים 17: שיעור התעסוקה של אנשים בגיל העבודה במגזר הפרטי והציבורי לפי הימצאות מוגבלות ומגדר (באחוזים)

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך כל קבוצת מגדר)
 ** $p < .01$ (הבדל בין נשים לגברים ללא מוגבלות)

תרשים 18 מציג את ההכנסה החודשית נטו. אפשר לראות כי **ההכנסה החודשית של אנשים עם מוגבלות נמוכה מזו של אנשים ללא מוגבלות:** כ-27% מן האנשים עם מוגבלות בגיל העבודה דיווחו שהם מרוויחים עד 5,000 ש"ח בחודש לעומת 13% מבני גילם שהם ללא מוגבלות; 29% מן האנשים עם מוגבלות דיווחו שהם מרוויחים יותר מ-10,000 ש"ח בחודש לעומת 44% מבני גילם שהם ללא מוגבלות. זאת ועוד, אנשים עם מוגבלות מתונה דיווחו שהם מרוויחים יותר מאנשים עם מוגבלות חמורה (34% לעומת 20% בהתאמה). נתונים אלו תואמים את הדיווחים העצמיים בסקר החברתי של הלמ"ס: גם בסקר זה, למשל בשנת 2021, דיווחו אנשים עם מוגבלות על הכנסה נמוכה יותר (נגר אידלמן ואח', 2022).

תרשים 18: הכנסה חודשית נטו של עובדים, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה (n = 688; באחוזים)

* $p < .05$, ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

^v $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

הערות:

1. 'הכנסה חודשית נטו' לאחר ניכויים, כגון מס הכנסה, ביטוח מנהלים או קופות גמל

2. עובדים במשרה מלאה או חלקית

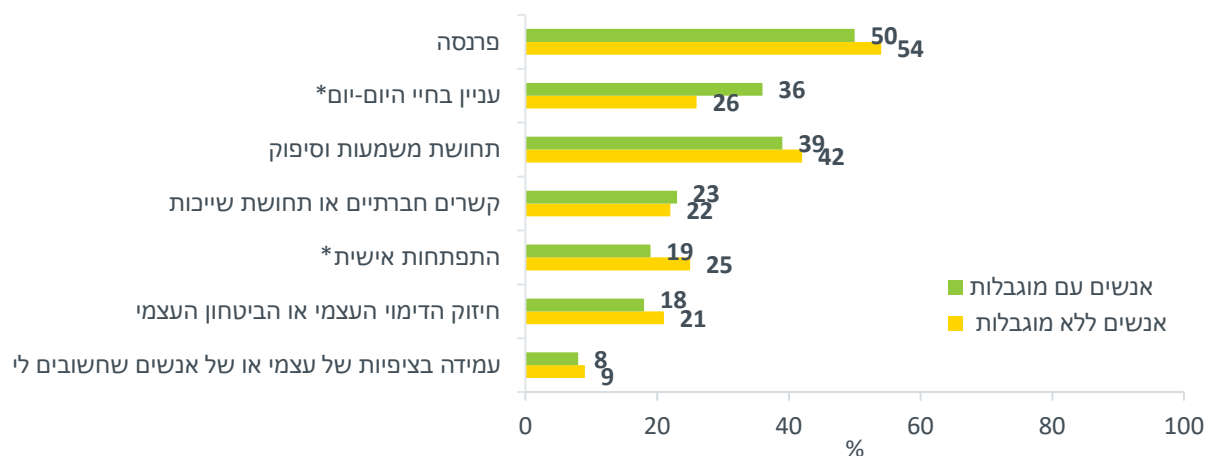
יש הבדלים בהכנסה החודשית בין עובדים עם מוגבלות בגיל העבודה לעובדים ללא מוגבלות בני גילם. הבדלים אלו מובהקים גם כאשר נעשית בקרה על המשתנים מגדר ותעסוקה במשרה חלקית. כלומר, להימצאות מוגבלות יש תרומה להסבר הבדלי הכנסה בקרב עובדים גם לאחר שמנטרלים את הממצא שיותר אנשים עם מוגבלות עובדים במשרה חלקית ואת הממצא שנשים מרוויחות פחות מגברים באופן כללי, אם כי היא קטנה ומסבירה 2% מן ההבדלים בגובה השכר מעבר למה שמוסבר על ידי מגדר וחלקיות משרה.⁶

4.3.3 תרומה נתפסת ושביעות רצון מן העבודה

נוסף על ההכנסה החודשית נשאלו המשיבים לסקר **כיצד לתחושתם העבודה תורמת להם**. הם ציינו בעיקר פרנסה ותחושת משמעות וסיפוק. אנשים עם מוגבלות התייחסו יותר לתרומה של יצירת עניין בחיי היום-יום (36%) ופחות להתפתחות אישית (19%) לעומת אנשים ללא מוגבלות (26%-ו-25% בהתאמה; ר' **תרשים 19**).

⁶ בוצעה רגרסיה לוגיסטית שבה הוכנסו המשתנים מגדר, תעסוקה במשרה חלקית והימצאות מוגבלות. בשלב הראשון נמצא שמגדר ותעסוקה במשרה חלקית מסבירים הבדלים בשכר ($R^2 = .25$; $p < .01$): לאישה סיכוי נמוך יותר מלגבר להכנסה גבוהה ולאנשים העובדים במשרה חלקית סיכוי נמוך יותר להכנסה גבוהה מלאנשים העובדים במשרה מלאה. בשלב השני, נמצא שהימצאות מוגבלות מוסיפה מעט להסבר של הבדלים בשכר ($R^2 = .27$; $p < .01$): לאנשים עם מוגבלות סיכוי נמוך יותר להכנסה גבוהה מאנשים ללא מוגבלות, גם כאשר מביאים בחשבון את המגדר שלהם ואת היקף המשרה שבה הם עובדים (חלקית או מלאה).

תרשים 19: התרומה הנתפסת של העבודה לפי הימצאות מוגבלות (n = 759; באחוזים)

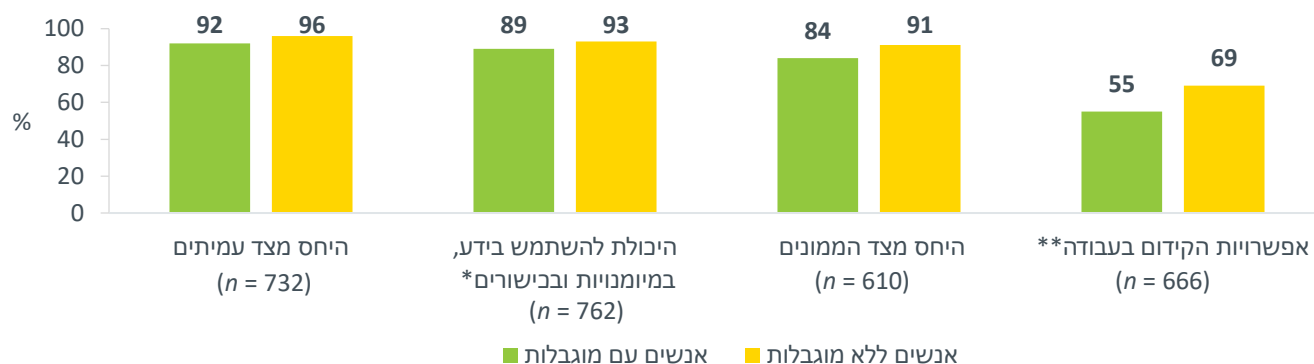
* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

הערה: בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, על כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

גברים עם מוגבלות ייחסו יותר חשיבות לתרומה של יצירת עניין בחיי היום-יום (38%) מגברים ללא מוגבלות (24%) ומנשים עם מוגבלות (28%).

תרשים 20 מציג את שביעות הרצון במקום העבודה. אנשים עם מוגבלות הביעו כחות שביעות רצון ממקום עבודתם מאנשים ללא מוגבלות: אנשים עם מוגבלות היו מרוצים כחות מן היכולת להשתמש בידע, במיומנויות ובכישורים שלהם במקום עבודתם (89% לעומת 93% מן העובדים ללא מוגבלות בני גילם) וכן מרוצים כחות מאפשרויות הקידום בעבודה (בשכר, במעמד או באחריות; 55% לעומת 69%).

תרשים 20: שביעות רצון במקום העבודה במגוון היבטים בקרב אנשים בגיל העבודה לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

$p < .05$ $p < .01$ ** (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

הערות:

1. שיעור המשיבים שהשיבו מאוד מרצה או די מרצה
2. היגד היחס מצד הממונים עליך נשאל רק בקרב העובדים השכירים, כלומר יש להם ממונים

נשים עם מוגבלות מרצות פחות מנשים ללא מוגבלות מאפשרויות הקידום בעבודה (בשכר, במעמד או באחריות; 46% לעומת 66%).

4.3.4 חסמים והתאמות להשתתפות בשוק העבודה

אנשים עם מוגבלות נתקלים במגוון חסמים להשתתפות בשוק העבודה (אלפסי-הנלי, 2017; טל ואח', 2017): (א) חסמים הנובעים מן המאפיינים של אנשים עם מוגבלות, למשל הלקות עצמה, או מאפיינים אישיים תלויי חברה, כגון מיומנויות מחשב נמוכות, היעדר הכשרה מתאימה וביטחון עצמי נמוך; (ב) חסמים במקום העבודה, כגון היעדר נגישות, אי-יישום התאמות במקום העבודה, הסללה למסגרות מגבילות, עמדות שליליות וסטיגמות, חשש מפגיעה כלכלית בעסק בשל אי-יעילות ואי-יכולת לעמוד בעומס משימות, חשש מתביעות או מקושי לפטר עובדים עם מוגבלות ועוד (אלפסי-הנלי, 2017; טל ואח', 2017; Bonaccio et al., 2020).

תרשים 21 מציג את הסיבות השכיחות לתעסוקה במשרה חלקית. **76% מן האנשים עם מוגבלות עבדו במשרה חלקית בשל סיבות בריאותיות**, כלומר הם דיווחו על קושי פיזי או נפשי המונע מהם לעבוד במשרה מלאה. הסיבה השנייה השכיחה היא חוסר זמן: 13% מן האנשים עם מוגבלות עבדו במשרה חלקית כיוון שיש להם עיסוקים אחרים, כגון לימודים או טיפול בבני משפחה. לעומתם, בקרב אנשים ללא מוגבלות היה חוסר זמן הסיבה השכיחה ביותר ולאחריה חוסר עניין או היעדר צורך.

אופן התעסוקה צוין אף הוא כסיבה לעבודה במשרה חלקית – הסיבה השלישית בחשיבותה בקרב אנשים עם מוגבלות והסיבה הרביעית בחשיבותה בקרב אנשים ללא מוגבלות. ברוב המקרים דובר במשיבים אשר עובדים כעצמאיים, והיקף עבודתם השבועי משתנה משבוע לשבוע.

תרשים 21: הסיבות השכיחות לעבודה במשרה חלקית בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

הערות:

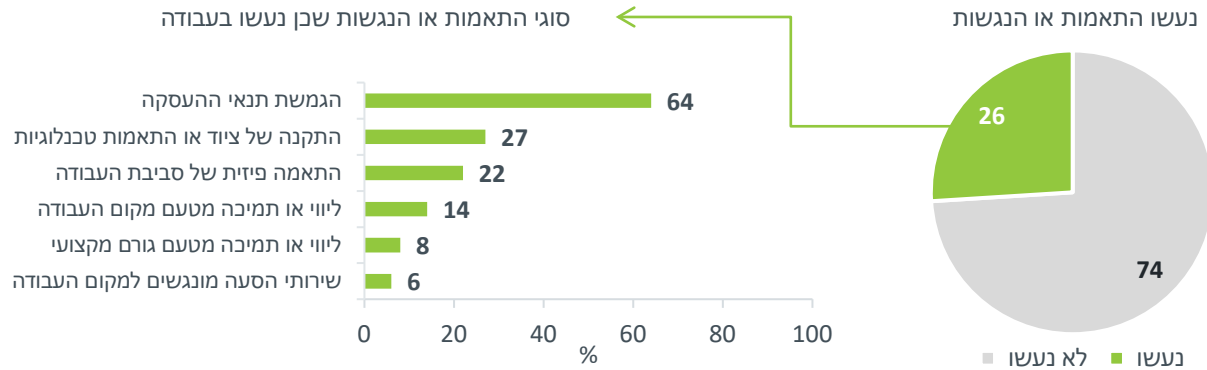
1. משרה חלקית היא עד 34 שעות בשבוע (אלא אם מדובר במקצוע שבו משרה מלאה מוגדרת ככחות מ-34 שעות, לדוגמה הוראה)
2. בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%

אל מול החסמים יש גורמים המאפשרים השתתפות בשוק העבודה: התאמות בסביבת העבודה, במשימות ובשעות העבודה; מדיניות תעסוקה מועילה, חקיקה הולמת ומתן תמיכה וליווי למעסיקים וגם לעובדים עם מוגבלות (Hästbacka et al., 2016). בעולם פותחו מגוון מענים מותאמים כדי לוודא שאנשים עם מוגבלות לא ייתקלו בחסמים בבואם להשתלב בשוק העבודה (McKinney & Swartz, 2021; Östlund & Johansson, 2018). בישראל [חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998](#) קובע כי מעסיק מחויב להתאים את מקום העבודה ואת תנאי העבודה לאדם עם מוגבלות לפי צרכיו המיוחדים. ההתאמה ניתנת כדי שיוכלו לתפקד באופן יום-יומי במקום העבודה ככל העובדים. [תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות \(השתתפות המדינה במימון התאמות\), תשס"ו-2006](#) מסדירות את השתתפות מדינת ישראל במימון ההתאמות לעובדים עם מוגבלות במקום עבודתם.

תרשים 22 מציג התאמות שנעשו במקום עבודתם של אנשים עם מוגבלות.⁷ 26% מן האנשים עם מוגבלות דיווחו כי נעשו התאמות עבורם במקום עבודתם, ואילו 74% דיווחו כי לא נעשו התאמות כלל. בקרב אלו שדיווחו כי נעשו התאמות, ההתאמה הרווחת ביותר הייתה הגמשת תנאי ההעסקה: 64% העידו שקיבלו התאמות כגון הגמשה או פיצול שעות, צמצום שעות עבודה, שחרור לצורך בדיקות או טיפולים או אפשרות לעבוד מן הבית. 48% דיווחו כי נעשו התאמות כלשהן שמטרתן הנגשה: 27% דיווחו על התקנה של ציוד או התאמות טכנולוגיות ו-22% דיווחו על התאמה פיזית של סביבת העבודה. נוסף על כך 14% קיבלו ליווי או תמיכה ממקום העבודה, למשל עמית לעבודה, ממונה ישיר או מחלקת משאבי אנוש, ו-8% קיבלו ליווי או תמיכה מטעם גורם מקצועי מחוץ למקום העבודה, למשל עובד סוציאלי, עובד השמה או עובד שיקום.

⁷ שיעור מקבלי ההתאמות נבדק בקרב כל המשיבים עם מוגבלות בלי שהובאה בחשבון מידת הצורך בהתאמות אלו.

תרשים 22: התאמות במקום העבודה לאנשים עם מוגבלות בגיל העבודה (n = 286; באחוזים)

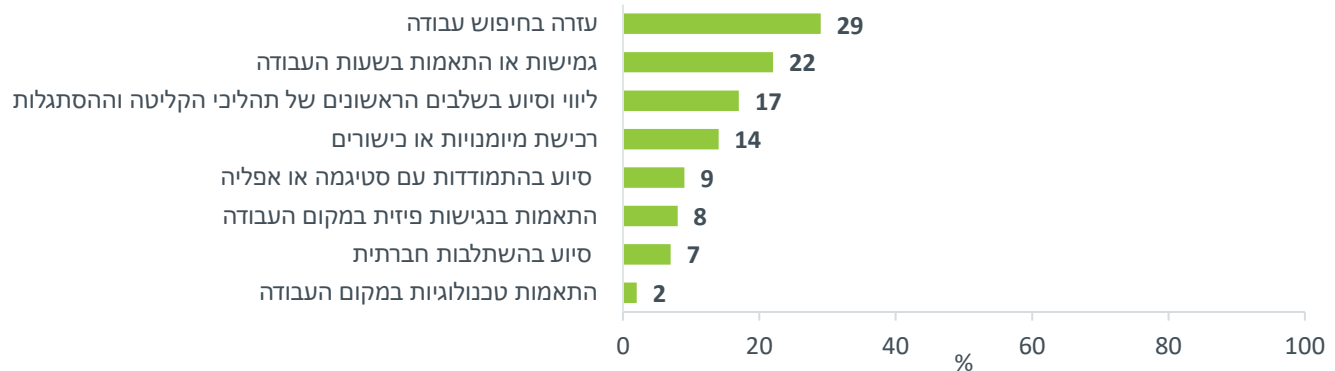
הערה: בשאלת סוגי ההתאמות שכן נעשו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

המשיבים על הסקר אף התבקשו לפרט התאמות שיכלו לעזור להם אילו קיבלו אותן במקום עבודתם. מן המשיבים שפירטו (n = 41) – 29% ענו שגמישות בשעות העבודה או בימי העבודה הייתה עוזרת להם, 27% ענו אביזרי הנגשה (למשל, כיסא מותאם, עמדת מחשב, מסך או תוכנה למחשב או מגביר קול), 20% ציינו התאמות בתחבורה או בחניה (למשל, חניה קרובה יותר, חניית נכים או קבלת רכב), ו-15% ציינו התאמות בסביבת העבודה (למשל, שירותים, מעלית, מקום נטול רעש או תאורה אחרת).

סיבות בריאותיות הוזכרו כחסם לא רק בקרב אנשים עם מוגבלות העובדים במשרה חלקית, אלא אף בקרב אלו שאינם עובדים כלל. 83% מן האנשים עם מוגבלות בגיל העבודה לא חיפשו עבודה בחודשיים האחרונים בשל מצב בריאותם.

אנשים עם מוגבלות שדיווחו כי הם חיפשו עבודה בחודשיים שקדמו לסקר או שהם מתכוונים לחפש עבודה, נשאלו מה עשוי לעזור להם להתחיל לעבוד. 29% מן האנשים עם המוגבלות סברו כי מה שיעזור להם הוא סיוע בחיפוש עבודה ו-22% ציינו גמישות או התאמות בשעות העבודה (ר' **תרשים 23**).

תרשים 23: גורמים שיכולים לסייע לאנשים עם מוגבלות למצוא עבודה ($n = 77$; באחוזים)

הערה: בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

4.4 דיור בקהילה ותחושת שייכות אליה

דיור בקהילה הוא חשוב להשתתפות בחברה. [האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות](#) קובעת שאנשים עם מוגבלות זכאים לבחור היכן לגור ועם מי בלי שיחייבו אותם להסדר מגורים מסוים. מאבקה של תנועת האל-מיסוד הוביל לשינוי רחב במדיניות בנושא זה במדינות רבות, והוא קידם את המעבר של אנשים עם מוגבלות ממגורים במסגרות ייעודיות המרוחקות מן החברה הכללית למגורים במרחב הקהילתי. שינוי זה הוביל לעלייה ניכרת בשיעור האנשים עם מוגבלות המתגוררים בקהילה אף על פי שמסגרות ייעודיות לדיור מוסדי נותרו כאפשרות למגורים עבורם (נגר אידלמן ואח', 2022; Šiška et al., 2018). יש עדות עקבית לקשר בין מסגרות מגורים קטנות יותר ובין בחירה והגדרה עצמית מוגברת, השתתפות מוגברת בפעילויות בקהילה, שביעות רצון גבוהה מבחירת המגורים, תחושות בדידות מופחתות, ורשתות חברתיות רחבות ופעילות יותר (Robertson et al., 2001; Stancliffe et al., 2007, 2009).

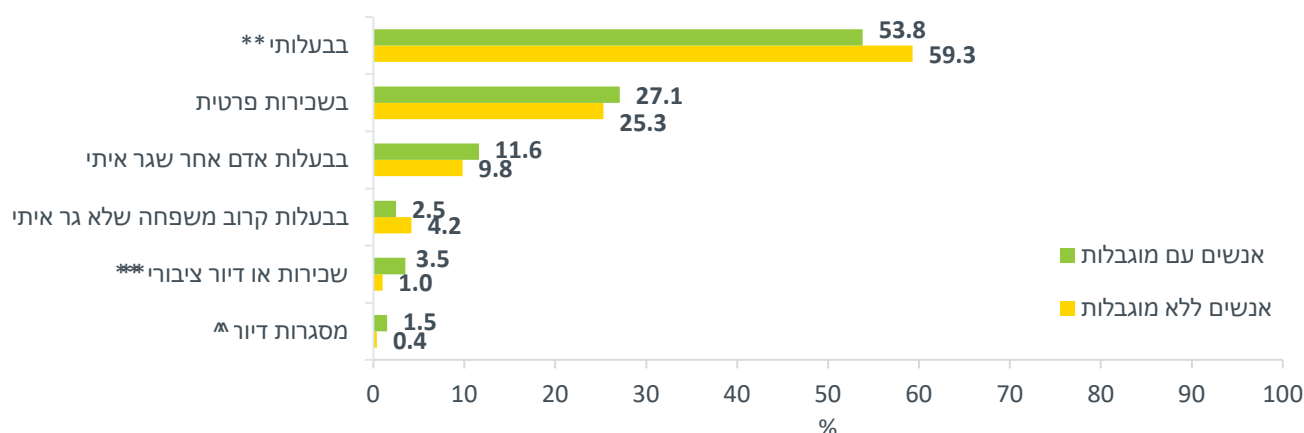
כאמור, בישראל [חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998](#) עיגן את הזכות של אנשים עם מוגבלויות להשתתף השתתפות שוויונית בכל תחומי החיים החברתיים. [חוק שירותי רווחה לאנשים עם מוגבלות התשפ"ב-2022](#) מעגן את חובתה של מדינת ישראל לפעול למתן שירותי רווחה לאנשים עם מוגבלות "כדי לקדם אפשרות בחירה בחיים עצמאיים ואוטונומיים של כל הזכאים בכל רמות התמיכה ושילובם בקהילה, בין השאר באמצעות צמצום הדרגתי של מגורי אנשים עם מוגבלות במסגרות מרובות דיירים ושל מספר הדיירים שמתגוררים בהן, ובאמצעות פיתוח שירותים בקהילה" (סעיף 2א3).

מתוצאות הסקר הנוכחי עלה שאכן רוב האנשים עם מוגבלות בישראל גרים בקהילה. עם זאת 1.5% מתגוררים במסגרות דיור כגון מוסד, הוסטל, בית אבות או דיור מוגן (**תרשים 24**). נתון זה עולה בקנה אחד עם הנתונים המנהליים של משרדי הממשלה – בשנת 2018 התגוררו כ-23,000 אנשים עם מוגבלות בדיור מוסדי (מעונות והוסטלים) המיועד לאנשים עם מוגבלות, והם כ-1.5% מכלל האנשים עם מוגבלות בישראל (ברלב ואח', 2021).

המתגוררים בשירותי דיור מוסדיים הם כשליש מן האנשים עם מוגבלות שמקבלים שירותי סל שיקום מאגף בריאות הנפש במשרד הבריאות או שירותים ממינהל מוגבלויות במשרד הרווחה.⁸ יתר על כן, רבים מדיירי שירותי הדיור המוסדיים של משרד הרווחה מתגוררים במוסדות טוטליים, כלומר, כלל פעילויות היום-יום בהם נעשות בתוך כותלי המוסד (משרד הרווחה והביטחון החברתי, 2023). זאת לעומת מדינות אחרות בעולם אשר יישמו את מגמת האל-מיסוד באופן נרחב יותר, ובהן חלה עלייה ניכרת בשיעור האנשים עם מוגבלות שמתגוררים בקהילה (משרד הרווחה והביטחון החברתי, 2023; נגר אידלמן ואח', 2022).

בעלות פרטית על דיור שכיחה פחות בקרב אנשים עם מוגבלות משכיחותה בקרב אנשים ללא מוגבלות: שיעור האנשים עם מוגבלות שמתגוררים בדיור בבעלותם (53.8%) נמוך משיעור האנשים ללא מוגבלות המתגוררים בדיור בבעלותם (59.3%). יתרה מזו, שיעור גבוה יותר מקרב אנשים עם מוגבלות מתגוררים בדיור ציבורי (3.5%) מבקרב אנשים ללא מוגבלות (1.0%; ר' **תרשים 24**).

תרשים 24: סוג הדיור לפי הימצאות מוגבלות (n = 1,275; באחוזים)

** $p < 0.01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

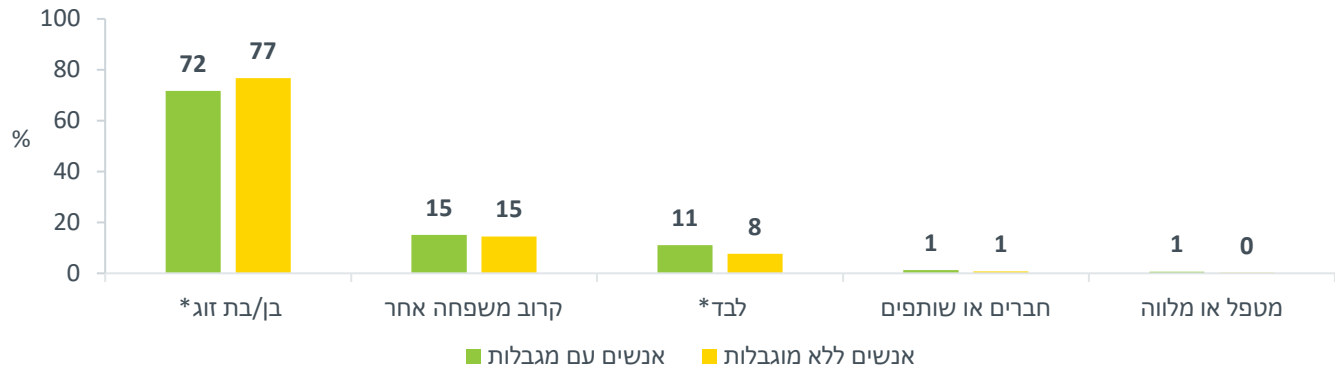
^א **מסגרות דיור** כוללות מוסד, הוסטל, בית אבות או דיור מוגן.

הערה: האחוזים בתרשים זה מוצגים עם נקודה עשרונית כדי להציג במדויק את שיעור המתגוררים במסגרות דיור.

רוב האנשים מתגוררים עם בני משפחה (בעיקר עם בן זוג), אך יש פחות אנשים עם מוגבלות שמתגוררים עם בן או בת זוג מאנשים ללא מוגבלות (72% לעומת 77%), ויש יותר שמתגוררים לבד מאנשים ללא מוגבלות (11% לעומת 8%; **תרשים 25**).

⁸ על סמך עיבוד משני של נתוני [שנתון בריאות הנפש](#) שפורסם על ידי משרד הבריאות בשנת 2021 ונתונים שהתקבלו ממינהל מוגבלויות.

תרשים 25: מגורים עם אחרים לפי הימצאות מוגבלות (n = 1,287; באחוזים)

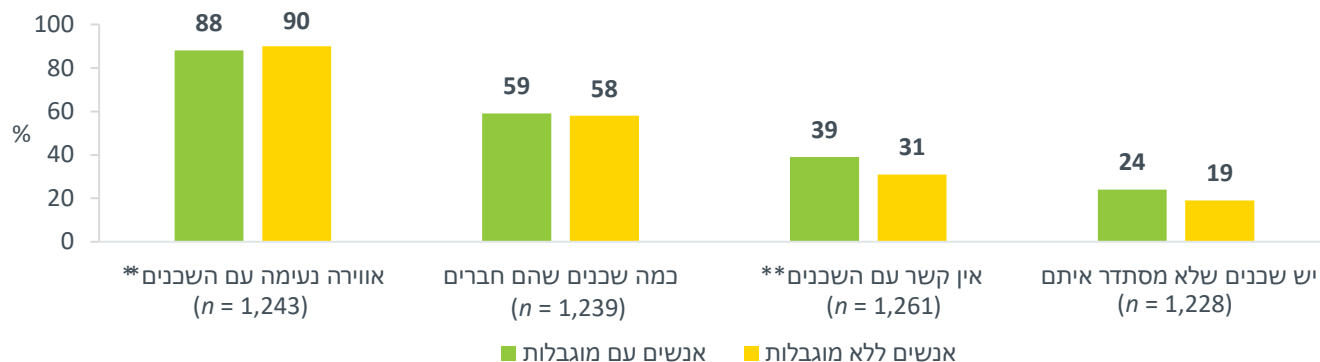

* $p < 0.05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

סיוע אישי של מטפל לא-פורמלי (caregiver) או של מדריך או חונך הוא אחת התמיכות המרכזיות המאפשרות לאנשים עם מוגבלות לנהל אורח חיים עצמאי, להתגורר בקהילה ולהשתלב בפעילויות חברתיות (נגר אידלמן ואח', 2022). מלבד 1% מן האנשים עם מוגבלות שדיווחו שהם מתגוררים עם מטפל או מלווה, 9% מן האנשים עם מוגבלות שאינם גרים עם מטפל (12% מן האנשים עם מוגבלות חמורה ו-7% מן האנשים עם מוגבלות מתונה) נעזרים יום-יום במטפל, במדריך או בחונך. הסיוע יכול להיות רשמי ממשרד ממשלתי כלשהו (בכסף או בעין) או שהוא נצרך באופן פרטי.

עידוד לחיים בקהילה אינו מתבטא רק במקום המגורים אלא גם בקשרים החברתיים והבין-אישיים הנוצרים בחיי הקהילה, ובהם הקשר עם השכנים (רימון-גרינשפן ואח', 2020). **תרשים 26** מציג את אופי הקשר של אנשים עם שכניהם. **רוב האנשים עם מוגבלות מעידים על יחסי שכנות טובים** (88% העידו על אווירה נעימה עם השכנים, 59% על חברות עם השכנים). אולם לעומת אנשים ללא מוגבלות **כחות אנשים עם מוגבלות העידו על אווירה נעימה** (90% לעומת 88% בהתאמה) **ויותר אנשים עם מוגבלות העידו על היעדר קשר עם שכניהם** (31% לעומת 39% בהתאמה).

תרשים 26: אופי הקשר עם שכנים לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

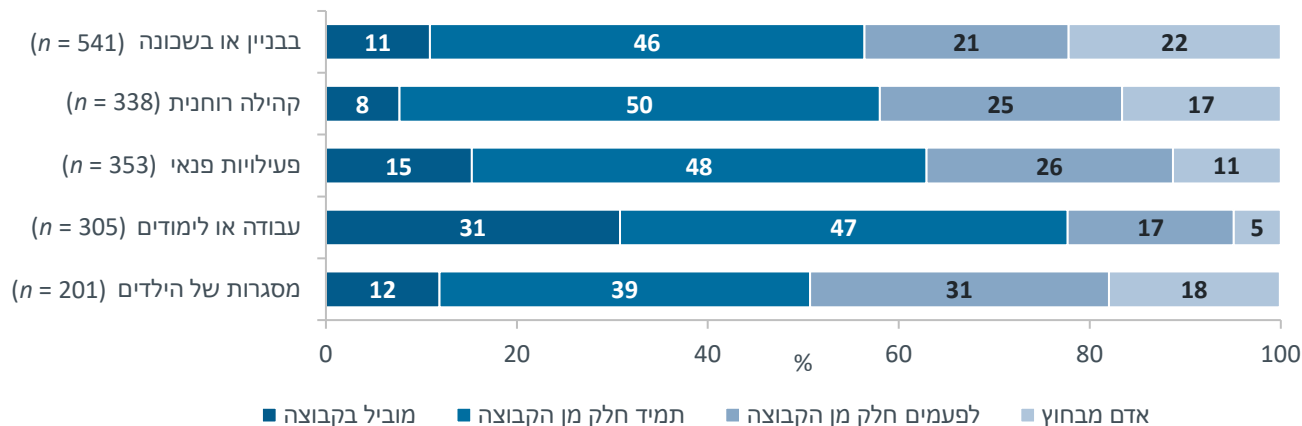

$p < .05^*$ $p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

הערה: השיבו די מסכים ומסכים מאוד עם ההיגדים.

מלבד הקשרים בסביבת המגורים, הגדרה רחבה של השתתפות בחברה מתייחסת לאינטראקציות בין-אישיות ולהשתתפות בחיי הקהילה במיני תחומים. השתתפות מלאה בקהילה מתבטאת אפוא בקשרים משמעותיים ובהשתתפות פעילה במכשירים חברתיים וקהילתיים, במסגרות פנאי, באירועים ציבוריים ועוד (רימון-גריןשכן ואח', 2020). **תרשים 27 מציג את תחושת השייכות של אנשים עם מוגבלות בחמש סביבות קהילתיות.** הסביבות שבהן הרגישו אנשים עם מוגבלות שייכות במידה הגבוהה ביותר (לפעמים אף הובילו בהן) הן מקום העבודה או הלימודים (78%) ופעילויות פנאי (63%). תחושת השייכות המועטה ביותר (לפעמים הם אף הרגישו כאדם מבחוץ) הייתה במסגרות של ילדיהם (49%) ובבניין או בשכונה (43%).

תרשים 27: תחושת השייכות של אנשים עם מוגבלות בכמה סביבות קהילתיות (באחוזים)

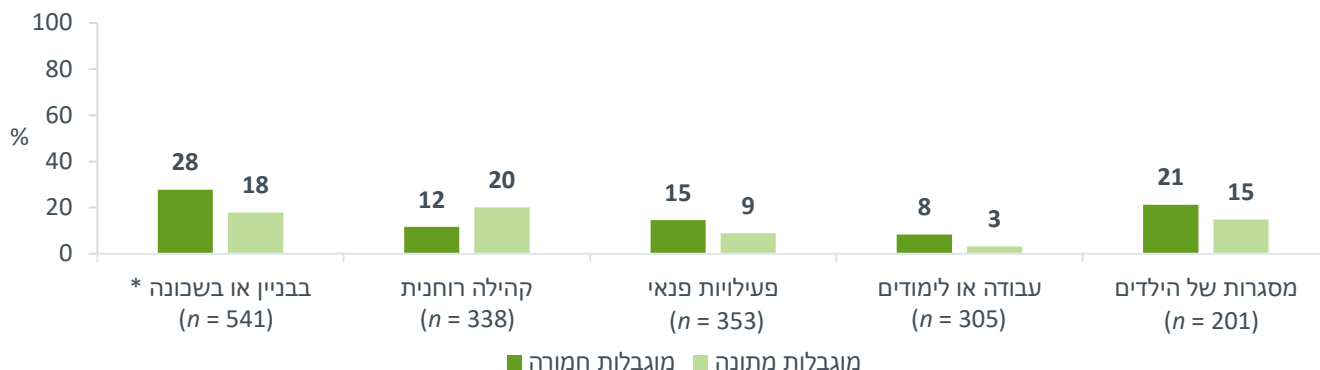

הערות:

1. תחושת השייכות **בעבודה או לימודים** נבדקה בקרב העובדים או הולמים או בקרב אלו שעבדו או למדו בעשר השנים שקדמו לסקר.
2. תחושת שייכות **במסגרות של הילדים** נבדקה בקרב הורים לילדים קטינים.

לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בתחושת השייכות בין אנשים עם מוגבלות מתונה לאנשים עם מוגבלות חמורה ברוב התחומים. עם זה יותר אנשים עם מוגבלות חמורה מאנשים עם מוגבלות מתונה הרגישו כ'אדם מבחוץ' בבניין או בשכונה שלהם (ר' תרשים 28).

תרשים 28: תחושת חוסר שייכות בסביבות קהילתיות לפי חומרת המוגבלות (באחוזים)

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

הערות:

1. שיעור המשיבים שהרגישו כ'אדם מבחוץ'
2. תחושת שייכות **במסגרות של הילדים** נבדקה בקרב הורים לילדים קטינים
3. תחושת השייכות **בעבודה או לימודים** נבדקה בקרב העובדים או הלומדים או בקרב אלו שעבדו או למדו בעשר השנים שקדמו לסקר

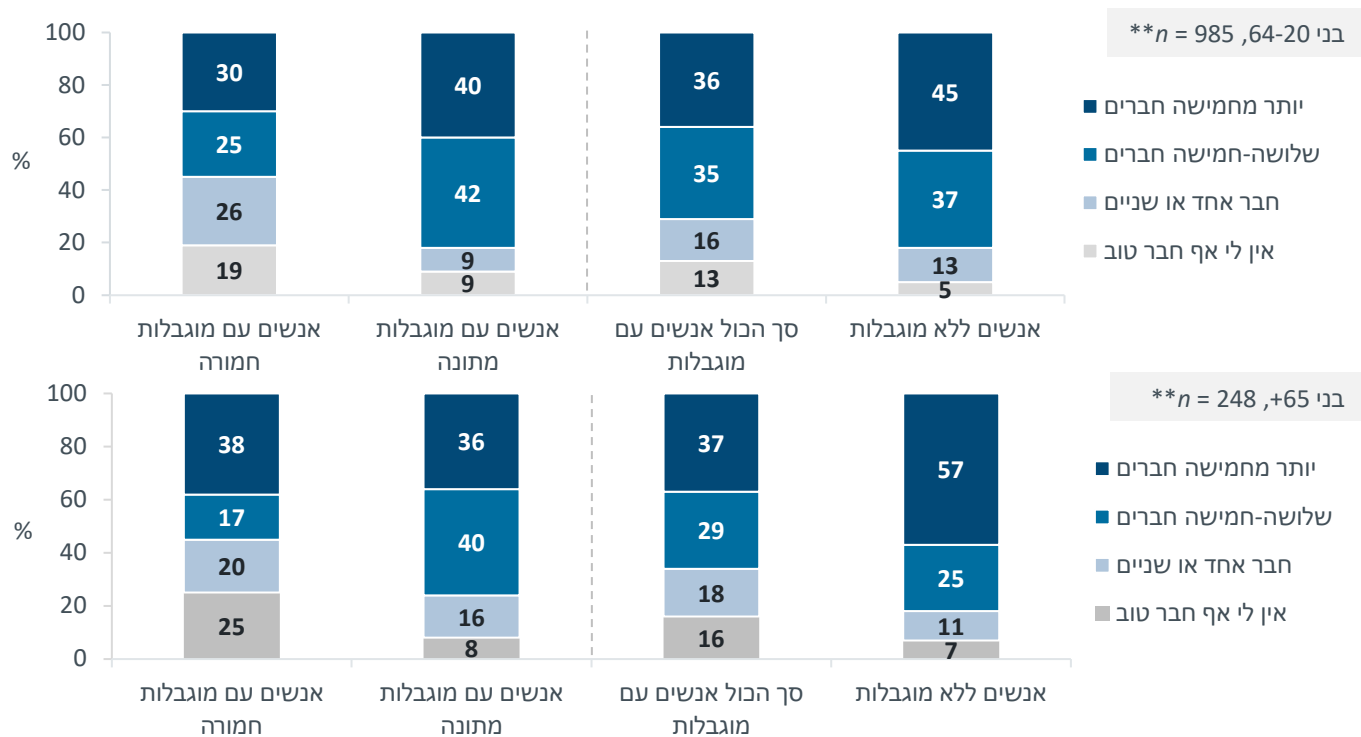
4.5 רשתות חברתיות ופנאי לאנשים בני 20-64

4.5.1 קשרים חברתיים בשעות הפנאי

רשתות התמיכה של אנשים עם מוגבלות מועטות מאלו של לאנשים ללא מוגבלות: מעיבוד נתונים משני של הסקר החברתי של הלמ"ס בשנת 2022 עלה כי ל-88% מבני 20-64 עם מוגבלות היו חברים שאיתם הם נפגשו או דיברו בטלפון, לעומת 96% מבני גילם ללא מוגבלות. זאת ועוד, נמצא כי יותר בני 20-64 עם מוגבלות חשו בדידות לעיתים קרובות והעידו שאין להם על מי לסמוך במצב משבר או מצוקה (12%-15%), לעומת אנשים ללא מוגבלות (5%-4%).

גם במחקר זה נמצא כי **לאנשים עם מוגבלות יש כחות חברים משיש לאנשים ללא מוגבלות**: 13% מבני 20-64 עם מוגבלות ו-16% מבני 65+ עם מוגבלות דיווחו שאין להם חברים טובים לעומת 5%-7% (בהתאמה) מבני גילם ללא מוגבלות. כמו כן 36% מן האנשים בגיל העבודה (בני 20-64) עם מוגבלות ו-37% מבני 65+ עם מוגבלות דיווחו שיש להם יותר מחמישה חברים טובים לעומת 45%-57% מבני גילם ללא מוגבלות (ר' תרשים 29).

תרשים 29: מספר החברים הטובים (שאינם קרובי משפחה מדרגה ראשונה או אנשי מקצוע) לפי הימצאות מוגבלות, חומרתה וקבוצות הגיל (באחוזים)

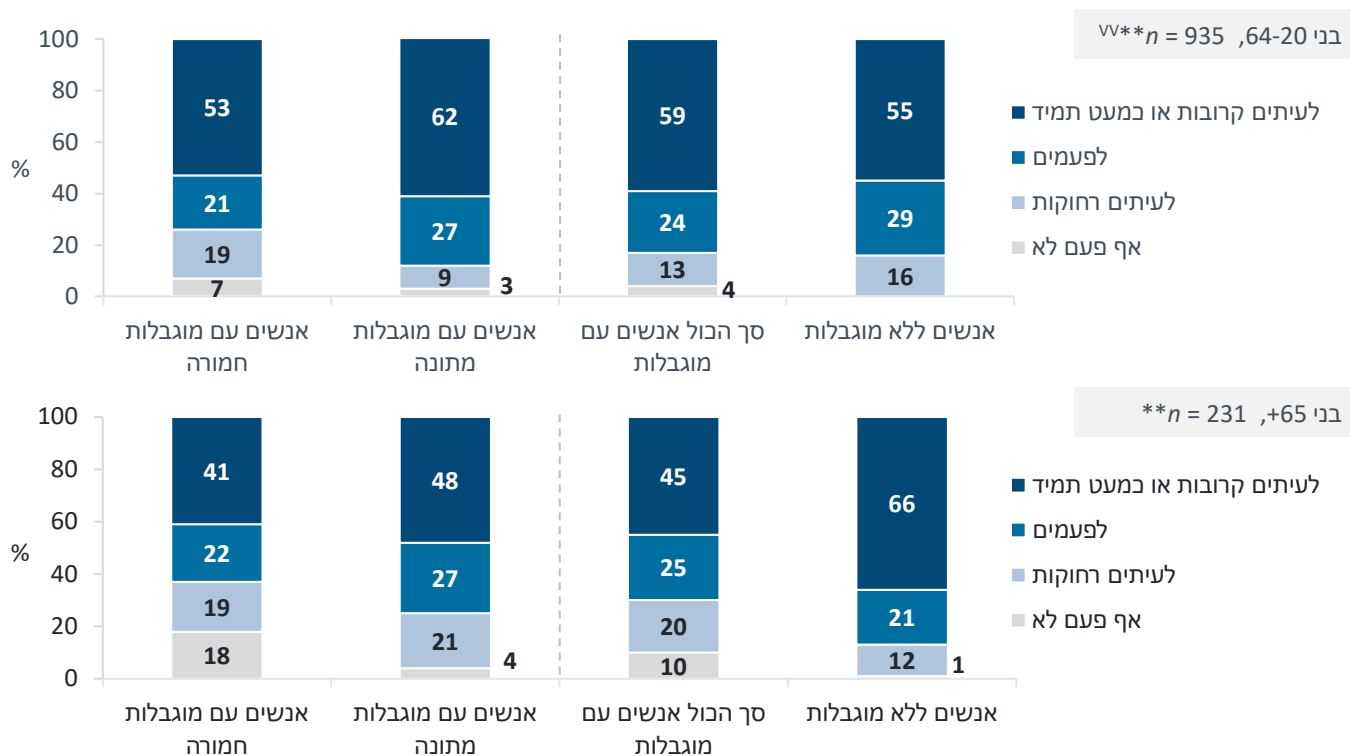

$p < .01$ ** (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות; הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

תרשים 30 מציג את תדירות המפגשים עם חברים. אנשים עם מוגבלות נפגשים בתדירות נמוכה יותר עם חברים מאנשים ללא מוגבלות, ובני 20-64 עם מוגבלות חמורה נפגשים עם חברים בתדירות נמוכה מבני גילם עם מוגבלות מתונה:

- 83% מבני 20-64 עם מוגבלות ו-84% מבני 20-64 ללא מוגבלות נפגשים עם חברים באופן תדיר. 4% מבני 20-64 עם מוגבלות דיווחו שאינם נפגשים עם חברים לעומת 0% מבני גילם ללא מוגבלות
- 70% מבני 65+ עם מוגבלות נפגשים עם חברים באופן תדיר לעומת 87% מבני גילם ללא מוגבלות. 10% מבני 65+ עם מוגבלות אינם נפגשים עם חברים לעומת 1% בלבד מבני גילם ללא מוגבלות
- רק 53% מבני 20-64 עם מוגבלות חמורה נפגשים עם חברים באופן תדיר לעומת 62% מבני גילם עם מוגבלות מתונה. לא נמצאו הבדלים בתדירות המפגשים בין בני 65+ עם מוגבלות מתונה לבני 65+ עם מוגבלות חמורה, ייתכן שבשל מספר משיבים קטן יחסית

תרשים 30: תדירות המפגשים עם חברים לפי הימצאות מוגבלות, חומרת המוגבלות וקבוצות גיל (באחוזים)

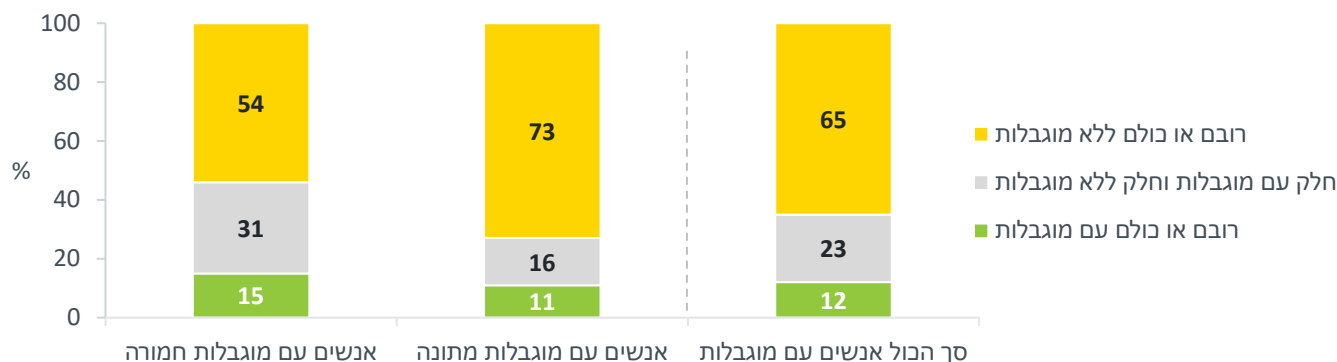
$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

$p < .01^{**\chi^2}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

הערה: הניתוח הוא בקרב אנשים שענו שיש להם חברים.

רוב האנשים עם מוגבלות דיווחו שהם נוהגים לבלות (לדוגמה: חוג, טיול או מסעדה) בסביבה שיש בה אנשים ללא מוגבלות. **12% מן האנשים עם מוגבלות ו-15% עם מוגבלות חמורה דיווחו שבשעות הפנאי שלהם הם מבלים בסביבה שבה כל האנשים או רובם עם מוגבלות.** כלומר, הם אינם מבלים בסביבה המאפשרת שילוב מיטבי בין אנשים עם וללא מוגבלות (ר' תרשים 31).

תרשים 31: הסביבה החברתית בשעות הפנאי של אנשים עם מוגבלות לפי חומרת המוגבלות (n = 217; באחוזים)

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

4.5.2 קשרים חברתיים בעידן הדיגיטלי בקרב אנשים בגיל העבודה⁹

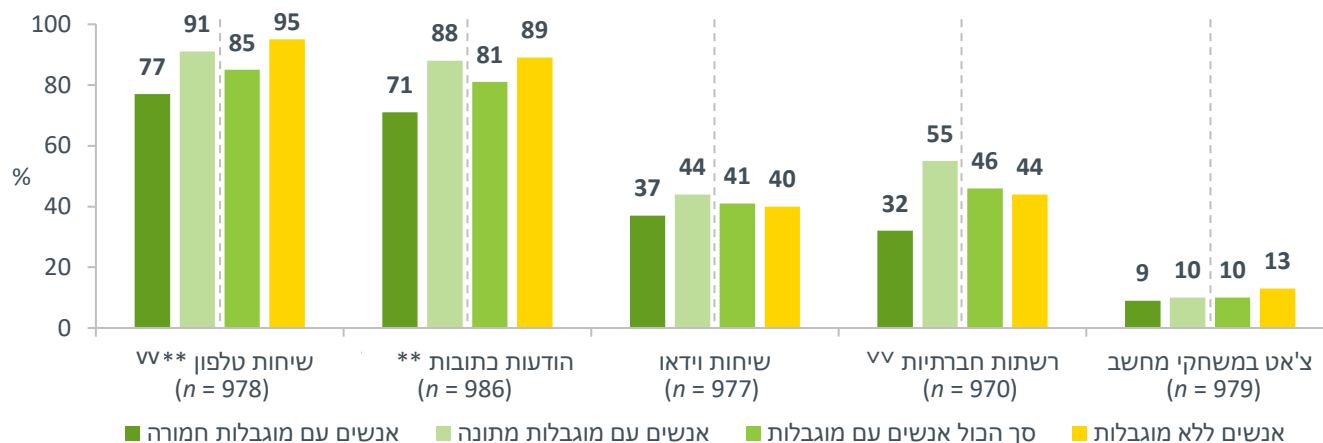
טכנולוגיות תקשורת דיגיטליות מתחדשות בעשורים האחרונים בקצב הולך וגובר וחודרות למרבית תחומי חיינו. תקשורת באמצעים דיגיטליים עשויה לשמש כלי מסייע חשוב כדי להתערות בחברה ול'לפצות' על ההשתתפות הכללית המועטה של אנשים עם מוגבלות בחברה (Duplaga & Szulc, 2019). למשל, סביבה מקוונת מאפשרת להתאימה ביתר קלות (כגון תאורה, רעש או הימנעות ממקומות הומי אדם; Burgstahler & Russo-Gleicher, 2015).

הרקוביץ-אמיר ויאבו (2022) מצאו כי השתתפות של אנשים עם מוגבלות במרחב הדיגיטלי סייעה ביצירת קשרים עם הסביבה ובהפגת תחושת הבדידות, בעיקר במצבים של בידוד או מרחק חברתי, כגון בעת מגפת הקורונה. כמו כן השימוש של אנשים עם מוגבלות בטכנולוגיות דיגיטליות מאפשר להם ליצור קשר עם הזולת די בקלות בעת מצוקה ואף לדווח על מקרים של אלימות או ניצול במוסדות דויר. ממחקר של ברלב ואח' (2022) עלה שהאינטרנט משמש כלי עזר לבני 20-34 עם מוגבלות ביצירת קשרים חברתיים. 52% מבני 20-34 עם מוגבלות השתמשו באינטרנט כדי לחדש קשרים מן העבר לעומת 47% מבני גילם ללא מוגבלות. 31% מבני 20-34 עם מוגבלות העידו כי פגשו פנים אל פנים חבר שהכירו קודם לכן באינטרנט, לעומת 23% מבני גילם ללא מוגבלות.

במחקר זה נמצא כי אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה השתמשו פחות מאנשים ללא מוגבלות באמצעים טכנולוגיים ליצירת קשר עם חברים: הם השתמשו פחות בשיחות בטלפון (85%) או בהודעות כתובות (81%) כדי ליצור קשר עם חברים לעומת אנשים ללא מוגבלות (95%-91% בהתאמה). זאת ועוד, אנשים עם **מוגבלות חמורה** השתמשו פחות מאנשים עם מוגבלות מתונה בשיחות טלפון (77% לעומת 91%), בהודעות כתובות (71% לעומת 88%) או ברשתות חברתיות (32% לעומת 55%) ליצירת קשר עם חברים (ר' **תרשים 32**).

⁹ בפרק זה מוצגים נתונים על אנשים בני 20-64. לא מוצגים נתונים על אנשים בני 65+ בשל מספר משיבים קטן; וכן לא מוצגים נתונים נפרדים לגילי 35-20 ולגילי 36-64 בשל מספר משיבים קטן.

תרשים 32: שימוש באמצעים טכנולוגיים ליצירת קשר עם חברים בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה (באחוזים)

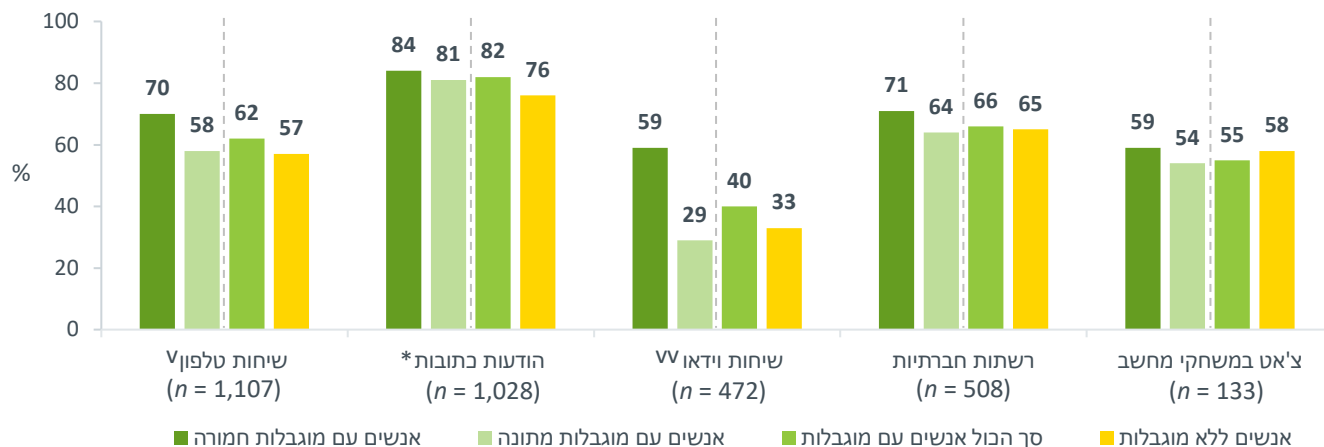

$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

$p < .01^v$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק בתדירות השימוש השבועי של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בגיל העבודה באמצעים הטכנולוגיים האלה, למעט בהודעות כתובות. כאמור, אנשים עם מוגבלות חמורה השתמשו פחות בשיחות טלפון מאנשים עם מוגבלות מתונה, אך אלו שכן השתמשו בטלפון, עשו זאת בתדירות שבועית גבוהה יותר מהם (70% לעומת 58%). אנשים עם מוגבלות חמורה יצרו קשר עם חברים באמצעות שיחות וידאו בתדירות שבועית גבוהה יותר מאנשים עם מוגבלות מתונה (59% לעומת 29%; ר' **תרשים 33**).

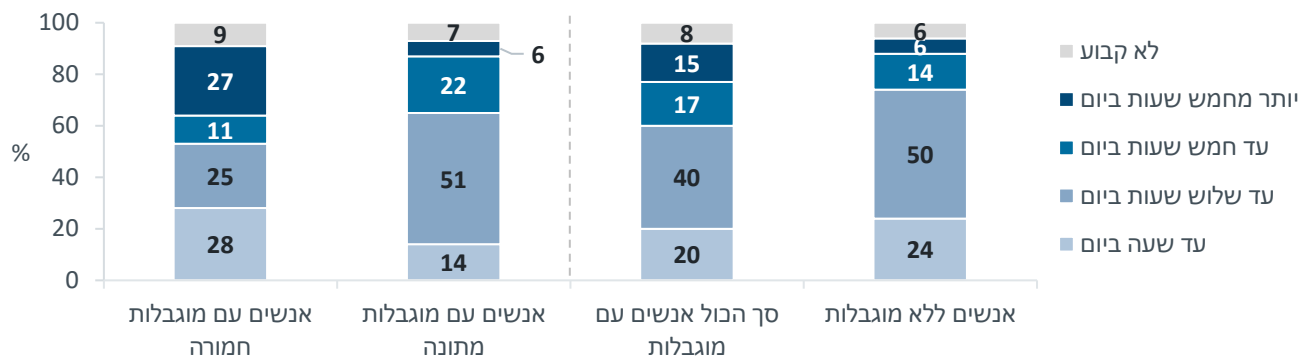
תרשים 33: קשר תדיר (לפחות פעמיים בשבוע) עם חברים באמצעים טכנולוגיים בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה (באחוזים)

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
 $p < .05$ $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)
 הערה: הניתוח הוא בקרב אנשים שענו שהם משתמשים באמצעים הטכנולוגיים.

תרשים 34 מציג את מספר השעות ביום שאנשים בגיל העבודה מקדישים לצפייה בטלוויזיה או לגלישה באינטרנט להנאתם. אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה, ובעיקר אנשים עם מוגבלות חמורה, מקדישים יותר שעות פנאי לצפייה בטלוויזיה או לגלישה באינטרנט מאנשים ללא מוגבלות: 16% מבני 24-60 עם מוגבלות צפו בטלוויזיה או גלשו באינטרנט עד חמש שעות ביום, ו-11% הקדישו לכך יותר מחמש שעות ביום, לעומת 13% ו-6% (בהתאמה) מבני גילם ללא מוגבלות. 20% מבני 20-64 עם מוגבלות חמורה צפו בטלוויזיה או גלשו באינטרנט יותר מחמש שעות ביום, לעומת 4% בלבד מבני גילם עם מוגבלות מתונה.

תרשים 34: מספר השעות ביום שאנשים בגיל העבודה מקדישים לצפייה בטלוויזיה או לגלישה באינטרנט, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה (באחוזים) (n = 422)**

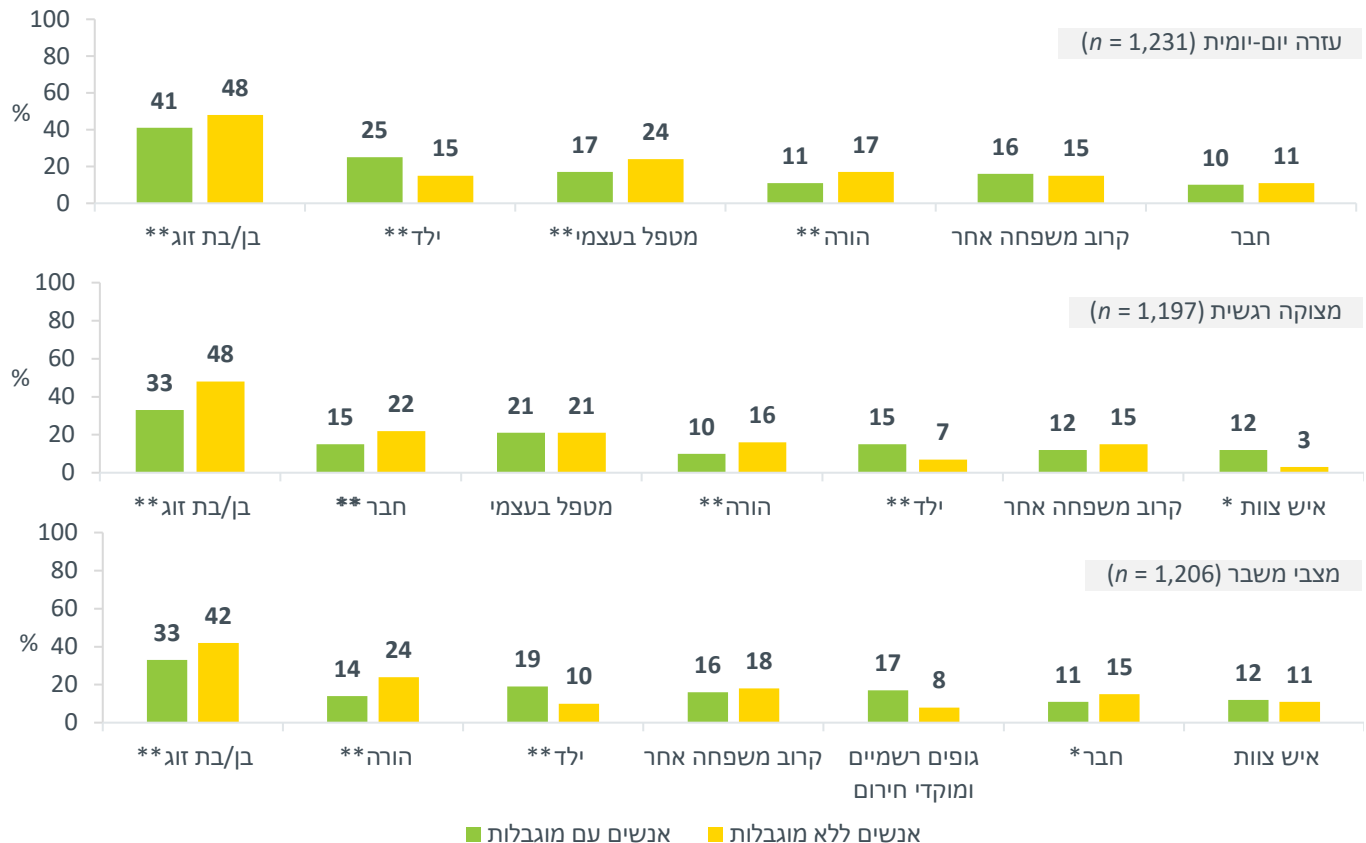

** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות; הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

4.5.3 רשתות חברתיות וקבלת עזרה

תרשים 35 מציג את האנשים העיקריים שאליהם פונים בדרך כלל אנשים לקבלת עזרה יום-יומית (כמו מילוי טפסים, קביעת תורים או כאשר לא מרגישים טוב), כשחשים מצוקה רגשית (חשים עצב, דאגה או לחץ) ובמצבי חירום (כגון תקלה ברכב או פינוי רפואי). כל האנשים פונים בעיקר לקרובי משפחה, אולם אנשים עם מוגבלות פונים פחות לבן או לבת זוג לעומת אנשים ללא מוגבלות; ממצא זה תואם את הממצא שאנשים עם מוגבלות מתגוררים פחות עם בן או בת זוג מאנשים ללא מוגבלות (ר' פרק 4.4). אנשים עם מוגבלות פונים יותר לילדיהם וכחות להוריהם לעומת אנשים ללא מוגבלות. ייתכן שההסבר לכך הוא שהוריהם מבוגרים יותר כי הגיל הממוצע של המשיבים על הסקר עם מוגבלות גבוה (51) מן הגיל הממוצע של המשיבים על הסקר ללא מוגבלות (46). בשל מגבלות באיסוף הנתונים (ר' מגבלות המחקר), לא נבדקו ההבדלים בפנייה לקבלת עזרה על פי גיל הופעת המוגבלות, והנושא מצריך מחקר נוסף. עוד חשוב לציין כי 12% מן האנשים עם מוגבלות פנו לאיש צוות או לאיש מקצוע טיפולי במצב של מצוקה רגשית לעומת 3% מן האנשים ללא מוגבלות.

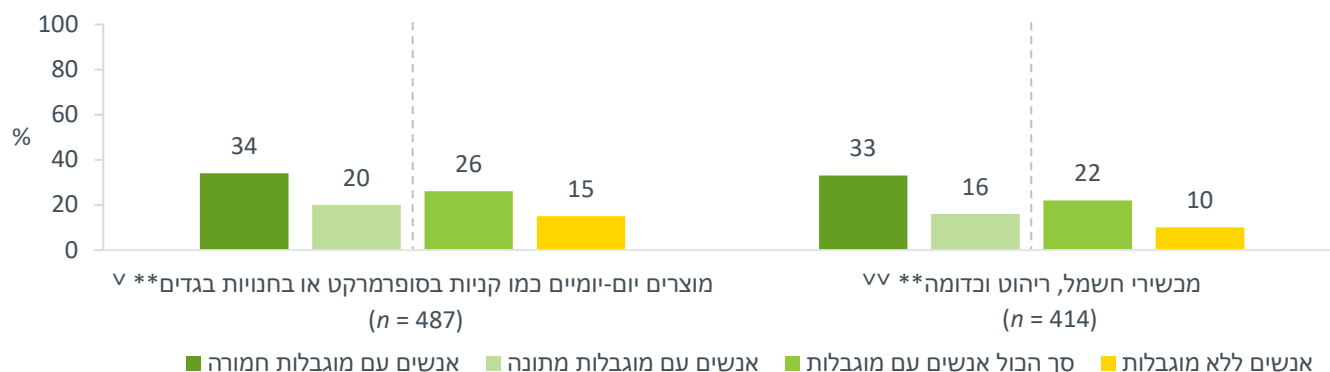
תרשים 35: האנשים העיקריים שאליהם יפנו אנשים לקבלת עזרה, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

* $p < .05$ ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
הערה: המשיבים יכלו לבחור עד שלוש תשובות בכל מצב.

תרשים 36 מציג את שיעור האנשים בגיל העבודה שנעזרים במישהו בקניות. רוב האנשים בגיל העבודה רוכשים מוצרים בעצמם (לבד או עם אדם אחר כדי לחלוק את החוויה או מטעמי נוחות). 11%-26% מן האנשים עם מוגבלות נעזרים במישהו אחר לקניות יום-יומיות או לקניות שנערכות פעם בתקופה, כגון ריהוט. 26% מן האנשים עם מוגבלות העידו שמישהו אחר רוכש עבורם מוצרים יום-יומיים לעומת 15% מן האנשים ללא מוגבלות. 34% מן האנשים עם מוגבלות חמורה נעזרו במישהו אחר שיבצע עבורם קניות יום-יומיות, לעומת 20% מן האנשים עם מוגבלות מתונה.

תרשים 36: אנשים בגיל העבודה שנעזרים במישהו בקניות לפי הימצאות המוגבלות, חומרתה וסוג המוצרים (באחוזים)

$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

$p < .05^v$ $p < .01^{vv}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

36% מן האנשים עם מוגבלות בגיל העבודה ציינו שהם זקוקים לעזרה ניכרת בניהול חשבון הבנק שלהם. רובם נעזרים בבן או בבת הזוג (43%) או בקרובי משפחה אחרים (31%); 26% מהם אמרו שאין להם במי להיעזר.

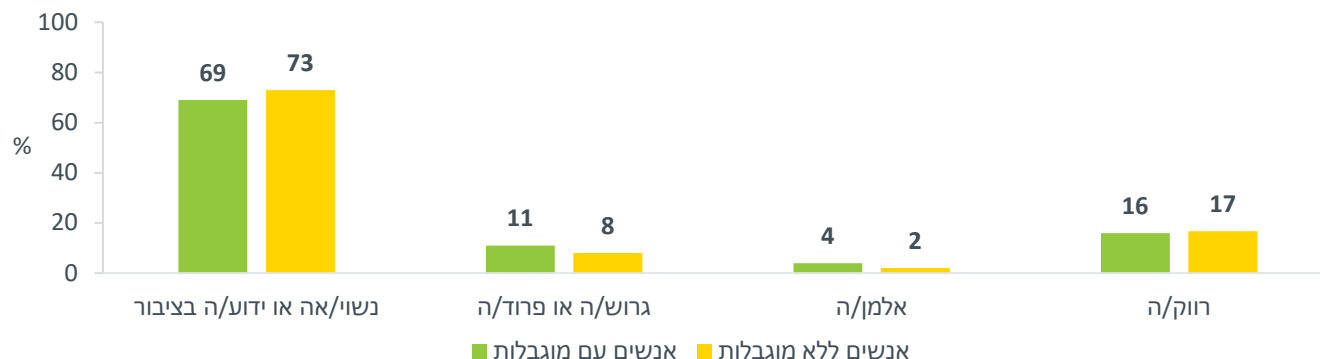
4.6 זוגיות והורות

הזכות למשפחה ובה הזכות להורות כלולה [באמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות](#): "זכותם של אנשים עם מוגבלות בגיל הנישואין להינשא ולהקים משפחה, בהסכמה חופשית ומלאה של בני הזוג המיועדים" (נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, 2018, סעיף 23). האמנה אף קובעת כי על המדינה לנקוט פעולות הדרושות למימוש זכות זו – לתת לכל אדם את הכלים הדרושים למימוש זכותו ולמנוע הפליה של אנשים עם מוגבלות בכל הקשור לנישואין, משפחה והורות. נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים פועלת במגוון דרכים כדי להבטיח את הזכות לזוגיות ולהורות עבור אנשים עם מוגבלות (רוטלר ואפרתי, 2021).

4.6.1 זוגיות

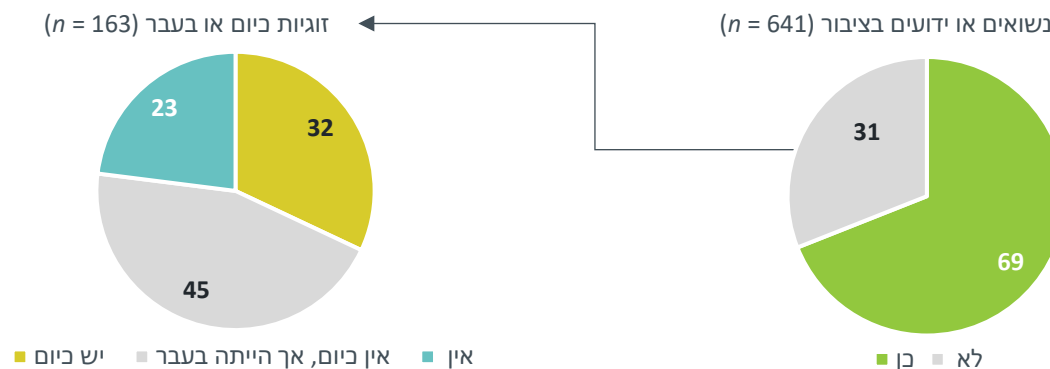
לא נמצאו הבדלים ניכרים במצב המשפחתי בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות: 69% מן האנשים עם מוגבלות נשואים או ידועים בציבור, בדומה ל-73% מן האנשים ללא מוגבלות. 16% מן האנשים עם מוגבלות ו-17% מן האנשים ללא מוגבלות דיווחו כי הם רווקים; 11% מן האנשים עם מוגבלות ו-8% מן האנשים ללא מוגבלות גרושים. לא נמצאו הבדלים במצב המשפחתי בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה (ר' **תרשים 37**).

תרשים 37: מצב משפחתי של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות (n = 1,325; באחוזים)

תרשים 38 מציג את שיעור האנשים עם מוגבלות שיש להם זוגיות כיום או הייתה להם בעבר. רוב האנשים עם מוגבלות דיווחו כי יש להם או הייתה להם זוגיות: כאמור, 69% מהם נשואים או ידועים בציבור. מן האנשים עם מוגבלות שאינם נשואים או ידועים בציבור, 32% דיווחו כי יש להם בן או בת זוג ו-45% דיווחו כי הייתה להם זוגיות בעבר. לא נמצאו הבדלים בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה.

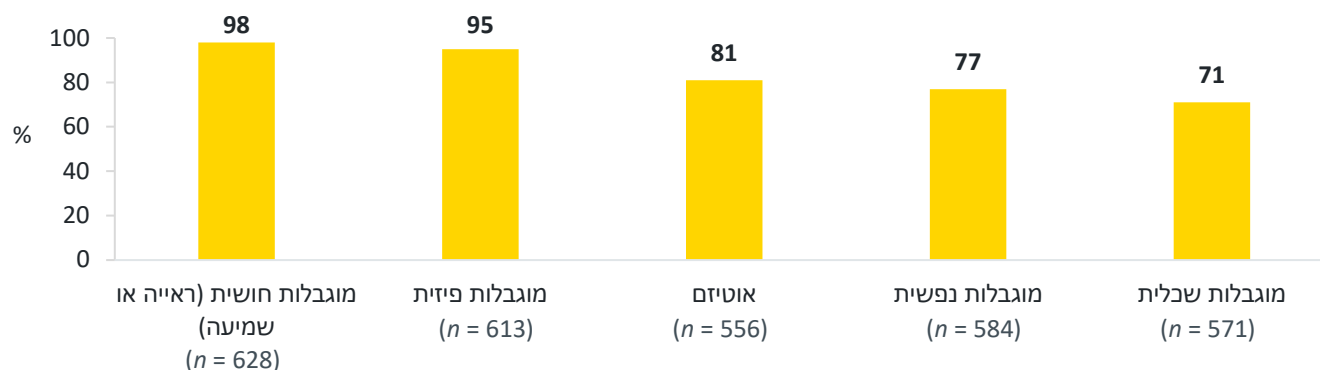
תרשים 38: אנשים עם מוגבלות שיש להם זוגיות כיום או הייתה להם בעבר (אחוזים)

הערה: זוגיות כיום או בעבר בקרב אנשים עם מוגבלות שאינם נשואים או ידועים בציבור.

משיבים ללא מוגבלות נשאלו לדעתם על זוגיות וחתונה בקרב אנשים עם מוגבלות. **אנשים ללא מוגבלות לא תמיד חושבים שאנשים עם מוגבלות מסוגלים שתהיה להם זוגיות; השקפתם תלויה בסוג המוגבלות:** כמעט כל האנשים ללא מוגבלות (95% עד 98%) סברו כי אנשים עם מוגבלות חושית, כמו מוגבלות ראייה או שמיעה, או מוגבלות פיזית יכולים שתהיה להם זוגיות. אולם רק 81% סברו כך בנוגע לאנשים עם אוטיזם; 77% סברו כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות נפשית ו-71% סברו כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות שכלית-קוגניטיבית (ר' **תרשים 39**). במחקר המבוסס על דיווח עצמי עשויה להתרחש 'הטיית רצייה חברתית', כלומר נטייה של המשיבים לענות באופן התואם, להערכתם, את הנורמות המקובלות בסביבתם החברתית ולא לפי תפיסתם האישית (Van de Mortel, 2008). ייתכן שמשיבים השיבו בהתאם למה שנחשב בעיניהם מקובל מבחינה חברתית, ולכן שיעור האנשים שחושבים שאנשים עם מוגבלות מסוגלים להיות בזוגיות נמוך יותר מן השיעור שנמצא במחקר זה.

תרשים 39: תפיסת אנשים ללא מוגבלות את המסוגלות של אדם עם מוגבלות לחיים בזוגיות, לפי סוג המוגבלות (באחוזים)

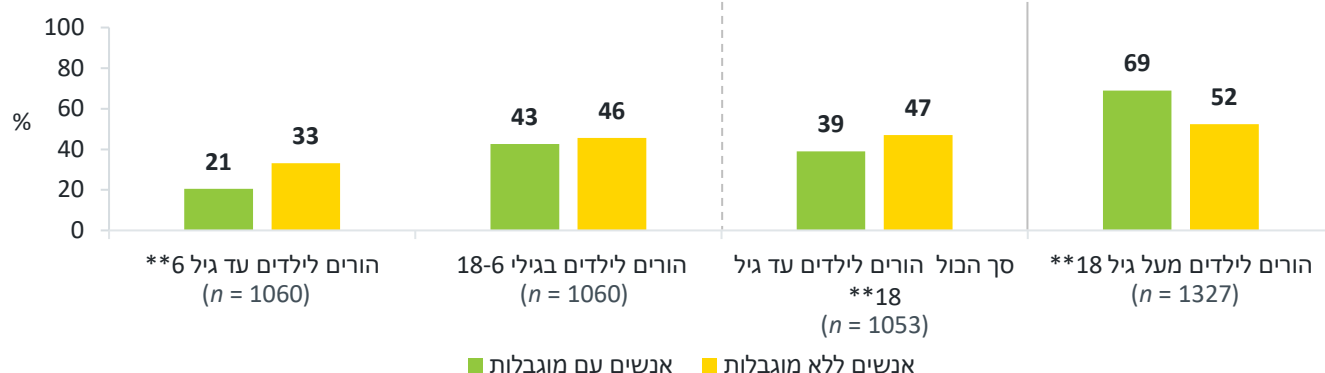
הערה: שיעור האנשים ללא מוגבלות שהשיבו במידה מסוימת או במידה רבה.

4.6.2 הורות

תרשים 40 מציג את שיעור ההורים לפי הימצאות מוגבלות וקבוצות הגיל של הילדים. **נמצאו הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בשיעור ההורים:** ל-39% מן האנשים עם מוגבלות יש ילדים בני פחות מ-18 (כלומר, ילדים קטינים) לעומת 47% מן האנשים ללא מוגבלות. היקף ההורות בקרב אנשים עם מוגבלות על פי מחקר זה, הולם נתונים קודמים משנת 2018, ולפיהם כ-30% מן האנשים המקבלים קצבת נכות כללית מביטוח לאומי היו הורים לילדים בני פחות מ-18 (רוטלר ואפרתי, 2021).

להורים עם מוגבלות יש פחות ילדים צעירים עד גיל 6 (21%) מלהורים ללא מוגבלות (33%). מנגד, להורים עם מוגבלות יש יותר ילדים בגירים, כלומר בני 18+ (69%), מלהורים ללא מוגבלות (52%; לפעמים נוסף לילדים בקבוצות גיל אחרות). הסבר אפשרי הוא שמוגבלויות רבות מתהוות בגיל מבוגר, ואנשים עם מוגבלות הפכו להורים לפני הופעת המוגבלות. בשל מגבלות באיסוף הנתונים (ר' **מגבלות המחקר**) אי אפשר לבדוק את גילי הילדים על פי גיל הופעת המוגבלות או על פי סוג המוגבלות (מוגבלות נרכשת לעומת מוגבלות מולדת), והנושא מצריך מחקר נוסף.

תרשים 40: הורים לפי הימצאות מוגבלות וקבוצות גיל של הילדים (אחוזים)

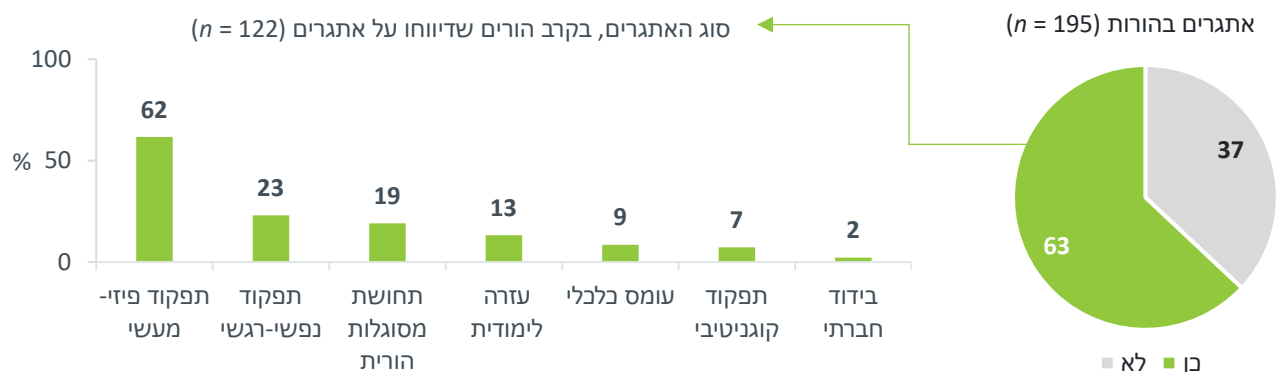
**0.01 < p (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

הערה: ייתכן שלהורה יש כמה ילדים בכמה קבוצות גיל, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

הורים עם מוגבלות מתמודדים לעיתים קרובות עם חסמים חברתיים וסביבתיים הנוגעים להקמת משפחה ולהורות: היעדר נגישות פיזית, היעדר נגישות של שירותים, סטיגמות חברתיות ויחס מפלה ולעיתים אף הטלת ספק בנוגע למסוגלותם ההורית (רוטלר ואפרתי, 2021).

תרשים 41 מציג את הקשיים והאתגרים בהורות שהורים עם מוגבלות לילדים עד גיל 18 (להלן: ילדים קטינים) מתמודדים עימם. **63% מן ההורים עם מוגבלות שלהם ילדים קטינים נתקלו בקשיים או אתגרים בהורות**, הקשורים למוגבלות שלהם. 62% מהם נתקלו בקשיים בתפקוד הפיזי-מעשי, כגון החזקה, הלבשה ורחצה של הילד, ליווי למסגרות או משחק משותף. 23% מהם נתקלו בקשיים בתפקוד הנפשי-רגשי, לדוגמה יכולת הכלה, ויסות עצמי, התמודדות עם עומס או קונפליקטים מול הילד. 19% מהם אף דיווחו על תחושה אישית של מסוגלות הורית ירודה. 13% מהם דיווחו על קושי לספק את הצרכים הלימודיים של ילדם, כמו עזרה בהכנת שיעורי בית והקניית הרגלי למידה, ו-9% מהם דיווחו על קושי כלכלי.

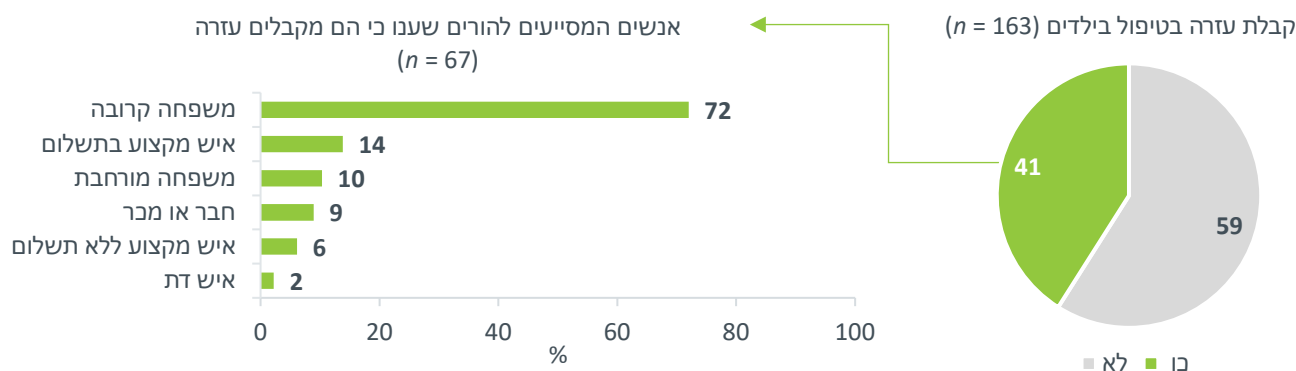
תרשים 41: קשיים ואתגרים שהורים עם מוגבלות מתמודדים עימם בגידול ילדיהם הקטינים (באחוזים)

הערה: בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

41% מן ההורים עם מוגבלות לילדים קטינים מקבלים עזרה מאנשים אחרים בטיפול בהם, רובם מסביבתם הקרובה: משפחה קרובה (72%), משפחה מורחבת (10%) או חברים (9%). 14% מקבלים עזרה מאנשי מקצוע בתשלום (14%; ר' **תרשים 42**).¹⁰

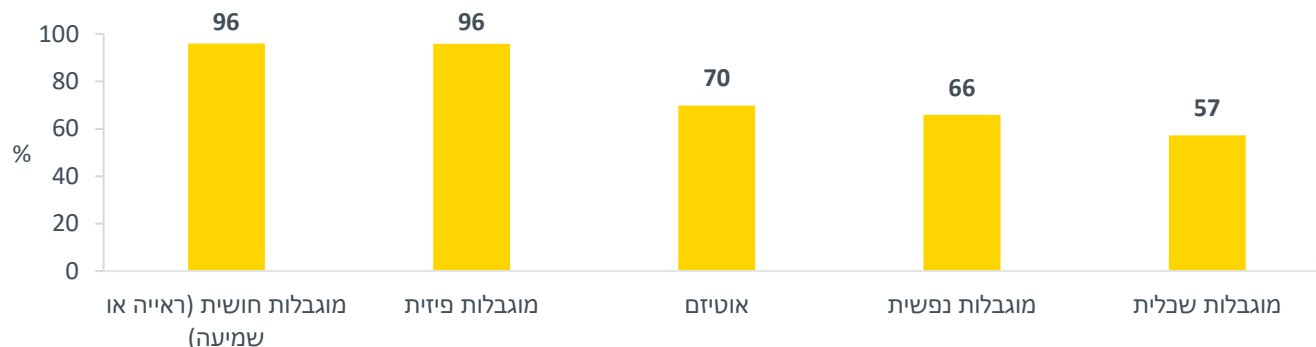
תרשים 42: הורים עם מוגבלות המסתייעים באחרים לטיפול בילדיהם הקטינים (באחוזים)

הורים עם מוגבלויות נתפסים לעיתים כחסרי מסוגלות הורית, ולכן הם סובלים מסטיגמה חברתית שלילית (בעיקר הורים עם מוגבלות שכלית או נפשית; רוטלר ואפרתי, 2021). **אנשים ללא מוגבלות לא תמיד חושבים שהורים עם מוגבלות מסוגלים להיות הורים; השקפתם תלויה בסוג המוגבלות:** רוב האנשים ללא מוגבלות (96%) סברו כי אנשים עם מוגבלות חושית, כמו מוגבלות ראייה או שמיעה או מוגבלות פיזית מסוגלים להיות הורים. אולם רק 70% מהם סברו כך בנוגע לאנשים עם אוטיזם, 66% סברו כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות נפשית, ו-57% סברו כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות שכלית-קוגניטיבית (ר' **תרשים 43**). כאמור, במחקר המבוסס על דיווח עצמי עשויה להתרחש 'הטיית רצייה חברתית', כלומר נטייה של המשיבים לענות באופן התואם, להערכתם, את הנורמות המקובלות בסביבתם החברתית ולא לפי תפיסתם האישית (Van de Mortel, 2008). ייתכן שמשיבים השיבו בהתאם למה שנחשב בעיניהם מקובל מבחינה חברתית, ולכן שיעור האנשים שחושבים שאנשים עם מוגבלות מסוגלים להיות הורים נמוך יותר מן השיעור שנמצא במחקר זה.

¹⁰ שאלה זו לא נשאלה בשאלון הביקורת, ולכן לא מוצגים נתונים על אודות אנשים ללא מוגבלות.

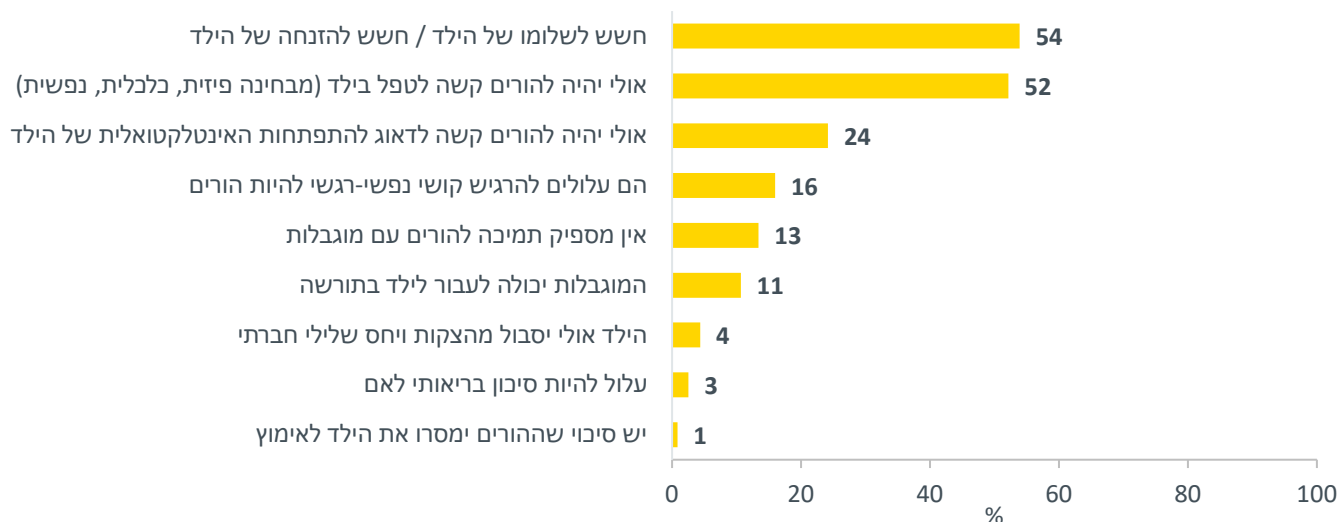
תרשים 43: תפיסת אנשים ללא מוגבלות את המסוגלות של אדם עם מוגבלות להורות, לפי סוג המוגבלות (באחוזים)

הערה: שיעור האנשים ללא מוגבלות שהשיבו במידה מסוימת או במידה רבה.

תרשים 44 מציג את הסיבות להשקפתם בנוגע לחוסר מסוגלות הורית. הסיבות העיקריות הן: 54% הביעו חשש לשלומם של הילד, 52% הביעו חשש שהם יתקשו לטפל בילד מבחינה פיזית, נפשית או כלכלית, 24% הביעו חשש שיהיה להם קשה לדאוג להתפתחות האינטלקטואלית של ילדם, ו-16% הביעו חשש שיהיה להם קושי נפשי-רגשי להיות הורים.

תרשים 44: הסיבות לחוסר מסוגלות הורית של אדם עם מוגבלות לדעת אנשים ללא מוגבלות, לפי סוג מוגבלות (n = 236; באחוזים)

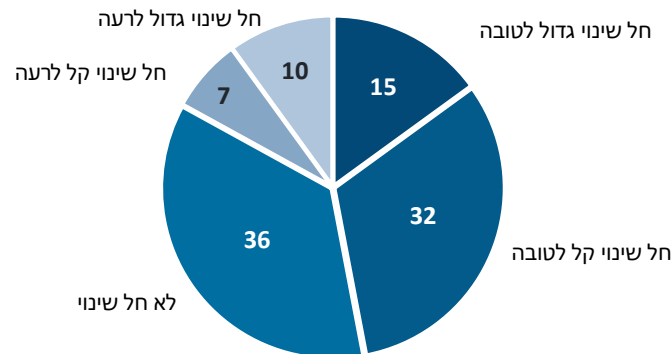
הערה: בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

4.7 נגישות, התאמות ואביזרים

נגישות לאנשים עם מוגבלות נתפסת כרכיב חיוני למימוש זכויות ולאפשרות להשתתף באופן שוויוני, עצמאי ומכובד בחברה. בחוקי שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במדינות רבות, כמו גם באמנה הבין-לאומית לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, נגישות מוגדרת כזכות העומדת כשלעצמה, כאמצעי להשגת זכויות אחרות וכן כתנאי מקדים למימוש זכויות אחרות (Mor, 2017). תיקון מס' 2 בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, המוכר כ'פרק הנגישות', קבע בישראל את הזכות לנגישות והגדיר את החובה להנגשת כלל המבנים, המרחבים והשירותים הציבוריים, החדשים והקיימים, שבאחריות המגזר הפרטי והציבורי בשביל אנשים עם מוגבלות (פלדמן, 2007).

בשנים האחרונות קודמה מדיניות להנגשת המרחב הציבורי ושירותים ציבוריים לאנשים עם מוגבלות במגוון אמצעים, כגון חקיקת תקנות נגישות המלוות את החוק, העלאת מודעות והגברת האכיפה (נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, 2021). **תרשים 45** מציג את התחושה של אנשים עם מוגבלות בנוגע לשינוי הנגישות במקומות למיניהם בחמש השנים שקדמו למחקר. **47% מן האנשים עם מוגבלות מרגישים שבחמש השנים האחרונות חל שינוי לטובה** בנגישות, 36% מרגישים שלא חל שינוי, ואילו 17% חשים כי חל שינוי לרעה.

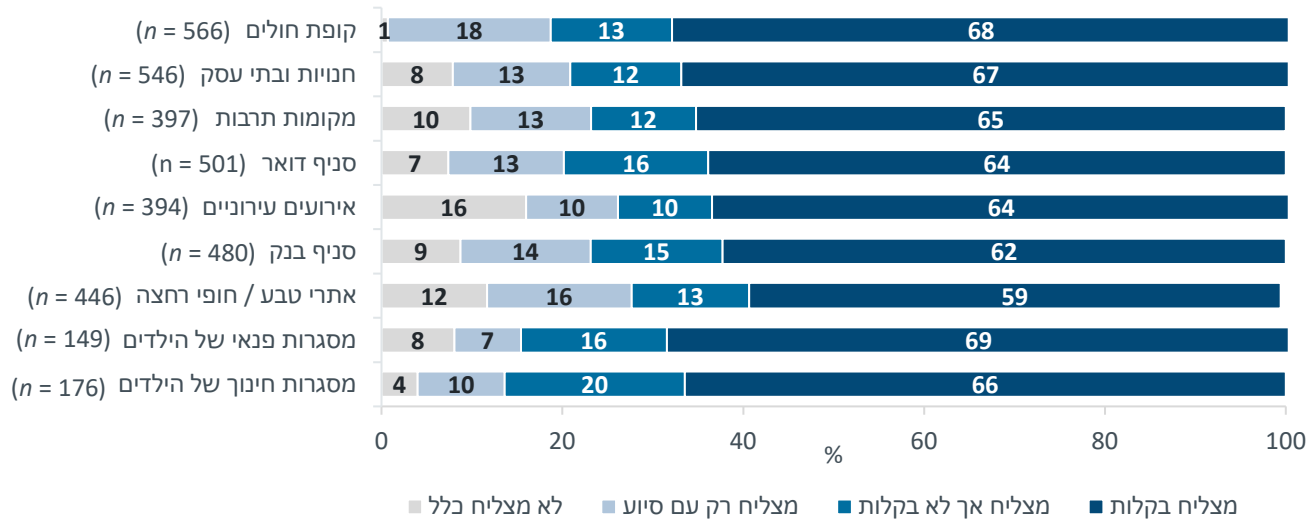
תרשים 45: שינוי בנגישות בחמש השנים שקדמו למחקר לדעת אנשים עם מוגבלות (n = 471; באחוזים)

כאמור, היכולת להשתתף בפעילויות חברתיות מושפעת במידה רבה מן הנגישות במקומות שבהם נערכות הפעילויות. אנשים עם מוגבלות העידו שהמקומות הנגישים ביותר עבורם הם קופות חולים (81% העידו שהם יכולים להגיע, להשתמש בשירות או להשתתף בו באופן עצמאי), סניף הדואר (80%) וחניות ובתי עסק פרטיים (79%). לעומתם, המקומות שנגישים להם פחות מאחרים הם אירועים עירוניים, כגון טקסים או הופעות (74%), אתרי טבע וחופי רחצה (72%; ר' **תרשים 46**).

כמו כן רוב ההורים עם מוגבלות דיווחו שהם יכולים להגיע, להשתמש בשירות או להשתתף בפעילויות במסגרות של ילדיהם: 86% דיווחו שמסגרות החינוך של ילדיהם מונגשות, ו-85% דיווחו שמסגרות הפנאי של ילדיהם מונגשות (ר' **תרשים 46**).

תרשים 46: מידת הנגישות של שירותים או פעילויות עבור אנשים עם מוגבלות (באחוזים)

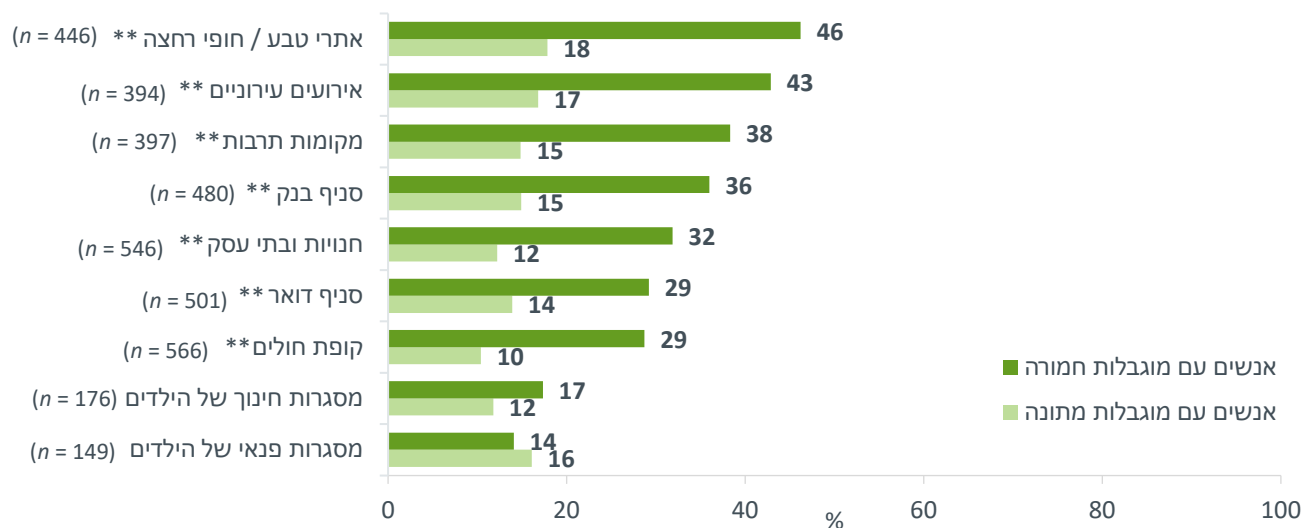
הערות:

- המשיבים נשאלו: "באיזו מידה המקומות הבאים נגישים עבורך, כלומר עד כמה אתה מצליח להגיע, לעשות שימוש בשירות או לקחת חלק בפעילויות במקומות הבאים?"
- על 'מסגרות פנאי של הילדים' ו'מסגרות חינוך של הילדים' נשאלו הורים לילדים קטנים

למרות השיעור הגבוה של אנשים עם מוגבלות המרגישים שהפעילויות נגישות להם, חשוב להדגיש כי 14%-28% מכלל האנשים עם מוגבלות דיווחו ששירותים או פעילויות אינם נגישים עבורם (כלומר, הם אינם יכולים להגיע, להשתמש בשירות או להשתתף בפעילויות כלל, או שהם יכולים לעשות זאת רק עם סיוע). זאת למרות התקנות המחייבות את השירותים להיות נגישים לכלל האוכלוסייה.

בהשוואה בין אנשים עם מוגבלות חמורה ובין אנשים מוגבלות מתונה, ניכר כי כל המקומות נגישים יותר לאנשים עם מוגבלות מתונה מלאנשים עם מוגבלות חמורה, בייחוד אתרי טבע וחופי רחצה ואירועים עירוניים. למרות התקנות המחייבות את השירותים להיות נגישים לכלל האוכלוסייה, 46% מן האנשים עם מוגבלות חמורה דיווחו כי הם לא יכולים להגיע (כלל לא או רק עם סיוע) לאתרי טבע וחופי רחצה; 43% דיווחו כי לא יכולים להגיע או להשתתף באירועים עירוניים ו-38% דיווחו כך בנוגע למקומות תרבות. זאת ועוד, 36% דיווחו כי סניף הבנק לא נגיש עבורם; 32% דיווחו כך בנוגע לחנניות ובתי עסק ו-29% דיווחו כך בנוגע לקופת החולים או סניף הדואר **(תרשים 47)**.

תרשים 47: הנגישות של שירותים או פעילויות עבור אנשים עם מוגבלות, לפי חומרת המוגבלות (באחוזים)

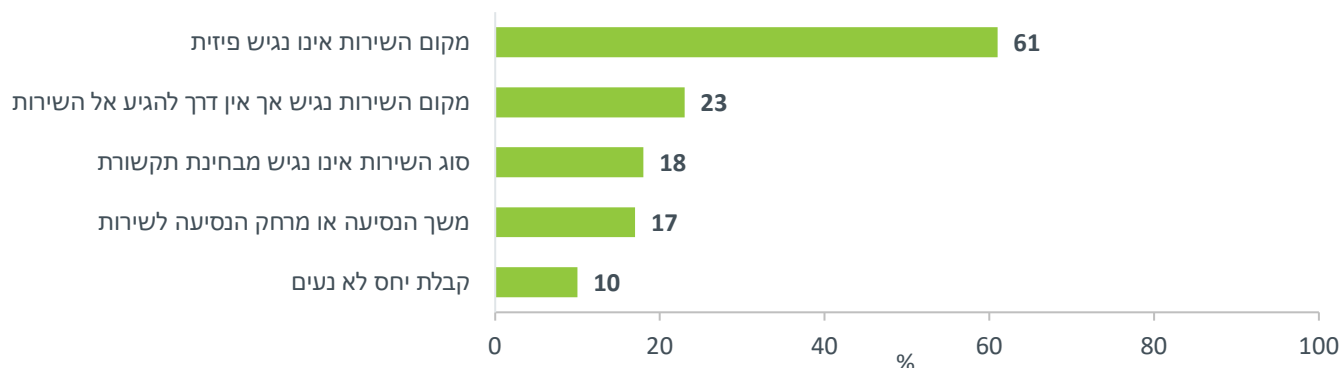
**0.01 < p (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

הערות:

1. הניתוח כולל משיבים שלא הצליחו כלל להגיע לשירות, להשתמש בו או להשתתף בפעילות, או שהצליחו רק בסיוע
2. על 'מסגרות פנאי של הילדים' ו'מסגרות חינוך של הילדים' נשאלו הורים לילדים קטנים

אנשים עם מוגבלות שאינם מצליחים להגיע למקומות, להשתמש בשירותים או להשתתף בפעילויות באופן עצמאי (כלומר, לא מצליחים כלל או רק עם סיוע) נשאלו על הקשיים המונעים מהם זאת. **תרשים 48** מציג את הקשיים שצינו. **79% מן האנשים עם מוגבלות שהעידו שאין להם יכולת להגיע למקומות באופן עצמאי ציינו קושי בנגישות של המקום או השירות:** 61% אמרו שמקום השירות אינו נגיש ו-18% אמרו שהשירות אינו נגיש מבחינת תקשורת (למשל, מקום הומה אדם שאינו מותאם לאנשים עם מוגבלות בוויסות חושי או רגשי; אין סיוע בממשקים טכניים או חסר הסבר מותאם). 23% אמרו שאין להם אפשרות להגיע אל השירות (בין היתר בשל צורך במלווה), ו-17% ציינו קושי בהגעה בשל מרחק הנסיעה או בגלל שעות הפעילות.

תרשים 48: הקשיים בהגעה למקום השירות, בשימוש בו או בהשתתפות בו בקרב אנשים עם מוגבלות (n = 229; באחוזים)

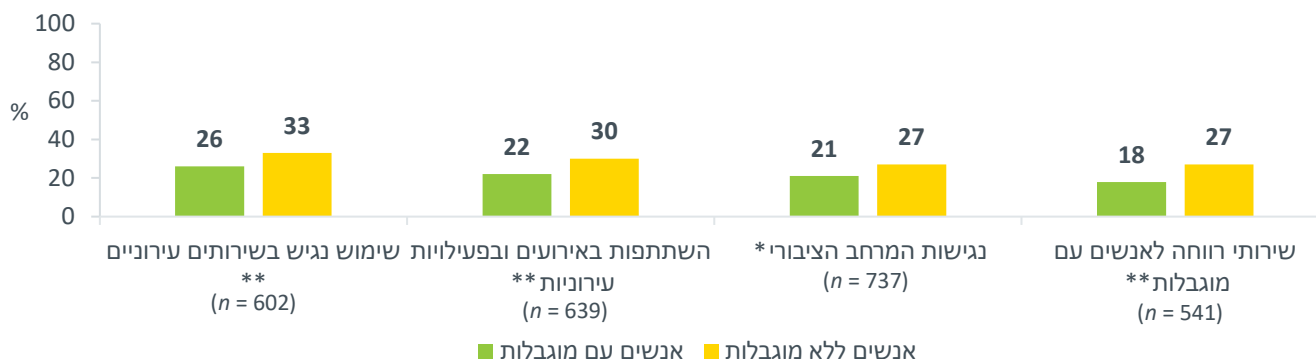

הערות:

1. בקרב אנשים עם מוגבלות שענו כי אינם מצליחים להגיע עצמאית לשירות אחד לכחות
2. בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%

תרשים 49 מציג את שיעור האנשים הסבורים כי הרשות המקומית מאפשרת מענה הולם לצרכים של אנשים עם מוגבלות במגוון שירותים עירוניים. רוב האנשים סבורים כי הרשות המקומית אינה נותנת מענה הולם לצרכים של אנשים עם מוגבלות; אנשים עם מוגבלות סבורים כך יותר מאנשים ללא מוגבלות: רק 21% מן האנשים עם מוגבלות סברו כי המרחב הציבורי ברשות המקומית נגיש דיו, ורק 26% סברו כי השירותים העירוניים נגישים דיים (27% ו-33% מן האנשים ללא מוגבלות סברו כי המענה לאנשים עם מוגבלות בתחומים אלו הולם). 22% מן האנשים עם מוגבלות סברו כי המשאבים שמשקיעה הרשות מאפשרים מענה הולם להשתתפותם באירועים ובפעילויות עירוניות. 18% בלבד סברו כי הרשות המקומית נותנת מענה הולם בקטגוריה 'קבלת שירותי רווחה לאנשים עם מוגבלות'.

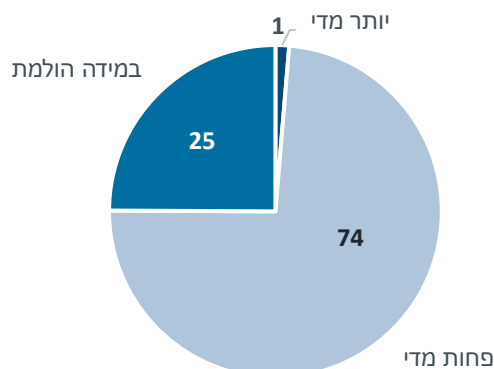
תרשים 49: אנשים הסבורים כי הרשות המקומית מאפשרת מענה הולם לאנשים עם מוגבלות, לפי הימצאות מוגבלות ושירותים עירוניים (באחוזים)

* $p < .05$ ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

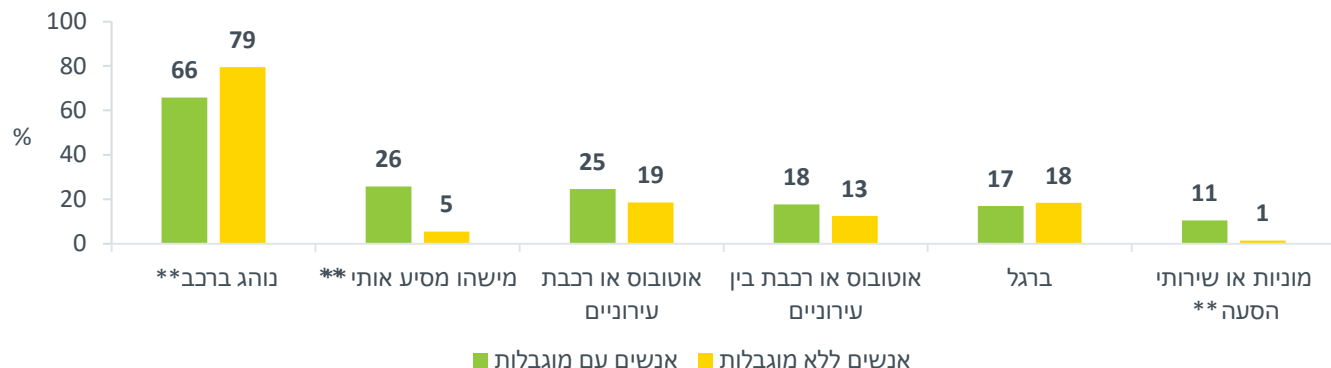
תרשים 50 מציג את עמדות האנשים ללא מוגבלות על כמות המשאבים שהמדינה משקיעה במענים לאנשים עם מוגבלות. 74% מן האנשים **ללא מוגבלות** סבורים כי המדינה משקיעה מעט מדי משאבים ברווחתם של אנשים עם מוגבלות ובמימוש זכויותיהם, ורק 25% סבורים כי המדינה משקיעה משאבים במידה הולמת.

תרשים 50: עמדות אנשים ללא מוגבלות על כמות המשאבים שהמדינה משקיעה במענים לאנשים עם מוגבלות ($n = 525$; באחוזים)

כאמור, ההתנידות משפיעה מאוד על הנגישות ועל האפשרות להשתתף בפעילויות. **תרשים 51** מציג את דרכי הניידות של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות. שיעור האנשים שלהם רישיון נהיגה דומה בקרב אנשים עם וללא מוגבלות.¹¹ אולם אנשים עם מוגבלות נוהגים כחות (66% לעומת 79%) מאנשים ללא מוגבלות, מסתייעים יותר מהם באנשים שיסיעו אותם (26% לעומת 5%) ומשתמשים יותר מהם במוניות או בהסעות בתשלום (11% לעומת 1%).

תרשים 51: דרכי ניידות של אנשים לפי הימצאות מוגבלות ($n = 619$; באחוזים)

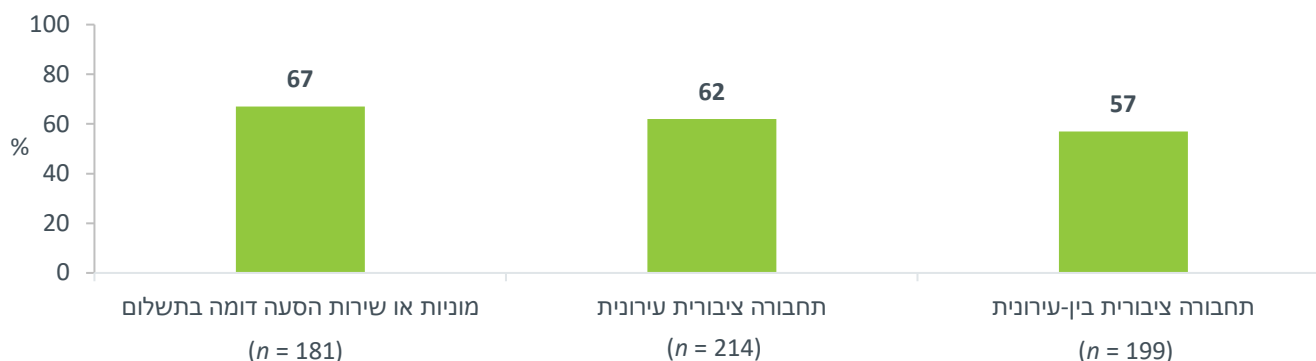

$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

¹¹ עיבוד משני של נתוני הסקר החברתי של למ"ס, 2022.

אנשים עם מוגבלות שמשתמשים בתחבורה ציבורית נשאלו עד כמה קל להם להשתמש בה, כלומר עד כמה היא נגישה להם מבחינה פיזית או מבחינת השימוש בה (כגון קבלת מידע, קבלת הסבר מותאם או גמישות בשירות). 62% בלבד מתוך האנשים עם מוגבלות שמשתמשים בתחבורה ציבורית עירונית, סברו שהיא נגישה, 57% סברו כך בנוגע לתחבורה ציבורית בין-עירונית ו-67% סברו כך בנוגע למוניות או להסעות בתשלום (ר' **תרשים 52**). יש לציין כי נתונים אלו לא כללו אנשים עם מוגבלות שאינם משתמשים בתחבורה ציבורית וכי לא נבחנו הסיבות לכך, אף על פי שהן עשויות להיות קשורות להיבטים של נגישות.

תרשים 52: נגישות התחבורה הציבורית לדעת אנשים עם מוגבלות, לפי סוג התחבורה (באחוזים)

הערה: אנשים עם מוגבלות שהשיבו די נגיש או מאוד נגיש.

מלבד התאמות נגישות כלליות במרחב הציבורי, אנשים עם מוגבלות נעזרים בהתאמות אישיות, בפתרונות טכנולוגיים ובאביזרי עזר לשיפור עצמאותם. למשל, חלק מהתאמות הנגישות האישיות נובעות [מתקנות נגישות השירות](#), כגון פטור מעמידה בתור, פטור למלווה מתשלום כניסה למקומות או הקלדה של הנאמר (תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות) (התאמות נגישות לשירות), (תשע"ג-2013). פתרונות טכנולוגיים ואביזרי עזר ניתנים על ידי משרד הבריאות. הוא מספק על פי חוק ביטוח בריאות ממלכתי מכשירי שיקום וניידות לאנשים עם מוגבלות קבועה בכל הגילים. כמו כן משרד הרווחה מציע פתרונות טכנולוגיים לאוכלוסיות מסוימות, בפרט לאנשים עם מוגבלות בראייה ובשמיעה (יאבו וברלב, 2022).

לוח 4 מתאר את שיעור האנשים עם מוגבלות הנעזרים בהתאמות אישיות, בפתרונות טכנולוגיים ובאביזרי עזר.

לוח 4: שימוש בהתאמות או בעזרים בקרב אנשים עם מוגבלות לפי סוגי מוגבלות (באחוזים)

מוגבלות שמיעה (n = 93)	
מכשיר שמיעה	37
מערכות עזר לשמיעה	4
שתל שבלול	3
תרגום לשפת הסימנים	2

מוגבלות ראייה (n = 68)	
מקל נחייה	6
תרגום לברייל	1

כל סוגי המוגבלויות (n = 646)	
פטור מתור	21
תו נכה מטעם משרד התחבורה	21
פטור מתשלום על מלווה	8
תוכנת הקראה	3
הקלדה של הנאמר בזמן אמת	2

מוגבלויות פיזיות (n = 275)	
מקל הליכה או הליכון	31
כיסא או קלנועית	14

4.8 מעורבות אזרחית-פוליטית, מיצוי זכויות וסנגור

תנועות חברתיות לקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, אשר הוקמו, פותחו והובלו על ידם, הובילו לשינויים תפיסתיים וחוקתיים בכל הנוגע להם. "שום דבר עלינו בלעדינו" הפכה לסיסמה מכוננת בכל הנוגע לקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות ולאבן יסוד במאבק לעצמאות, אוטונומיה ושוויון. למרות החשיבות של התחום העוסק במנהיגות ובעמדות ההשפעה של אנשים עם מוגבלויות הוא אינו מובלט דיו (בבלי ואח', 2018).

[האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות \(2018\)](#) קובעת כי על המדינה "להבטיח כי אנשים עם מוגבלויות יוכלו להשתתף בחיים הפוליטיים והציבוריים באופן ממשי ומלא, בשוויון עם אחרים [...] לרבות הזכות וההזדמנות של אנשים עם מוגבלויות לבחור ולהיבחר [...] לקדם באופן פעיל סביבה שבה אנשים עם מוגבלויות יוכלו להשתתף בניהול ענייני ציבור באופן ממשי ומלא, ללא הפליה ובשוויון עם אחרים, ועידוד השתתפות בענייני ציבור..." (סעיף 29א).

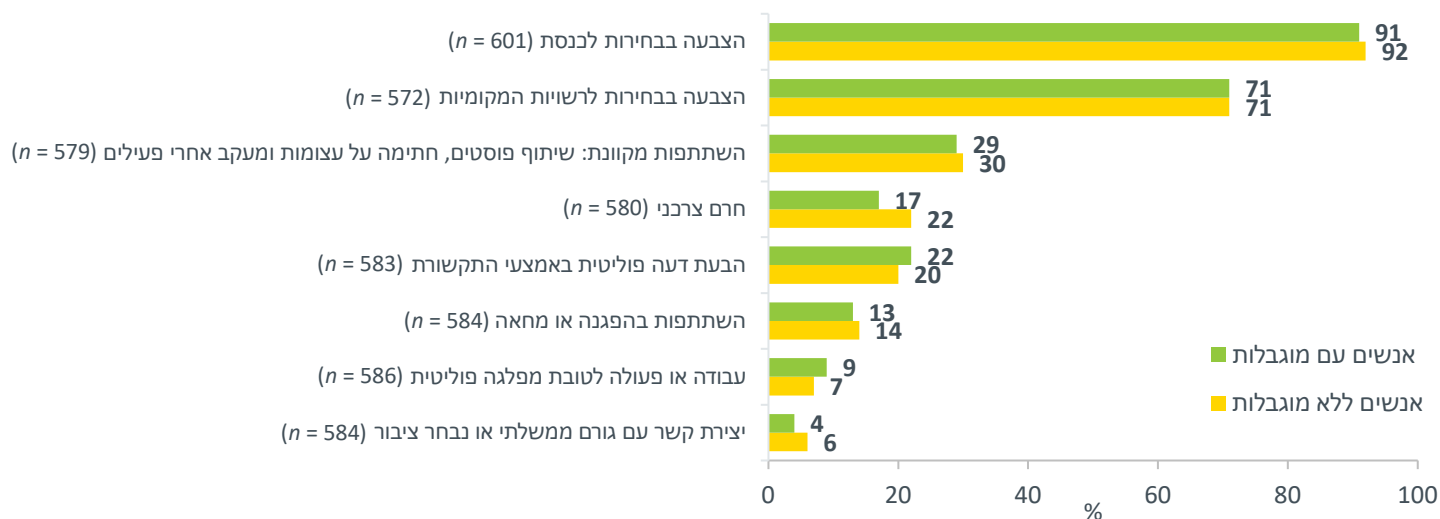
אנשים עם מוגבלויות המבקשים להתקדם ולצבור ניסיון כדי לאייש עמדות מנהיגות, עשויים להיתקל במגוון חסמים, כגון היעדר נגישות למעגלים חברתיים, לחינוך משולב והשכלה גבוהה, לתעסוקה ולקידום ניכר בתעסוקה או סטראוטיפים ודעות קדומות בנוגע ליכולותיהם. בכך נמנעים מהם השתתפות משמעותית ומיצוי אישי, ומן החברה נמנעת "גישה למנהיגות מוכשרת ומגוונת לקידום מדיניות וזכויות של אנשים עם מוגבלויות, לשבירתן של סטיגמות חברתיות וליצירת מודלים לחיקוי לעוד ועוד אנשים וילדים עם מוגבלויות" (בבלי ואח', 2018, עמ' 8).

ממצאי מחקר זה עלה כי רוב האנשים עם מוגבלות מעוניינים להשפיע על עיצוב המדיניות בישראל ואף היו מעורבים בחיים הציבוריים או הפוליטיים במגוון אופנים, כגון הצבעה בבחירות לכנסת או התנדבות.

רוב האנשים הצביעו בבחירות לכנסת או לרשות המקומית בבחירות שקדמו לסקר: 91% מן האנשים עם מוגבלות ו-92% מן האנשים ללא מוגבלות הצביעו לפחות באחת ממערכות הבחירות לכנסת בשנים האחרונות (2020-2021). הסיבות השכיחות לאי-הצבעה לכנסת ($n = 52$) היו סיבות אידיאולוגיות (כגון חוסר אמון בממסד, הבעת מחאה או חוסר במפלגה ראויה; 43% מכלל הלא-מצביעים) או חוסר עניין (30%). 71% מן האנשים הצביעו בבחירות לרשויות המקומיות ב-2018.

זאת ועוד, לא נמצאו הבדלים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במידת המעורבות בחיים הציבוריים או הפוליטיים בשנה שקדמה לסקר, לדוגמה: 29% מן האנשים עם מוגבלות ו-30% מן האנשים ללא מוגבלות שיתפו ברשתות החברתיות פוסטים הקשורים לחיים הציבוריים והחברתיים בישראל, חתמו על עצומה או עקבו אחרי פעילים חברתיים ופוליטיים; 22% מן האנשים עם מוגבלות ו-20% מן האנשים ללא מוגבלות השתתפו בהפגנות או מחאות פוליטיות; 17% מן האנשים עם מוגבלות ו-22% מן האנשים ללא מוגבלות השתתפו בחרם על מוצר כלשהו מסיבות עקרוניות (ר' **תרשים 53**).

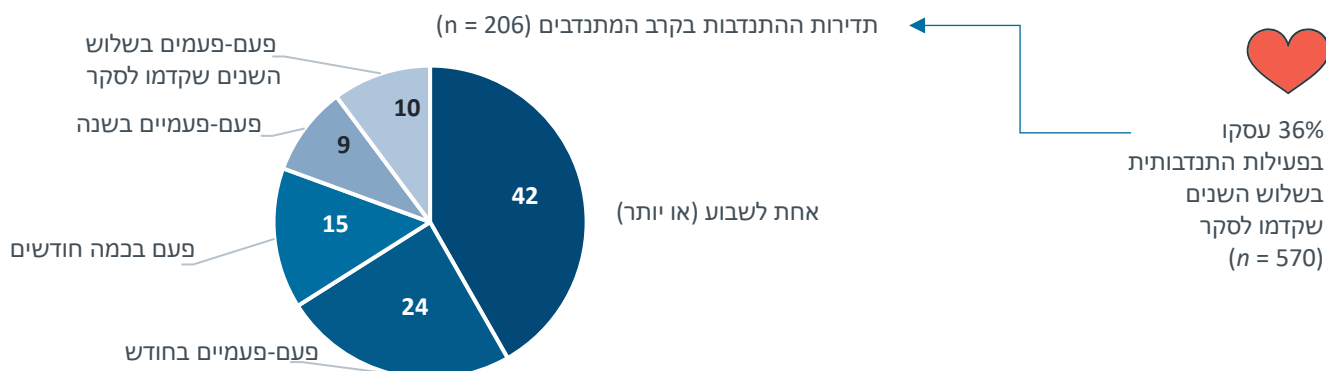
תרשים 53: אופן המעורבות בחיים הציבוריים או הפוליטיים, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

יתרה מכך 36% מן האנשים עם מוגבלות בני 20+ עסקו בפעילות התנדבותית בשלוש השנים שקדמו לסקר¹² (ר' תרשים 54). 43% מן האנשים עם מוגבלות מתונו ו-27% מן האנשים ללא מוגבלות חמורה התנדבו בשנים אלו. בקרב המתנדבים עם מוגבלות 66% התנדבו לפחות כמה שעות בחודש: 42% התנדבו פעם עד פעמיים בשבוע ו-24% התנדבו פעם עד פעמיים בחודש. שיעור זה ככל הנראה גבוה יותר מהיקף ההתנדבות בישראל. על פי נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס, בשנת 2022 שיעור המתנדבים בקרב בני 20+ בישראל היה 22%, 39% מהם עסקו בפעילות התנדבותית עד תשע שעות בחודש (דוברין ורוזנברג, 2023).

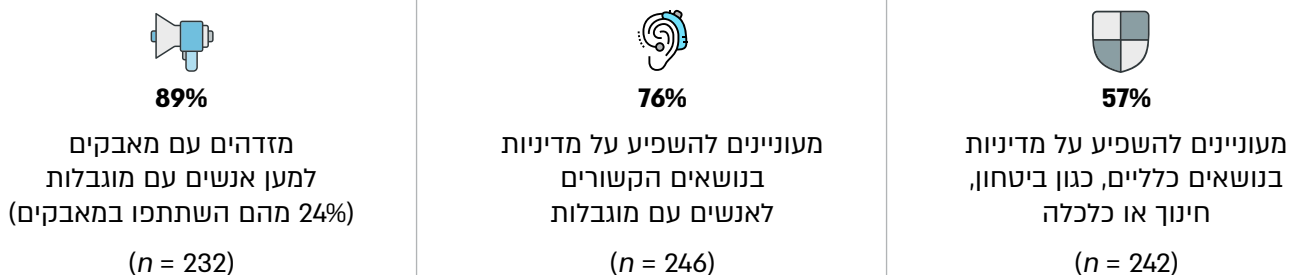
¹² שאלה זו לא נשאלה בשאלון הביקורת, ולכן לא מוצגים נתונים על אודות אנשים ללא מוגבלות.

תרשים 54: פעילות התנדבותית של אנשים עם מוגבלות בשלוש השנים שקדמו לסקר (באחוזים)

תרשים 55 מציג את מידת הרצון למעורבות פוליטית וחברתית בקרב אנשים עם מוגבלות. רוב האנשים עם מוגבלות רוצים להשפיע על עיצוב המדיניות בישראל בנושאים כלליים כמו גם בנושאים הקשורים לאנשים עם מוגבלות; הם גם מזדהים עם מאבקים למען אנשים עם מוגבלות אף על פי שרק מעטים משתתפים בהם: 57% מן האנשים עם מוגבלות היו רוצים להשפיע על מדיניות בנושאים כלליים; 76% מן האנשים עם מוגבלות היו רוצים להשפיע על מדיניות בנושאים הקשורים לאנשים עם מוגבלות; 89% מן האנשים עם מוגבלות מזדהים עם מאבקים למען אנשים עם מוגבלות. 24% מהם השתתפו במאבקים באמצעות הפגנות, חתימה על עצומות, פעילות בארגוני סגור ועוד.

תרשים 55: מידת הרצון למעורבות פוליטית וחברתית בקרב אנשים עם מוגבלות

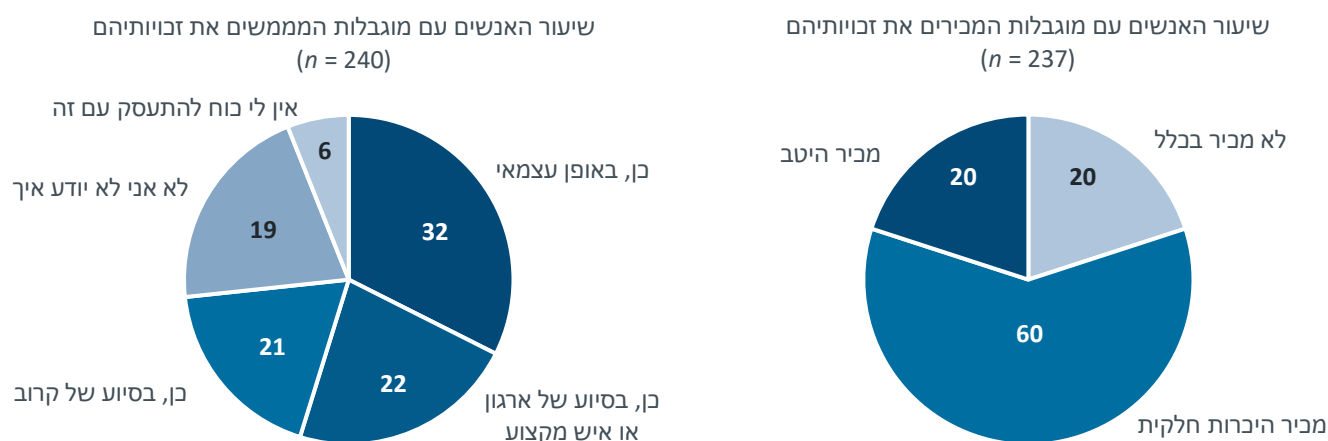

כאמור, מאבקים למען אנשים עם מוגבלות הם אמצעים לסנגור עצמי ולהשגת מטרות חברתיות. 58% מן האנשים עם מוגבלות העריכו שמאבקים כאלו בישראל מייצגים את כל האנשים עם מוגבלות, ואילו 42% העריכו שהם מייצגים אנשים עם סוגי מוגבלות מסוימים. מאלו שסברו כי המאבקים אינם מייצגים את כולם, 42% סברו כי הם מייצגים בעיקר מוגבלויות פיזיות ונראות לעין (בפרט אנשים עם לקות פיזית המתניידים בכיסא גלגלים), ו-19% סברו שהם מייצגים קבוצות סקטוריאליות, כגון קבוצות של אנשים עם

מוגבלות ספציפית ונכי צה"ל; היתר (32%) ציינו מגוון רחב של אנשים שלדעתם מיוצגים יותר, לפי מידת היכולת, הכוח הפוליטי, מידת המוגבלות שלהם ועוד.

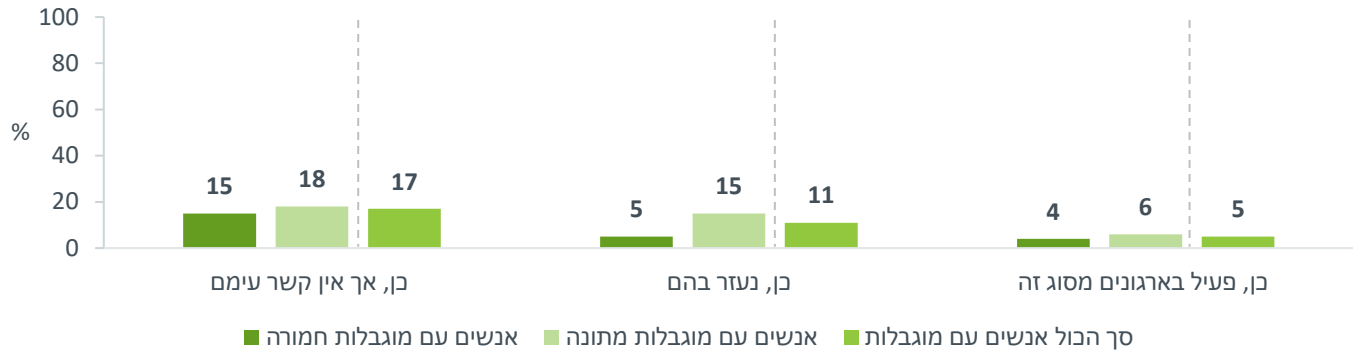
תרשים 56 מציג את שיעור האנשים עם מוגבלות המכירים את זכויותיהם ומממשים אותן. רוב האנשים עם מוגבלות פועלים למימוש זכויותיהם (73%) אף על פי שרק 20% מכירים אותן היטב; 20% אינם מכירים כלל את זכויותיהם ו-27% אינם מממשים אותן. מן ה-73% שפעלו למימוש זכויותיהם: 32% עשו זאת באופן עצמאי, ואילו 40% עשו זאת בסיוע של ארגון או איש מקצוע (22%) או בסיוע של בן משפחה או חבר (19%). 27% לא ידעו כיצד לפעול או הרגישו שאין להם כוח לעסוק בזה. לא נמצאו הבדלים בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה בהכרת הזכויות ובמימושן.

תרשים 56: אנשים עם מוגבלות המכירים את זכויותיהם ומממשים אותן (באחוזים)

רוב האנשים עם מוגבלות (67%) לא הכירו ארגוני סנגור הפועלים למען זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות: רק 33% מן האנשים עם מוגבלות הכירו ארגוני סנגור: 17% הכירו אותם אך לא נעזרו בהם, 11% נעזרו בהם ו-5% התנדבו בהם. אנשים עם מוגבלות חמורה פחות הכירו ופחות נעזרו בארגוני סנגור מאנשים עם מוגבלות מתונה: 24% מן האנשים עם אנשים עם מוגבלות חמורה הכירו ארגונים אלו, אך רק 5% נעזרו בהם, לעומת 39% ו-15% (בהתאמה) מן האנשים עם מוגבלות מתונה (ר' **תרשים 57**).

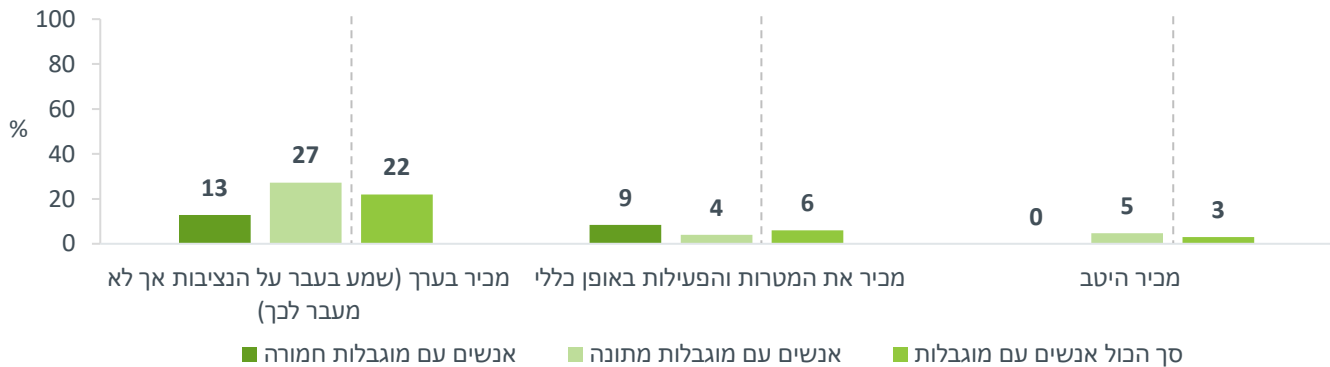
תרשים 57: הכרת ארגוני סגור והסתייעות בהם, לפי חומרת המוגבלות (n = 237; באחוזים)*

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות מתונה לאנשים עם מוגבלות חמורה)

זאת ועוד, 31% מכלל האנשים עם מוגבלות הכירו את נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. 22% מן האנשים עם מוגבלות חמורה הכירו אותה לעומת 36% מן האנשים עם מוגבלות מתונה (ר' תרשים 58).

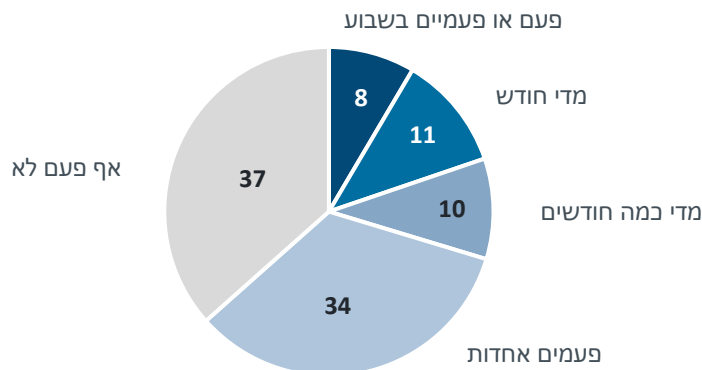
תרשים 58: הכרת נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, לפי חומרת המוגבלות (n = 244; באחוזים)*

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות מתונה לאנשים עם מוגבלות חמורה)

מתוך האנשים עם מוגבלות ששמעו על נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, 8% נתקלו במידע ובפרסומים מטעמה לפחות פעם בשבוע (דרך אתר הנציבות, הרשתות החברתיות, הרדיו ועוד); 11% נתקלו במידע ובפרסומים מטעמה מדי חודש ו-10% מדי כמה חודשים; 37% לא נתקלו במידע זה כלל (ר' תרשים 59).

תרשים 59: התדירות שאנשים עם מוגבלות נתקלו במידע ובפרסומים של נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (n = 71); (באחוזים)

4.9 מיומנויות דיגיטליות ושימוש באינטרנט ובמחשב

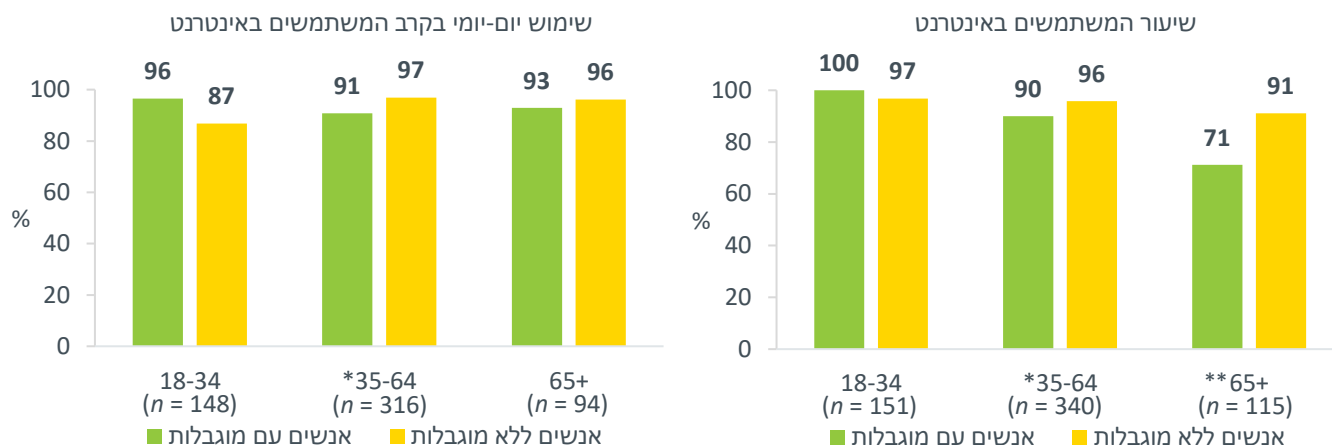
מראשית המאה ה-21 נהפכה הטכנולוגיה דיגיטלית לחלק מרכזי מתחומי חיים רבים, כגון צרכנות, התנהלות פיננסית, תקשורת, בריאות, תעסוקה, חינוך, כנאי ובידור והשתתפות אזרחית. שימוש בטכנולוגיה מאפשר אינטראקציה חברתית, ניידות, תעסוקה, מעורבות והשתתפות חברתית. קושי בשימוש בטכנולוגיה יכול ליצור פערים בתחומי חיים אלו ואחרים (Farthing et al., 2021; Mammadova & Ahmadov, 2017). לכן אוריינות דיגיטלית, כלומר היכולת לרכוש מידע, לעבדו ולבחון אותו בביקורתיות ולתקשר עם פרטים או ארגונים באמצעות טכנולוגיות המחשב והאינטרנט, היא בעידן המידע כלי ומיומנות חיוניים (גולדשמידט, 2020).

אנשים עם מוגבלות צורכים פחות משאבים מקוונים מאנשים ללא מוגבלות, וכישורי האוריינות הדיגיטלית שלהם פחותים משל אנשים ללא מוגבלות (Alfredsson Ågren et al., 2020; Park & Nam, 2014). למשל, בארצות הברית רק ל-72% מן האנשים עם מוגבלות יש סמארטפון, ו-62% משתמשים במחשב לעומת 88% ו-81% מן האנשים ללא מוגבלות (Perrin & Atske, 2021). גם בשוודיה, שהיקף השימוש בה באינטרנט גבוה לעומת מדינות אחרות באירופה, נמצאו פערים בשיעור השימוש באינטרנט למגוון צרכים, כגון בנקאות דיגיטלית או קניית מוצרים או שירותים באינטרנט (Johansson et al., 2021, 2022). פער זה אינו מיטיב עם אנשים עם מוגבלות כי הפלטפורמה הזו טומנת בחובה יתרונות של ממש בעבורם, כגון תרומה לתחושת רווחה אישית, הפגת בדידות ופיתוח עצמאות. חשיבות נישותם של משאבים אלו לאנשים עם מוגבלות מדגישה את הצורך בקידום אוריינות דיגיטלית המותאמת לאנשים עם מוגבלות (הרקוביץ-אמיר ויאבו, 2022).

4.9.1 אוריינות דיגיטלית וטכנולוגית

רוב האנשים עם מוגבלות השתמשו באינטרנט אך פחות מאנשים ללא מוגבלות: הן בגילי 35-64 (90% לעומת 96%) הן בגילי 65+ (71% לעומת 91%). זאת ועוד, פחות צעירים בני 35-64 עם מוגבלות השתמשו באינטרנט יום-יום לעומת בני גילם ללא מוגבלות (91% לעומת 97%). עם זאת לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בני 18-34 בהיקף השימוש באינטרנט (ר' תרשים 60).

תרשים 60: שימוש באינטרנט (באמצעות הטלפון או המחשב), לפי הימצאות מוגבלות וקבוצות גיל (באחוזים)

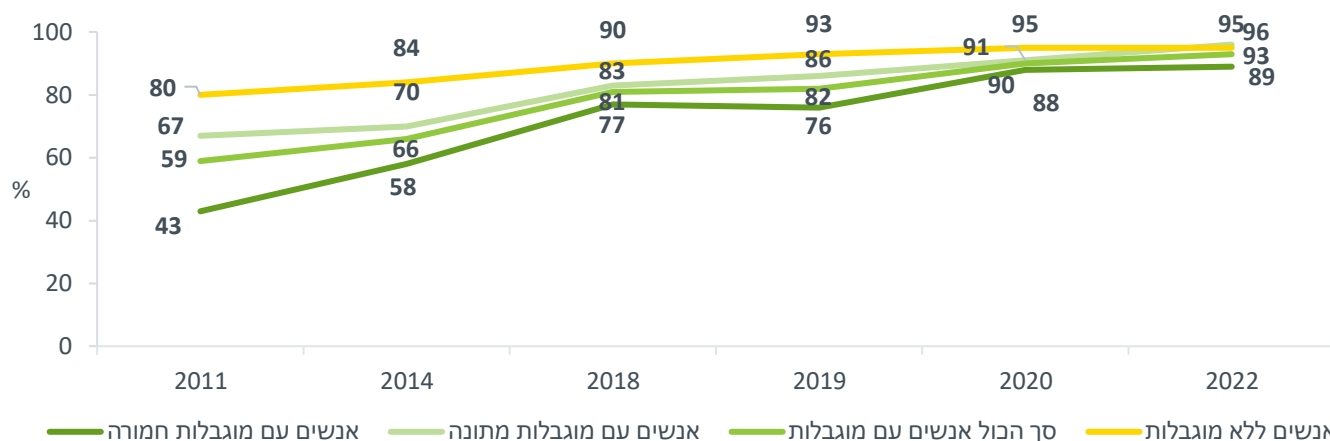
* $p < .05$ ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

היקפי השימוש באינטרנט של אנשים עם מוגבלות שנמצאו במחקר זה דומים להיקפי השימוש שנמצאו בסקר החברתי של הלמ"ס בשנת 2022: 98% מבני ה-20-34; 91% מבני ה-35-64; ו-67% מבני ה-65+ השתמשו באינטרנט (עיבוד נתונים משני של נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס משנת 2022). נתונים מן הסקר החברתי במשך השנים **הצביעו על עלייה בשימוש באינטרנט בקרב אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה ועל צמצום הפער בהיקף השימוש באינטרנט בין אנשים בגיל העבודה עם מוגבלות ובין אנשים ללא מוגבלות. תרשים 61** מציג את היקף השימוש באינטרנט בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בגיל העבודה בשנים נבחרות. אפשר לראות כי הפער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בגיל העבודה בשנת 2011 היה 21 נקודות האחוז; בשנת 2018 הוא הצטמצם לתשע נקודות האחוז, ובשנת 2020 הוא הצטמצם לחמש נקודות האחוז. בשנת 2022, על פי מחקר זה ועל פי נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס, נמצא פער של שלוש נקודות האחוז.

השוואה בין אנשים עם מוגבלות מתונה לאנשים עם מוגבלות חמורה בגיל העבודה העלתה כי 94% מן האנשים עם מוגבלות מתונה ו-91% מן האנשים עם מוגבלות חמורה השתמשו באינטרנט.¹³ גם ממצאים אלו הולמים את ממצאי הסקר החברתי של הלמ"ס ולפיהם 96% מן האנשים עם מוגבלות מתונה בגיל העבודה ו-89% מן האנשים עם מוגבלות חמורה בגיל העבודה השתמשו באינטרנט (עיבוד משני של נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס משנת 2022). ניכר כי במשך השנים חלה עלייה חדה יותר בשימוש באינטרנט בקרב אנשים עם מוגבלות מזו שחלה בקרב אנשים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 60**).

¹³ במחקר זה לא חושב שיעור השימוש באינטרנט בקרב אנשים עם מוגבלות מתונה או חמורה לפי קבוצות גיל מפורטות (18-34, 35-64 ו-65+) בשל שיעור משיבים נמוך.

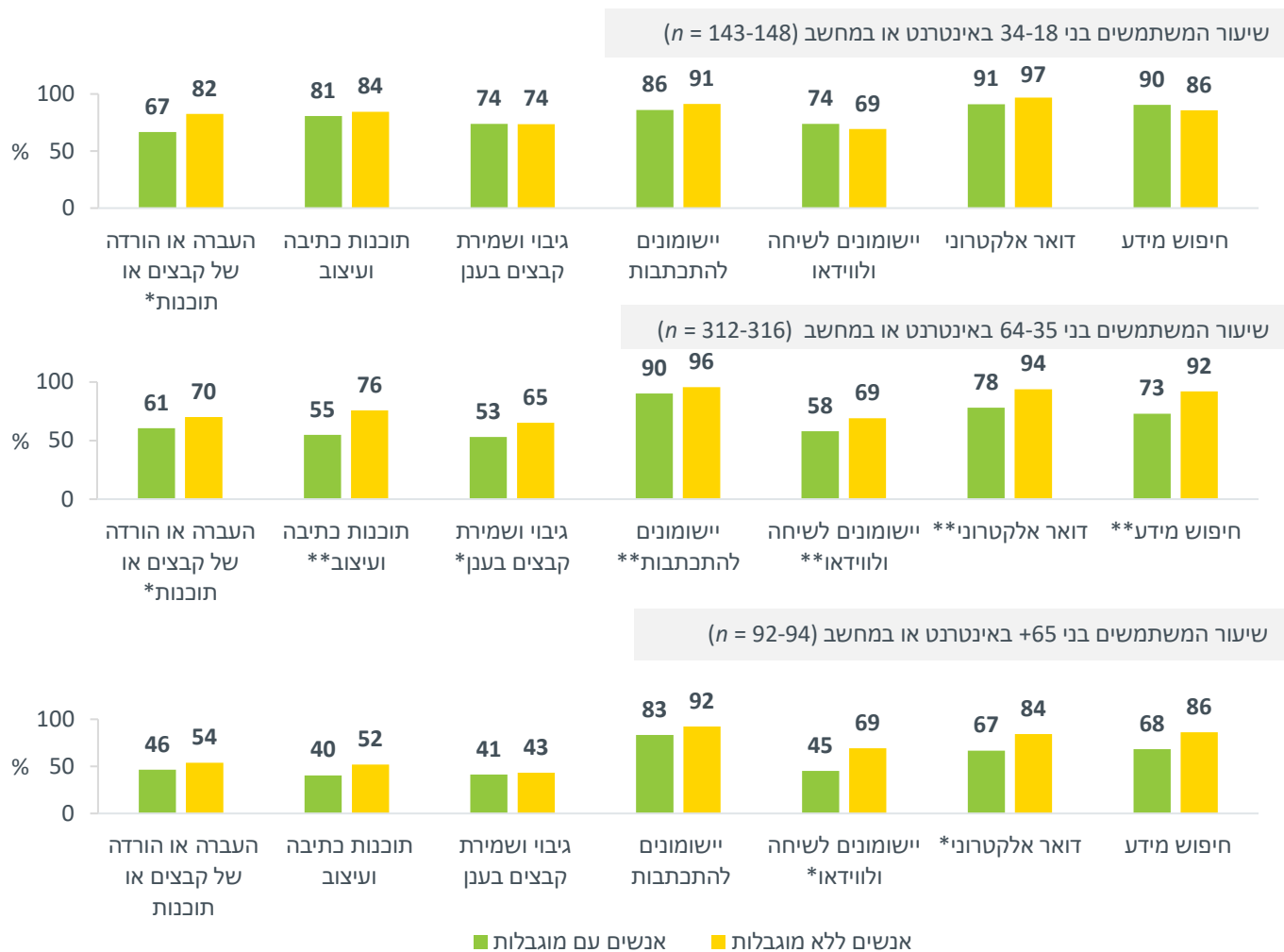
תרשים 61: שימוש באינטרנט בקרב אנשים בגיל העבודה בשנים נבחרות, לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה (באחוזים)

מקור הנתונים: עיבוד משני לנתונים מן הסקר החברתי של הלמ"ס (2022).

יש פערים באוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות, בייחוד בגילי 35-64: בני 35-64 עם מוגבלות השתמשו פחות מאנשים ללא מוגבלות ביישומונים לכתיבה (כגון ווטסאפ), יישומוני וידאו (כגון זום וסקייפ) ודואר אלקטרוני. זאת ועוד, הם פחות השתמשו באינטרנט לצורך חיפוש מידע או גיבוי ושמירת קבצים בענן (כגון גוגל דרייב, תמונות, דרופבוקס). הם אף פחות השתמשו במחשב לצורך העברה או הורדה של תיקיות, קבצים ותוכנות או שימוש בתוכנות כתיבה (כגון וורד, אקסל או פאוור-פוינט). בקרב בני 18-35 נמצאו הבדלים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בשימוש במחשב להעברה או להורדה של תיקיות, קבצים ותוכנות. בקרב בני 65+ נמצאו הבדלים בשימוש בשיחת וידאו או בדואר אלקטרוני (ר' **תרשים 62**).

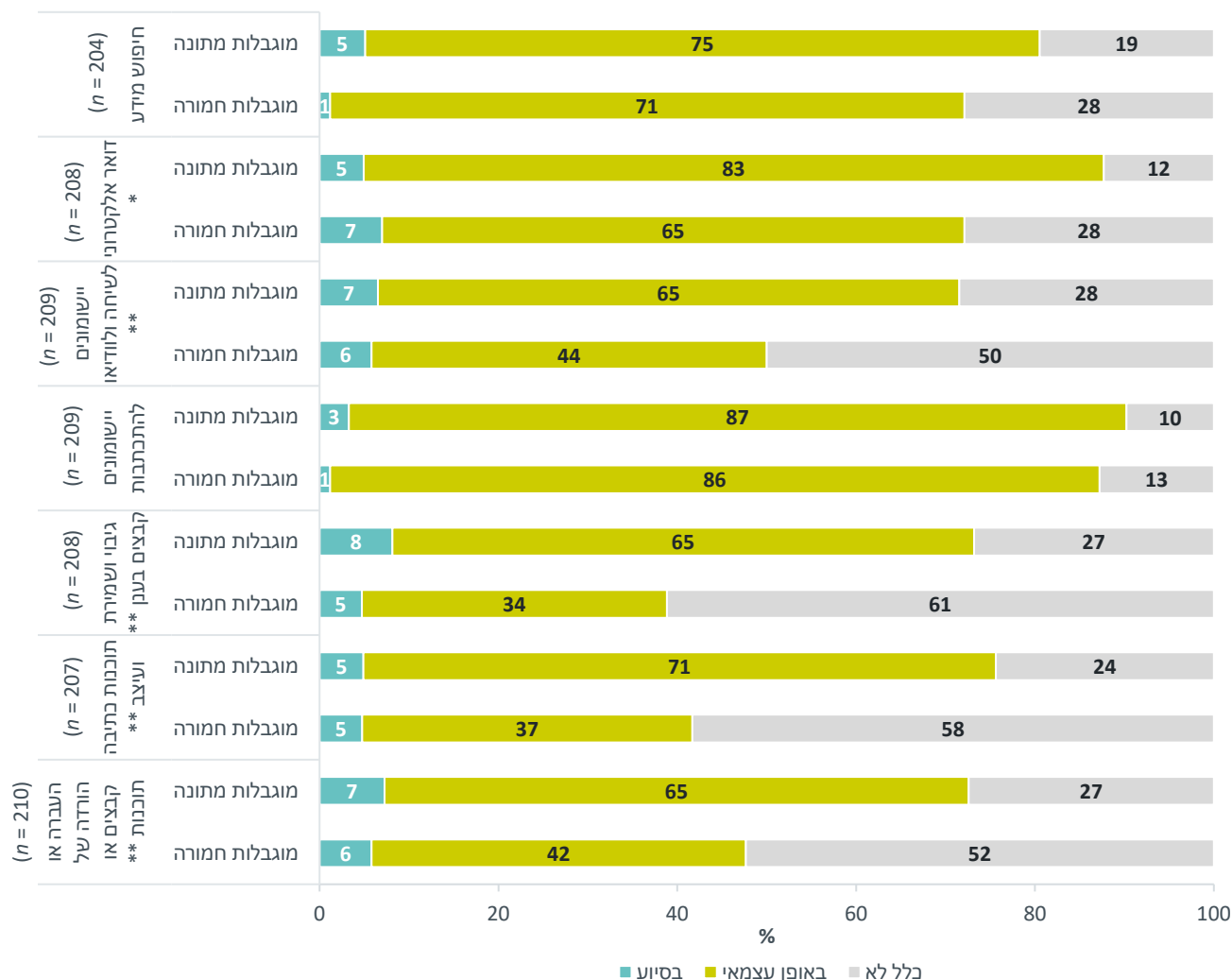
תרשים 62: שימוש במחשב או באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות, קבוצות גיל ושימושים (באחוזים)

* $p < .05$ ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
 הערה: השימוש באופן עצמאי או בסיוע.

יש גם פערים באוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית בין אנשים עם מוגבלות חמורה בגיל העבודה לבני גילם עם מוגבלות מתונה:
 אנשים עם מוגבלות חמורה בגיל העבודה השתמשו פחות מבני גילם עם מוגבלות מתונה בשיחות וידאו ובדואר אלקטרוני. וכן הם השתמשו פחות במחשב להעברה או להורדה של תיקיות, קבצים ותוכנות או לשימוש בתוכנות כתיבה (ר' **תרשים 63**).

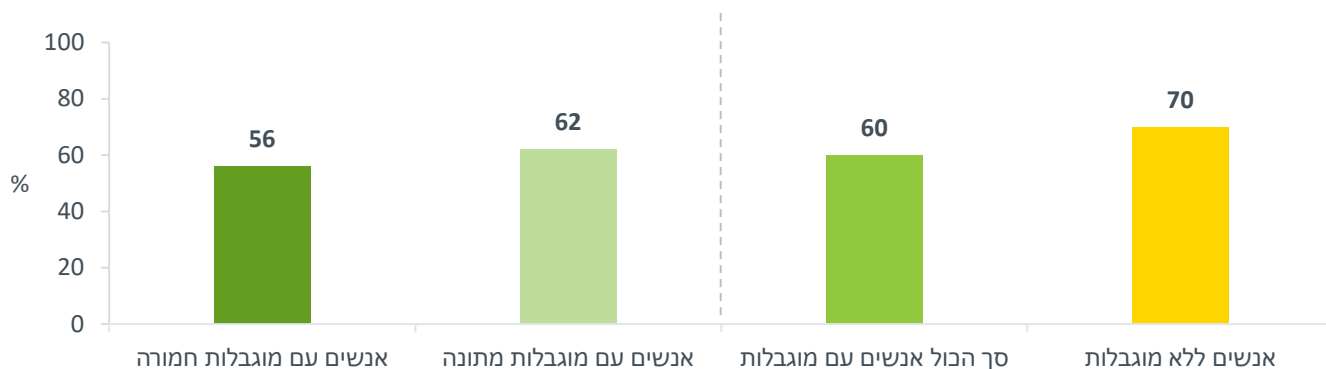
תרשים 63: שימוש במחשב או באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר בקרב אנשים בגיל העבודה, באופן עצמאי או בסיוע, לפי חומרת המוגבלות ושימושים (באחוזים)

$p < .05^*$ $p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה ומוגבלות מתונה)

מלבד פערים באוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית במגוון שימושים באינטרנט או במחשב, **אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה דיווחו פחות מאנשים ללא מוגבלות על יכולת לפתור בעיות טכניות במחשב באופן עצמאי**, כגון כאשר המחשב אינו מגיב או יש בעיות בהגדרות: 60% מבני ה-20-64 עם מוגבלות דיווחו כך לעומת 70% מבני גילם ללא מוגבלות. לא נמצאו פערים סטטיסטיים מובהקים בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה (ר' **תרשים 64**).

תרשים 64: יכולת לפתור בעיות טכניות במחשב באופן עצמאי בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וחומרת המוגבלות (n = 380; באחוזים)*

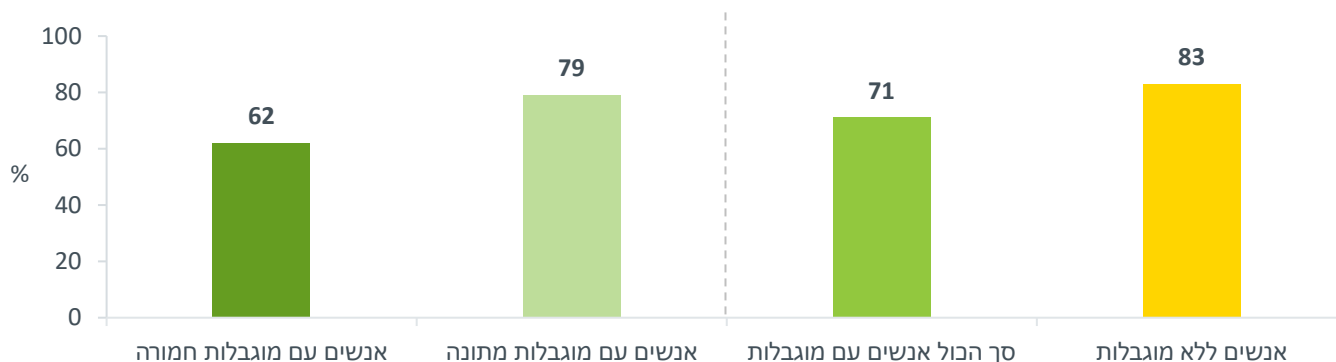

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
הערה: נבדקים שענו בדרך כלל או לפעמים.

צמצום הפער הדיגיטלי בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות נתקל באתגרים ייחודיים: אוכלוסייה זו מגוונת מבחינת סוגי המוגבלות, הבדלים ברמת התפקוד וברמת האוריינות, צורך בהנגשות ובהתאמות וחשש משימוש בטכנולוגיה ('טכנופוביה'; ג'וינט-ישראל מעבד למגבלות, א"ת). עמדות חיוביות בנוגע לשימוש בכלים הדיגיטליים בקרב אנשים עם מוגבלות, בני משפחתם ואנשי הצוות שלהם עשויות לעודד השתתפות במרחב המקוון. אולם התפיסה שהמרחב המקוון עתיר סכנות עלולה ליצור חסם לשימוש בו (הרקוביץ-אמיר ויאבו, 2022).

פחות אנשים עם מוגבלות מאנשים ללא מוגבלות הרגישו שהם יודעים כיצד להשתמש באינטרנט באופן בטוח; פחות אנשים עם מוגבלות חמורה הרגישו כך מאנשים עם מוגבלות מתונה: 71% מן האנשים עם מוגבלות הרגישו שיש להם מספיק מידע על סכנות בשימוש באינטרנט, כגון גלישה באתרים לא בטוחים או שמירה על מידע אישי, לעומת 83% מן האנשים ללא מוגבלות. 62% מן האנשים עם מוגבלות חמורה הרגישו שיש להם ידע מספיק בנוגע לסכנות אלו לעומת 79% מן האנשים עם מוגבלות מתונה (ר' **תרשים 65**).

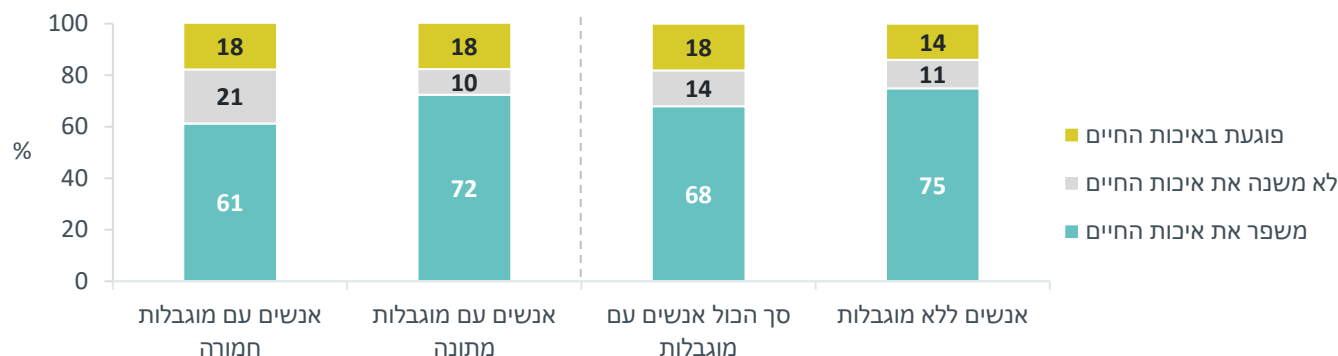
תרשים 65: מודעות לסכנות בשימוש באינטרנט בקרב אנשים בגיל העבודה לפי הימצאות מוגבלות וחומרתה (n = 453);
 באחוזים)**

**0.01 < p (הבדל בין אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות; הבדלים בין אנשים עם מוגבלות חמורה ומוגבלות מתונה)
 הערה: נבדקים שענו במידה רבה או במידה מסוימת.

עם זאת לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתפיסת התרומה של הטכנולוגיה לאיכות חייהם. שיעור האנשים עם מוגבלות מתונה שסברו שהטכנולוגיה משפיעה על חייהם היה גדול משיעור האנשים עם מוגבלות חמורה: 10% מן האנשים עם מוגבלות מתונה סברו כי הטכנולוגיה אינה משנה את איכות החיים ו-72% סברו שהיא משפרת את איכות החיים לעומת 21% ו-61% (בהתאמה) מן האנשים עם מוגבלות חמורה (ר' **תרשים 66**).

תרשים 66: תרומת הטכנולוגיה לאיכות החיים לדעת אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בגיל העבודה ($n = 452$; באחוזים)

4.9.2 דפוסי השימוש באינטרנט

תרשים 67 מציג את היקף השימוש באינטרנט (באופן עצמאי או בסיוע) למגוון צרכים בשלושת החודשים שקדמו לסקר. יש פער בהיקף השימוש באינטרנט לצרכים שונים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים בני גילם ללא מוגבלות:

- אנשים עם מוגבלות בכל הגילים השתמשו כחות באינטרנט להעברת כספים (שימוש ביישומונים כמו BIT, Pepper, כייבוקס) מאנשים ללא מוגבלות. בני 35-64 ובני 65+ עם מוגבלות גם השתמשו כחות באינטרנט מאנשים ללא מוגבלות לפעולות בנקאיות ותשלום חשבונות (גז, טלפון, חשמל וכד')
- בני 35-64 עם מוגבלות השתמשו כחות באינטרנט מאנשים ללא מוגבלות לקניית מוצרים או שירותים (כגון ביגוד, מוצרי חשמל, נופש, כרטיסים לאירועי תרבות וספורט) באתרים בישראל או בחו"ל, והם השתתפו כחות בפעילויות כנאי מקוונות, כגון הרצאות ומפגשים קהילתיים בזום
- בני 35-64 ובני 65+ עם מוגבלות השתמשו כחות ביישומונים לניווט ותכנון נסיעה (כגון moovit, waze או Google maps) מאנשים ללא מוגבלות. אולם בני 18-34 עם מוגבלות השתמשו יותר מבני גילם ללא מוגבלות ביישומונים אלו

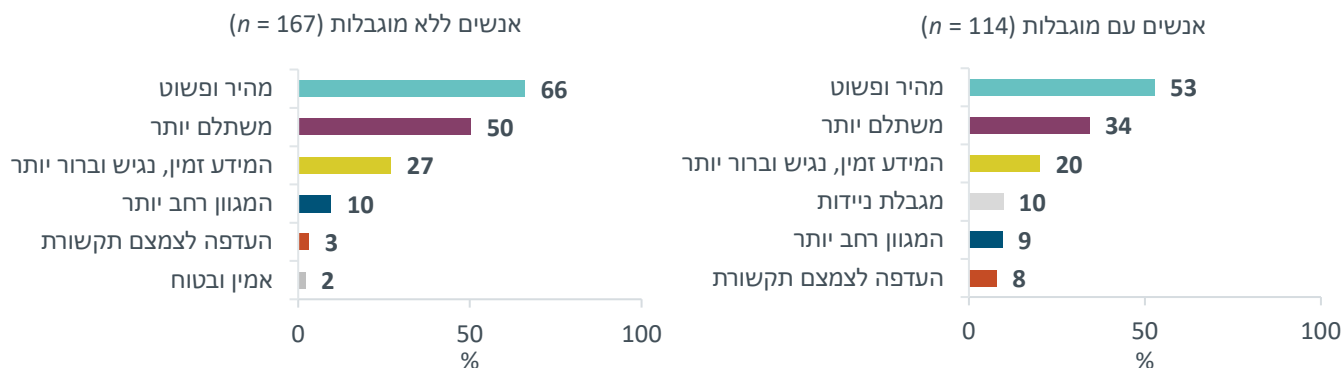
תרשים 67: שימוש באינטרנט למגוון צרכים בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצות גיל (באחוזים)

* $p < .05$ ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
הערה: השימוש באופן עצמאי או בסיוע.

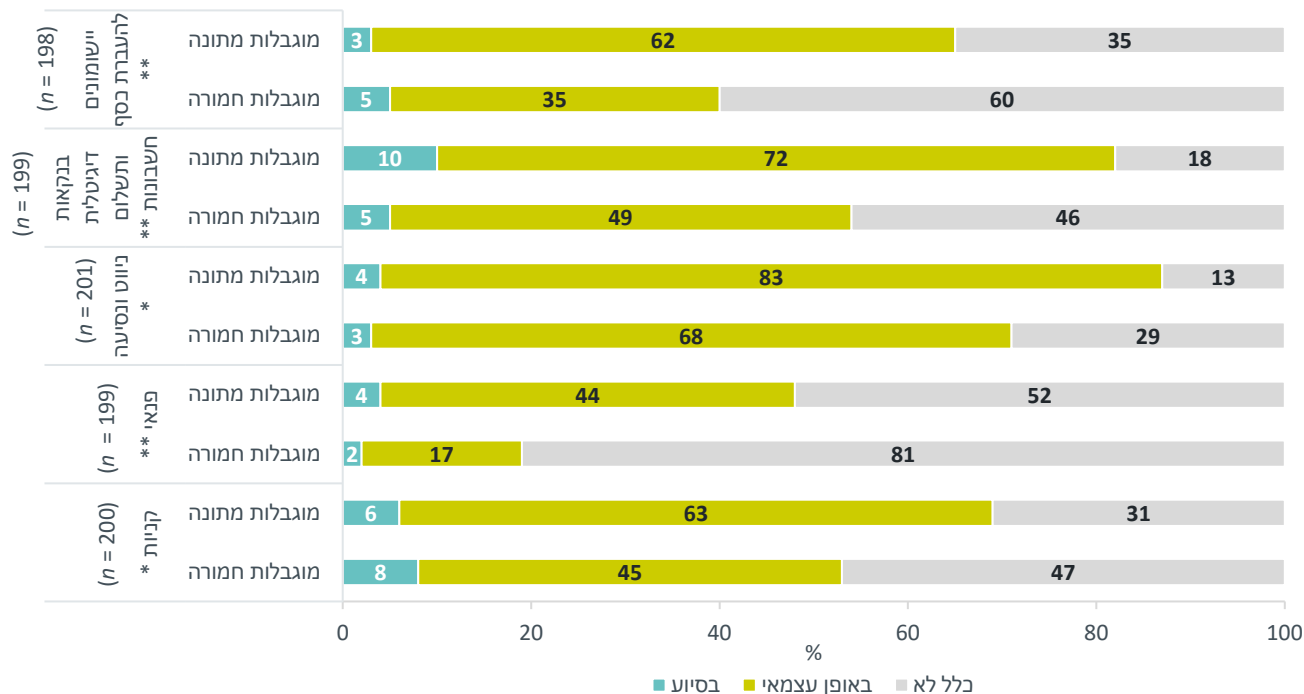
שלוש הסיבות השכיחות של אנשים לקנייה מקוונת של מוצרים או שירותים הן: הקנייה מהירה, פשוטה ומשתלמת (זולה או חסכונית יותר), והמידע זמין, נגיש וברור. הסיבה הרביעית בחשיבותה שציינו 10% מן האנשים עם מוגבלות היא מגבלת ניידות של האדם או חוסר נגישות במקומות המסחר (ר' תרשים 68).

תרשים 68: הסיבות לרכישות באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר, בקרב אנשים בגיל העבודה (באחוזים)

אנשים עם מוגבלות מתונה השתמשו באינטרנט יותר מאנשים עם מוגבלות חמורה לצורכי פנאי, למגוון צרכים כלכליים-מסחריים ולצורך ניווט ונסיעה (ר' תרשים 69).

תרשים 69: שימוש באינטרנט בשלושת החודשים שקדמו לסקר בקרב אנשים בגיל העבודה, לפי חומרת המוגבלות וצורכי שימוש (באחוזים)

$p < .05^*$ $p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

4.10 שימוש בשירותי בריאות

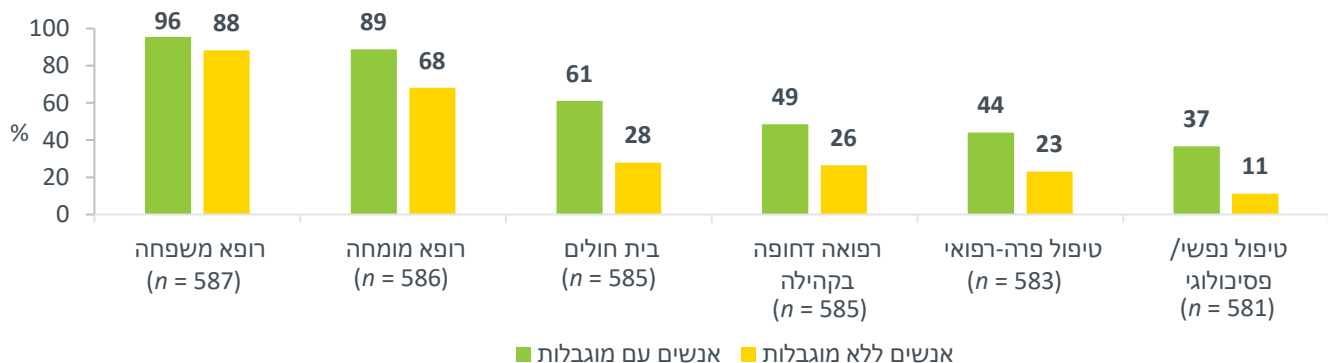
[האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות](#) קובעת: "הצדדים מכירים בכך שלאנשים עם מוגבלות יש את הזכות להנאה מרמת הבריאות הגבוהה ביותר שניתן להשיג ללא הפליה על רקע מוגבלות". על המדינה החתומה מוטל "לספק לאנשים עם מוגבלות את אותו טווח, איכות ורמה של שירותי בריאות ותוכניות בחינם או במחיר שווה לכל נפש זהים לאלה שסופקו לאנשים אחרים" (סעיף 25).

בשנת 2005 פורסם תיקון מס' 2 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, שהגדיר את המונח 'נגישות' הן במרחב הציבורי הן בשירות הציבורי ואת ההתאמות הנדרשות בהם. מטרת ההתאמות היא לאפשר לאנשים עם מוגבלות הגעה למקום, תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה משירות, קבלת מידע במקום, בשירות או עליהם, שימוש במתקנים והשתתפות בתוכניות ובפעילויות, והכול באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי. ברוח החוק מחויבת גם מערכת הבריאות "לפעול למען זכותם של אנשים עם מוגבלות לקבל כל שירות רפואי, בריאותי, מניעתי שהם נדרשים לו, לרבות קידום בריאות – בזמינות, בנגישות, בשוויוניות, ברגישות חברתית ותרבותית, באופן מכבד ובטיחותי" ([אתר משרד הבריאות, 2023](#)).

מחויבות זו חשובה במיוחד לנוכח ממצאים שלפיהם אנשים עם מוגבלות צורכים יותר שירותי בריאות מאנשים ללא מוגבלות, למשל הם מרבים לבקר אצל רופאים, לצרוך תרופות, לבקר בחדר מיון ולהתאשפז בבתי חולים (ברלב ואח', 2018).

גם ממצאי מחקר זה מאוששים את הידוע כי **אנשים עם מוגבלות צורכים שירותי בריאות יותר מאנשים ללא מוגבלות. תרשים 70** מציג את צריכת שירותי הרפואה בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בשנה שקדמה לסקר. לדוגמה: 61% מן האנשים עם מוגבלות ביקרו בשנה שקדמה לסקר בבית חולים (חדר מיון, אשפוז או טיפול) לעומת 28% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר הבדל של 33 נקודות האחוז. 37% מן האנשים עם מוגבלות טופלו בטיפול פסיכולוגי או רגשי לעומת 11% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר הבדל של 26 נקודות האחוז.

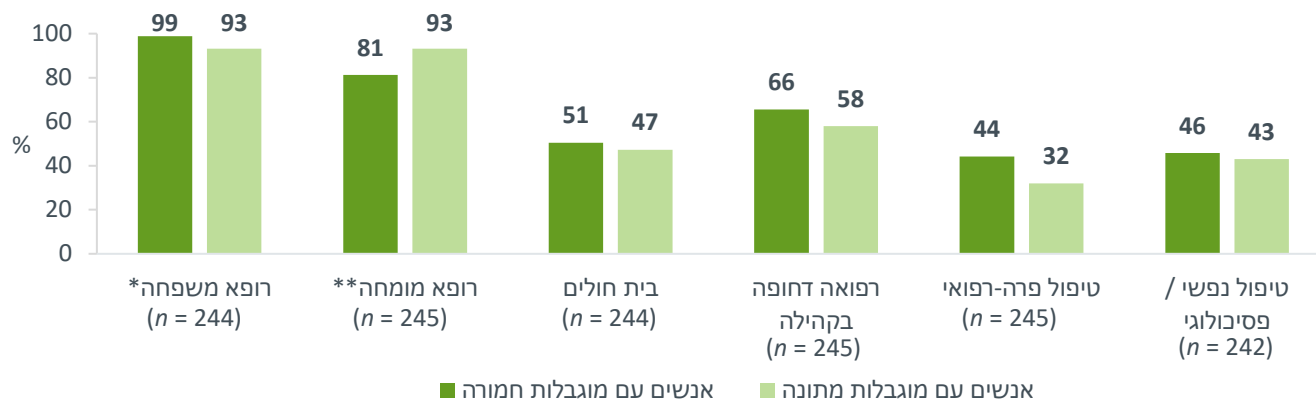
תרשים 70: צריכת שירותי רפואה בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)**

$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

תרשים 71 מציג את צריכת שירותי הרפואה בשנה שקדמה לסקר לפי חומרת המוגבלות. אנשים עם מוגבלות מתונה השתמשו יותר בשירות של רופאים מומחים מאנשים עם מוגבלות חמורה (93% לעומת 81%) אך כחות בשירותים של רופא משפחה (93% לעומת 99%). לא נמצאו הבדלים בצריכה של יתר שירותי הרפואה.

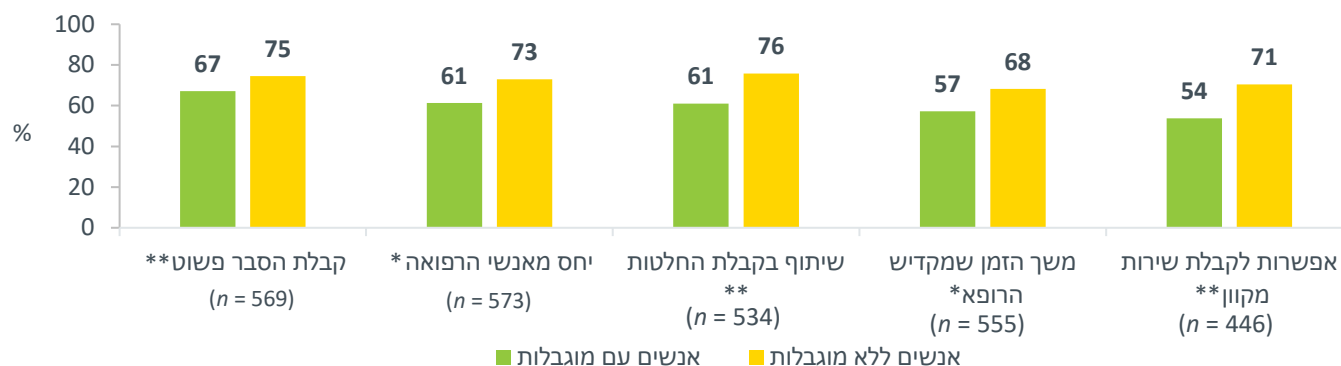
תרשים 71: צריכת שירותי רפואה בשנה שקדמה לסקר, לפי חומרת המוגבלות (באחוזים)

* $p < .05$, ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות מתונה לאנשים עם מוגבלות חמורה)

אנשים עם מוגבלות הביעו שביעות רצון מועטה יותר משירותי הרפואה מאנשים ללא מוגבלות. 61% מן האנשים עם מוגבלות היו מרוצים מן היחס של אנשי הרפואה או ממידת שיתופם בהחלטות בנוגע לטיפול לעומת 73% ו-76% (בהתאמה) מן האנשים ללא מוגבלות. 67% מן האנשים עם מוגבלות היו מרוצים מפשטות ההסבר הרפואי שקיבלו, ו-57% היו מרוצים ממסך הזמן שהוקדש להם לעומת 75% ו-68% (בהתאמה) מן האנשים ללא מוגבלות (**תרשים 72**).

תרשים 72: שביעות רצון ממגוון היבטים בשירותי רפואה, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

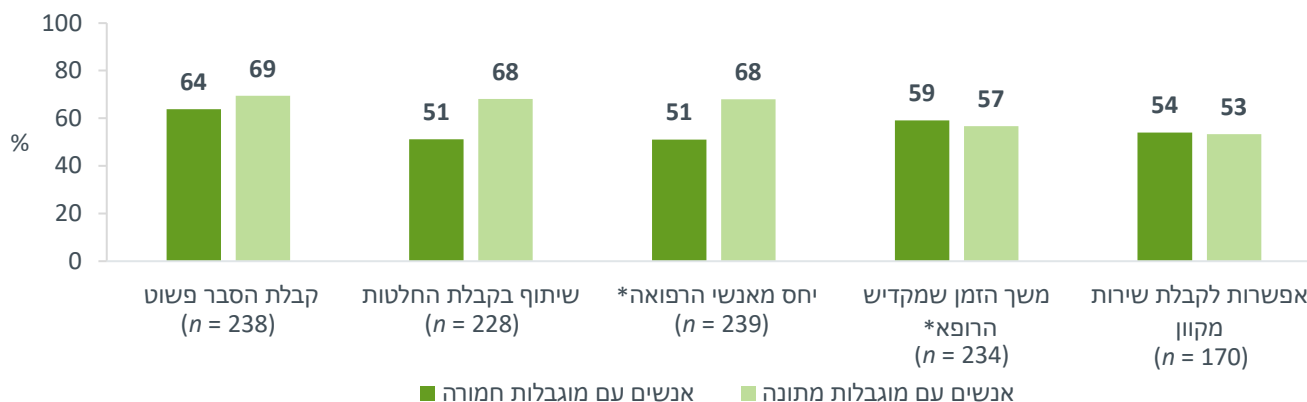
* $p < .05$, ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

הערות:

1. שירותי רפואה לא כולל שירותים פרטיים
2. השיבו תמיד או לרוב

אנשים עם מוגבלות חמורה הביעו שביעות רצון פחותה מן היחס שקיבלו מאנשי הרפואה (51%) אך שביעות רצון רבה יותר מן הזמן שהוקדש להם (59%) לעומת אנשים עם מוגבלות מתונה (68% ו-57% בהתאמה; ר' **תרשים 73**).

תרשים 73: שביעות רצון ממגוון היבטים בשירותי רפואה, לפי חומרת המוגבלות (באחוזים)

* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

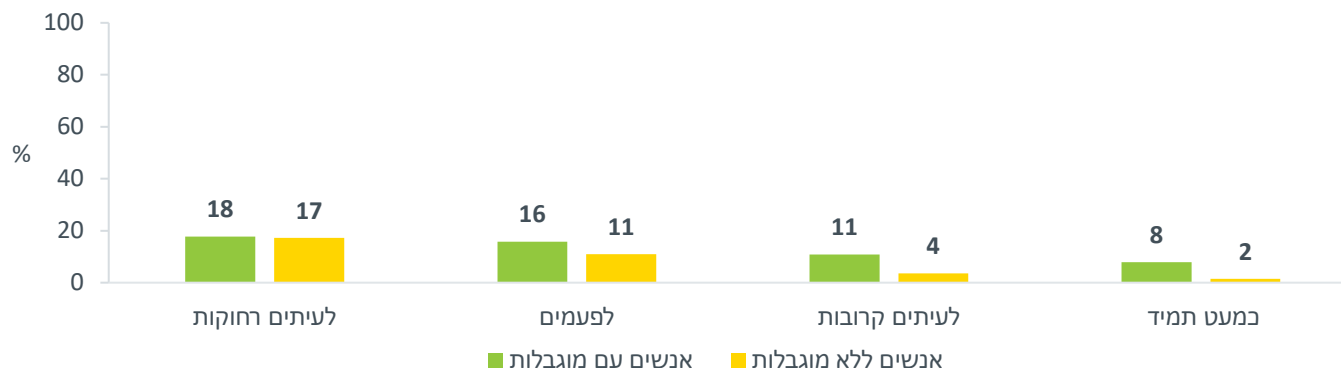
הערות:

1. שירותי רפואה לא כולל שירותים פרטיים

2. השיבו תמיד או לרוב

אנשים עם מוגבלות ויתרו על טיפול רפואי בתדירות גבוהה מזו של אנשים ללא מוגבלות בשנה שקדמה לסקר: 53% מן האנשים עם מוגבלות ויתרו על טיפול רפואי לעומת 34% מן האנשים ללא מוגבלות. 11% מן האנשים עם מוגבלות ויתרו על טיפול רפואי לעיתים קרובות ו-8% כמעט תמיד, לעומת רק 4% ו-2% (בהתאמה) בקרב אנשים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 74).**

תרשים 74: אנשים שוויתרו על טיפול רפואי בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות (n = 578 ; באחוזים)**

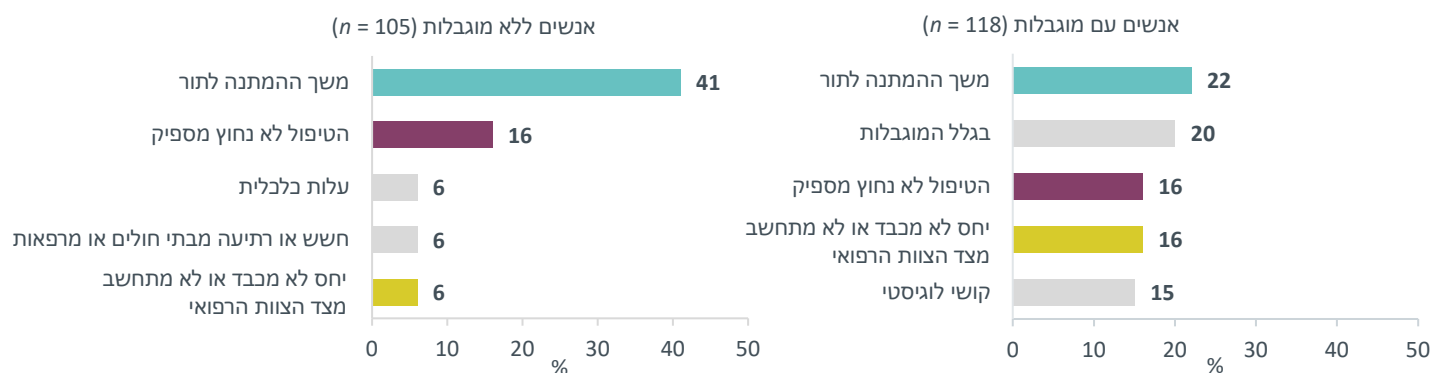

** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

המוגבלות היא חסם לפנייה לטיפול רפואי: הסיבה השכיחה ביותר לויתור על טיפול רפואי בקרב כלל האנשים היא זמינות התורים. כמו כן כלל האנשים ציינו כסיבה מרכזית אי-נחיצות או אי-דחיפות של הטיפול, אולם אנשים ללא מוגבלות דירגו אותה כשנייה בחשיבותה, ואילו אנשים עם מוגבלות דירגו אותה רק כשלישית בחשיבותה. זאת כי לאנשים עם מוגבלות יש אתגרים הקשורים למוגבלותם, והם סיבה מרכזית יותר מנחיצות הטיפול – חוסר נגישות במקום הטיפול, חוסר במלווה לטיפול או קושי להזמין תור. אנשים עם מוגבלות גם הזכירו, כסיבה חמישית בחשיבותה, קשיים לוגיסטיים שאינם קשורים למוגבלות, כגון מרחק או חוסר בחניה.

יש לציין כי כלל האנשים הזכירו יחס לא מכבד או לא מתחשב כסיבה לויתור על טיפול רפואי. אנשים ללא מוגבלות ציינו גם שיקולים כלכליים כסיבה מרכזית לויתור על טיפול (ר' **תרשים 75**).

תרשים 75: הסיבות לויתור על טיפול רפואי בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

הערה: בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

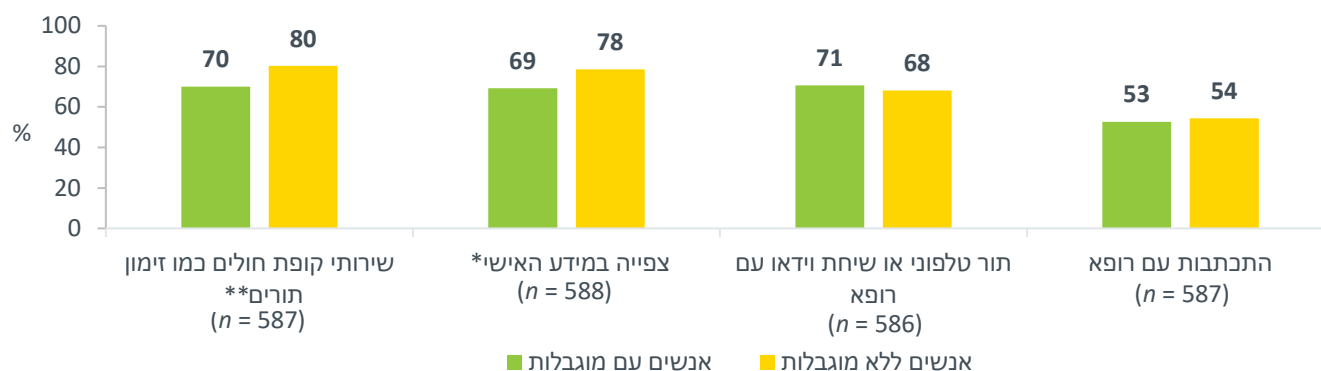
שירותי בריאות מרחוק (טלרפואה) נועדו להעברת מידע רפואי באמצעות תקשורת אלקטרונית. שירותים אלו הפכו בעשור האחרון לרכיב חשוב במערכת הבריאות (Tuckson et al., 2017). הם נכללים בסל השירותים של 'בריאות דיגיטלית' (digital health), וייחודם הוא שאינם מצריכים ביקור פיזי, אלא הם נצרכים מרחוק במגוון ערוצים דיגיטליים (Dorsey & Topol, 2016). טכנולוגיות טלרפואה נמצאות על רצף מבחינת חדשנות טכנולוגית, החל בשיחות טלפון והודעות טקסט, המשך בשליחת תמונות וכלה בשיחות וידאו בזמן אמת (Tomines, 2019).

אם השימוש בהם מרבי, שירותי בריאות מרחוק עשויים להיות יעילים, בטוחים וחסכוניים. הם יכולים לאפשר זמינות גבוהה של טיפולים ומפגשים רפואיים, תדירות גבוהה שלהם ועלויות זמן וכסף נמוכות יחסית לטיפולים קונבנציונליים, ולכן יש להם פוטנציאל לשפר את איכות הטיפול הרפואי ואת יעילותו (Dorsey & Topol, 2016). טיפול מתמשך מרחוק נמצא יעיל ככל שיש היכרות מוקדמת ויחסי אמון בין מטפל למטופל, ולכן אנשים עם מחלות כרוניות עשויים להיות מוטבים עיקריים של שירותי בריאות מרחוק (Richardson et al., 2022).

כאמור, במחקר זה ובמחקרים קודמים (ברלב ואח', 2018) נמצא שאנשים עם מוגבלות ויתרו על טיפול רפואי יותר מאנשים ללא מוגבלות. ככל שהצורך בשירותי בריאות גדול יותר, כך גדלה התועלת שהאדם יכול להפיק משימוש בשירותי בריאות מרחוק. יתרה מכך, שירותי בריאות מרחוק רלוונטיים וחשובים יותר לאנשים עם מוגבלות פיזית בשל קשיי נגישות וניידות.

במחקר זה נמצא שאנשים עם מוגבלות השתמשו כחות מאנשים ללא מוגבלות בשירותי האינטרנט שמציעות קופות החולים: 70% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו ביישומונים או באתרי האינטרנט של קופות החולים כדי לקבוע תורים, ו-69% השתמשו בהם כדי לצפות במידע אישי לעומת 80% ו-78% (בהתאמה) מן האנשים ללא מוגבלות. לא נמצאו הבדלים בשימוש בהתכתבות עם רופא או בתור רפואי מרחוק (בשיחה טלפונית או בשיחת וידאו; ר' **תרשים 76**). ממצאים אלו מחזקים ממצאים קודמים שאנשים עם מוגבלות פונים כחות מאנשים ללא מוגבלות לרופא המשפחה דרך אתר האינטרנט או השירותים המקוונים, והם משתמשים כחות באתר קופת החולים לקבלת מידע רפואי אישי (ברלב ואח', 2018).

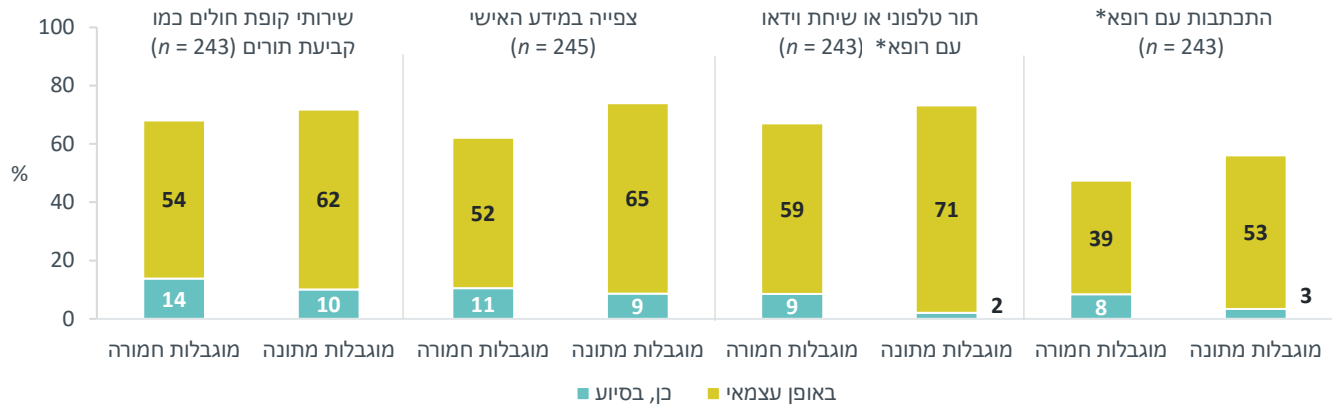
תרשים 76: שימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים למגוון שירותים, לפי הימצאות מוגבלות (באחוזים)

$p < .01^{**}$ $p < .05^{*}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
הערה: השימוש הוא באופן עצמאי או בסיוע.

אנשים עם מוגבלות חמורה השתמשו כחות בשירותי האינטרנט שמציעות קופות החולים מאנשים עם מוגבלות מתונה: בקרב אנשים עם מוגבלות חמורה, 47% יצרו קשר עם רופא בהתכתבות ו-68% יצרו קשר עם רופא באמצעות טלפון או וידאו; לעומת זאת בקרב אנשים עם מוגבלות מתונה, 56% מן האנשים עם מוגבלות מתונה התכתבו עם רופא ו-73% השתמשו בתור טלפוני או דרך וידאו (**תרשים 77**).

תרשים 77: שימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים למגוון שירותים, באופן עצמאי או בסיוע, לפי חומרת המוגבלות (באחוזים)

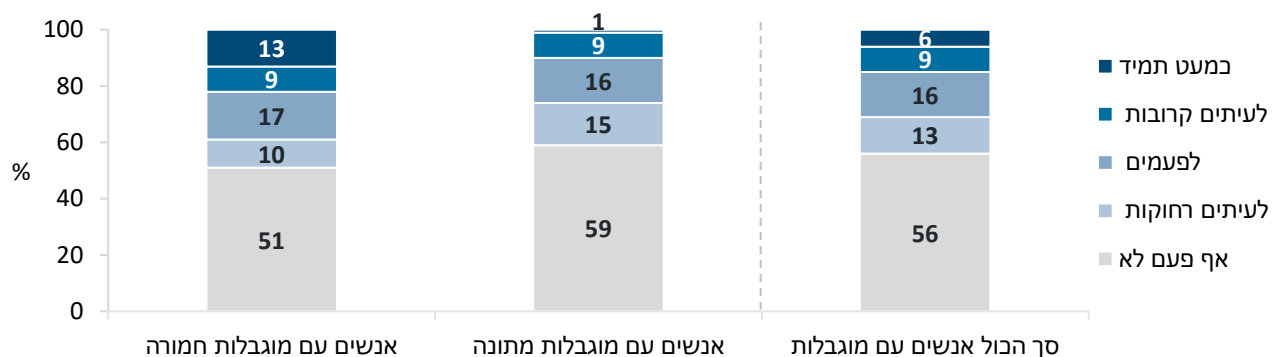
* $p < .05$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה ומתונה)

4.11 עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות

4.11.1 תגובות מן הסביבה לאנשים עם מוגבלות

44% מן האנשים עם מוגבלות קיבלו תגובות לא נעימות מן הסביבה בגלל מוגבלותם. אנשים עם מוגבלות חמורה קיבלו תגובות כאלו בתדירות גבוהה יותר (49%) מאנשים עם מוגבלות מתונה (41%). 13% מן האנשים עם מוגבלות חמורה דיווחו כי הם קיבלו תגובות לא נעימות כמעט בכל יום לעומת 1% מן האנשים עם מוגבלות מתונה (ר' **תרשים 78**).

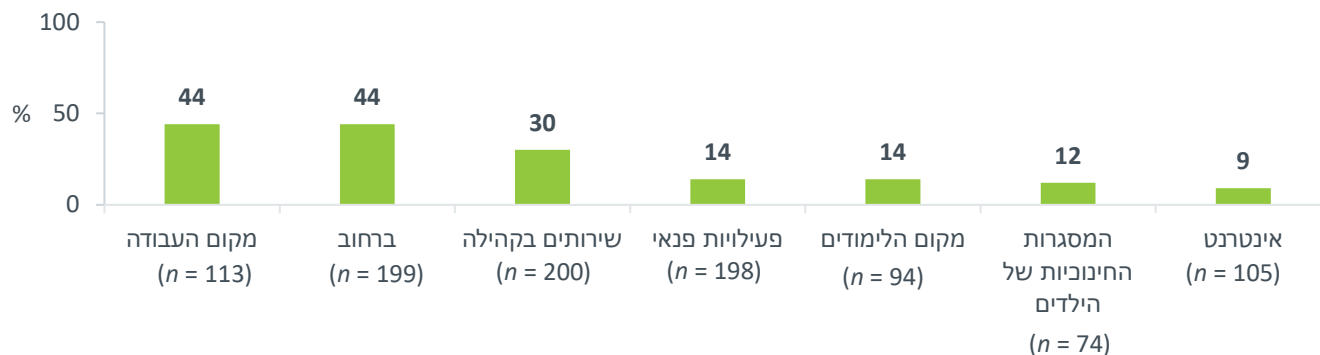
תרשים 78: תדירות התגובות הלא-נעימות מן הסביבה כלפי אנשים עם מוגבלות, לפי חומרת המוגבלות (n = 500; באחוזים)

** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

תרשים 79 מציג את המקומות שאנשים עם מוגבלות קיבלו בהם תגובות לא נעימות מן הסביבה. 44% מן האנשים עם מוגבלות קיבלו תגובות לא נעימות ברחוב, ו-30% קיבלו תגובות כאלו בעת צריכת שירותים בקהילה. 44% מן המועסקים קיבלו תגובות לא נעימות במקום עבודתם, 14% במסגרות הפנאי או הלימודים שלהם ו-12% במסגרות החינוכיות של ילדיהם. 9% קיבלו תגובות לא נעימות במרחב הווירטואלי.

תרשים 79: המקומות שאנשים עם מוגבלות קיבלו בהם תגובות לא נעימות (באחוזים)

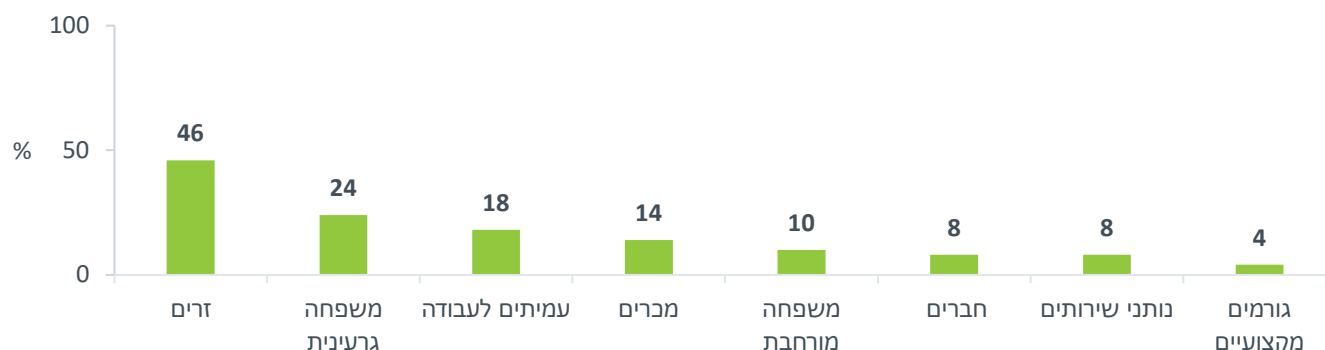
הערות:

1. הקטגוריה 'מקום העבודה' נשאלה רק בקרב העובדים
2. הקטגוריה 'מקום הלימודים' נשאלה רק בקרב אלו שלמדו בעשר השנים האחרונות
3. הקטגוריה 'המסגרות החינוכיות של הילדים' נשאלה רק בקרב הורים לילדים קטינים
4. הקטגוריה 'אינטרנט' נשאלה רק בקרב המשתמשים באינטרנט

במרחב הציבורי קיבלו אנשים עם מוגבלות תגובות לא נעימות מאנשים בכל מיני רמות קרבה: 46% מן האנשים עם מוגבלות דיווחו על תגובות לא נעימות מזרים, ו-14% דיווחו על תגובות כאלו ממכרים, כגון שכנים. חשוב לציין כי 8% דיווחו על תגובות כאלו מנותני שירותים ו-4% מגורמים טיפול מקצועיים (ר' **תרשים 80**).

אנשים עם מוגבלות דיווחו על תגובות לא נעימות גם מסביבתם הקרובה: 34% דיווחו שהתגובות הלא-נעימות היו מבני משפחתם (24% ממשפחתם הגרעינית ו-10% ממשפחתם המורחבת), ו-8% דיווחו על תגובות לא נעימות מחברים (ר' **תרשים 80**).

תרשים 80: האנשים שמהם קיבלו אנשים עם מוגבלות תגובות לא נעימות בגלל המוגבלות או בעיית הבריאות שלהם (n = 194; באחוזים)

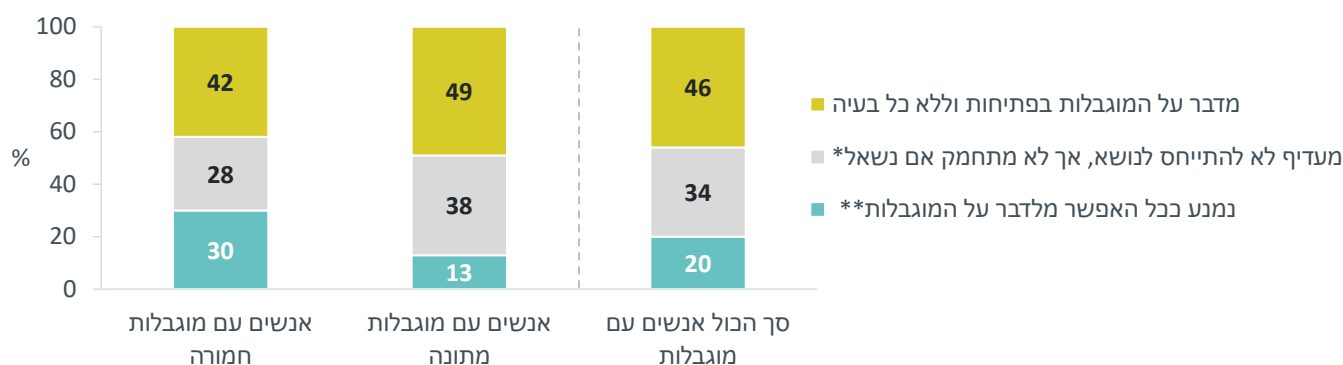
הערות:

1. על 'עמיתים לעבודה' נשאלו רק עובדים (n = 105)

2. בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%

למרות התגובות הלא-נעימות שאנשים עם מוגבלות מקבלים, 46% מהם מדברים על מוגבלותם ו-34% מדברים עליה כאשר הם נשאלים. אנשים עם מוגבלות חמורה מדברים פחות על המוגבלות שלהם מאנשים עם מוגבלות מתונה: 30% מן האנשים עם מוגבלות חמורה נמנעים משיח על המוגבלות לעומת 13% מן האנשים עם מוגבלות מתונה; 38% מן האנשים עם מוגבלות מתונה אינם מתחמקים משיח בנושא אם נשאלים עליו לעומת 28% מן האנשים עם מוגבלות חמורה (ר' **תרשים 81**).

תרשים 81: מוכנות של אנשים עם מוגבלות לדבר על המוגבלות, לפי חומרת המוגבלות (n = 497; באחוזים)

* $p < .05$ ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם חמורה לאנשים עם מוגבלות מתונה)

4.11.2 עמדות ותפיסות של אנשים ללא מוגבלות על מוגבלות

אנשים ללא מוגבלות התבקשו לתאר באופן חופשי את המחשבות הראשונות שצצות אצלם בנוגע ל"אנשים עם מוגבלות". **תרשים 82** מציג את האסוציאציות השכיחות בקרב המשיבים ללא מוגבלות ($n = 626$):

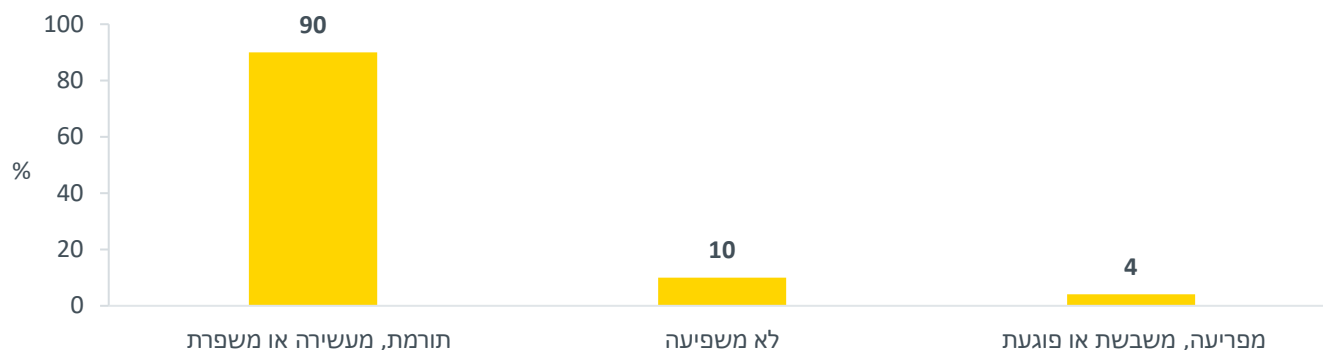
- 30% (188 משיבים) סיפרו על תחושה של **רחמים** המתבטאת לרוב במילים 'כואב', 'עצוב', 'אלוהים יעזור', 'רחמים', 'רחמנות' בני אדם; 'כמו אנשים אחרים'; 'בן אדם רגיל'
- 16% (101 משיבים) סיפרו כי הם רואים אנשים עם מוגבלות **ככל אדם** אחר. הביטויים השכיחים שלהם היו: 'כמו כולנו'; 'כולנו'
- 31% (194 משיבים) הביעו אסוציאציות הקשורות למתן עזרה, לדוגמה: "עזרה, צריכים סיוע. להסתכל להם בגובה העיניים. להבין מה הצרכים שלהם"; "משתדל לעזור להם ומקבל אותם איך שהם". 23% מהם סיפרו על תחושת אמפתיה ועל רצון לעזור להם מתוך תחושת רחמים. למשל, אחד המשיבים אמר: "צריכים עזרה, מסכנים שהגיעו לעולם כזה". 39% מהם אמרו שאנשים עם מוגבלות הם ככל אדם, אך לצד זאת יש להם מאפיינים ייחודים שבגינם הם זקוקים לעזרה, לדוגמה: "אנשים רגילים שצריכים עזרה מיוחדת"; "הם אנשים כמונו בדיוק. הם צריכים עזרה, שייכות, אמפתיות, התחשבות"
- 15% (94 משיבים) ציינו אסוציאציות הקשורות למתן **זכויות חברתיות** (כגון הנגשה, נתינת מגוון שירותים, קידום שוויון) **ולשילוב חברתי** (כגון הכללה, עידוד, גיוון ושונות). היו מהם שהדגישו מתן זכויות חברתיות לאנשים עם מוגבלות בשל היותם ככל אדם אחר (10%), והיו שהתייחסו למתן זכויות מתוך תחושת רחמים (10%)
- 8% (51 משיבים) ציינו כי הם **מכירים** אישית אנשים עם מוגבלות, כגון קרוב משפחה או חברים לעבודה
- 7% (41 משיבים) תיארו אנשים עם מוגבלות כאנשים שיש להם **קושי** בחיי היום-יום. האסוציאציות השכיחות שלהם היו: 'יש קושי'; 'לא קל'; 'מאתגר'; 'התמודדות'. מהם 13% גם ציינו שיש לעזור להם בשל כך, אך ללא הבעת רחמים
- 6% (36 משיבים) הביעו **הערכה** לאנשים עם מוגבלות. האסוציאציות השכיחות שהוזכרו היו: 'הערכה' ו'כבוד'. היו שהזכירו יכולות התמודדות או כישורים

תרשים 82: מפת אסוציאציות של אנשים ללא מוגבלות בנוגע לאנשים עם מוגבלות ($n = 626$; באחוזים)

משיבים עם מוגבלות נשאלו כיצד לדעתם השתתפות של אנשים עם מוגבלות במגוון תחומי חיים (כגון תעסוקה ולימודים) משפיעה על החברה. **רוב המשיבים (90%) סברו כי השתתפות של אנשים עם מוגבלות בחברה תורמת לחברה כולה (ר' תרשים 83).**

תרשים 83: הדעה של אנשים ללא מוגבלות על השפעות ההשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות ($n = 634$; באחוזים)

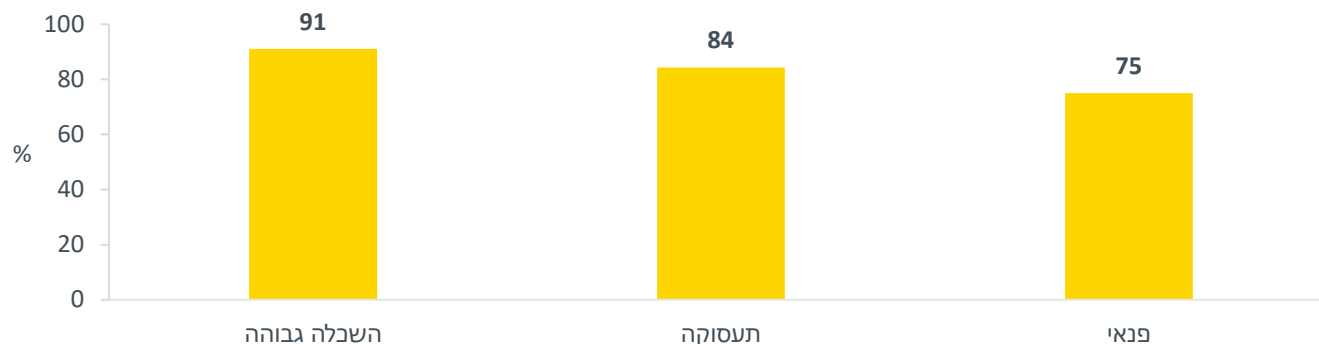

הערה: בשאלה זו הייתה אפשרות לענות יותר מתשובה אחת, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

המשיבים סברו שהשתתפות של אנשים עם מוגבלות בחברה תורמת בעיקר בקידום ערכים של סבלנות לאחר ואמפתיה (40%), בקידום ערכים של שוויון וסולידריות (27%) וביצירת חברה מכילה שבה מגוון נקודות מבט (16%). תרומה עיקרית אחרת היא האפשרות של אנשים עם מוגבלות לתרום לחברה מיכולותיהם וכישוריהם (21%).

רוב האנשים ללא מוגבלות סבורים כי לאנשים עם מוגבלות עדיף להשתלב במגוון תחומי חיים. 91% הסכימו כי אנשים עם מוגבלות צריכים ללמוד עם סטודנטים ללא מוגבלות במוסדות להשכלה גבוהה. 84% סברו שעדיף שאנשים עם מוגבלות יעבדו במסגרות תעסוקה בקהילה. עם זאת 16% סברו שלאנשים עם מוגבלות עדיף לעבוד בנפרד, לדוגמה במפעלים מוגנים המיועדים ומותאמים להם. רק 75% חשבו שאנשים עם מוגבלות צריכים לעסוק בפעילויות פנאי (כמו חוגים) עם אנשים ללא מוגבלות ולא בנפרד מהם במסגרות מותאמות (ר' תרשים 84).

תרשים 84: הסכמה של אנשים ללא מוגבלות עם הקביעה "רצוי שאנשים עם מוגבלות ישתלבו עם אנשים ללא מוגבלות במגוון תחומי חיים" (n = 684; באחוזים)

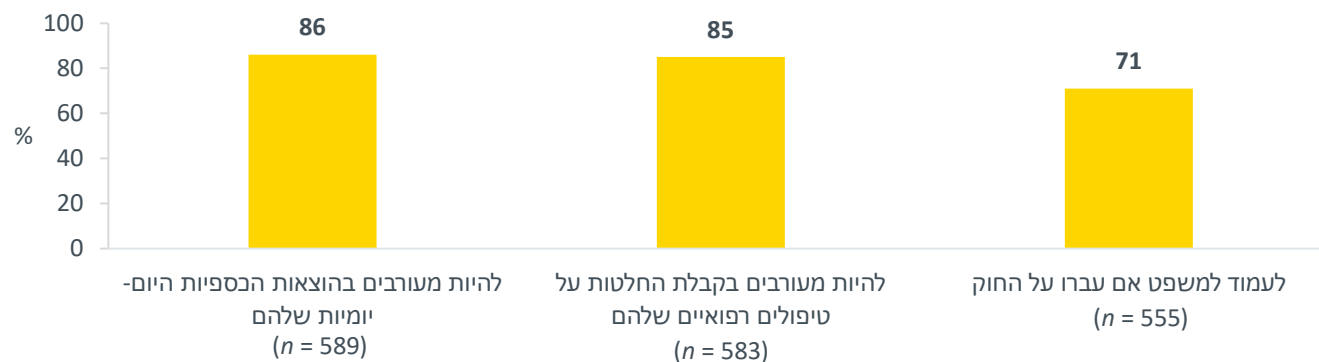

הערות:

1. 'השכלה גבוהה' – משיבים שהסכימו עם ההיגד: "במוסדות להשכלה גבוהה, אנשים עם מוגבלות צריכים ללמוד ביחד עם סטודנטים ללא מוגבלות"
2. 'תעסוקה' – משיבים שלא הסכימו עם ההיגד: "לאנשים עם מוגבלות עדיף לעבוד בנפרד מאנשים ללא מוגבלות, לדוגמה במפעלים מוגנים המיועדים ומותאמים להם"
3. 'פנאי' – משיבים שלא הסכימו עם ההיגד: "אנשים עם מוגבלות צריכים לעסוק בפעילויות פנאי (כמו חוגים) במסגרות מותאמות, בנפרד מאנשים ללא מוגבלות"

אנשים ללא מוגבלות לא תמיד חשבו שאנשים עם מוגבלות צריכים להיות מעורבים באופן עצמאי ואוטונומי במגוון נושאים: רק 86% סברו שאנשים עם מוגבלות צריכים להיות מעורבים בהוצאות הכספיות היום-יומיות שלהם, ורק 85% סברו שאנשים עם מוגבלות צריכים להיות מעורבים בקבלת החלטות על טיפולים רפואיים שלהם. 71% סברו כי אנשים עם מוגבלות צריכים לעמוד למשפט אם עברו על החוק, כמו אנשים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 85**).

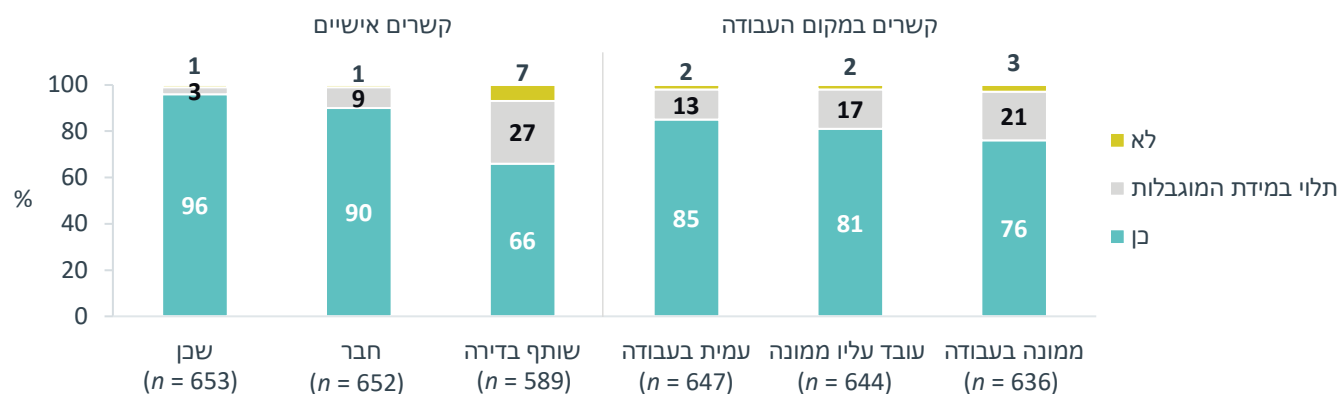
תרשים 85: הדעה של אנשים ללא מוגבלות על מידת המעורבות הרצויה של אנשים עם מוגבלות במגוון היבטי חיים (באחוזים)

הערה: משיבים שהשיבו מסכים או די מסכים.

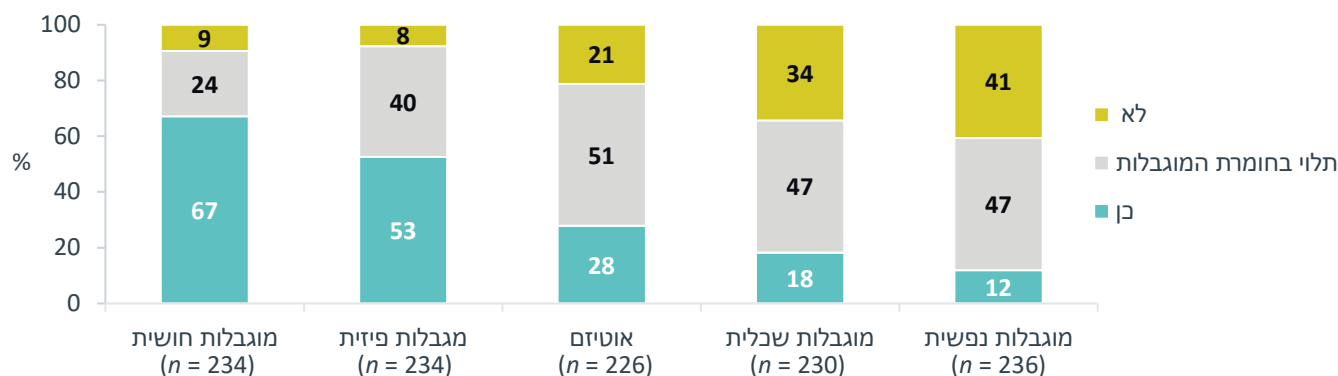
אף על פי שרוב האנשים ללא מוגבלות מכירים בחשיבות ההשתתפות השוויונית של אנשים עם מוגבלות בחברה, 4%-34% מן האנשים ללא מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה מעורב בחייהם. הסכמתם תלויה בתחום החיים ובסוג המוגבלות. לדוגמה: 34% מן האנשים עם מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה שותף שלהם לדירה ו-15% שהוא יהיה עמית שלהם בעבודה. 24% אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה ממונה עליהם בעבודה ו-19% לאו דווקא רוצים להיות ממונים על אדם עם מוגבלות (ר' **תרשים 86**). במחקר המבוסס על דיווח עצמי עשויה להתרחש 'הטיית רצייה חברתית', כלומר נטייה של המשיבים לענות באופן התואם, להערכתם, את הנורמות המקובלות בסביבתם החברתית ולא לפי תפיסתם האישית (Van de Mortel, 2008). ייתכן שמשיבים השיבו בהתאם למה שנחשב בעיניהם מקובל מבחינה חברתית, ולכן שיעור האנשים שמסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה מעורב בחיים, במגוון היבטים, נמוך מן השיעור שדווח במחקר זה.

תרשים 86: הסכמה של אנשים ללא מוגבלות למעורבות של אדם עם מוגבלות בחייהם, לפי תחומי חיים (באחוזים)

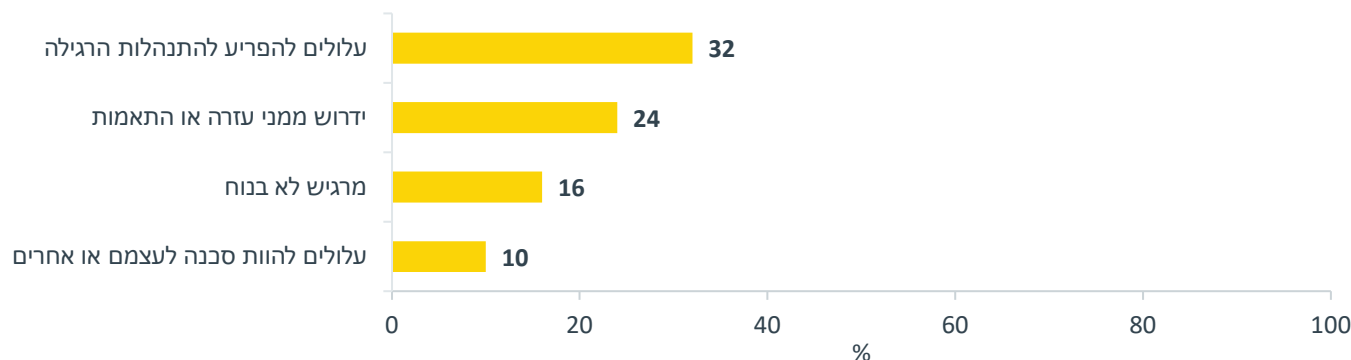
אנשים ללא מוגבלות שציינו שההסכמה שלהם למעורבות של אדם עם מוגבלות בחייהם תלויה בסוג המוגבלות, נטו יותר להסכים לה כאשר דובר במוגבלות חושית, כמו מוגבלות ראייה או שמיעה, או מוגבלות פיזית. אולם 41% הביעו חוסר הסכמה למעורבות של אנשים עם מוגבלות נפשית בחייהם (בכל דרגת חומרה); 34% הביעו חוסר הסכמה למעורבות של אנשים עם מוגבלות שכלית-קוגניטיבית בחייהם, ו-21% הביעו חוסר הסכמה למעורבות של אנשים עם אוטיזם בחייהם (ר' **תרשים 87**).

תרשים 87: הסכמה של אנשים ללא מוגבלות למעורבות של אדם עם מוגבלות בחייהם, לפי סוג המוגבלות (באחוזים)

הסיבות השכיחות לאי-נכונות זו היו חשש שהמוגבלות תפריע להתנהלות השגרתית (32%) או תדרוש ביצוע התאמות או מתן עזרה (24%). סיבות שכיחות אחרות היו חשש שהנכוחות של אנשים עם מוגבלות תיצור תחושה לא נעימה (16%) או אף מצב של סכנה (לעצמם או לאחרים, 10%; ר' **תרשים 88**).

תרשים 88: הסיבות השכיחות לאי-הסכמה של אנשים ללא מוגבלות למעורבות של אדם עם מוגבלות במגוון היבטי חיים (n = 272; באחוזים)

5. תמונת מצב של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית בישראל

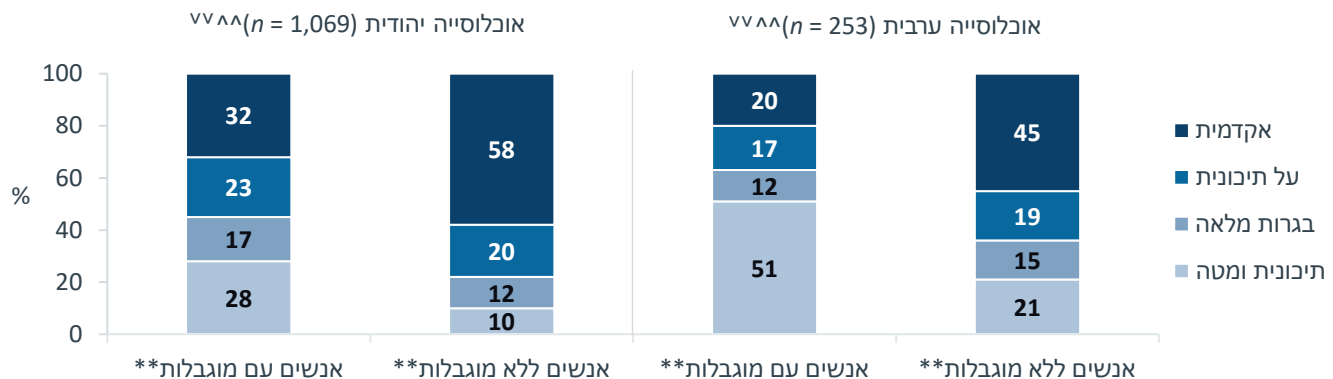
ערבים עם מוגבלות סובלים מהדרה כפולה – גם בשל השתייכותם לקבוצת מיעוט וגם בשל היותם אנשים עם מוגבלות (עבאס, 2011). מצבם של הערבים עם מוגבלות רע מזה של ערבים ללא מוגבלות ומזה של יהודים עם מוגבלות, ומצבם של הבדואים בנגב עם מוגבלות הוא הגרוע ביותר (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם). נשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית והבדואית בנגב סובלות מהדרה משולשת – הן משתייכות לקבוצת מיעוט, הן נשים והן עם מוגבלות, ומצבן במגוון תחומי חיים כגון תעסוקה, השכלה ומצב משפחתי אף גרוע ממצבם של גברים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית והבדואית בנגב (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם; קסיר ואח', 2019).

בפרק זה יוצגו נתונים עדכניים על מצב האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית ועל השתתפותם בחברה במגוון תחומי חיים. בכל אחד מתחומי החיים יוצגו שני סוגים של נתונים השוואתיים: (1) בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית; (2) בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך כל אחת מן האוכלוסיות.

5.1 השכלה

רמת ההשכלה של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית נמוכה מזו של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית, וכן יש פער בתוך האוכלוסייה הערבית והיהודית בין אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 89**). נמצאו גם פערים גדולים בין ערבים עם מוגבלות חמורה לערבים עם מוגבלות מתונה, אולם אלו אינם מובהקים, ייתכן שבשל קוטן המדגם, ולכן דרוש מחקר נוסף בנושא.

תרשים 89: רמת ההשכלה של בני 20+, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .01^{**}$ (הבדל בין יהודים לערבים ללא מוגבלות)

$p < .01^{**}$ (הבדל בין יהודים לערבים עם מוגבלות)

$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך כל קבוצת אוכלוסייה)

הערות:

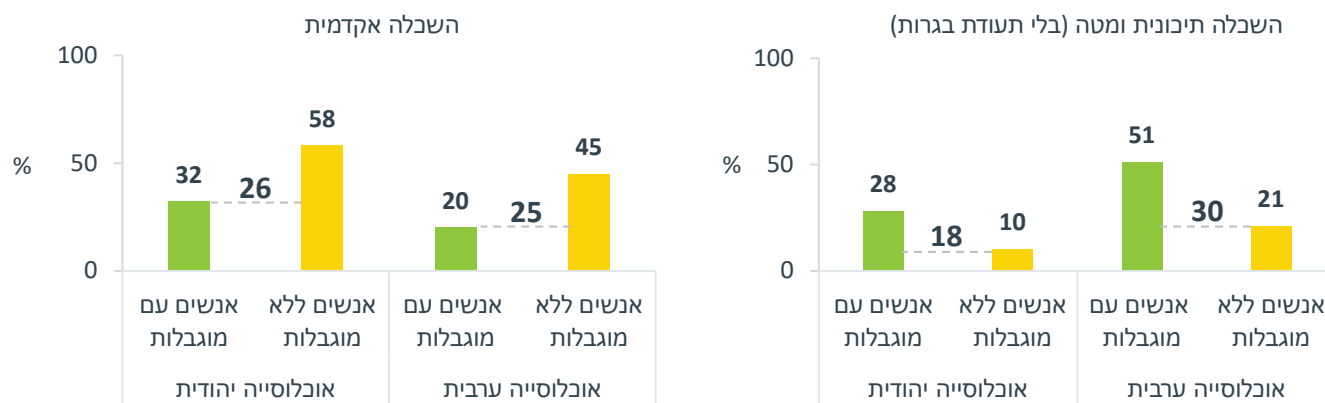
1. השכלה תיכונית ומטה: סיום בית ספר יסודי או חטיבת ביניים, סיום בית ספר תיכון בלא תעודת בגרות או עם תעודת בגרות חלקית, או מי שלא למד או לא קיבל תעודה כלל

2. השכלה על-תיכונית: השכלה על-תיכונית המזכה בתעודה לא אקדמית (כולל משיבים שציינו 'תעודה אחרת')

ל-51% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית אין תעודת בגרות – נתון זה גבוה משיעור חסרי תעודת הבגרות ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית (21%) ומשיעור חסרי תעודת בגרות עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית (28%). אפשר לראות כי הפער בין אנשים חסרי תעודת בגרות עם מוגבלות לאנשים חסרי תעודת בגרות ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית גדול יותר מזה שבאוכלוסייה היהודית (30 נקודות האחוז לעומת 18, בהתאמה; ר' **תרשים 90**).

באופן דומה, **שיעור הערבים עם מוגבלות שרמת השכלתם גבוהה קטן** (20%) משיעור הערבים ללא מוגבלות שהשכלתם גבוהה (45%) ומשיעור היהודים עם מוגבלות שהשכלתם גבוהה (32%). בתחום ההשכלה הגבוהה הפער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית דומה לזה שבאוכלוסייה היהודית (ר' **תרשים 90**). פערי ההשכלה הגבוהה בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הערבית מצביעים על הדרה כפולה של ערבים עם מוגבלות המבקשים לרכוש השכלה גבוהה – הן בשל קשיים שחווים כלל הסטודנטים הערבים הקשורים למיומנויות אקדמיות חלשות ולקשיי שפה בעברית ובאנגלית הן בשל קשיים הקשורים למוגבלות, כגון נגישות פיזית, היעדר התאמות בהנגשת החומר הנלמד וצורך בהארכת זמן ובהקלות נוספות בבחינות. מכיוון שהשכלה גבוהה היא קרש קפיצה להשתלבות בתעסוקה ולפיתוח עצמאות, חשוב לפתח תוכניות לעידוד רכישת השכלה גבוהה בקרב ערבים עם מוגבלות (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם).

תרשים 90: רמת ההשכלה של בני 20+, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (n = 1,322; באחוזים)

הערה: המספרים המודגשים מציינים את גודל הפער בנקודות האחוז.

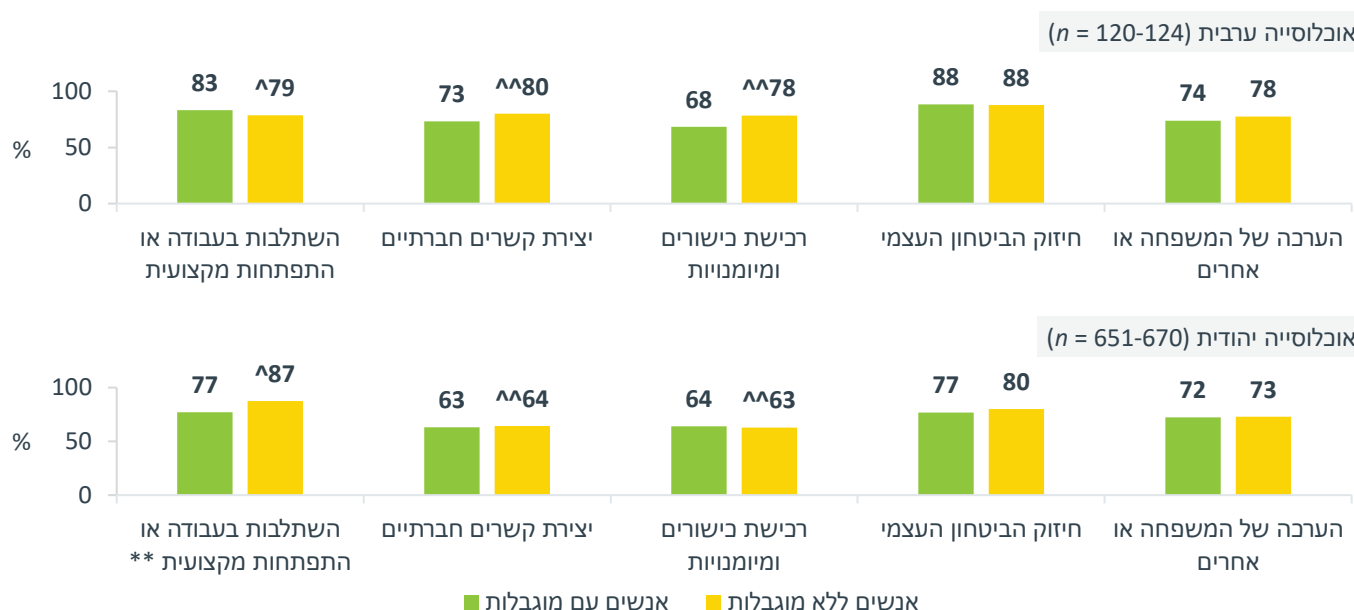
ממצאים אלו תואמים ממצאים קודמים שלפיהם רמת ההשכלה בקרב האוכלוסייה הערבית נמוכה מזו שבאוכלוסייה היהודית, והפער גדול יותר כאשר מדובר באנשים עם מוגבלות (ברלב ואח', 2022). מן הנתונים של הסקר החברתי של למ"ס בשנת 2022, עלו פערים דומים ברמת ההשכלה: בקרב האוכלוסייה היהודית 30% מן האנשים עם מוגבלות לא היו זכאים לתעודת בגרות לעומת 18% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר פער של 11 נקודות האחוז. בקרב האוכלוסייה הערבית 67% מן האנשים עם מוגבלות לא היו זכאים לתעודת בגרות לעומת 38% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר פער של 29 נקודות האחוז.¹⁴

¹⁴ עיבוד נתונים משני לנתוני הסקר החברתי של למ"ס בשנת 2022.

אומנם הפערים בזכאות לתעודת בגרות בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות דומים בקרב ערבים ויהודים הן במחקר הזה הן בסקר החברתי, אך במחקר הנוכחי נתוני ההשכלה של כלל המשתתפים גבוהים יותר מבמצאי הסקר החברתי. הסברים אפשריים להבדל הזה: ראשית, ייתכן שההסבר נעוץ בהגדרת 'מוגבלות'. בשני המחקרים כל משיב שדיווח על בעיה בריאותית או פיזית שישה חודשים או יותר המפריעה לו בפעולות יום-יום, הוגדר כאדם עם מוגבלות. אולם במחקר זה אדם עם מוגבלות הוגדר כך גם אם דיווח על אחד מן המקרים האלה: (א) יש לו מוגבלות ספציפית, לרבות קשב וריכוז או לקות למידה, אשר מפריעה לו בפעילויות יום-יום; (ב) הוא אדם עם אוטיזם או מוגבלות שכלית התפתחותית, בלי קשר להשפעת המוגבלות על תפקודו; (ג) הוא מקבל קצבה בגין מוגבלות. שנית, ייתכן שהאנשים שהסכימו להשתתף במחקר הזה הם אנשים שרכשו השכלה גבוהה יותר. כך או כך חשוב יותר להתמקד בפערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות כי הם מצביעים על הקשיים של הראשונים להשתתף בחברה השתתפות שוויונית.

תרשים 91 מציג את תרומת ההשכלה הגבוהה במגוון היבטים לפי קבוצת אוכלוסייה. אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית ובאוכלוסייה היהודית הרגישו נתרמים מן ההשכלה הגבוהה במידה דומה, כלומר לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בהיבטים שנבדקו. לעומת זאת יותר ערבים ללא מוגבלות מיהודים ללא מוגבלות דיווחו שההשכלה הגבוהה תרמה להשתלבותם בעבודה או להתפתחותם המקצועית (87% לעומת 79%). לא נמצאו הבדלים מובהקים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית.

תרשים 91: תרומת ההשכלה הגבוהה במגוון היבטים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05^{\wedge}$ $p < .01^{\wedge}$ (הבדל בין יהודים לערבים ללא מוגבלות)
 $p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

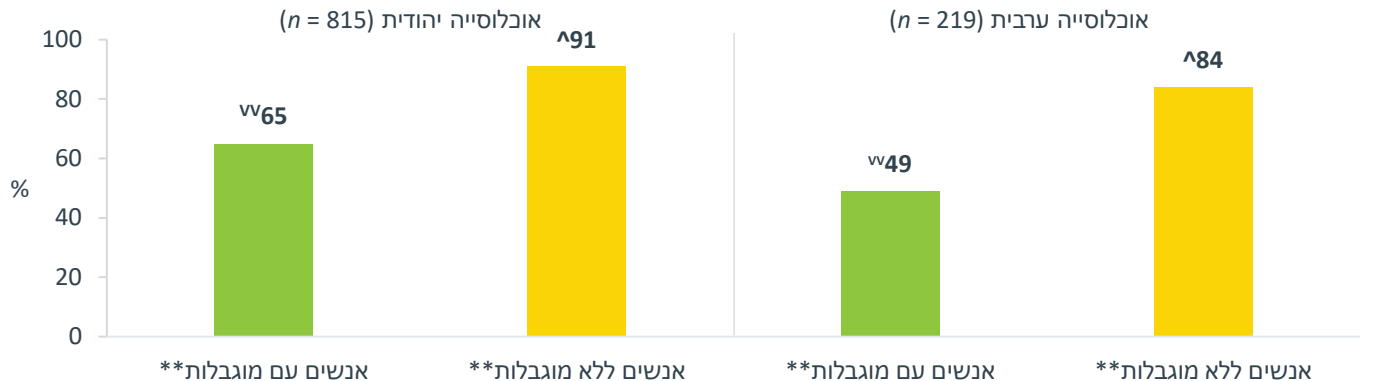
5.2 השתתפות בשוק העבודה בגיל העבודה (20-64)

5.2.1 שיעור התעסוקה של אנשים בגיל העבודה (20-64)

תרשים 92 מציג את שיעור העובדים בגיל העבודה לפי קבוצת אוכלוסייה. שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית נמוך מזה של אנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית ומזה של אנשים (עם וללא מוגבלות) באוכלוסייה היהודית:

- בקרב האוכלוסייה הערבית עבדו 84% מן האנשים ללא מוגבלות לעומת 49% אנשים עם מוגבלות
- בקרב האוכלוסייה היהודית עבדו 91% מן האנשים ללא מוגבלות לעומת 65% אנשים עם מוגבלות
- אומנם בשתי קבוצות האוכלוסייה יש כחות עובדים עם מוגבלות מעובדים ללא מוגבלות, אולם באוכלוסייה הערבית הפער גדול יותר (35 לעומת 26 נקודות האחוז, בהתאמה)

תרשים 92: שיעור התעסוקה לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

[^] $p < .05$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מוגבלות)

^{vv} $p < .01$ (הבדל בין יהודים וערבים עם מוגבלות)

^{**} $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

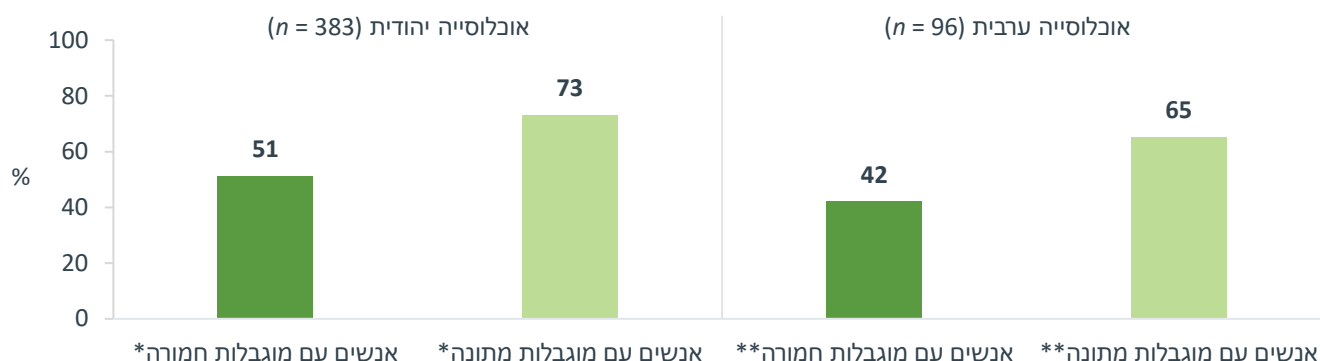
על פי הסקר החברתי של למ"ס (2022), באוכלוסייה הערבית עבדו 37% מן האנשים עם מוגבלות לעומת 61% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר פער של 24 נקודות האחוז. לעומת זאת, באוכלוסייה היהודית הועסקו 68% מן האנשים עם מוגבלות לעומת 84% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר פער של 16 נקודות האחוז.¹⁵ כמסבר **בפרק ההשכלה (פרק 5.1)** אפשר לשער כי במחקר זה שיעור התעסוקה גדול יותר מבסקר הלמ"ס בשל הבדל בהגדרת 'מוגבלות' ומאפייני המשיבים.

¹⁵ עיבוד נתונים משני לנתוני הסקר החברתי של למ"ס בשנת 2022.

למרות הבדלים אלו בין המדגמים, ניכר כי יש צורך לפעול בדרכים שונות כדי לגרום להגדלת שיעור התעסוקה בקרב ערבים עם מוגבלות. לשם כך יש להסיר מגוון חסמים, כגון היעדר נגישות פיזית במקומות עבודה לאנשים המתניידים בכיסאות גלגלים וחוסר בהתאמות, למשל בחלק ממקומות העבודה יש מערכת שאינה מאפשרת להתקין את היישום 'זום' עבור לקויי ראייה המשתמשים בו (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם).

תרשים 93 מציג את שיעור התעסוקה לפי קבוצת אוכלוסייה ולפי חומרת המוגבלות. נמצא כי שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות חמורה נמוך מזה של אנשים עם מוגבלות מתונה בשתי קבוצות האוכלוסייה. גם על פי נתוני הסקר החברתי של למ"ס בשנת 2022 יש פער בין אנשים עם מוגבלות חמורה ומתונה בשתי קבוצות האוכלוסייה. לא נמצאו הבדלים בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית בשיעור התעסוקה לפי חומרת המוגבלות.

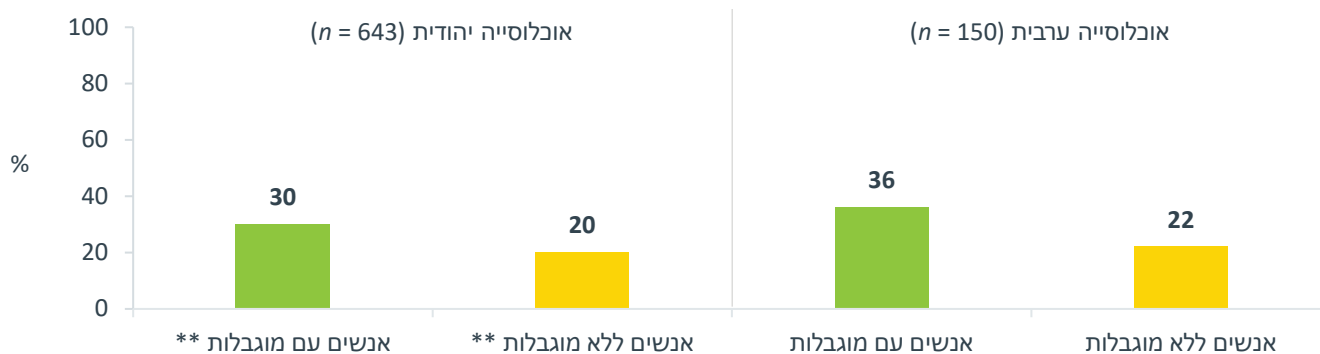
תרשים 93: שיעור התעסוקה לפי חומרת המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05^*$ $p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות חמורה ומוגבלות מתונה בתוך קבוצת אוכלוסייה)

36% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית עבדו במשרה חלקית. לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הערבית. למרות הפער בין ערבים עם מוגבלות וללא מוגבלות, לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק ביניהם בשיעור התעסוקה (ר' **תרשים 94**). סביר להניח כי הסיבה לאי-מציאת הבדל מובהק נובעת מקוטן המדגם כי מעיבוד משני של נתוני למ"ס משנת 2021 עלה שיותר ערבים עם מוגבלות עובדים במשרה חלקית לעומת יהודים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית והיהודית. לפי נתונים אלו, שיעור הערבים עם מוגבלות העובדים בחלקיות משרה גבוה ביחס ליהודים עם מוגבלות (34%-ו-27% בהתאמה) וכמעט כפול מן הערבים ללא מוגבלות (18%) (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם).

תרשים 94: עובדים במשרה חלקית עם מוגבלות וללא מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

** $p < 0.01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

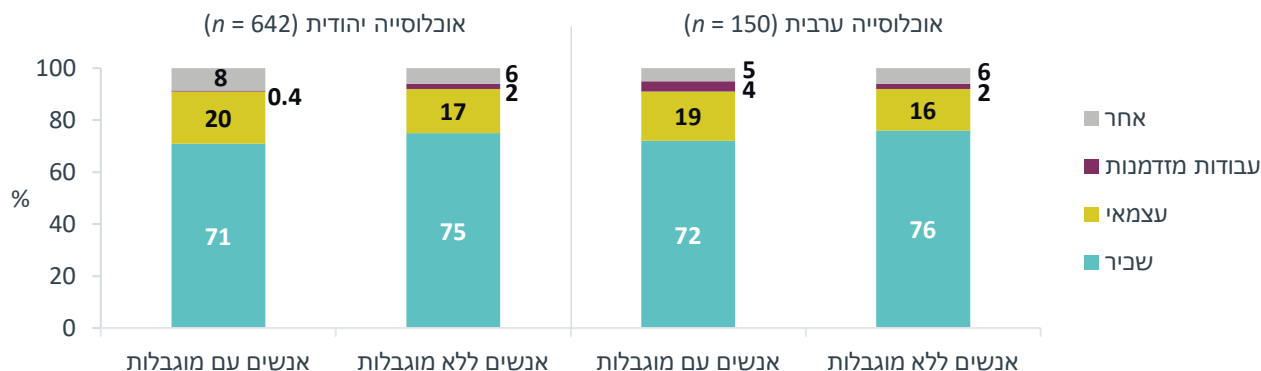
הערה: משרה חלקית היא עד 34 שעות בשבוע (אלא אם משרה מלאה במקצוע מסוים מוגדרת כפחות מ-34 שעות, כגון הוראה).

5.2.2 דפוסי תעסוקה ורמת הכנסה

סעיף 9 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998 קובע כי יש לשמור על ייצוג הולם של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה, ועל כל מי שמעסיק לפחות 25 עובדים לפעול לגיוס אנשים עם מוגבלות למשרות פניות בארגון. עוד קובע החוק כי במקום עבודה עם 100 עובדים ויותר, ייצוג הולם ייחשב אם לפחות 5% מן העובדים יהיו אנשים עם מוגבלות.

אופן ההעסקה דומה בכל קבוצות המחקר. רוב המועסקים עם מוגבלות בגיל העבודה אשר השיבו על הסקר, הן מן האוכלוסייה היהודית הן מן האוכלוסייה הערבית, עבדו כשכירים. אופן ההעסקה של יהודים וערבים היה דומה וכך גם אופן ההעסקה של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בכל אחת מקבוצות האוכלוסייה (ר' תרשים 95).

תרשים 95: דפוסי התעסוקה, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

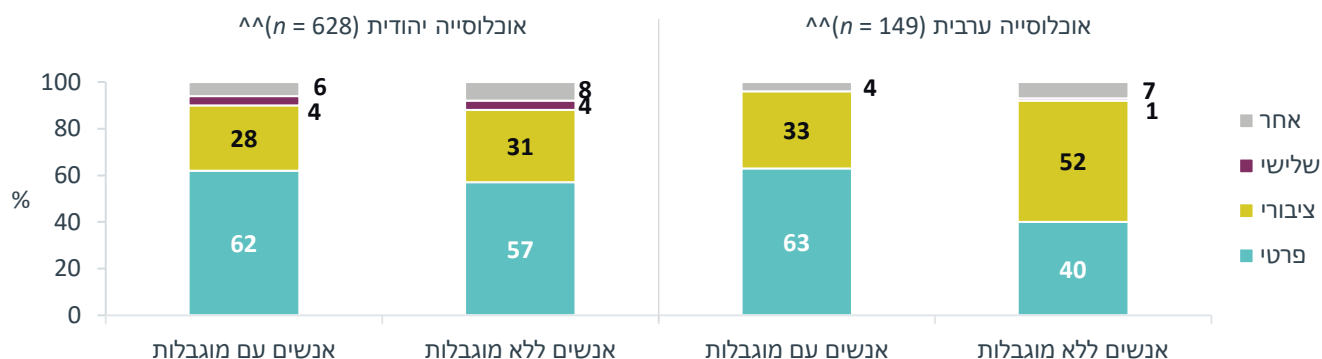

הערות:

1. דפוס תעסוקה 'אחר' כולל למשל עבודה בעסק משפחתי בלא תשלום או שילוב של שכיר ועצמאי
2. בקרב אנשים עם מוגבלות דפוס העסקה 'אחר' כולל גם עבודה מוגנת (1% באוכלוסייה היהודית, ו-0% באוכלוסייה הערבית) או נתמכת (0% באוכלוסייה היהודית ו-2% באוכלוסייה הערבית)

שיעור התעסוקה במגזר הפרטי ובמגזר הציבורי דומה בקרב אנשים עם מוגבלות משתי האוכלוסיות. עם זאת אנשים ללא מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית עבדו יותר במגזר הציבורי (ופחות בפרטי) מאנשים ללא מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית (52% לעומת 31%; 40% לעומת 57%). לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בשיעור המועסקים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית לעומת שיעור המועסקים ללא מוגבלות מן אוכלוסייה זו, הן במגזר הציבורי הן במגזר הפרטי. כך גם בקרב האוכלוסייה היהודית (ר' תרשים 96).

תרשים 96: שיעור תעסוקה של אנשים בגיל העבודה לפי מגזר, הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

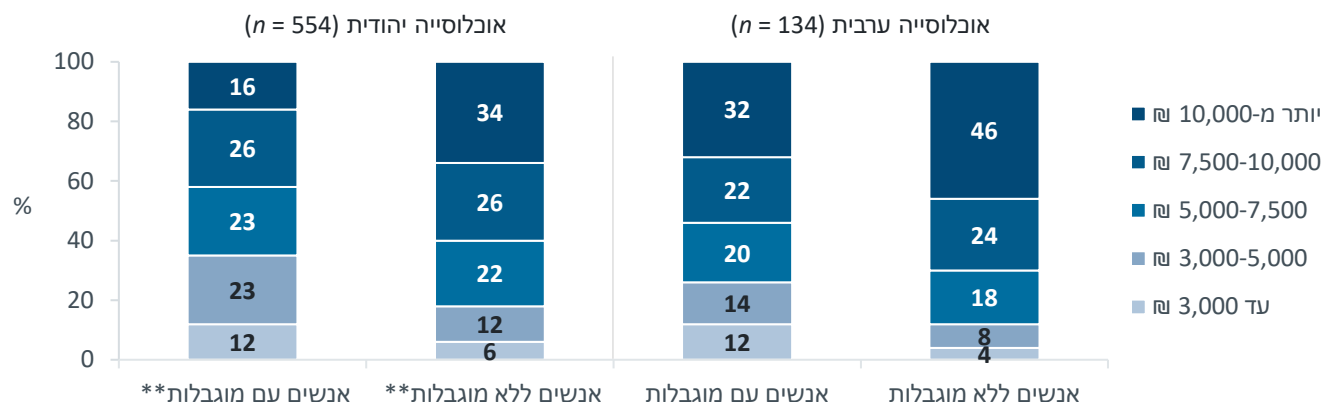
$p < .01^{**}$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מוגבלות)

הערה: מגזר 'אחר' כולל שילוב של מגזר פרטי וציבורי בקרב אנשים שעובדים ביותר מעבודה אחת.

אומנם לא נמצאו הבדלים בשיעור המועסקים עם וללא מוגבלות במגזר הציבורי והפרטי, אך נתונים רשמיים מעידים כי אין הקפדה מספקת על ייצוג הולם של אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית. מנתונים שהתקבלו מנציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות על שיעור הרשויות המקומיות שעמדו בדרישה לייצוג הולם בהעסקת אנשים עם מוגבלות ברשות המקומית, נמצא שהשיעור גבוה יותר ברשויות מקומיות יהודיות מן השיעור ברשויות ערביות. עוד נמצא כי לא היו כלל רשויות בדואיות בנגב שקיימו את קריטריון הייצוג במלואו (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם).

תרשים 97 מציג הכנסה חודשית נטו בקרב עובדים במשרה מלאה או חלקית בשתי האוכלוסיות. לא נמצאו הבדלים בהכנסה החודשית של מועסקים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית והיהודית. באוכלוסייה הערבית לא נמצאו פערי הכנסה בין ערבים עם מוגבלות וללא מוגבלות, ואילו באוכלוסייה היהודית נמצאו פערים כאלו. **באוכלוסייה היהודית ההכנסה של אנשים עם מוגבלות נמוכה מן ההכנסה של אנשים ללא מוגבלות** (לדוגמה: 35% מן האנשים עם מוגבלות דיווחו שהם מרוויחים עד 5,000 ש"ח בחודש לעומת 18% מן האנשים ללא מוגבלות).

תרשים 97: הכנסה חודשית נטו בקרב עובדים במשרה מלאה או חלקית, לפי הימצאות מוגבלות, חומרתה וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

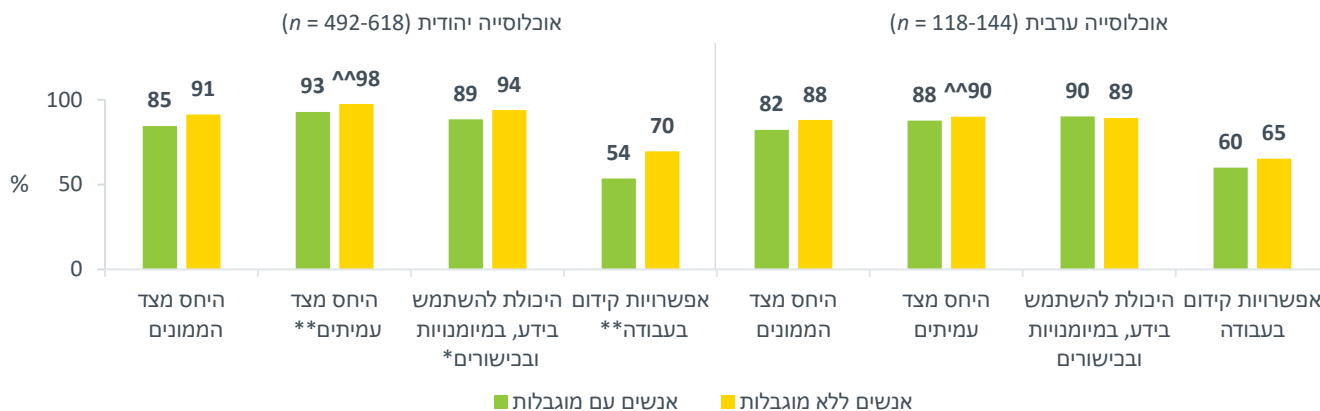
$p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)
הערה: הכנסה נטו לחודש אחרי ניכויים, כגון מס הכנסה, ביטוח מנהלים או קופות גמל.

5.2.3 תרומה נתפסת ושביעות רצון מן העבודה

אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית ובאוכלוסייה היהודית דיווחו במידה דומה על תרומה מן העבודה ועל שביעות רצון ממקום עבודתם. עובדים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית ציינו כי פרט לפרנסה, העבודה תורמת להם בעיקר עניין בחיי היום-יום ותחושות משמעות וסיפוק. כך גם דיווחו עובדים יהודים עם מוגבלות ועובדים ערבים ללא מוגבלות. הן עובדים ערבים עם מוגבלות הן עובדים ערבים ללא מוגבלות הצביעו על ביטחון עצמי כאחת התרומות השכיחות; עובדים עם מוגבלות וללא מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית ציינו התפתחות אישית. שביעות הרצון ממקום העבודה בקרב עובדים מן האוכלוסייה הערבית עם מוגבלות וללא מוגבלות הוא דומה. אולם באוכלוסייה היהודית יותר עובדים ללא מוגבלות מעובדים עם מוגבלות הביעו שביעות רצון בכמה היבטים (לדוגמה: 70% מן היהודים ללא מוגבלות היו שבעי רצון מאפשרויות הקידום בעבודה לעומת 54% מן היהודים עם מוגבלות; ר' **תרשים 98**).

במחקר זה לא נמצאו הבדלים בשביעות הרצון ממקום העבודה בין **אנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה היהודית לאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית** (למעט שביעות הרצון מן היחס של עמיתים לעבודה. נדרש מחקר נוסף כדי לבחון את הסיבה לכך; ר' **תרשים 98**).

תרשים 98: שביעות רצון במקום העבודה במגוון היבטים בקרב עובדים בגיל העבודה, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

^^ $p < .01$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מוגבלות)

* $p < .05$ ** $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערות:

1. די מרוצה או מאוד מרוצה
2. 'היחס מצד הממונים עליך' נשאל רק בקרב אנשים העובדים כשכירים, כלומר יש להם ממונים
3. שביעות רצון – משיבים שהשיבו די מרוצה או מאוד מרוצה

5.2.4 חסמים והתאמות להשתתפות בעבודה

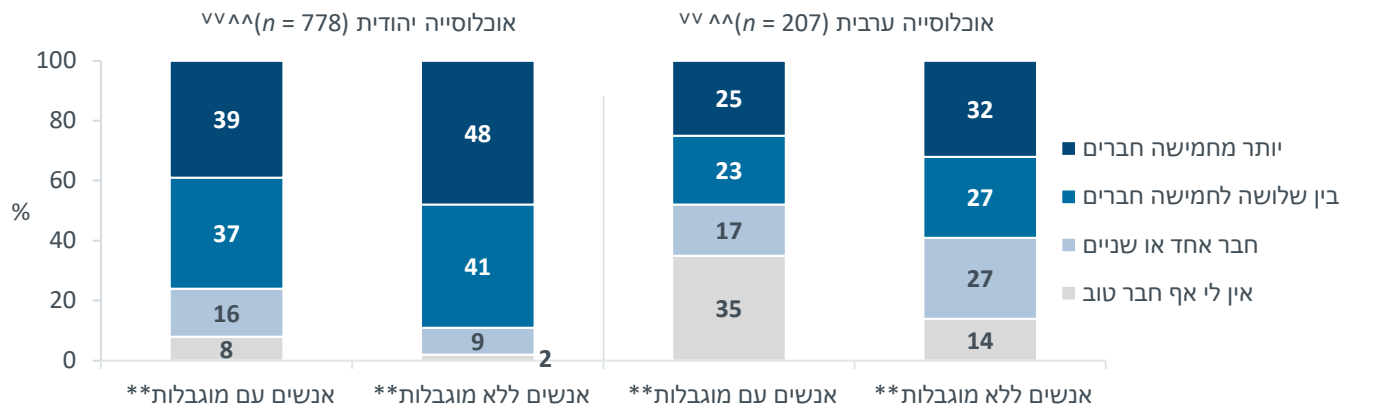
שיעור האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית שקיבלו התאמות במקום העבודה דומה לשיעור זה בקרב אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית (27% לעומת 33%). שיעור מקבלי ההתאמות נבדק בקרב כלל האנשים עם מוגבלות, בלי להתחשב במידת הצורך בהן. בשל מיעוט המשיבים אי אפשר היה לבדוק את סוג ההתאמות שאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית קיבלו במקום העבודה. נושא זה מצריך מחקר נוסף.

5.3 רשתות חברתיות ותחושת שייכות

המשיבים נשאלו כמה חברים טובים יש להם, כלומר אנשים שהם לא בני משפחה מקרבה ראשונה ולא אנשי מקצוע, וכן הם נשאלו על תדירות המפגשים פנים אל פנים עם חברים (בין שהם קרובי משפחה ובין שלא). ככלל אנשים עם מוגבלות דיווחו פחות מאנשים ללא מוגבלות שיש להם חברים טובים. ערבים עם מוגבלות דיווחו פחות מיהודים עם מוגבלות שיש להם חברים טובים. יש לציין כי מגמה זו נמצאה גם בקרב אנשים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 99**):

- 35% מן הערבים עם מוגבלות ו-8% מן היהודים עם מוגבלות דיווחו שאין להם חברים טובים לעומת 14% ו-2% (בהתאמה) מן האנשים ללא מוגבלות
- 25% מן הערבים עם מוגבלות ו-39% מן היהודים עם מוגבלות דיווחו שיש להם יותר מחמישה חברים טובים לעומת 32% ו-48% (בהתאמה) מן האנשים ללא מוגבלות

תרשים 99: מספר החברים הטובים (שאינם קרובי משפחה מקרבה ראשונה או אנשי מקצוע) של בני 20-64, לפי הימצאות מוגבלות, חומרתה, קבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

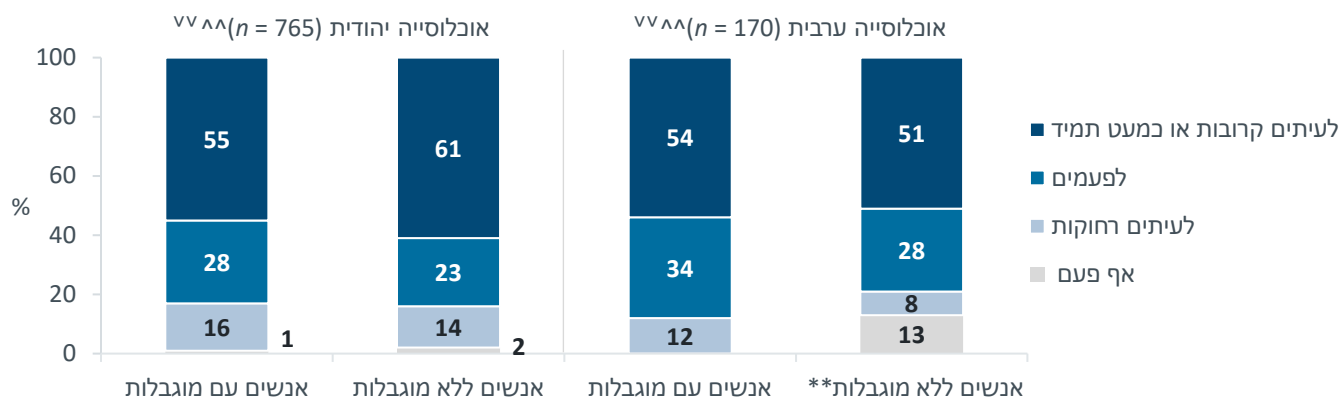
^{^^} $p < .01$ (הבדל בין יהודים לערבים ללא מוגבלות)

^{vv} $p < .01$ (הבדל בין יהודים לערבים עם מוגבלות)

^{**} $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

תרשים 100 מציג את תדירות המפגשים עם חברים בקרב אנשים בני 20-64 לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה. **אנשים מן האוכלוסייה הערבית נפגשים בתדירות גבוהה יותר עם חברים מאנשים מן האוכלוסייה היהודית:** 88% מן האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית נפגשים עם חברים בתדירות גבוהה יותר לעומת 83% מן האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית. באוכלוסייה הערבית יש פער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות לעומת האוכלוסייה היהודית שלא נמצא בה פער כזה. **ערבים עם מוגבלות נפגשים בתדירות גבוהה יותר עם חברים (88%) מערבים ללא מוגבלות (79%).**

תרשים 100: תדירות המפגש עם חברים, בקרב בני 20-64, לפי הימצאות מוגבלות, חומרתה וקבוצות אוכלוסייה (אחוזים)

^{^^} $p < .01$ (הבדל בין יהודים לערבים ללא מוגבלות)

^{vv} $p < .01$ (הבדל בין יהודים לערבים עם מוגבלות)

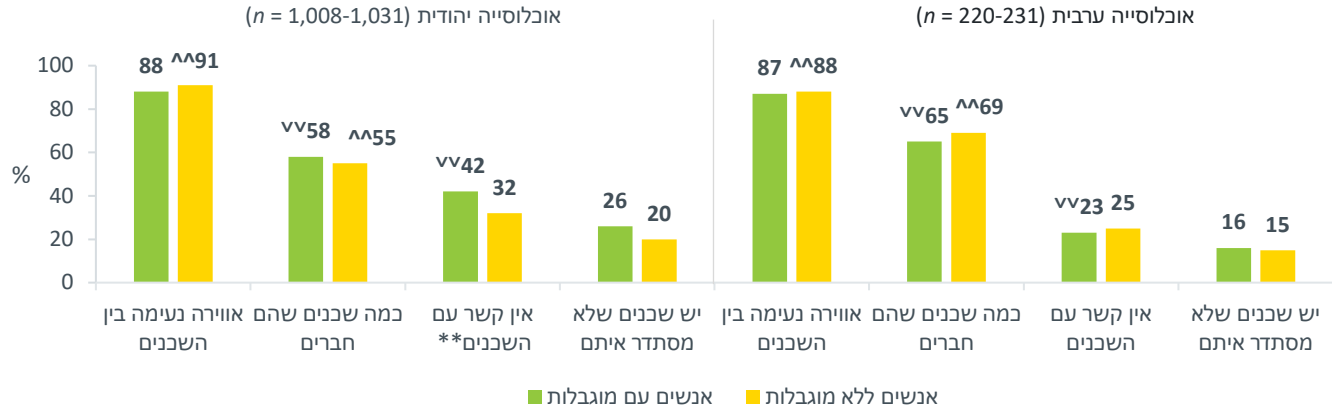
^{**} $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: משיבים שהשיבו לא רלוונטי / אין לי חברים אינם מוצגים בתרשים.

כאמור, המשיבים נשאלו על תדירות המפגשים פנים עם פנים עם חברים בלי שנבדקה קרבה משפחתית עם החברים. הסבר אפשרי לממצא שאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית נפגשים בתדירות גבוהה עם חברים הוא שהם התכוונו לקרובי משפחה. השערה זו נובעת משתי סיבות: (1) הלכידות המשפחתית המאפיינת את האוכלוסייה הערבית – המשפחה המורחבת היא היחידה הבסיסית בחברה הערבית, והיא מורכבת מרשת ענפה של קשרים משפחתיים (פינדלר ואח', 2017); (2) חסמים להשתתפות שוויונית ופעילה במרחב הציבורי ולמפגש עם חברים, כגון רמת נגישות פיזית נמוכה לשירותים ומרחק רב בין מגורים של האדם עם המוגבלות ובין אזורי מתן שירותים מותאמים (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם). זאת ועוד, מסגרות דיור בקהילה מאפשרות לאדם עם מוגבלות להתגורר עם חמישה חברים נוספים, בסביבה תומכת, אך אלו חסרות ביישובים ערביים (סרגוסטי, 2021).

תרשים 101 מציג קשר עם שכנים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה. 87% מן האנשים עם מוגבלות ו-88% מן האנשים ללא מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית **העידו על אוירה נעימה עם שכניהם**. 65% מן האנשים עם מוגבלות ו-69% מן האנשים ללא מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית דיווחו על קשרי **חברות עם שכנים** לעומת 58% מן האנשים עם מוגבלות ו-55% מן האנשים ללא מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית. נוסף על כך לפחות ערבים עם מוגבלות מיהודים עם מוגבלות אין קשר עם שכניהם (23% לעומת 42%).

תרשים 101: איכות הקשר עם שכנים לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .01^{**}$ (הבדל בין יהודים וערבים עם מוגבלות)

$p < .01^{**}$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מוגבלות)

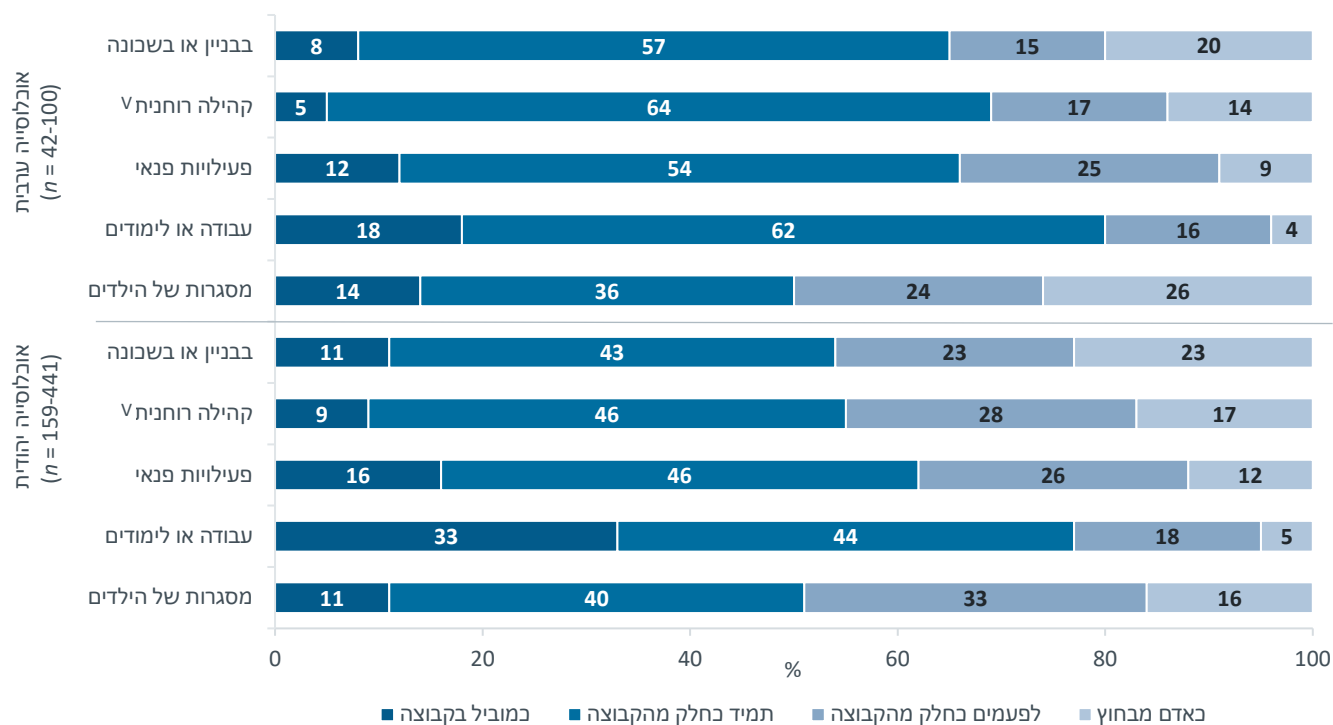
$p < .01^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: השיבו די מסכים או מאוד מסכים.

בסקר נבחנו תחושת השייכות החברתית בחמש סביבות חברתיות בקהילה. אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית ובאוכלוסייה היהודית העידו על תחושת שייכות דומה במגוון סביבות חברתיות, לרבות השכונה או הבניין שלהם. תחושת השייכות החברתית של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית ובאוכלוסייה הערבית דומה ברוב הסביבות החברתיות, למעט בקהילה רוחנית. בקהילה הרוחנית תחושת השייכות רבה יותר באוכלוסייה הערבית מזו שבאוכלוסייה היהודית (69% לעומת 55% בהתאמה). אנשים עם מוגבלות הן מן האוכלוסייה הערבית הן מן האוכלוסייה היהודית העידו שהסביבה שהם חשים בה שייכות במידה הרבה ביותר (הם לפעמים אף מובילים בה) היא מקום העבודה או הלימודים (80% בקרב ערבים עם מוגבלות ו-77% בקרב יהודים עם מוגבלות; ר' תרשים 102).

זאת ועוד, **תחושת השייכות** של אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית דומה בכל הסביבות החברתיות (ר' תרשים 102).

תרשים 102: תחושת שייכות במגוון סביבות קהילתיות בקרב אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05^{\vee}$ (הבדל בין יהודים וערבים עם מוגבלות)

הערות:

1. 'עבודה או לימודים' בקרב אנשים שעובדים או לומדים או עשו זאת בעשר השנים שקדמו לסקר
2. 'מסגרות של הילדים' בקרב הורים לילדים קטינים

כאשר אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתתפו בפעילות או יצאו לבילוי (כגון חוג, טיול או מסעדה), 50% דיווחו שעשו זאת בסביבה שיש בה אנשים עם מוגבלות ו-50% דיווחו שעשו זאת בסביבה שבה רוב או כל האנשים ללא מוגבלות. לא נמצאו הבדלים בין קבוצות האוכלוסייה.

5.4 זוגיות והורות

רוב האנשים מתגוררים עם בני משפחה, בעיקר עם בן או בת זוג. יותר אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית מתגוררים עם קרובי משפחתם (94%) מאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית (85%). ממצא זה נכון גם בקרב אנשים ללא מוגבלות (ר' תרשים 103).

תרשים 103: מגורים עם קרוב משפחה לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

$p < .05^{\wedge}$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מוגבלות)

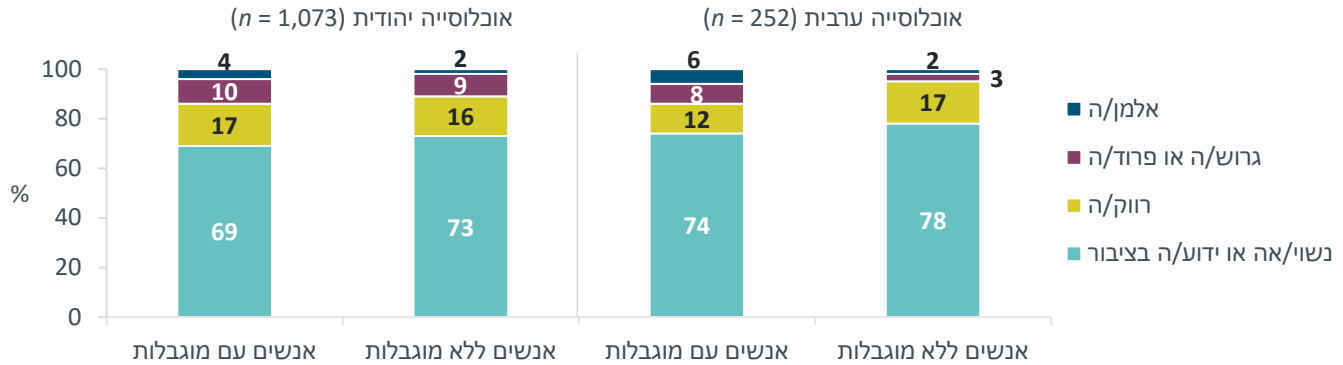
$p < .05^{\vee}$ (הבדל בין יהודים וערבים עם מוגבלות)

$p < .05^*$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

המשיבים לא נשאלו מדוע הם מתגוררים עם קרובי משפחתם, וייתכן כי באוכלוסייה הערבית הסיבה של חוסר במענים התומכים בדיוור בקהילה שכיחה יותר מבאוכלוסייה היהודית. מחקרים קודמים הצביעו על שיעור נמוך בצריכת שירותי דיור וקהילה בקרב ערבים ובדואים בנגב עם מוגבלות לעומת שיעור הצריכה בקרב יהודים עם מוגבלות בשל חסמים הקשורים להיעדר זמינות ונגישות של שירותים; לגודל של הרשויות המקומיות הערביות ולחוסר במשאבים כלכליים העומדים לרשותן; ולחסמים תרבותיים (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם; סרגוסטי, 2021).

רוב האנשים בכל קבוצות המחקר נשואים. 74% מן הערבים עם מוגבלות נשואים; לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בין שיעור הערבים עם מוגבלות שנשואים לשיעור הנשואים בקרב ערבים ללא מוגבלות (78%) ויהודים עם מוגבלות (69%). לא נמצאו הבדלים בשיעור הרווקים: 12% מן הערבים עם מוגבלות דיווחו כי הם רווקים בדומה ל-17% מן הערבים ללא מוגבלות ול-17% מן היהודים עם מוגבלות (ר' תרשים 104).

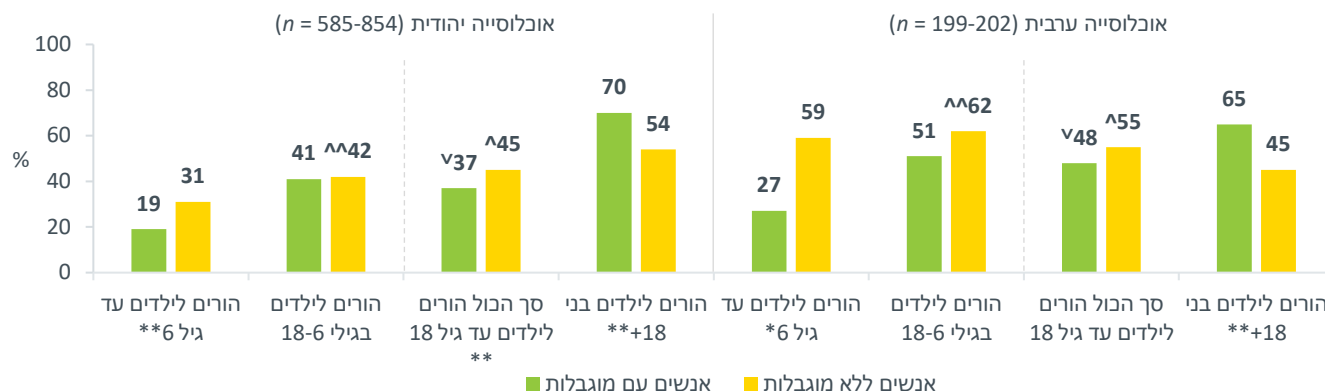
תרשים 104: מצב משפחתי, לפי הימצאות המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

שיעור ההורים הערבים גבוה יותר משיעור ההורים היהודים הן בקרב אנשים עם מוגבלות הן בקרב אנשים ללא מוגבלות: ל-48% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית יש ילדים קטינים לעומת 37% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית (ר' **תרשים 105**). באוכלוסייה הערבית לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק בשיעור ההורים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות, ואילו באוכלוסייה היהודית שיעור ההורים בקרב אנשים עם מוגבלות נמוך (37%) מזה של אנשים ללא מוגבלות (45%).

לכל ההורים עם מוגבלות שהשיבו על הסקר יש פחות **ילדים שגילם קטן משש** ויותר **ילדים בגירים (בני 18+)** מלהורים ללא מוגבלות. באוכלוסייה הערבית ל-27% מן ההורים עם מוגבלות יש ילדים בני פחות משש ול-65% יש ילדים בגירים (מלבד הילדים בקבוצות הגיל האחרות) לעומת 59%-ו-45% מן ההורים ללא מוגבלות (בהתאמה; ר' **תרשים 105**). חשוב לציין כי הגיל הממוצע של המשיבים על הסקר עם מוגבלות (51) גבוה מזה של המשיבים על הסקר ללא מוגבלות (46), וייתכן שזה ההסבר לפער בהתפלגות גילי הילדים. הסבר אפשרי אחר הוא שמוגבלויות רבות מתפתחות בגיל המבוגר, ואנשים עם מוגבלות הפכו להורים לפני הופעת המוגבלות. בשל מגבלות באיסוף הנתונים (ר' **מגבלות המחקר**), אי אפשר לבדוק את מספר הילדים וגילם על פי גיל הופעת המוגבלות או על פי סוג המוגבלות (הבחנה בין מוגבלות נרכשת למולדת), והנושא מצריך מחקר נוסף.

תרשים 105: שיעור ההורים לפי הימצאות מוגבלות, קבוצות גיל של הילדים וקבוצת אוכלוסייה (אחוזים)

$p < .05^{\wedge}$ (הבדלים בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

$p < .05^{\vee}$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

$p < .01^{**}$ $p < .05^{**}$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

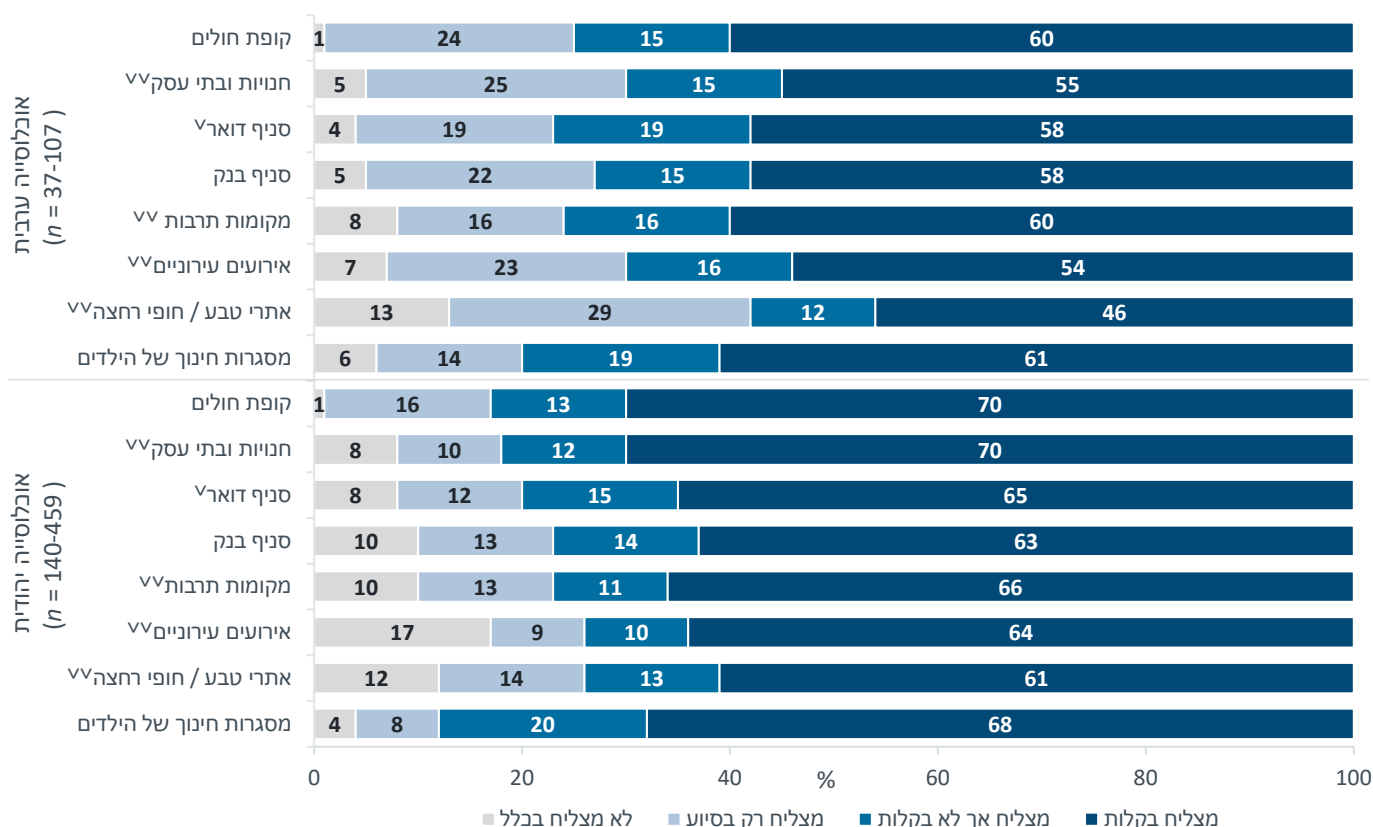
הערה: ייתכן שלהורה יש כמה ילדים בקבוצות גיל שונות, ועל כן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

הורים עם מוגבלות משתי קבוצות האוכלוסייה שיש להם ילדים קטינים נתקלים בקשיים, כגון קושי בתפקוד פיזי-מעשי או במתן עזרה לימודית, ומקבלים עזרה בטיפול בילדים במידה דומה (71% ו-69% בהתאמה). 52% מן ההורים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית ו-65% מן ההורים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית מקבלים עזרה בטיפול בילדיהם מאנשים אחרים.

5.5 נגישות המרחב הציבורי

אנשים עם מוגבלות נשאלו על היכולת שלהם להגיע באופן עצמאי למרחב הציבורי, להשתמש בו או להשתתף בפעילות בו. **יותר אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית מאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית העידו שהמקומות אינם נגישים דיים:** לדוגמה: 70% מן הערבים עם מוגבלות דיווחו כי הם הצליחו להתנהל באופן עצמאי בחנויות ובבתי עסק (לעומת 82% מן היהודים עם מוגבלות), 70% מהם דיווחו על הגעה לאירועים עירוניים והשתתפות עצמית בהם (לעומת 74%), ו-58% מהם אמרו שהצליחו להגיע באופן עצמאי אל אתרי טבע וחופי רחצה (לעומת 74%; ר' **תרשים 106**).

תרשים 106: הנגישות של שירותים או פעילויות בעבור אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

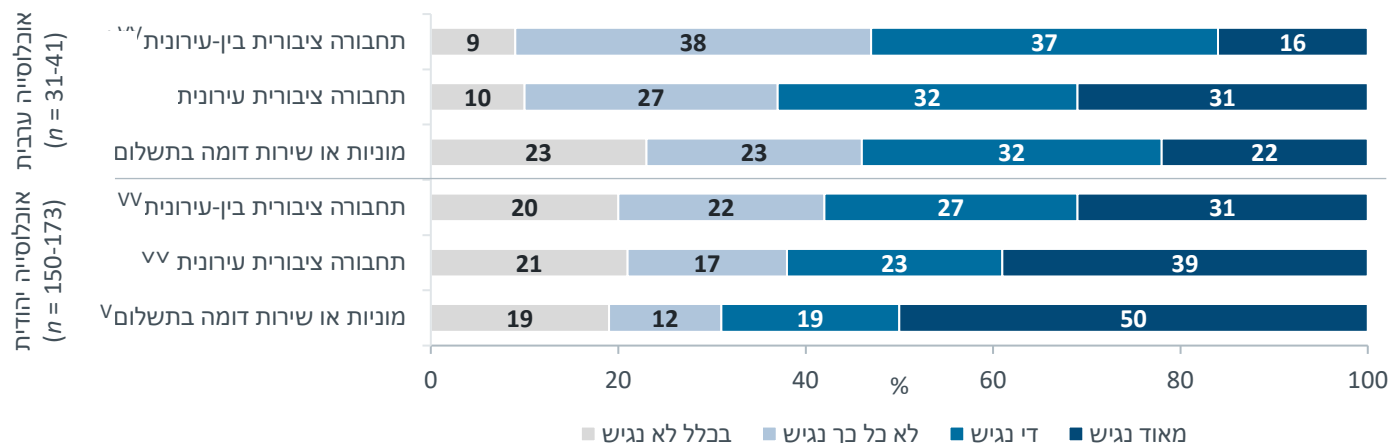
$p < .05^{**}$ $p < .01^{***}$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)
הערות:

1. על 'מסגרות חינוך של הילדים' נשאלו רק הורים לקטנים
2. התשובות ל'מסגרות פנאי של הילדים' לא הוצגו בשל מספר משיבים קטן

נוסף לנגישות של מקומות או שירותים, אנשים עם מוגבלות משתמשים בתחבורה ציבורית נשאלו על קלות השימוש בה. **אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית העידו כחות מאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית שהתחבורה הציבורית נגישה להם: 31% מן הערבים עם מוגבלות משתמשים בתחבורה ציבורית עירונית סברו שהיא נגישה מאוד (לעומת 39%), 16% סברו כך בנוגע לתחבורה ציבורית בין-עירונית (לעומת 31%) ו-22% סברו כך בנוגע למוניות או להסעות בתשלום (לעומת 50%; ר' תרשים 107).** יש לציין כי נתונים אלו אינם נוגעים לאנשים עם מוגבלות שאינם משתמשים בתחבורה ציבורית ואינם בוחנים את הסיבות להימנעות משימוש בה. ייתכן שהן קשורות להיבטים של נגישות.

46% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית דיווחו כי מוניות או שירות דומה בתשלום אינם נגישים להם לעומת 31% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית. ממצא זה חשוב שכן ערבים עם מוגבלות מחזיקים ברישיון נהיגה בשיעור נמוך יותר מיהודים עם מוגבלות ומערבים ללא מוגבלות (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם). לשילוב בין השיעור הנמוך של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית שמחזיקים ברישיון נהיגה ובין השיעור הגבוה מהם שדיווחו על היעדר נגישות של מוניות, יש השפעה ניכרת על יכולתם להתנייד ביישובים הערביים המאופיינים בחוסר נגישות פיזית.

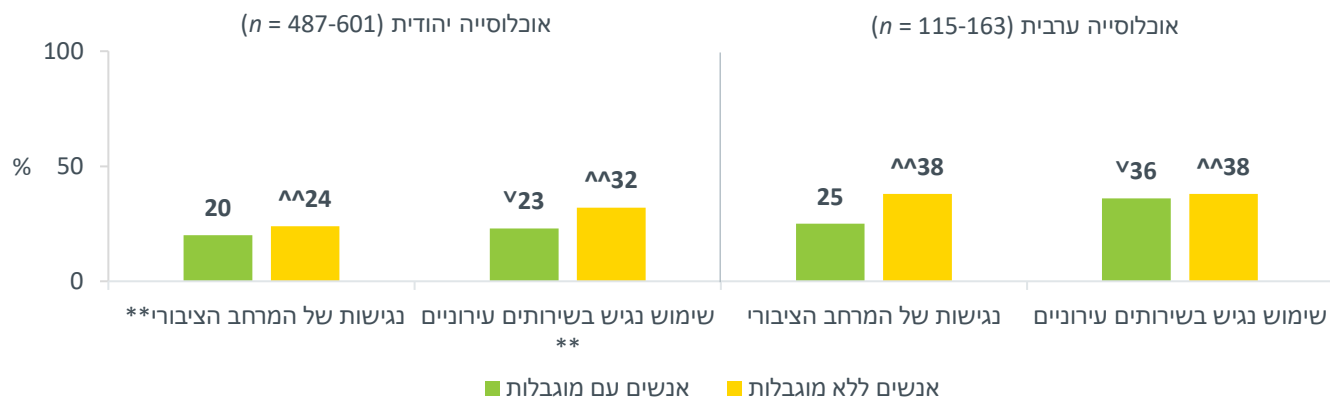
תרשים 107: נגישות התחבורה הציבורית לדעת אנשים עם מוגבלות המשתמשים בה, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

^v $p < .05$ ^{vv} $p < .01$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

רוב האנשים סבורים כי הנגשת השירותים של הרשות המקומית לוקה בחסר. 36% מן האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית ו-23% מן האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית סברו כי השירותים העירוניים נגישים. רק 25% מן האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית ו-20% מן האנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית סברו כי המרחב הציבורי ברשות המקומית נגיש דיו (לא נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בין שתי האוכלוסיות; ר' **תרשים 108**).

תרשים 108: שיעור האנשים הסבורים שהרשות המקומית נותנת מענה הולם לאנשים עם מוגבלות, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

^{^^} $p < .01$ (הבדלים בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

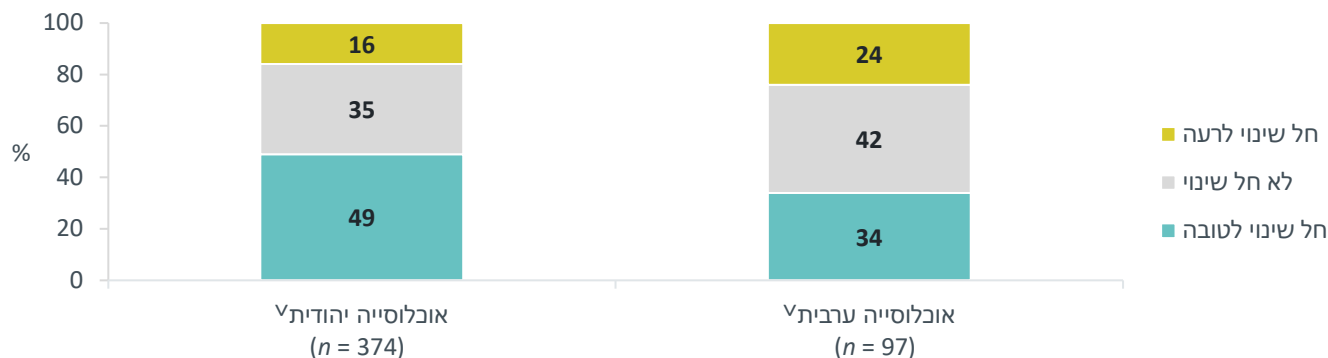
[✓] $p < .05$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

^{**} $p < .01$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: המשיבים נשאלו על שירותים נוספים הניתנים על ידי הרשות המקומית, אך הם אינם מוצגים בשל מספר משיבים נמוך.

לא זו בלבד שאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית דיווחו על היעדר נגישות, אלא רבים מהם הרגישו כי לא חל שינוי לטובה בחמש השנים שקדמו לסקר. יתרה מכך, הם חשו כך יותר מאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית: באוכלוסייה הערבית רק 34% מן האנשים עם מוגבלות הרגישו שבחמש השנים האחרונות חל שינוי לטובה בנגישות במקומות שונים, ו-42% הרגישו שלא חל שינוי (לעומת 49% ו-35% מן האוכלוסייה היהודית; ר' **תרשים 109**).

תרשים 109: שינוי בנגישות של מקומות בחמש השנים האחרונות לתחושתם של אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

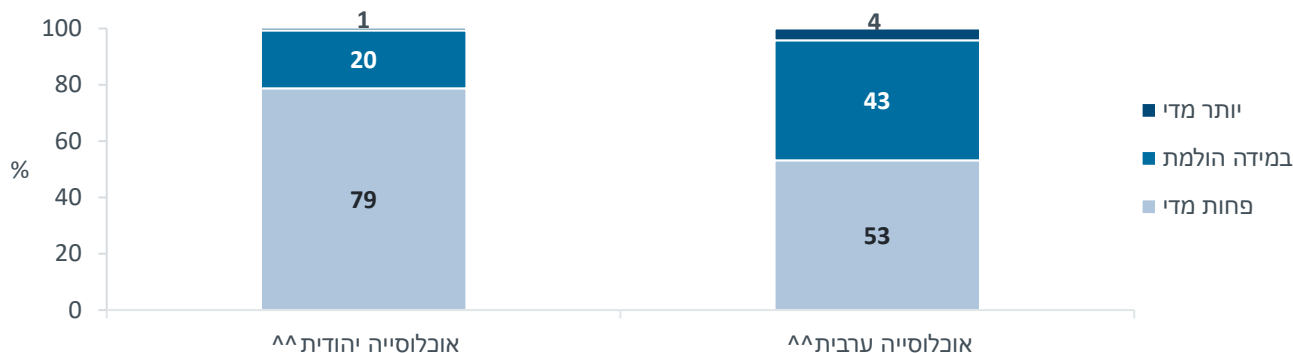

[✓] $p < .05$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

הערה: חמש השנים האחרונות הן חמש השנים שקדמו לסקר.

פחות ערבים ללא מוגבלות מיהודים ללא מוגבלות חשבו שהמדינה אינה משקיעה מספיק משאבים במתן מענה לאנשים עם מוגבלות: 53% לעומת 79% (ר' **תרשים 110**).

תרשים 110: עמדת אנשים ללא מוגבלות בנוגע להשקעת משאבים במתן מענים לאנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (n = 682; באחוזים)

^{^^} $p < .01$ (הבדל בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

5.6 מעורבות אזרחית-פוליטית, מיצוי זכויות וסנגור

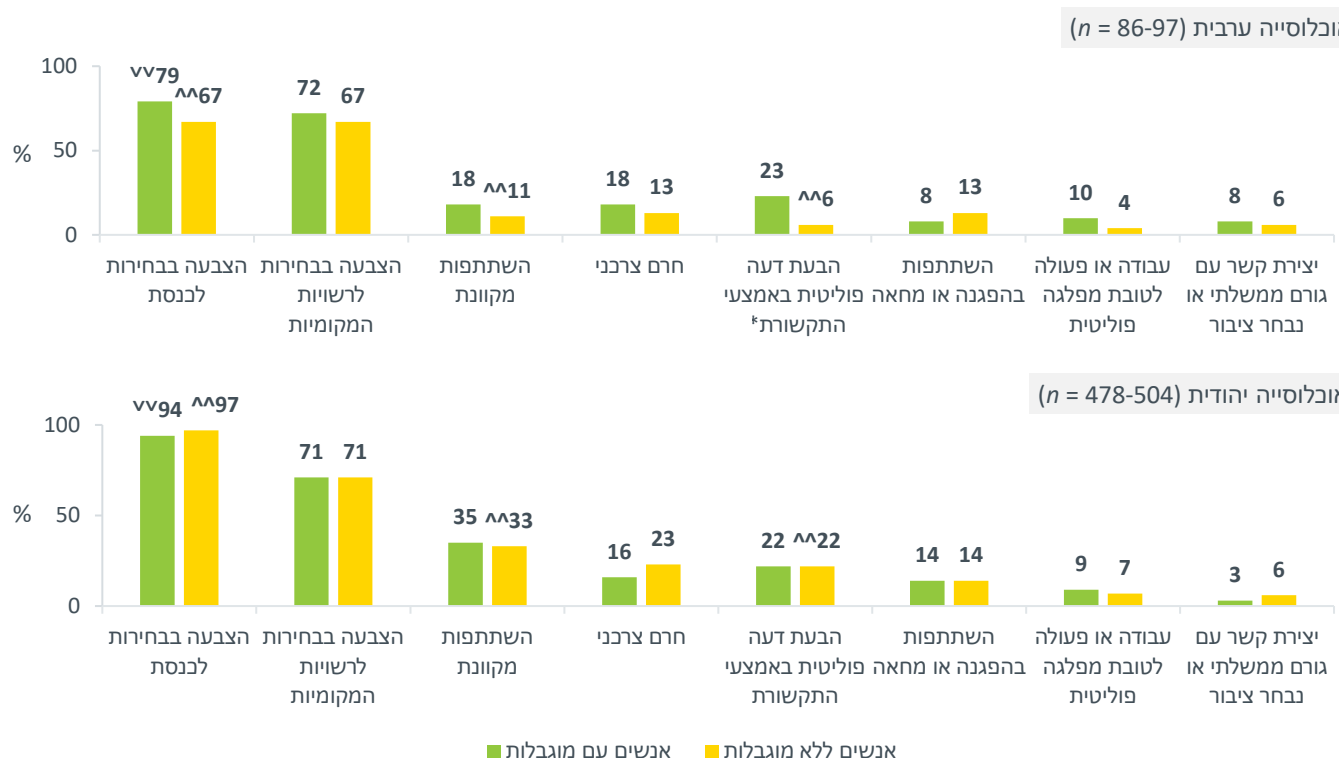
רמת המעורבות של אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית בחיים הציבוריים או הפוליטיים בישראל בשנה שקדמה לסקר דומה לזו של אנשים ללא מוגבלות מאוכלוסייה זו, ודומה לזו של אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית; לדוגמה: 18% מן הערבים עם מוגבלות השתתפו בחרם על מוצר כלשהו מסיבות עקרוניות כמו 13% מן הערבים ללא מוגבלות ו-16% מן היהודים עם מוגבלות (לא נמצאו הבדלים מובהקים ביניהם; ר' **תרשים 111**).

יוצאי דופן הם מעורבות באמצעות הבעת דעה פוליטית ובאמצעות הצבעה בבחירות לכנסת:

- באוכלוסייה הערבית אנשים עם מוגבלות הביעו דעה פוליטית (23%) יותר מאנשים ללא מוגבלות (6%)
- אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית הצביעו פחות לכנסת (79% ו-67%) מאנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות באוכלוסייה היהודית (94% ו-97%, בהתאמה; ר' **תרשים 111**).

עם זה בקרב אנשים **ללא מוגבלות** היו הבדלים בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית במעורבות בחיים הציבוריים והפוליטיים: (1) שיתוף פוסטים באינטרנט הקשורים לחיים הציבוריים והחברתיים, חתימה על עצומה או מעקב באינטרנט אחר פעילים חברתיים ופוליטיים (11% מן הערבים ללא מוגבלות לעומת 33% מן היהודים ללא מוגבלות); (2) הבעת דעה פוליטית באמצעי התקשורת (6% מן הערבים ללא מוגבלות לעומת 22% מן היהודים ללא מוגבלות; ר' **תרשים 111**).

תרשים 111: מעורבות בחיים הציבוריים או הפוליטיים במגוון אופנים, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .01^{\vee}$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

$p < .01^{\wedge}$ (הבדל בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

$p < .05^*$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

נוסף על מעורבות בחיים הציבוריים והפוליטיים, נשאלו משיבים עם מוגבלות על התנדבות. **פחות ערבים עם מוגבלות (24%)**

מיהודים עם מוגבלות (39%) העידו כי עסקו בפעילות התנדבותית בשלוש השנים שקדמו לסקר.¹⁶

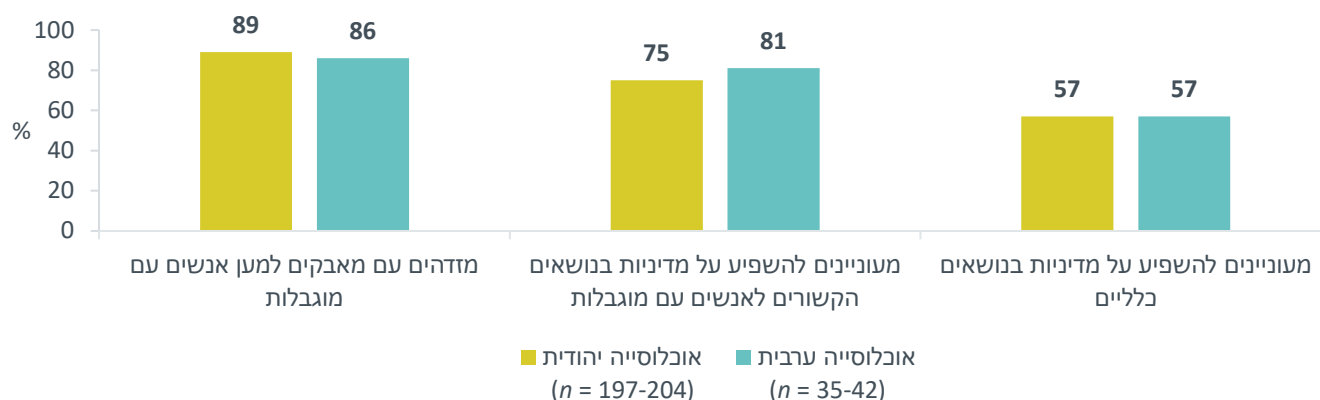
כאמור, **אנשים עם מוגבלות דיווחו על רצון להשפיע על עיצוב מדיניות בישראל** בנושאים כלליים ובנושאים הנוגעים לאנשים עם מוגבלות; פרט לכך **הם גם מזדהים עם מאבקים למען אנשים עם מוגבלות**.¹⁷ בשתי קבוצות האוכלוסייה 57% מן האנשים עם מוגבלות היו מעוניינים להשפיע על מדיניות בנושאים כלליים. 81% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית ו-75% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית היו מעוניינים להשפיע על מדיניות בנושאים הקשורים לאנשים עם מוגבלות. זאת

¹⁶ שאלה זו לא נשאלה בשאלון הביקורת, ולכן לא מוצגים נתונים על ערבים ללא מוגבלות.

¹⁷ שאלה זו לא נשאלה בשאלון הביקורת, ולכן לא מוצגים נתונים על ערבים ללא מוגבלות.

ועוד, 86% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית ו-89% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית הביעו הזדהות עם מאבקים למען אנשים עם מוגבלות (ר' **תרשים 112**).

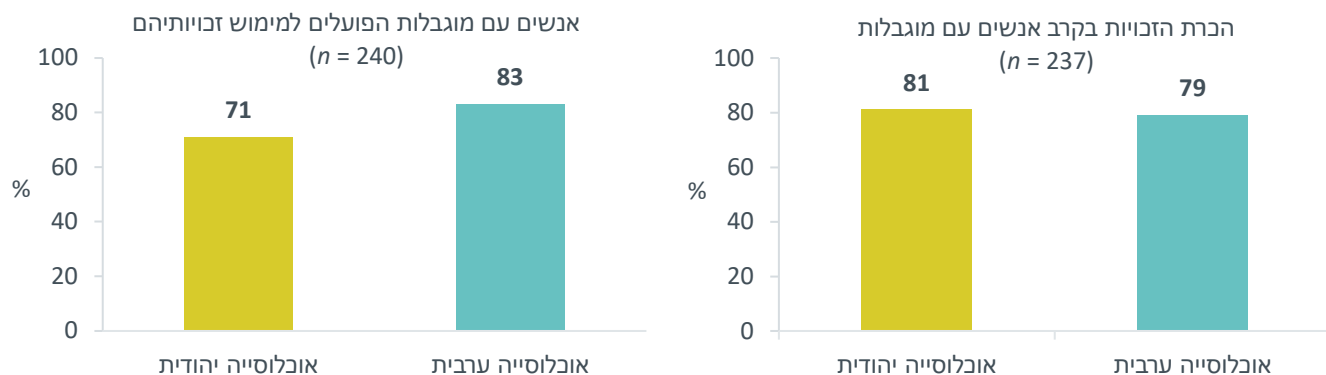
תרשים 112: רצון של אנשים עם מוגבלות להשפיע על מדיניות פוליטית וחברתית, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

היעדר ידע על השירותים והזכויות לאנשים עם מוגבלות הוא חסם מרכזי לצריכת שירותים על ידי אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית. למצב זה כמה סיבות אפשריות – חוסר הנגשה שפתית של חומרי הסברה כי הם מופצים רק בעברית או שבתרגום לערבית משלב השפה אינו מובן דיו; מחסור בגופים המספקים מידע, הכוונה וייעוץ לאנשים עם מוגבלות; אוריינות דיגיטלית נמוכה של אנשים עם מוגבלות המובילה לשימוש מצומצם יחסית בשירותים מקוונים; תפיסה בקרב אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית שלפיה המוסדות האחראים לאספקת השירותים אינם יוזמים מספיק פעולות יידוע על הזכויות של אנשים עם מוגבלות (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם; עבאס, 2011; Abo-Ras & Abu-Kaf, 2023).

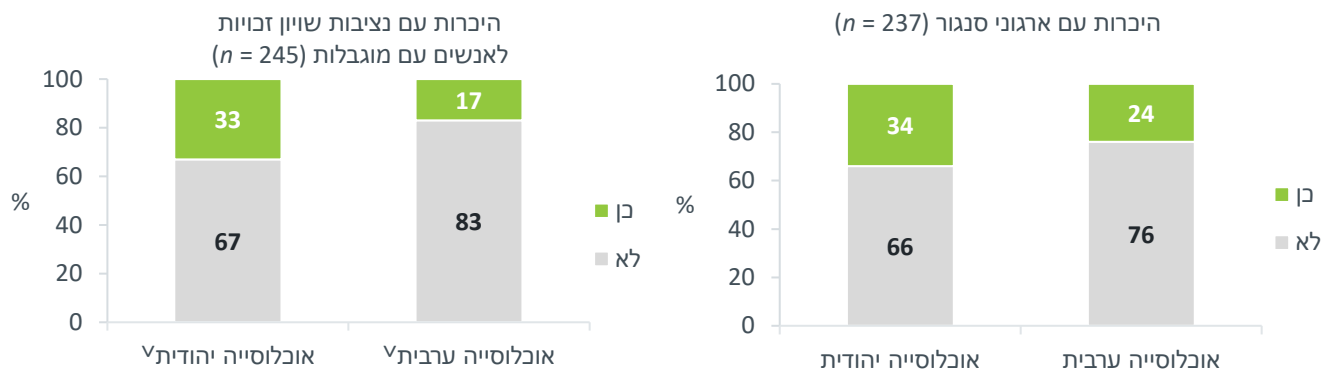
גם מחקר זה הצביע על חוסר מודעות לזכויות אנשים עם מוגבלות אף על פי שהם עושים כמיטב יכולתם כדי לממשן: 79% מן הערבים עם מוגבלות ו-81% מן היהודים עם מוגבלות לא הכירו כהלכה את זכויותיהם על פי חוק. למרות זאת רוב האנשים עם מוגבלות דיווחו שהם פועלים למימוש זכויותיהם: 83% מן הערבים עם מוגבלות ו-71% מן היהודים עם מוגבלות פעלו למימוש זכויותיהם (באופן עצמאי או בסיוע; ר' **תרשים 113**).

תרשים 113: אנשים עם מוגבלות המכירים את זכויותיהם ופועלים למימושן, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

רוב האנשים עם מוגבלות לא הכירו ארגוני סנגור הפועלים למען אנשים עם מוגבלות וזכויותיהם: רק 24% מן הערבים עם מוגבלות ו-34% מן היהודים עם מוגבלות הכירו ארגוני סנגור (ר' תרשים 113). כחות ערבים עם מוגבלות הכירו את נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות מיהודים עם מוגבלות (17% לעומת 33%, בהתאמה; ר' תרשים 114).

תרשים 114: היכרות עם ארגוני סנגור ועם הנציבות לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (באחוזים)

[✓] $p < .05$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

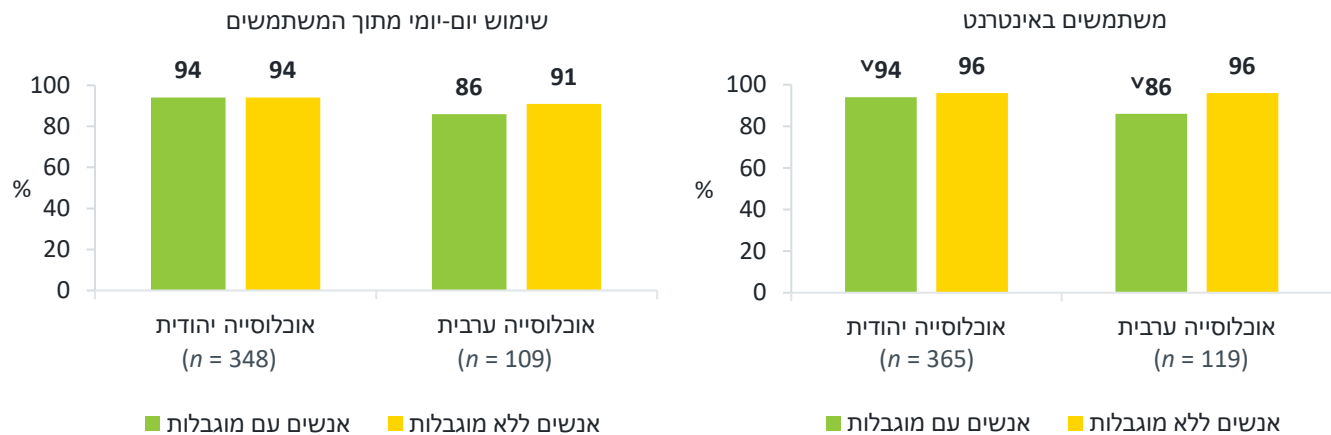
5.7 מיומנויות דיגיטליות ושימוש באינטרנט ובמחשב בגיל העבודה

פרק זה יתאר את האוריינות ואת השימוש באינטרנט ובמחשב בקרב בני 20-64 עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית. לא מובאים נתונים על קבוצות גיל אחרות בשל קוטר המדגם.

5.7.1 אוריינות דיגיטלית וטכנולוגית בקרב אנשים בגיל העבודה

רוב האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית משתמשים באינטרנט, ואף משתמשים בו יום-יום, אולם כחות מאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית (86% לעומת 94%; ר' תרשים 115).

תרשים 115: שימוש באינטרנט (באמצעות הטלפון או המחשב), לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

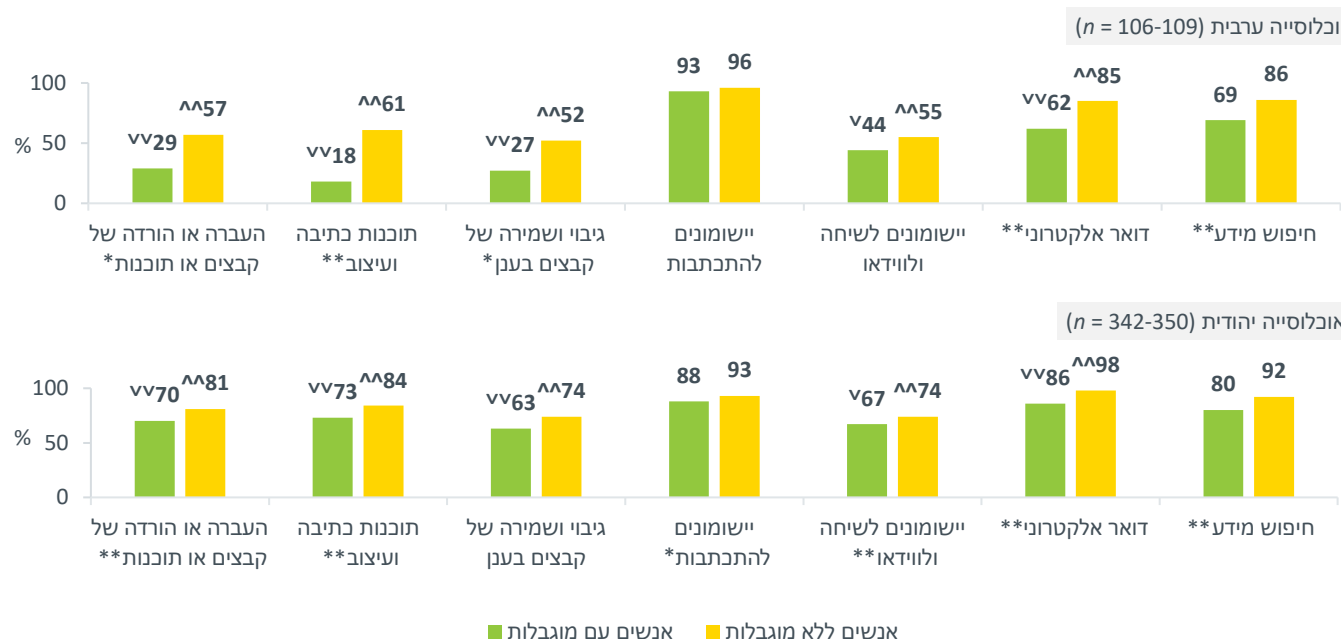
$p < .05^{\vee}$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

במחקרים קודמים נמצאו פערים בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית הן בתשתיות הן באוריינות הדיגיטלית (גנאים, 2018; קלישר ואח', 2021). גם במחקר זה נמצאו פערים באוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית, והם גדולים יותר בקרב אנשים עם מוגבלות: ככלל, ערבים השתמשו כחות מיהודים בדואר אלקטרוני, ביישומונים לשיחה בווידיאו (כגון זום וסקייפ) ובתוכנות כתיבה ועיצוב. הם גם השתמשו כחות באינטרנט לגיבוי ולשמירת קבצים בענן (כגון גוגל דרייב, תמונות, Drpobox) ובמחשב להעברה או להורדה של תיקיות, קבצים ותוכנות או לשימוש בתוכנות כתיבה ועיצוב (כגון וורד, אקסל או פאוור-פוינט; ר' תרשים 116).

יש פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות באוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית בשתי קבוצות האוכלוסייה. **הפערים הדיגיטליים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות גדולים יותר באוכלוסייה הערבית מן הפערים באוכלוסייה היהודית.** האוריינות הדיגיטלית של ערבים עם מוגבלות פחותה מזו של ערבים ללא מוגבלות ומזו של יהודים עם מוגבלות (ר' **תרשים 116**). לדוגמה:

- באוכלוסייה הערבית 62% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו **בדואר אלקטרוני** לעומת 85% מן האנשים ללא מוגבלות. באוכלוסייה היהודית 86% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו בדואר אלקטרוני לעומת 98% מן האנשים ללא מוגבלות. אפשר לראות שהפער גדול יותר באוכלוסייה הערבית: 23 נקודות האחוז לעומת 12 נקודות האחוז
- באוכלוסייה הערבית 18% מן האנשים עם מוגבלות דיווחו על שימוש **בתוכנות כתיבה או עיצוב** לעומת 61% מן האנשים ללא מוגבלות. באוכלוסייה היהודית 73% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו בתוכנות אלו לעומת 84% מן האנשים ללא מוגבלות. הפער באוכלוסייה הערבית גדול מאוד: 43 נקודות האחוז לעומת 11 נקודות האחוז. נדרש מחקר נוסף כדי לבחון פער זה יותר לעומק
- באוכלוסייה הערבית 29% מן האנשים עם מוגבלות **השתמשו במחשב לצורך העברה או הורדה של תיקיות, קבצים ותוכנות** לעומת 57% מן האנשים ללא מוגבלות. באוכלוסייה היהודית 70% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו במחשב לצורך זה לעומת 81% מן האנשים ללא מוגבלות. גם כאן ניכר הבדל גדול בפער: 28 נקודות האחוז לעומת 11 נקודות האחוז
- באוכלוסייה הערבית 27% מן האנשים עם מוגבלות **גיבו או שמרו קבצים בענן** לעומת 52% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר יש פער של 25 נקודות האחוז. באוכלוסייה היהודית 63% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו במחשב לצורך זה לעומת 74% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר יש פער של 11 נקודות האחוז

תרשים 116: שימוש במחשב או באינטרנט למגוון צרכים בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05$ $p < .01$ (הבדלים בין יהודים וערבים עם מגבלות)

$p < .01$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מגבלות)

$p < .05$ $p < .01$ (הבדלים בין אנשים עם מגבלות לאנשים ללא מגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: השימוש הוא באופן עצמאי או בסיוע.

צמצום הפער הדיגיטלי בין אנשים עם מגבלות לאנשים ללא מגבלות תלוי בין היתר בהפחתת החשש משימוש בטכנולוגיה ובחיזוק עמדות חיוביות בנוגע לשימוש בכלים הדיגיטליים (הרקוביץ-אמיר ואח', 2022). **אנשים עם מגבלות באוכלוסייה הערבית הרגישו כחות מאנשים עם מגבלות באוכלוסייה היהודית ומאנשים ללא מגבלות באוכלוסייה הערבית שהם יודעים כיצד להשתמש באינטרנט באופן בטוח:** רק 48% מן הערבים עם מגבלות דיווחו שהם מודעים לסכנות שבשימוש באינטרנט, כגון גלישה באתרים לא בטוחים או שמירה על מידע אישי, לעומת 78% מן היהודים עם מגבלות ו-84% מן הערבים ללא מגבלות (ר' תרשים 117).

תרשים 117: מודעות לסכנות שבשימוש באינטרנט, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

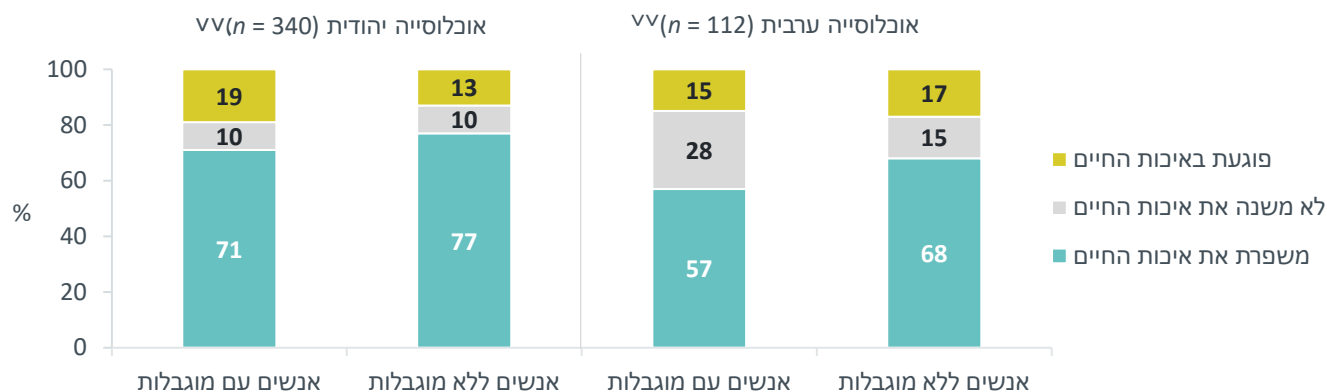
$p < .01^{**}$ (הבדלים בין יהודים לערבים עם מוגבלות)

$p < .01^{**}$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: השיבו במידה רבה או במידה מסוימת.

מלבד החשש משימוש באינטרנט, אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית סברו כחות ממשיכים אחרים שהטכנולוגיה משפרת את איכות חייהם: 28% מן הערבים עם מוגבלות סברו כי הטכנולוגיה אינה משנה את איכות החיים ו-57% סברו שהיא משפרת את איכות החיים, לעומת 10% ו-71% (בהתאמה) מן היהודים עם מוגבלות. נמצא **פער דומה בתפיסת התרומה של הטכנולוגיה בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בתוך כל אוכלוסייה (ר' תרשים 118).**

תרשים 118: תרומת הטכנולוגיה לאיכות החיים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .01^{**}$ (הבדלים בין יהודים וערבים עם מוגבלות)

5.7.2 שימוש באינטרנט למגוון צרכים בקרב אנשים בגיל העבודה

אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית משתמשים פחות באינטרנט לצרכים חברתיים, כלכליים-מסחריים ותחבורתיים מאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית ומאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה היהודית. הם גם משתמשים פחות באינטרנט לצורכי בריאות לעומת אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות באוכלוסייה היהודית. עם זאת הם משתמשים באינטרנט לצורכי פנאי בתדירות דומה.

מחקרים קודמים הצביעו גם הם על פערים בין שתי קבוצות האוכלוסייה בשימוש במחשב ובאינטרנט הן בשל אוריינות דיגיטלית נמוכה וחוסר בהכשרות לשימוש בכלים דיגיטליים שמותאמות לאוכלוסייה הערבית הן בשל היעדר הנגשה שפתית הולמת של אתרי האינטרנט ושל מרכזי שירות דיגיטליים (הרקוביץ-אמיר ואח', עומד להתפרסם; Elek-BenMoshe & Rafaeli, 2023). בבדיקת הנגישות השפתית של שירותי ממשל שונים עלה כי ב-76% מתחומי השירות יש מידע בשפה הערבית, אך רק ב-29% מן התחומים יש טופס למילוי בערבית לצורך קבלת שירות.

שימוש באינטרנט לצרכים חברתיים

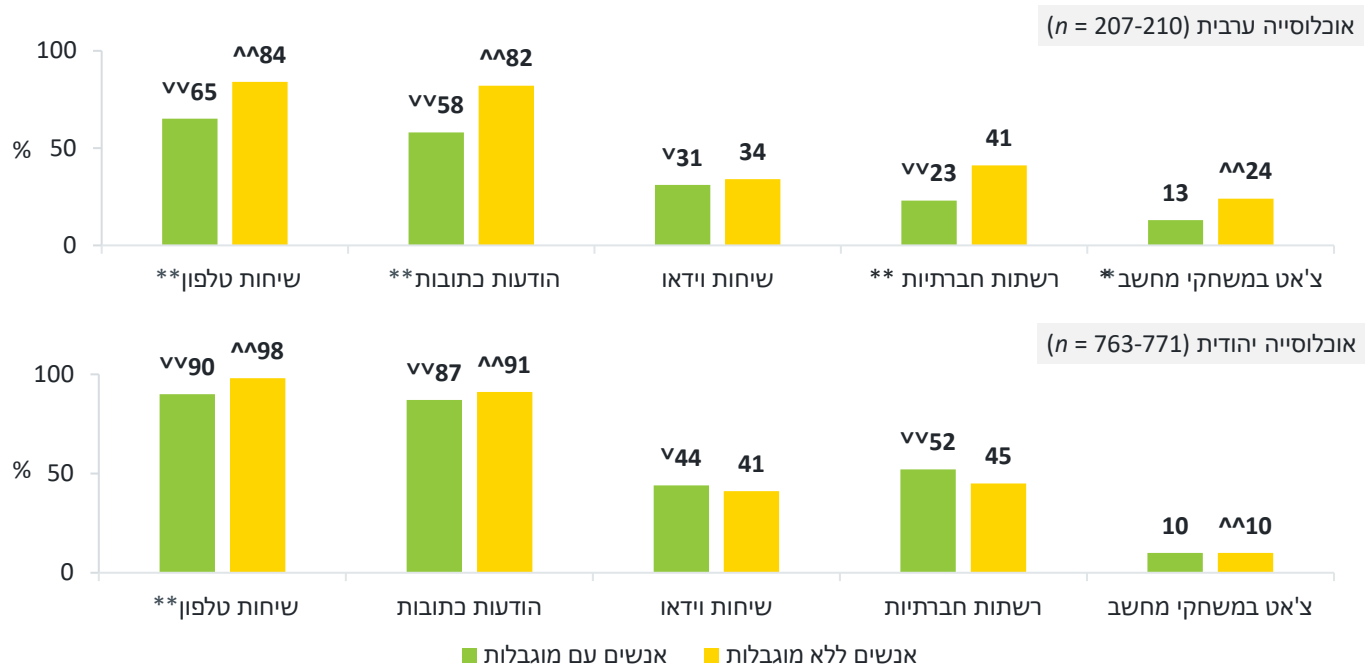
אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו פחות באמצעים טכנולוגיים כדי ליצור קשר עם חברים לעומת אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית: בשיחות טלפון (65% לעומת 90%), בהודעות כתובות (58% לעומת 87%), בשיחות וידאו (31% לעומת 44%) או ברשתות חברתיות (23% לעומת 52%). יוצאי דופן היו משחקי מחשב – ערבים עם מוגבלות דיווחו יותר על שימוש לצורך זה (13%) מיהודים עם מוגבלות (10%; ר' תרשים 119). מבחינת תדירות השימוש, ערבים עם מוגבלות שיצרו קשר עם חברים באמצעות שיחות טלפון או הודעות כתובות, עשו זאת בתדירות דומה ליהודים עם מוגבלות.¹⁸

נוסף על כך **אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו פחות באמצעים טכנולוגיים כדי ליצור קשר עם חברים לעומת אנשים ללא מוגבלות**: בשיחות טלפון (65% לעומת 84%), הודעות כתובות (58% לעומת 82%), רשתות חברתיות (23% לעומת 41%) וצ'אט במשחקי מחשב (13% לעומת 24%; ר' תרשים 118).

יש לזכור כי אנשים באוכלוסייה הערבית דיווחו על יותר קשרים חברתיים (חברים, שכנים; ר' תרשים 99), וכפי הנראה התקשורת החברתית שלהם מתנהלת יותר כנים אל כנים וכחות באמצעים טכנולוגיים.

¹⁸ תדירות השימוש ביתר האמצעים הטכנולוגיים אינה מוצגת בשל מספר משיבים קטן.

תרשים 119: שימוש באמצעים טכנולוגיים ליצירת קשר עם חברים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05^{\vee}$ $p < .01^{\vee}$ (הבדל בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)
 $p < .01^{\wedge}$ $p < .05^{\wedge}$ (הבדל בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)
 $p < .01^*$ $p < .05^{**}$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות)

שימוש באינטרנט לצרכים כלכליים-מסחריים

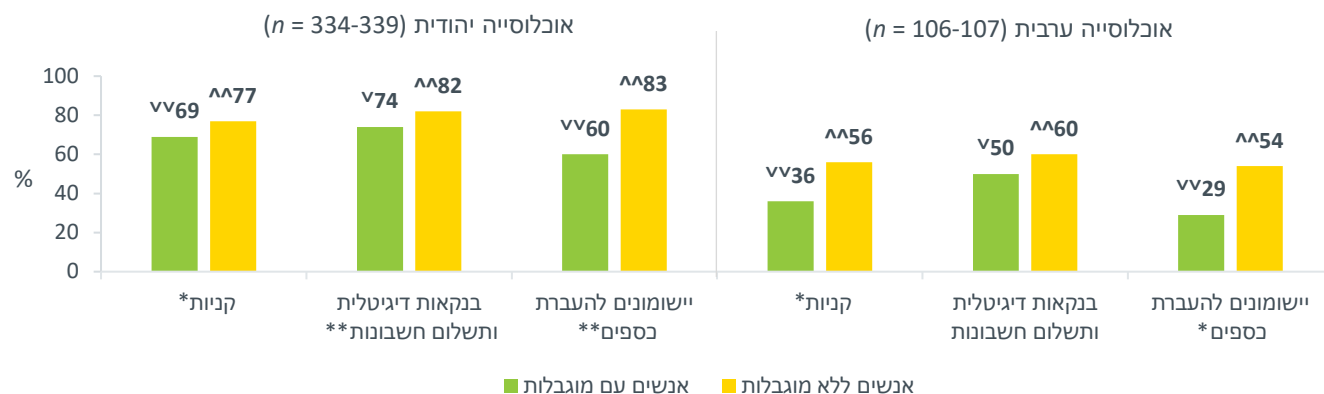
תרשים 120 מציג את השימוש באינטרנט לצרכים כלכליים-מסחריים בשלושת החודשים שקדמו לסקר לפי קבוצת אוכלוסייה.

פחות אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו באינטרנט לצורך כלכלי-מסחרי מאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה

הערבית ומאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית:

- 29% מן הערבים עם מוגבלות השתמשו ב**יישומונים להעברת כספים**, כגון ביט, כפר וכייבוקס, לעומת 54% מן הערבים ללא מוגבלות ו-60% מן היהודים עם מוגבלות
- 50% מן הערבים עם מוגבלות השתמשו פחות באינטרנט ל**פעולות בנקאיות ולתשלום חשבונות** (כגון גז, חשמל וטלפון) לעומת 60% מן הערבים ללא מוגבלות ו-74% מן היהודים עם מוגבלות
- 36% מן הערבים עם מוגבלות השתמשו באינטרנט ל**קניית מוצרים או שירותים**, כגון ביגוד, מוצרי חשמל, נופש, כרטיסים לאירועי תרבות וספורט באתרים בישראל או בחו"ל. זאת לעומת 56% מן הערבים ללא מוגבלות ו-69% מן היהודים עם מוגבלות. הפער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית גבוה מן הפער ביניהם באוכלוסייה היהודית (20 נקודות האחוז לעומת 8 נקודות האחוז, בהתאמה)

תרשים 120: שימוש באינטרנט לצרכים כלכליים-מסחריים בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05^{\vee}$ $p < .01^{\vee\vee}$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

$p < .01^{\wedge\wedge}$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מוגבלות)

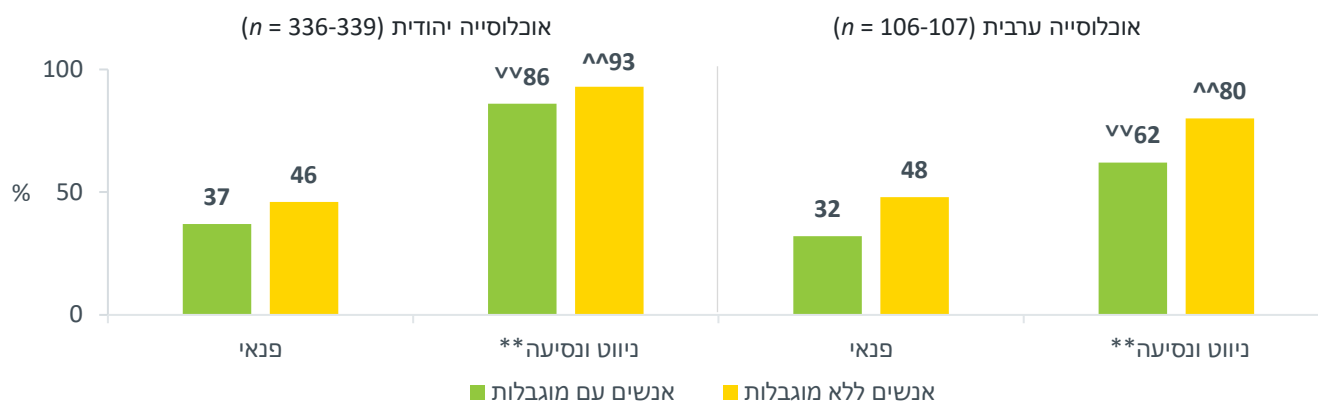
$p < .05^*$ $p < .01^{**}$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: שימוש באופן עצמאי או בסיוע.

שימוש באינטרנט לצורכי ניידות וכנאי

תרשים 121 מציג את השימוש באינטרנט לצורכי ניידות וכנאי בשלושת החודשים שקדמו לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה. **אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו כחות באינטרנט לצורכי ניידות מאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית.** באוכלוסייה הערבית 62% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו ביישומונים לניווט ולתכנון נסיעה (כגון moovit, waze או Google maps) לעומת 80% מן האנשים ללא מוגבלות. באוכלוסייה היהודית 86% מן האנשים עם מוגבלות השתמשו ביישומונים לניווט ולתכנון נסיעה. הפער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית גבוה יותר מן הפער ביניהם באוכלוסייה היהודית (18 נקודות האחוז לעומת 7 נקודות האחוז, בהתאמה).

תרשים 121: שימוש באינטרנט לצורכי ניידות ופנאי בשלושת החודשים שקדמו לסקר בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

^{vv} $p < .01$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

^{^^} $p < .01$ (הבדל בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

^{**} $p < .01$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: שימוש באופן עצמאי או בסיוע.

שימוש באינטרנט לצורכי בריאות

תרשים 122 מציג את היקף השימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים לפי קבוצת אוכלוסייה. היקף השימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים היה דומה בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית, אך הם השתמשו פחות באינטרנט לצורכי בריאות מכלל האנשים באוכלוסייה היהודית. לדוגמה:

- 52% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו ביישומונים או באתרי האינטרנט של קופות החולים כדי לקבוע תורים לעומת 74% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית
- 48% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית צפו במידע אישי לעומת 74% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית

תרשים 122: שימוש ביישומונים ובאתרי האינטרנט של קופות החולים, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05^{\vee}$ $p < .01^{\vee}$ (הבדלים בין יהודים וערבים עם מוגבלות)

$p < .05^{\wedge}$ $p < .01^{\wedge}$ (הבדל בין יהודים וערבים ללא מוגבלות)

$p < .05^*$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

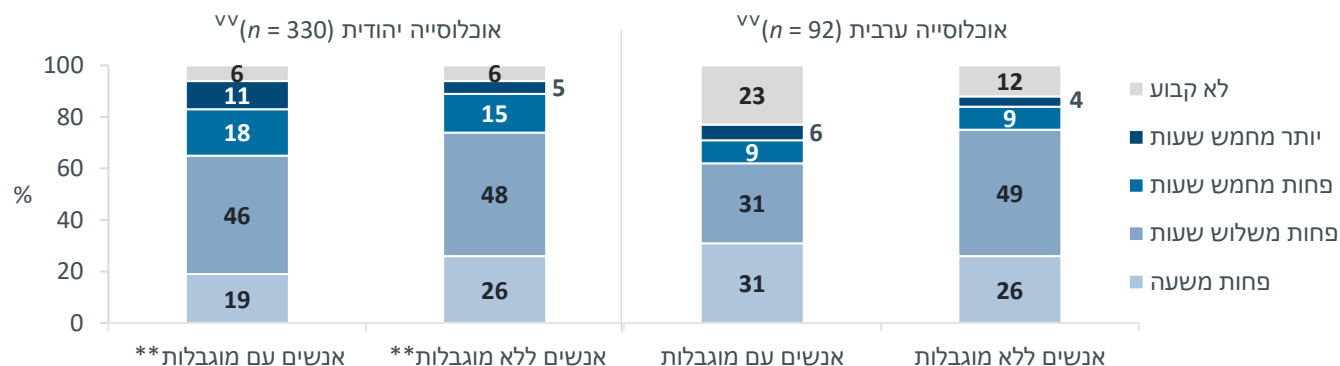
הערה: שימוש באופן עצמאי או בסיוע.

5.7.3 שימוש בטלוויזיה ובאינטרנט בזמן הפנאי בקרב אנשים בגיל העבודה

אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית צופים בטלוויזיה או גולשים באינטרנט לבדם בזמן הפנאי שלהם כחות מאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית: 9% מן הערבים עם מוגבלות צפו בטלוויזיה או גלשו באינטרנט עד חמש שעות ביום ו-6% עשו זאת יותר מחמש שעות ביום, לעומת 18% ו-11% (בהתאמה) מן היהודים עם מוגבלות (ר' **תרשים 123**).

שיעור הצופים בטלוויזיה או הגולשים באינטרנט בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות דומה באוכלוסייה הערבית, אולם באוכלוסייה היהודית נמצא הבדל: אנשים עם מוגבלות צפו בטלוויזיה או גלשו באינטרנט יותר מאנשים ללא מוגבלות (18% עד חמש שעות ו-11% יותר מחמש שעות, לעומת 15% ו-5% בהתאמה; ר' **תרשים 123**).

תרשים 123: תדירות הצפייה בטלוויזיה או הגלישה באינטרנט, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

^{vv} $p < .01$ (הבדל בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)

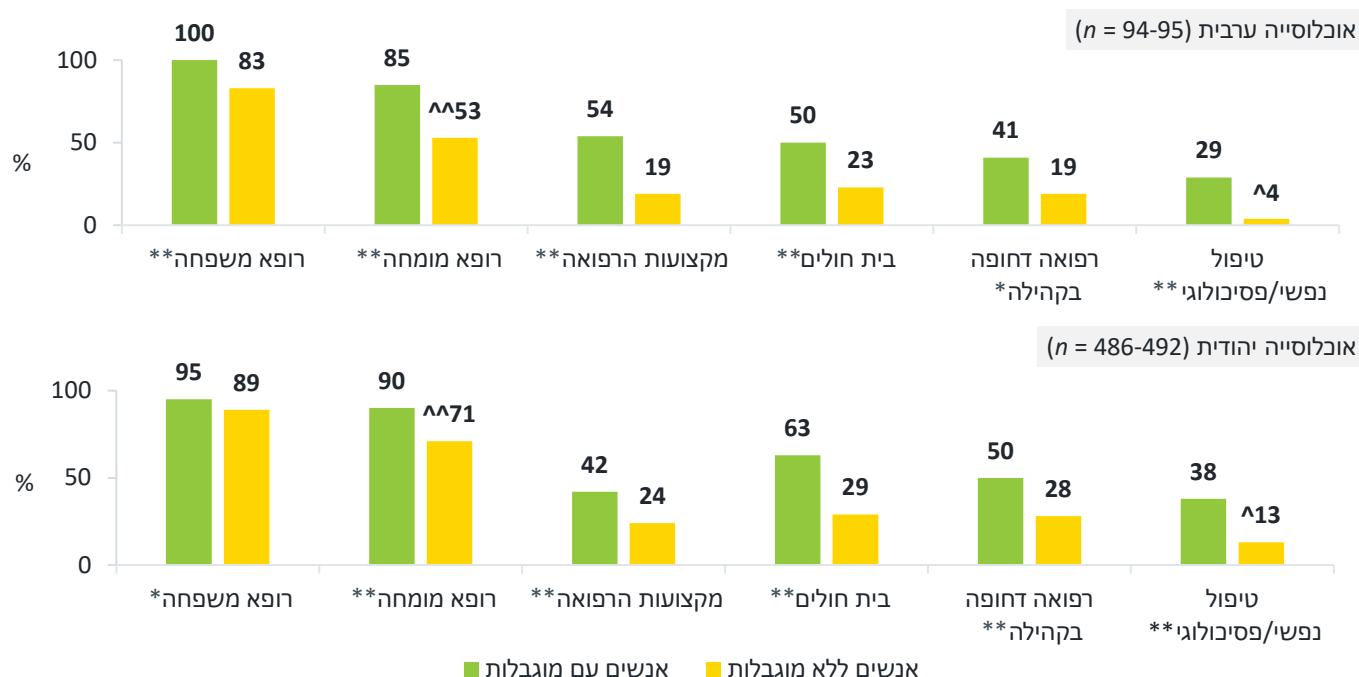
^{**} $p < .01$ (הבדל בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

5.8 שימוש בשירותי בריאות

ממצאי מחקר זה חיזקו את הידוע ממחקרים קודמים – אנשים עם מוגבלות צורכים שירותי בריאות יותר מאנשים ללא מוגבלות (ברלב ואח', 2018). בשתי קבוצות האוכלוסייה **אנשים עם מוגבלות דיווחו יותר על צריכת שירותי בריאות מאנשים ללא מוגבלות**. לדוגמה: 54% מן הערבים עם מוגבלות קיבלו טיפול מאיש מקצועות הבריאות לעומת 19% מן הערבים ללא מוגבלות, כלומר הבדל של 35 נקודות האחוז. 63% מן היהודים עם מוגבלות היו בשנה שקדמה לסקר בבית חולים (חדר מיון, אשפוז או טיפול) לעומת 29% מן היהודים ללא מוגבלות, כלומר הבדל של 34 נקודות האחוז (ר' **תרשים 124**).

צריכת שירותי בריאות בקרב אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית דומה לזו של אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית, אולם בקרב אנשים ללא מוגבלות יש הבדלי צריכה בין שתי קבוצות האוכלוסייה בחלק מן התחומים: ערבים ללא מוגבלות צורכים פחות טיפול נפשי או פסיכולוגי (4%) מיהודים ללא מוגבלות (13%), והם צורכים פחות שירותים של רופא מומחה (53% לעומת 71%, בהתאמה).

תרשים 124: צריכת שירותי רפואה בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .05$ $p < .01$ (הבדל בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

$p < .05$ $p < .01$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)

הערה: כאשר המשיבים נשאלו על 'מקצועות הרפואה', הם נשאלו על צריכת טיפולים כרה-רפואיים או טיפולים ממקצועות הבריאות (כגון ריפוי בעיסוק ופזיותרפיה)

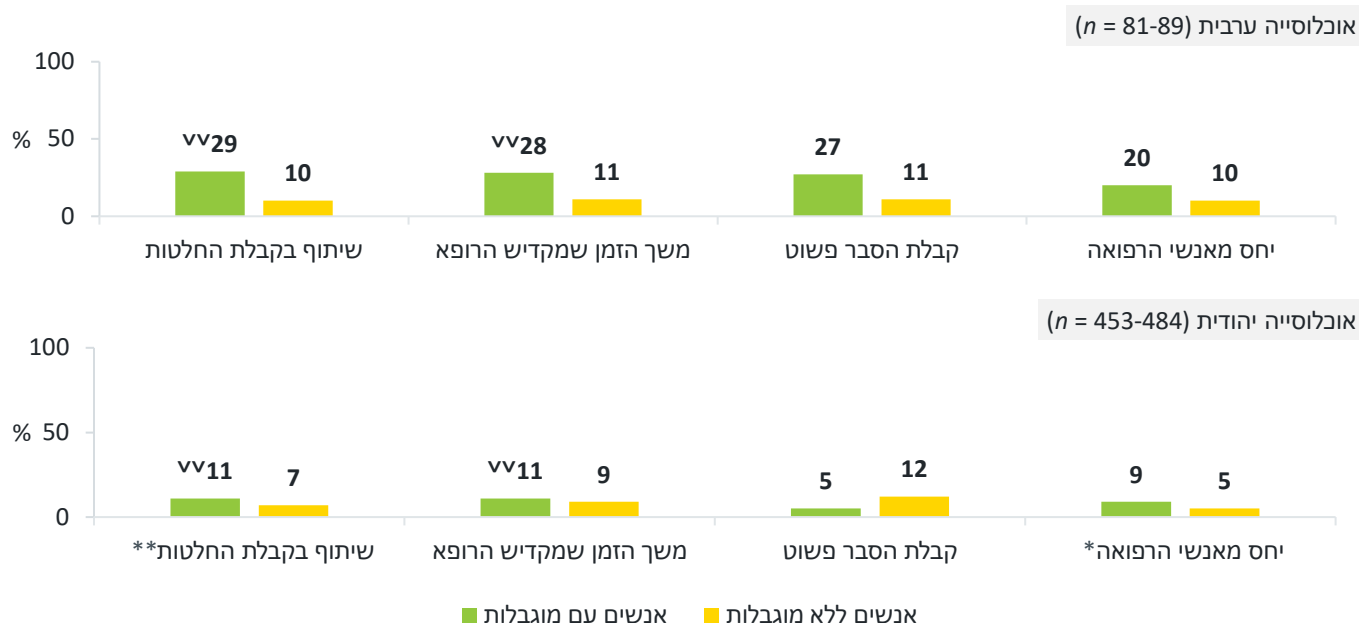
אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית הביעו כחות שביעות רצון משירותי הרפואה מאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה

היהודית: ערבים עם מוגבלות הביעו שביעות רצון נמוכה יותר מיהודים עם מוגבלות ממשיך הזמן שמקדיש הרופא (28% לעומת 11%) או ממידת שיתופם בקבלת החלטות בנוגע לטיפול (29% לעומת 11%; ר' **תרשים 125**).

חוסר שביעות הרצון באוכלוסייה הערבית בקרב אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות היה דומה. לעומת זאת באוכלוסייה היהודית

יש הבדל בחלק מן ההיבטים: יהודים עם מוגבלות הביעו שביעות רצון מועטה מן היחס שקיבלו מאנשי הרפואה (9% לעומת 5% מן היהודים ללא מוגבלות) וממידת שיתופם בקבלת החלטות בנוגע לטיפול (11% לעומת 7% מן היהודים ללא מוגבלות; ר' **תרשים 125**).

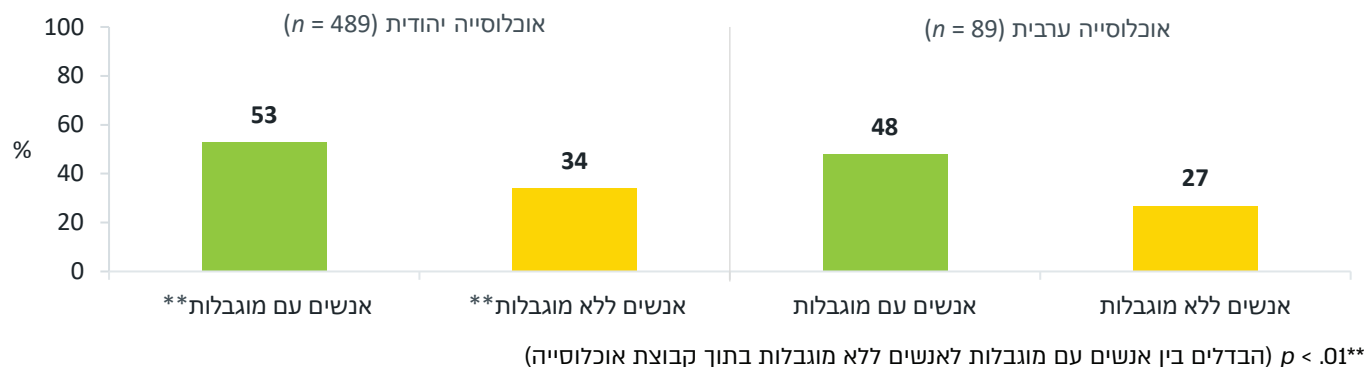
תרשים 125: חוסר שביעות רצון של אנשים ממגוון היבטים בשירותי רפואה, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

$p < .01^{**}$ (הבדלים בין יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות)
 $p < .05^*$ $p < .01^{**}$ (הבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בתוך קבוצת אוכלוסייה)
 הערה: השיבו אף פעם לא מרוצה או מרוצה לעיתים רחוקות.

רק באוכלוסייה היהודית יותר אנשים עם מוגבלות ויתרו על טיפול רפואי מאנשים ללא מוגבלות: 53% מן היהודים עם מוגבלות ויתרו על טיפול רפואי לפחות פעם אחת בשנה שקדמה לסקר לעומת 34% מן היהודים ללא מוגבלות. אף על פי שיש פער גדול בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית, לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק ביניהם; ייתכן שבשל גודל המדגם, ולכן נדרש מחקר המשך בנושא זה (ר' תרשים 126).

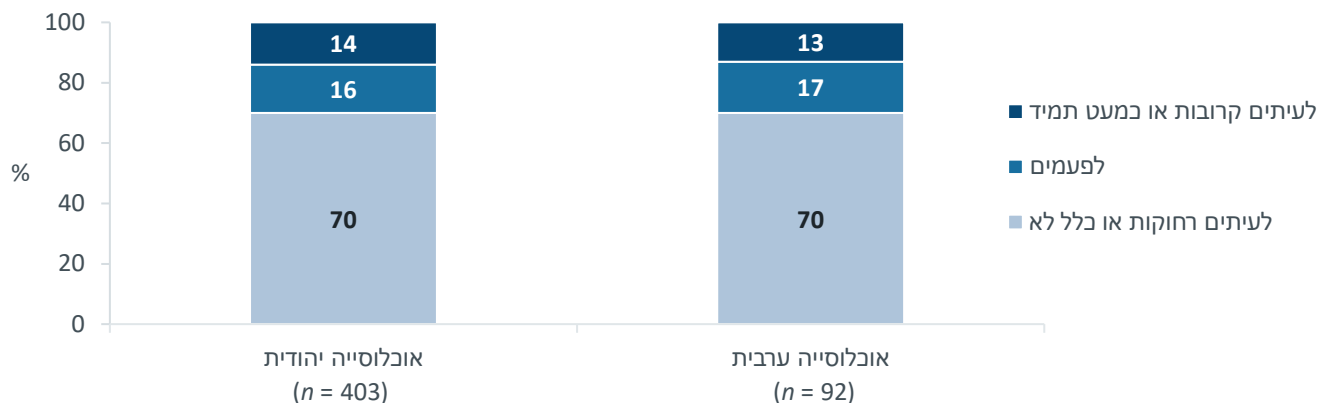
תרשים 126: ויתור על טיפול רפואי בשנה שקדמה לסקר, לפי הימצאות מוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

5.9 התמודדות עם סטיגמה

30% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית ובאוכלוסייה היהודית נתקלו בתגובות לא נעימות בגלל המוגבלות או בעיית הבריאות שלהם (ר' תרשים 127).

תרשים 127: תדירות התגובות הלא-נעימות מן הסביבה כלפי אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

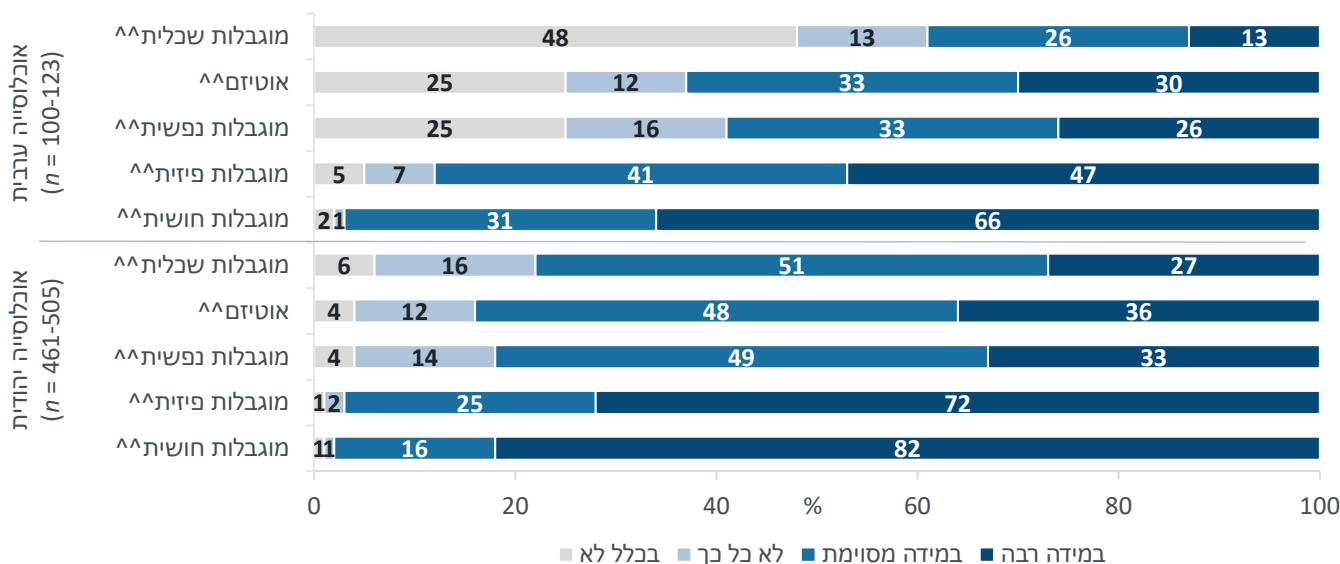

כאמור, הזכות למשפחה ובה הזכות להורות כלולה באמנת האו"ם בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות. משיבים ללא מוגבלות נשאלו על תפיסותיהם בנוגע לזוגיות ולהורות בקרב אנשים עם מוגבלות.

כחות אנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית מאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה היהודית סברו כי אנשים עם מוגבלות מסוגלים שתהיה להם זוגיות, ודעתם הייתה תלויה בסוג המוגבלות. לדוגמה: 66% מן האנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית סברו כי אנשים עם אוטיזם מסוגלים שתהיה להם זוגיות לעומת 84% מן האנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה היהודית, ואילו 39% סברו

כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות שכלית-קוגניטיבית לעומת 78% מן האוכלוסייה היהודית; ר' **תרשים 128**). במחקר המבוסס על דיווח עצמי עשויה להתרחש 'הטיית רצייה חברתית', כלומר נטייה של המשיבים לענות באופן התואם, להערכתם, את הנורמות המקובלות בסביבתם החברתית ולא לפי תפיסתם האישית (Van de Mortel, 2008). ייתכן שמשיבים השיבו בהתאם למה שנחשב בעיניהם מקובל מבחינה חברתית, ולכן שיעור האנשים שחושבים שאנשים עם מוגבלות מסוגלים להיות בזוגיות נמוך יותר מן השיעור שנמצא במחקר זה.

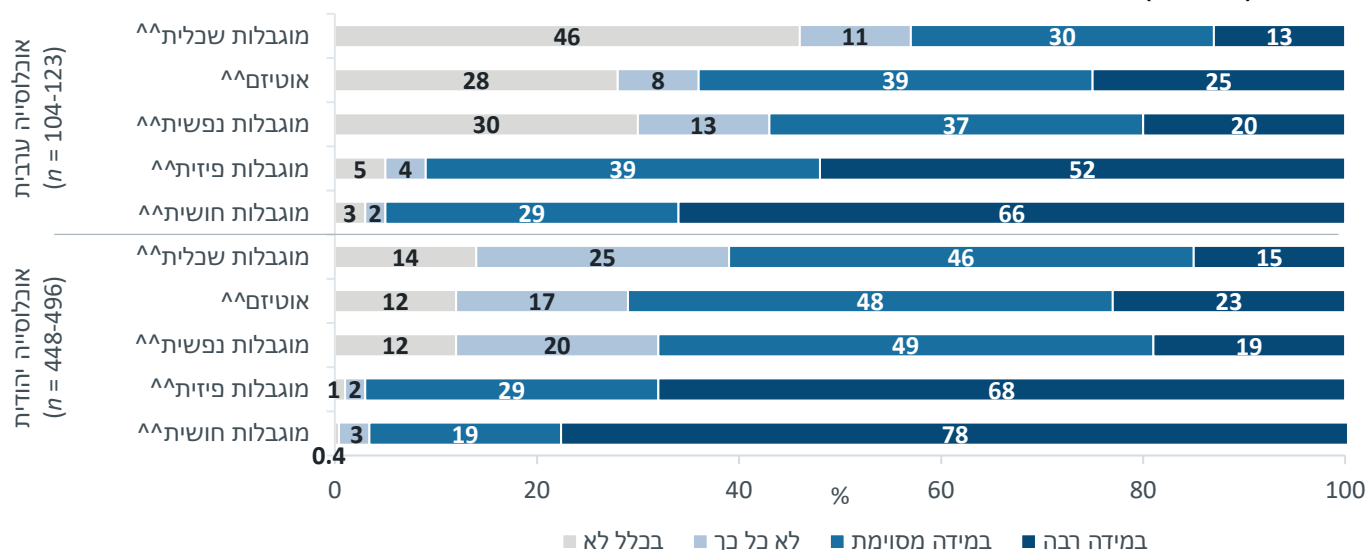
תרשים 128: דעתם של אנשים ללא מוגבלות על המסוגלות של אדם עם מוגבלות לחיים בזוגיות, לפי סוג המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

^^ $p < .01$ (הבדל בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

פחות ערבים ללא מוגבלות מיהודים ללא מוגבלות סברו כי אנשים עם מוגבלות מסוגלים להיות הורים, ודעתם הייתה תלויה בסוג המוגבלות. לדוגמה: 91% מן הערבים ללא מוגבלות סברו כי אנשים עם מוגבלות פיזית יכולים להיות הורים לעומת 97% מן היהודים ללא מוגבלות. לעומת זאת רק 57% מן הערבים ללא מוגבלות סברו כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות נפשית לעומת 68% מן היהודים ללא מוגבלות (ר' **תרשים 129**). כאמור, במחקר המבוסס על דיווח עצמי עשויה להתרחש 'הטיית רצייה חברתית', כלומר נטייה של המשיבים לענות באופן התואם, להערכתם, את הנורמות המקובלות בסביבתם החברתית ולא לפי תפיסתם האישית (Van de Mortel, 2008). ייתכן שמשיבים השיבו בהתאם למה שנחשב בעיניהם מקובל מבחינה חברתית, ולכן שיעור האנשים שחושבים שאנשים עם מוגבלות מסוגלים להיות הורים נמוך יותר מן השיעור שנמצא במחקר זה.

תרשים 129: דעתם של אנשים ללא מוגבלות על המסוגלות של אדם עם מוגבלות להיות הורה, לפי סוג המוגבלות וקבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

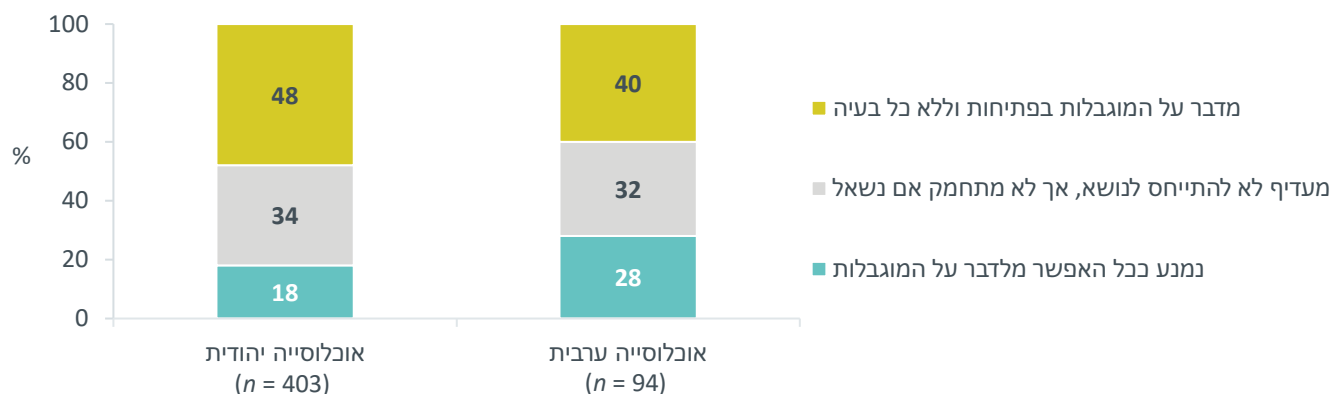

^{^^} $p < .01$ (הבדל בין יהודים ללא מוגבלות לערבים ללא מוגבלות)

הסיבות העיקריות שציינו אנשים ללא מוגבלות משתי קבוצות האוכלוסייה שסברו כי אנשים עם מוגבלות אינם מסוגלים להיות הורים: חשש לשלומם של הילד, חשש כי ההורים יתקשו לטפל בילד ולספק לו את צרכיו וקושי או מצוקה נפשית שהורות עלולה לעורר אצל אנשים עם מוגבלות.

לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק בין אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית לאנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית במידת הפתיחות והשיתוף שלהם: 40% מן הערבים עם מוגבלות ו-48% מן היהודים עם מוגבלות דיווחו כי הם מדברים על מוגבלותם בפתיחות; 32% מן הערבים עם מוגבלות ו-34% מן היהודים עם מוגבלות דיווחו כי הם מדברים על כך כאשר הם נשאלים. בשתי קבוצות האוכלוסייה מעטים נמנעים משיח על המוגבלות (28% באוכלוסייה הערבית ו-18% באוכלוסייה היהודית; ר' **תרשים 130**).

תרשים 130: מידת הפתיחות בשיח על המוגבלות בקרב אנשים עם מוגבלות, לפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים)

6. מגבלות המחקר

- שיעור ההיענות במחקר היה 9%. איסוף הנתונים נעשה לאחר משבר מגפת הקורונה (אוגוסט 2022-מרץ 2023) ובמחקר זה, כמו במחקרים אחרים שנערכו באותה התקופה, הייתה נכונות מועטה לענות על השאלון ולשתף פעולה. וכן בשל מגפת הקורונה עבר פרק זמן ממושך מרגע קבלת המדגם (בשנת 2019) ועד תחילת ביצוע המחקר (באוגוסט 2022). כל זה יצר קושי באיסוף הנתונים כי מספרי הטלפון לא היו מעודכנים ומראייני הסקר התקשו להשיג את המראיינים. כדי להבטיח איסוף נתונים מספק לפי רף המראיינים שנקבע, נעשו מאמצים רבים במשך פרק זמן ארוך:
 - הופק מדגם חלקי חדש ומעודכן
 - נעשה שימוש במדגם נוסף בשיטת 'כדור שלג', ובקשה להשתתפות בו הופצה ברשתות החברתיות
 - ניתוח הנתונים כלל גם תשובות של משיבים שענו חלקית על השאלון (רובם ענו על חלק ניכר מן השאלות)
- בשל שיעור ההיענות הנמוך במחקר, חושב מחדש רף המראיינים הנדרש מבחינה סטטיסטית כדי שהמדגם ייצג את האוכלוסייה לפי מגדר, קבוצות אוכלוסייה וגיל, אך לא מבחינת סוג מוגבלות. הבדלים בשיעור ההיענות בין קבוצות האוכלוסייה ככלל ולפי סוג המוגבלות בפרט תוקנו באמצעות משקולות דגימה. שקלול האנשים עם מוגבלות המקבילים קצבה (מקבילים קצבה בשל נכות או מוכרים על ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי בשל נכות או נכי צה"ל המוכרים במשרד הביטחון) נעשה על פי הצלבת קבוצת האוכלוסייה וסוג המוגבלות בהתאם לנתוני למ"ס בקובץ מרשם אנשים עם מוגבלות, 2021. שקלול אנשים עם מוגבלות שאינם מקבילים קצבה נעשה לפי הצלבה עם נתוני מין, גיל וקבוצת אוכלוסייה, אך לא עם סוג מוגבלות כי אין נתונים על אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בישראל שאינם מוכרים. לאנשים שצינו כי יש להם לקות למידה מאובחנת או אוטיזם וזו המוגבלות היחידה שלהם, נבנתה משקולת לפי אומדן המבוסס על המחקר 'ילדים עם מוגבלות בישראל' (ברלב ואח', 2021) כי אין מידע מספק על מוגבלויות אלו במרשם אנשים עם מוגבלות (ר' פרק **השיטה**). יצירת המשקולות נעשתה בהתאמה מרבית למידע שהיה ברשות צוות המחקר, אך אין הלימה מוחלטת בהגדרות ובנתונים של המדגם לנתונים המנהליים, וזה עלול לפגום מעט בייצוגיות המדגם. זאת ועוד, בשל מגבלה זו במחקר זה לא מוצגים ניתוחים לפי סוג מוגבלות, לפי הבחנה בין מוגבלות מולדת לנרכשת
- אנשים עם מוגבלות התקשו לנקוב במועד תחילת המוגבלות (בין היתר בשל ריבוי מוגבלויות או קושי לציין גיל או שנה במדויק), ובחלק מן השאלות, כגון שירות צבאי או גיל הילדים, לא נעשה חישוב לפי מועד תחילת המוגבלות. לפיכך ייתכן שבקרב אנשים עם מוגבלות יש שהמוגבלות שלהם החלה בגיל מבוגר, והיא לא השפיעה על תחום החיים הנבדק. נושא זה מצריך מחקר נוסף
- שיעור ההיענות בקרב החרדים היה נמוך יחסית לשיעורם באוכלוסייה, ואי אפשר להשיג נתונים רלוונטיים על קבוצה זו באוכלוסייה כדי ליצור משקולות דגימה מתאימים. לכן השקלול לא התחשב בשיעור החרדים באוכלוסייה והמדגם אינו מייצג בהקשר זה
- בשל פרק הזמן הממושך מרגע קבלת המדגם ועד לתחילת ביצוע המחקר, לא התאפשר שימוש מהימן בנתונים האישיים ששוויכו לכל מספר טלפון נדגם, לרבות מחוז מגורים. לכן לא התאפשר פילוח הנתונים לפי מחוז ואזור מגורים

- שאלון המחקר היה מקיף וממצה ונעשה מאמץ לכלול מגוון תחומי חיים כדי לקבל תמונת מצב רחבה ככל האפשר על השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל. מתוך רצון לשמור על מסגרת זמן מענה של כ-40 דקות, חולק השאלון לשתי מודולות. בפרקים שהופיעו רק במודולה אחת, היה מספר המשיבים קטן יחסית ולכן לפעמים לא התאפשרו ניתוחים סטטיסטיים מורכבים ופילוחים שונים. באוכלוסייה הערבית היה שיעור היענות נמוך גם טרם החלוקה למודולות. על כן בחלק משאלות הסקר לא התאפשרה הצגת נתונים כלל או הצגה מפורטת, כגון לפי חומרת המוגבלות או לפי קבוצות גיל
- המחקר התבסס על דיווח עצמי. מדובר בדיווח סובייקטיבי ולא בהערכה של אנשי מקצוע או בנתונים אובייקטיביים מגופים רשמיים. הגדרה זו של מוגבלות תואמת את ההגדרה המופיעה בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998. עם זה במחקרים בעתיד אפשר לשקול הצלבה של הנתונים שהתקבלו עם נתונים מנהליים של גופים רשמיים כדי לקבל תמונת מצב רחבה, מדויקת ומהימנה ככל האפשר
- אחת ממטרות המחקר הייתה לבדוק את כלי האיתור החדש לזיהוי אנשים עם מוגבלות. הכלי התגלה כמוצלח ביכולת האיתור של אנשים עם מוגבלות וביכולת המיכוי של מגוון המוגבלויות. שימוש עתידי בו בריאיון טלפוני מחייב להביא בחשבון תוספת של כ-15-20 דקות למענה עליו לפני מענה על השאלות עצמן

7. סיכום ודיון

בשנת 2006 נוסחה באו"ם האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות ונקבעו בה אמות מידה לשוויון של אנשים עם מוגבלות, להשתתפותם הפעילה והעצמאית בחברה, וכן לנגישות ולקבלת החלטות הנוגעות לחייהם. על פי האמנה השתתפות זו נמדדת במגוון תחומי חיים: למידה, משימות יום-יומיות, תקשורת, נידות, טיפול עצמי, תפעול בית, יחסים בין-אישיים ומערכות יחסים, עבודה ולימודים, קהילה חברה ומדינה.

בישראל יש חקיקה מתקדמת בדבר שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, והיא מתייחסת לתחומי חיים רבים. למרות היוזמות והחקיקות לקידום ההשתתפות של אנשים עם מוגבלות בחברה, יש עדיין פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות בכל תחומי החיים. כדי לצמצם פערים אלו ולאפשר לאנשים עם מוגבלות בישראל חיים מלאים בקהילה, יש תוכניות ומענים חברתיים מגוונים המבקשים לצמצם גורמים חברתיים היוצרים חסם להשתתפות בחברה ולחזק גורמים המאפשרים השתתפות זו. כדי להמשיך ולדייק את התוכניות והמענים החברתיים הללו, הזמינה נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים מחקר שמטרתו לתת תמונת מצב של חייהם של אנשים עם מוגבלות בישראל מנקודת מבטם של אנשים עם מוגבלות, ולהשוות את השתתפותם בחברה לזו של אנשים ללא מוגבלות.

ממצאי המחקר הצביעו על פערים בהשתתפותם של אנשים עם מוגבלות במגוון תחומי החיים, לצד היבטים לשימור. כאמור, פערים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות מושפעים ממגוון רחב של גורמים חברתיים שיכולים להיות חסמים או הזדמנויות להשתתפות בחברה. אנשים עם מוגבלות גם דיווחו על מגוון של חסמים חברתיים בחברה הישראלית שהם נתקלו בהם. גם בקרב האוכלוסייה הערבית נמצאו פערים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות במגוון תחומי חיים. לפעמים הפערים שנמצאו באוכלוסייה הערבית היו גדולים יותר מאלו שנמצאו באוכלוסייה היהודית.

7.1 פערים בהשתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות בישראל

השכלה

- אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות שרכשו השכלה גבוהה דיווחו כי היא תרמה להם מבחינה תעסוקתית (78%-ו-86% בהתאמה), בחיזוק הביטחון העצמי (78%-ו-81%) ובקבלת הערכה מן המשפחה ומאנשים אחרים (73%-ו-74%). אנשים אלו הן באוכלוסייה הערבית הן באוכלוסייה היהודית הרגישו נתרמים ממנה במידה דומה
- רוב האנשים בישראל זכאים לתעודת בגרות, אולם רמת ההשכלה של אנשים עם מוגבלות נמוכה יותר מזו של אנשים ללא מוגבלות:
- ל-32% מן האנשים עם מוגבלות אין תעודת בגרות לעומת 12% מן האנשים ללא מוגבלות. פערים אלו גדלים ככל שחומרת המוגבלות עולה
- 30% מן האנשים עם מוגבלות השיבו שיש להם השכלה אקדמית לעומת 55% מן האנשים ללא מוגבלות

- רמת ההשכלה באוכלוסייה הערבית נמוכה מזו שבאוכלוסייה היהודית, אך הפער בולט עוד יותר בקרב אנשים עם מוגבלות:
 - באוכלוסייה היהודית 28% מן האנשים עם מוגבלות אינם זכאים לתעודת בגרות לעומת 10% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר פער של 18 נקודות האחוז
 - באוכלוסייה הערבית 51% מן האנשים עם מוגבלות אינם זכאים לתעודת בגרות לעומת 21% מן האנשים ללא מוגבלות, כלומר פער של 30 נקודות האחוז
 - רק 20% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית רכשו השכלה גבוהה, לעומת 32% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית

תעסוקה בגיל העבודה

- רוב האנשים בגיל העבודה עבדו בזמן הסקר, ורבים מהם הרגישו כי העבודה תורמת להם; 39% מן האנשים עם מוגבלות ו-49% מן האנשים ללא מוגבלות חשו שהתעסוקה תורמת להם משמעות וסיפוק פרט לפרנסה. אנשים עם מוגבלות ציינו יותר את תרומת העבודה ליצירת עניין בחיי היום-יום אך כחות להתפתחות אישית, לעומת אנשים ללא מוגבלות (36%-ו-19% לעומת 26%-ו-25%)
- אולם שיעור התעסוקה והיקף המשרה של אנשים עם מוגבלות קטנים יותר:
 - 62% מן האנשים עם מוגבלות עבדו לעומת 89% מבני גילם ללא מוגבלות, פערים אלו גדלים ככל שחומרת המוגבלות עולה
 - יותר אנשים עם מוגבלות עובדים במשרה חלקית – 30% מן העובדים עם מוגבלות עבדו במשרה חלקית לעומת 20% מן העובדים ללא מוגבלות, גם כאן הפערים גדלים ככל שחומרת המוגבלות עולה
 - 76% מן האנשים עם מוגבלות שעבדו במשרה חלקית עשו זאת בשל סיבות בריאותיות, כלומר דיווחו על קושי פיזי או נפשי המונע מהם לעבוד במשרה מלאה
- שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית קטן מזה של אנשים ללא מוגבלות: רק 49% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית עובדים לעומת 84% מן האנשים ללא מוגבלות. בשתי קבוצות האוכלוסייה אנשים עם מוגבלות עובדים כחות מאנשים ללא מוגבלות, אך הפער בשיעור התעסוקה גדול יותר באוכלוסייה הערבית מבאוכלוסייה היהודית (35 נקודות האחוז לעומת 26, בהתאמה)
- 78% מן האנשים עם מוגבלות חשו שתעודה אקדמית תרמה להם להשתלבות בעבודה או להתפתחות מקצועית לעומת 86% מן האנשים ללא מוגבלות
- עובדים עם מוגבלות מרוצים כחות מן היכולת להשתמש בידע, במיומנויות ובכישורים שלהם במקום עבודתם ומאפשרויות הקידום בעבודה לעומת מועסקים ללא מוגבלות

מצב כלכלי

- ההכנסה של עובדים עם מוגבלות קטנה מזו של עובדים ללא מוגבלות: כ-27% מן העובדים עם מוגבלות בגיל העבודה דיווחו שהם מרוויחים עד 5,000 ש"ח בחודש לעומת 13% מן האנשים ללא מוגבלות בגיל העבודה. אנשים עם מוגבלות מתונה דיווחו על הכנסה גדולה יותר מאנשים עם מוגבלות חמורה
- מספר האנשים עם מוגבלות המתגוררים בדירה בבעלותם קטן ממספר זה של אנשים ללא מוגבלות, ויש יותר מהם המתגוררים בדיר ציבורי לעומת אנשים ללא מוגבלות (54% לעומת 59%; 4% לעומת 1% בהתאמה; אף על פי שההבדל בנקודות האחוז קטן, הבדלים אלו מובהקים מבחינה סטטיסטית)

קשרים משפחתיים

- רוב האנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות מתגוררים עם בני משפחה (בעיקר עם בן או בת זוג); 69% מן האנשים עם מוגבלות נשואים או ידועים בציבור, בדומה ל-73% מן האנשים ללא מוגבלות
- נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בנוגע לקרובי המשפחה שמתגוררים עימם: אנשים עם מוגבלות מתגוררים פחות עם בן או בת זוג (72% לעומת 77%) ויותר מתגוררים לבד (11% לעומת 8%)
- זאת ועוד, ל-39% מן האנשים עם מוגבלות יש ילדים קטינים לעומת 47% מן האנשים ללא מוגבלות
- 63% מן ההורים עם מוגבלות שלהם ילדים קטינים נתקלו בקשיים או באתגרים בהורות הקשורים למוגבלות שלהם, לרוב (62%) בקשיים בתפקוד הפיזי-מעשי
- 26% מן האנשים עם מוגבלות בגיל העבודה נעזרים מאוד בקרוב שלהם (בעיקר בן משפחה) לקניות שגרתיות; 22% נעזרים באחר לקניות תקופתיות (כגון ריהוט) ו-36% נעזרים באחר בניהול חשבון בנק

רשתות חברתיות ופנאי

- רוב האנשים העידו על יחסי שכנות טובים עם שכניהם
- אולם יותר אנשים עם מוגבלות (39%) מאנשים ללא מוגבלות (30%) העידו שאין להם קשר עם שכניהם
- לאנשים עם מוגבלות יש פחות חברים, והם נפגשים בתדירות נמוכה יותר עם חברים לעומת אנשים ללא מוגבלות; בני 20-64 עם מוגבלות חמורה נפגשים עם חברים בתדירות נמוכה מבני גילם עם מוגבלות מתונה
- לעומת יהודים עם מוגבלות לערבים עם מוגבלות יש פחות חברים טובים (שאינם קרובי משפחה מדרגה ראשונה). עם זה הם נפגשים בתדירות גבוהה יותר עם חברים (לרבות קרובי משפחה), ויותר מהם סיפרו שיש להם חברות עם כמה שכנים
- הסביבות החברתיות שבהן הרגישו אנשים עם מוגבלות שייכות במידה הגבוהה ביותר (לפעמים אף הובילו בהן) הן מקום העבודה או הלימודים (78%) ופעילויות פנאי (63%). תחושת השייכות הנמוכה ביותר (לפעמים הם אף הרגישו כאדם מבחוץ) הייתה במסגרות של ילדיהם (49%) ובבניין או בשכונה (43%). שיעור האנשים עם מוגבלות שהעידו שהם מרגישים שייכים למגוון סביבות חברתיות, כגון השכונה או הבניין שלהם, דומה בשתי קבוצות האוכלוסייה. יש לציין כי ערבים עם מוגבלות דיווחו יותר על תחושת שייכות למסגרת רוחנית מיהודים עם מוגבלות

- אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה צופים יותר בטלוויזיה או גולשים באינטרנט לבדם בשעות הפנאי שלהם מאנשים ללא מוגבלות: 11% מבני 64-20 עם מוגבלות צפו בטלוויזיה או גלשו באינטרנט יותר מחמש שעות ביום לעומת 6% מבני 64-20 ללא מוגבלות; 20% מבני 64-20 עם מוגבלות חמורה צפו בטלוויזיה או גלשו באינטרנט יותר מחמש שעות ביום לעומת 4% בלבד מבני גילם עם מוגבלות מתונה

אוריינות דיגיטלית

- ככלל, רוב האנשים משתמשים באינטרנט. ניכרת עלייה בשימוש באינטרנט בקרב אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה, ולכן במשך השנים הצטמצם הפער בין אנשים בגיל העבודה עם מוגבלות ובין אנשים בגיל העבודה ללא מוגבלות
- אולם נמצאו פערים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בהיקף השימוש באינטרנט ובאוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית:
 - בגילי 64-35 (90% לעומת 96%) ובגילי 65+ (71% לעומת 91%). זאת ועוד, צעירים בני 35-64 עם מוגבלות השתמשו פחות באינטרנט יום-יום לעומת בני גילם ללא מוגבלות (91% לעומת 97%)
 - יש פערים בהיקף השימוש באינטרנט בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות לצרכים כלכליים-מסחריים, לצורכי פנאי, לשירותי רפואה מקוונים של קופות החולים וליצירת קשר עם חברים
 - יש גם פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות באוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית, בייחוד בגילי 35-64. למשל, הם משתמשים פחות ביישומונים לכתיבה, לווידיאו ולדואר אלקטרוני
 - לאנשים עם מוגבלות מתונה יש יותר מיומנויות דיגיטליות וטכנולוגיות מלאנשים עם מוגבלות חמורה, והם השתמשו יותר באינטרנט למגוון צרכים
- אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו באינטרנט פחות ממשיבים אחרים והאוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית הייתה נמוכה יותר:
 - אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית השתמשו באינטרנט פחות מאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית: 85% מן הערבים עם מוגבלות בגיל העבודה משתמשים באינטרנט לעומת 94% מן היהודים עם מוגבלות בגיל העבודה
 - יש פערים בין אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית לאנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה הערבית ולאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית בהיקף השימוש באינטרנט לצרכים שונים. הפער ניכר בשימוש באינטרנט למגוון צרכים: יצירת קשר עם חברים, צורך כלכלי-מסחרי, צורך בניווט ושירותי רפואה מקוונים של קופות החולים
 - הפערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות באוריינות הדיגיטלית והטכנולוגית גדולים יותר באוכלוסייה הערבית, כגון שימוש בדואר אלקטרוני, שימוש בתוכנות כתיבה ועיצוב, ניהול תיקיות, קבצים ותוכנות או גיבוי ברשת
 - זאת ועוד, ערבים עם מוגבלות הרגישו שהם מודעים פחות לסכנות בשימוש באינטרנט הן לעומת ערבים ללא מוגבלות הן לעומת יהודים עם מוגבלות. הם אף סברו פחות שהטכנולוגיה משפרת את איכות החיים לעומת יהודים עם מוגבלות

7.2 חסמים חברתיים שבהם נתקלים אנשים עם מוגבלות ומענים חברתיים במגוון תחומי חיים

השכלה על-תיכונית

- 55% מן האנשים עם מוגבלות ו-38% מן האנשים ללא מוגבלות שסיימו תיכון רצו להמשיך בלימודיהם ולרכוש השכלה על-תיכונית, אך הם לא עשו זאת. החסמים השכיחים בקרב כלל האנשים היו שיקולים כלכליים או חוסר התאמה של הלימודים לשלב בחיים (כמו נישואין, לידת ילדים או תעסוקה)
- בקרב 18% מן האנשים עם מוגבלות הסיבה השלישית בחשיבותה לוויתור על השכלה על-תיכונית הייתה המוגבלות עצמה או מצב הבריאות. הסיבה החמישית בחשיבותה, שציינו 3% מן המשיבים עם מוגבלות חסרי השכלה על-תיכונית, הייתה אי-קבלת התאמות לתמיכה בלימודים ממוסד הלימודים
- 56% מן האנשים עם מוגבלות שרכשו השכלה על-תיכונית וחשו שנדרשו להם התאמות, לא קיבלו אותן ממוסד הלימודים; כמו כן 20% מהם דיווחו שלא ידעו כלל שיש אפשרות לקבל התאמות
- בקרב אלו שכן קיבלו התאמות, 60% דיווחו כי התאמות אלו סייעו להם חלקית בלבד

תעסוקה בגיל העבודה

- 27% מן המועסקים עם מוגבלות העידו כי נעשו התאמות עבורם במקום עבודתם, בעיקר הגמשת תנאי ההעסקה, התאמות טכנולוגיות או התאמות בסביבת העבודה
- 14% מן המועסקים עם מוגבלות קיבלו ליווי או תמיכה ממקום העבודה למשל של עמית לעבודה, ממונה ישיר או מחלקת משאבי אנוש, ואילו 8% קיבלו ליווי או תמיכה מטעם גורם מקצועי מחוץ למקום העבודה, למשל עובדת סוציאלית, עובד השמה או עובד שיקום
- אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה שאינם עובדים וחיפשו עבודה, ציינו מענים שלהערכתם עשויים לעזור להם להתחיל לעבוד: עזרה בחיפוש עבודה (29%), גמישות או התאמות בשעות העבודה (22%), ליווי וסיוע בשלבי הקליטה וההסתגלות לעבודה (17%)
- 15% מן האנשים ללא מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות (ללא תלות בסוג המוגבלות) יהיה עמית שלהם בעבודה; 24% אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה ממונה עליהם בעבודה, ו-19% אינם רוצים להיות ממונים על אדם עם מוגבלות. 16% סברו שלאנשים עם מוגבלות עדיף לעבוד בנפרד, למשל במפעלים מוגנים המיועדים ומותאמים להם
- 44% מן המועסקים נתקלו בתגובות לא נעימות בשל מוגבלותם במקום העבודה

נגישות במרחב הציבורי

- בשנים האחרונות קודמה מדיניות הנגשה של המרחב הציבורי ושל שירותים ציבוריים רבים בעבור אנשים עם מוגבלות הנעזרים בכלים שונים. 47% מן האנשים עם מוגבלות מרגישים שבחמש השנים האחרונות חל שינוי לטובה בנגישות במקומות למיניהם
- אולם למרות התקנות המחייבות את השירותים להיות נגישים לכלל האוכלוסייה, 14%-28% מכלל האנשים עם מוגבלות דיווחו ששירותים או פעילויות אינם נגישים להם. אנשים עם מוגבלות חמורה אף דיווחו יותר על קושי בנגישות מאנשים עם מוגבלות מתונה, למשל הם דיווחו כי אינם יכולים להגיע לאתרי טבע וחופי רחצה (46%), לאירועים עירוניים (43%), למקומות תרבות (38%) או לחנויות ובתי עסק (32%)
- רוב האנשים עם מוגבלות סבורים כי הרשות המקומית אינה נותנת מענה הולם לצורכיהם: רק 21% מן האנשים עם מוגבלות סברו כי המרחב הציבורי ברשות המקומית נגיש דיו, ורק 31% סברו כי השירותים העירוניים נגישים
- אנשים עם מוגבלות צורכים שירותי בריאות יותר מאנשים ללא מוגבלות, אולם יותר אנשים עם מוגבלות מאנשים ללא מוגבלות ויתרו על טיפול רפואי: 52% מן האנשים עם מוגבלות חמורה או מתונה ויתרו על טיפול רפואי לפחות פעם אחת בשנה שקדמה לסקר לעומת 33% מן האנשים ללא מוגבלות. פרט לזמינות התורים, הסיבה השכיחה היא חסמים הקשורים למוגבלות כמו חוסר נגישות במקום הטיפול, היעדר ליווי או קושי להזמין תור
- אנשים עם מוגבלות הביעו שביעות רצון מועטה משירותי הרפואה לעומת אנשים ללא מוגבלות: מן היחס של אנשי הרפואה (61% לעומת 73% בהתאמה), משיתופם בקבלת החלטות בנוגע לטיפול (61% לעומת 76%), מן הפשטות של ההסבר הרפואי (67% לעומת 75%) וממשך הזמן שהוקדש להם (57% לעומת 68%)
- אנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית דיווחו יותר על חסמים הקשורים בנגישות של המרחב הציבורי מאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית:
 - רק 34% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית סברו שבחמש השנים האחרונות חל שינוי לטובה בנגישות במקומות שונים. זאת לעומת 49% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית
 - 20% עד 42% מן האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה הערבית דיווחו ששירותים או פעילויות אינם נגישים עבורם. הם דיווחו כך יותר מאנשים עם מוגבלות באוכלוסייה היהודית. לדוגמה:
 - 30% מן הערבים עם מוגבלות דיווחו כי חנויות ובתי עסק אינם נגישים עבורם (לעומת 18% מן היהודים עם מוגבלות), 30% דיווחו על נגישות נמוכה של אירועים עירוניים (לעומת 26%) ו-42% אמרו שאתרי טבע או חופי רחצה אינם נגישים עבורם (לעומת 26%)
 - אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה הערבית הביעו פחות שביעות רצון משירותי הרפואה לעומת אנשים עם מוגבלות מן האוכלוסייה היהודית: ממשך הזמן שמקדיש הרופא (28% לעומת 11%) או משיתופם בקבלת החלטות בנוגע לטיפול (29% לעומת 11%)

סטיגמה חברתית

- רוב המשיבים ללא מוגבלות (90%) סברו כי השתתפות של אנשים עם מוגבלות בחברה תורמת לחברה כי היא מקדמת ערכים של סבלנות לאחר ואמפתיה, שוויון וסולידריות, היא יוצרת חברה מכילה שיש בה גיוון בנקודות מבט, והיא מאפשרת לאנשים עם מוגבלות לתרום לחברה מיכולותיהם ומכישוריהם
- אף על פי שרוב האנשים ללא מוגבלות מכירים בחשיבות ההשתתפות השוויונית של אנשים עם מוגבלות בחברה, 25% מן האנשים ללא מוגבלות סברו שעדיף שהם יעסקו בפעילויות פנאי (כמו חוגים) בנפרד
- זאת ועוד, 4%-34% מן האנשים ללא מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה מעורב בחייהם. הסכמתם תלויה בתחום החיים ובסוג המוגבלות. לדוגמה: 34% מן האנשים עם מוגבלות אינם מסכימים שאדם עם מוגבלות יהיה שותף שלהם לדירה ו-10% אינם מעוניינים בחבר עם מוגבלות. אנשים ללא מוגבלות הסכימו יותר למעורבות של אנשים עם מוגבלות חושית או פיזית בחייהם מלמעורבות של אנשים עם אוטיזם, מוגבלות נפשית או מוגבלות שכלית-קוגניטיבית
- אנשים ללא מוגבלות לא תמיד חושבים שאנשים עם מוגבלות מסוגלים שתהיה להם זוגיות; השקפתם תלויה בסוג המוגבלות: כמעט כל האנשים ללא מוגבלות (95% עד 98%) סברו כי אנשים עם מוגבלות חושית, כמו מוגבלות ראייה או שמיעה, או מוגבלות פיזית יכולים לחיות בזוגיות. אולם רק 81% סברו כך בנוגע לאנשים עם אוטיזם; 77% סברו כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות נפשית ו-71% סברו כך בנוגע לאנשים עם מוגבלות שכלית-קוגניטיבית
- ערבים ללא מוגבלות סברו כחות כי אנשים עם מוגבלות מסוגלים שתהיה להם זוגיות או להיות הורים לעומת יהודים ללא מוגבלות. בשתי קבוצות האוכלוסייה דעתם תלויה בסוג המוגבלות (2%-24% לעומת 3%-61%)
- 44% מן האנשים עם מוגבלות נתקלו בתגובות לא נעימות מן הסביבה בגלל מוגבלותם, בייחוד אנשים עם מוגבלות חמורה. 44% מן האנשים עם מוגבלות נתקלו בתגובות לא נעימות ברחוב ו-30% נתקלו בהן כשצרכו שירותים בקהילה

מיצוי זכויות

- רוב האנשים עם מוגבלות, ערבים ויהודים, מעוניינים להשפיע על עיצוב מדיניות בישראל הן בנושאים כלליים הן בנושאים הקשורים לאנשים עם מוגבלות, ואף היו מעורבים בחיים הציבוריים או הפוליטיים במגוון אופנים, כגון הצבעה בבחירות לכנסת (91%) או בבחירות לרשויות המקומיות (71%)
- 80% מן האנשים עם מוגבלות (79% מן הערבים עם מוגבלות ו-81% מן היהודים עם מוגבלות) לא הכירו או הכירו חלקית בלבד את הזכויות המגיעות להם על פי חוק
- למרות זאת רוב האנשים עם מוגבלות (73%) דיווחו כי הם פועלים למימוש זכויותיהם: 83% מן הערבים עם מוגבלות ו-71% מן היהודים עם מוגבלות טענו כי הם פעלו לממש את זכויותיהם (באופן עצמאי או בסיוע)

8. המלצות

1. לצמצם את הפער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות ברמת ההשכלה:
 - א. בחינת הגורמים המשפיעים על שיעור הזכאות לתעודת בגרות במגזר עם מוגבלות בכלל ועל שיעור הזכאות לתעודת בגרות המאפשרת המשך להשכלה על-תיכונית בפרט, כדי לגבש תוכנית פעולה מבוססת נתונים לצמצום פערים
 - ב. צמצום החסמים להשכלה על-תיכונית הנובעים מן המוגבלות: הגברת המודעות לאפשרות של התאמות ושל מרכזי התמיכה במוסדות להשכלה על-תיכונית, הגדלת שיעור המקבלים את ההתאמות הללו וטיוב ההתאמות כדי שיתנו מענה מלא ככל האפשר
2. לצמצם את הפער בשיעור התעסוקה ובהיקף התעסוקה בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות:
 - א. קידום שיח חברתי המדגיש את התרומה למקום העבודה ואת היכולת של אדם עם מוגבלות ככל אדם
 - ב. העלאת המודעות של מעסיקים למגוון התאמות במקום העבודה ועידודם להשתמש בהן, לרבות עבודה היברידית וגמישות בשעות העבודה
 - ג. קידום מענים שיתמכו באנשים עם מוגבלות המחפשים בעבודה, לרבות סיוע בחיפוש עבודה וליווי בשלבי הקליטה וההסתגלות לעבודה
 - ד. תהליכי פיקוח ובקרה שיוודאו כי אנשים עם מוגבלות ממצים את יכולתם להשתמש בידע, במיומנויות ובכישורים שלהם במקום העבודה ולהתקדם לפיהם
3. להמשיך לפעול כדי לממש את מדיניות ההנגשה של המרחב הציבורי ושל השירותים הציבוריים, ובייחוד להנגיש את המרחב הציבורי ברשות המקומית (לרבות מקומות תרבות, פנאי וקניות), אירועים עירוניים ואתרי טבע וחופי רחצה
 - א. להמשיך לפעול כדי לקדם את הנגישות של שירותי הבריאות לאנשים עם מוגבלות בקהילה: צמצום חסמים הקשורים למוגבלות כמו חוסר נגישות במקום הטיפול, היעדר ליווי, קושי להזמין תור או התארכות משך הבדיקה
 - ב. שיפור היחס של אנשי הרפואה לאנשים עם מוגבלות, לרבות מתן הסבר רפואי פשוט ושיתופם של אנשים עם מוגבלות בקבלת החלטות בנוגע לטיפול
 - ג. יישום תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירותי בריאות ולמקומות נתינתם)
 - ד. הסדרת החובה להנגשת שירותי בריאות מקוונים כדי להבטיח שוויון בהזדמנות לשימוש בשירותים מרחוק
4. לקדם תוכניות שיעודן שיניו סטיגמות חברתיות על אנשים עם מוגבלות, בין היתר בנוגע ליכולתם להשתלב היטב במוסדות השכלה ובתעסוקה, להיות בזוגיות ולהיות הורים. זאת כדי לוודא את השתתפותם של אנשים עם מוגבלות בקהילה בכל זירות החיים ולצמצם את בדידותם

5. להעלות את שיעור האנשים עם מוגבלות ובני משפחתם הממצים את זכויותיהם ואת המענים הקיימים, בין היתר באמצעות מידע מהותי על שירותים בכל צומתי החיים הרלוונטיים ופיתוח תוכניות להעלאת האוריינות הדיגיטלית שנדרשת לשם מיצוי שירותים מקוונים
6. להטמיע באוכלוסייה הערבית את ההמלצות שתוארו לעיל בהיקף נרחב ובאופן המותאם לה תרבותית, לרבות שינוי סטיגמות חברתיות על אנשים עם מוגבלות, כדי לצמצם את הפער בין אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות באוכלוסייה זו

עוד פרסומים של המכון בנושא

ברלב, ל. (2023). אנשים עם מוגבלות בישראל 2023: נתונים על האוכלוסייה. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

ברלב, ל., נגר-אידלמן, ר. וקונסטנטינוב, ו. (2022). אנשים עם מוגבלות בישראל: נתונים סטטיסטיים נבחרים 2021. מ-22-206. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

ברלב, ל., נמר פורסטנברג, ר. וגדג', נ. (2021). ילדים עם מוגבלות בישראל: מחקר ארצי. דמ-885-21. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

מקורות

- אלמוג, נ. (2018). "משהו כאן עוצר אותי" סטודנטים עם מוגבלויות בישראל – מדיניות, שיח ופרקטיקה. קשת - כתב עת למדעי הרוח והחברה, 2, 31-65. <https://www.beitissie.org.il/kb/wp-content/uploads/2018/12/>
- אלפסי-הנלי, מ. (2017). מעסיקים של עובדים עם מוגבלות בישראל: עמדות, אתגרים וצרכים. ביטחון סוציאלי, 102, 21-58. https://www.btl.gov.il/Publications/Social_Security/bitahon102/Documents/alfasi.pdf
- בבלי, ד., ברגר-שומן, נ., גרינבאום, ב., יוחפז, ע., יוסף, א., פוקס, מ., קב, ח., רון, ש., שטרית, ר., שליט, ל. ושמוחה, י. (2018). מנהיגות של אנשים עם מוגבלויות בישראל: הצדקות, חסמים, תוכניות, דרכים לקידום, ומבט אל העתיד (נייר עמדה). קרן משפחת רודמן ותנועת לינק 20. https://law-clinics.biu.ac.il/files/lawclinique/shared/nyyr_mdh_18.1.18_svpy02.compressed.pdf
- ברלב, ל., יערי, ע. וברמלי-גרינברג, ש. (2018). שימוש בשירותי בריאות ושביעות רצון בקרב אנשים עם מוגבלות. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication>
- ברלב, ל., גר-אידלמן, ר. וקונסטנטינוב, ו. (2022). אנשים עם מוגבלות בישראל: נתונים סטטיסטיים נבחרים 2021. מ-22-206. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/people-with-disabilities-in-israel-selected-statistical-data-2021/>
- ברלב, ל., נמר פורסטנברג, ר. וגדג', נ. (2021). ילדים עם מוגבלות בישראל: מחקר ארצי. דמ-885-21. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/children-with-disabilities-in-israel-a-national-study/>
- ברלב, ב., פור, י. ובכר, י. (2021). אנשים עם מוגבלות בישראל 2021: עובדות ומספרים. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/people-with-disabilities-in-israel-2021-facts-and-figures/>
- ברלב, ל., קרן-אברהם, י., אדמון-ריק, ג. והבר, י. (2017). אנשים עם מוגבלות בישראל 2017. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/people-with-disabilities-2017/>
- גולדשמידט, ר. (2020). הפער הדיגיטלי ויישום המדיניות הממשלתית לצמצומו. מרכז המחקר והמידע של הכנסת. <https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM>
- גנאים, א. (2018). האינטרנט בחברה הערבית בישראל. איגוד האינטרנט הישראלי.
- דוברין, נ. ורוזנברג, ר. לקט נתונים מתוך הסקר החברתי 2022 בנושא התנדבות לרגל יום המתנדב הבין-לאומי החל ב-5 בדצמבר 2023. למ"ס. https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2023/387/19_23_387b.pdf
- הרן, ד., אינהורן, ת., גדג', נ. וברלב, ל. (2019). סקירה בין-לאומית של כלי מדידה לאיתור אנשים עם מוגבלות – במסגרת מחקר השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלות. דמ-813-19. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication>

הרפז, ג. י., פוקס, ה., גרופל, א., בן טובים, נ., גוטשטיין, ט. ושניצר, ר. (2023). שוק העבודה בישראל 2022 – תמונת מצב ופעילות משרד העבודה. משרד העבודה. <https://www.gov.il/BlobFolder/news/employment-report-2022/he/employment-report-2022.pdf>

הרקוביץ-אמיר, ע., גדג', נ., אילי, ת. וברלב, ל. (עומד להתפרסם). אנשים עם מוגבלות בחברה הערבית בישראל [כתב יד שנמסר לפרסום]. דמ-006-24. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

הרקוביץ-אמיר, ע. ויאבו, מ. (2022). פיתוח אוריינות דיגיטלית בקרב אנשים עם מוגבלות – תהליך למידה: מיפוי ידע. דמ-905-22. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/development-of-digital-literacy-among-people-with-disabilities/>

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998. <https://main.knesset.gov.il/activity/legislation/laws/pages/LawBill.aspx?t=LawReshumot&lawitemid=165017>

חוק שיקום נכי נפש בקהילה, התש"ס-2000. <https://www.health.gov.il/LegislationLibrary/Nefesh35.pdf>

חוק שירותי רווחה לאנשים עם מוגבלות, התשכ"ב-2022. <https://www.tazkirim.gov.il/s/law-item/>

זיו, נ. (2004). לחשוב וליישם תיאוריה: מודל העיסוק האנושי-סקירת מושגים עדכניים, ניסיון קליני והמלצות. כתב עת ישראלי לריכוזי בעיסוק, 168-147. <https://www.jstor.org/stable/i23466366>

זק"ש, ד., ג'ראסי, ר. ע. ושרויאר, נ. (2016). תפיסה עצמית והשתתפות של אנשים עם מגוון מוגבלויות מתרבויות שונות בישראל. כתב עת ישראלי לריכוזי בעיסוק, 25(4), 186-204.

טל, א., אלמוג, נ. וצינמון, ר. ג. (2017). דבר העורכים: תעסוקת אנשים עם מוגבלות – מבין חזון למציאות. ביטחון סוציאלי, 102, 5-19. יאבו, מ. וברלב, ל. (2022). התוכנית "בתים חכמים": הערכה מעצבת. דמ-917-22. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/the-smart-homes-program-a-formative-evaluation/>

המוסד לביטוח לאומי (2016). ממדי העוני והפגרים החברתיים. דוח שנתי 2015.

מוניקנדס-גבעון, י. (2017). אנשים עם מוגבלות בחברה הערבית: נתונים כלליים ונתונים על תלמידים במערכת החינוך המיוחד. הכנסת: מרכז המחקר והמידע. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/ab6dc206-b642-e611-80d6-00155d0acbc2/2_11_9128.pdf

נאון, ד. (2009). מבוגרים בעלי מוגבלות בישראל. RR-537-09. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/adults-disabilities-israel/>

נאון, ד., מורגנשטיין, ב., שימל, מ. וריבליס, ג. (2000). ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת הצרכים וכיסויים על ידי השירותים. דמ-355-00. המוסד לביטוח לאומי וג'וינט-מכון ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/children-with-special-needs-an-assessment-of-needs-and-coverage-by-services/>

נאטור, ר. ודוד, ש. (2001). חינוך מיוחד בחברה הערבית בישראל: פרופיל של אפליה ממסדית. שתי"ל.

נגר אידלמן, ר., גדג', נ., קורן, י. וברלב, ל. (2022א). שירותי דיור לאנשים עם מוגבלויות: סקירה בין-לאומית. כתב יד שהוגש לוועדת היגוי לקביעת תוכנית אסטרטגית למערכת המעונות הממשלתיים.

נגר אידלמן, ר., קונסנטינו, ו. וברלב, ל. (2022ב). אנשים עם מוגבלות בישראל 2022: נתונים סטטיסטיים נבחרים. מ-22-219. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. https://brookdale.jdc.org.il/publication/people-with-disabilities-in-israel_2022/

נגר אידלמן, ר., קורן, י., גדג', נ. ויאבן, מ. (2022ג). שירותים חברתיים בקהילה לאנשים עם מוגבלות: סקירה בין-לאומית. דמ-911-22. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/community-based-social-services-for-people-with-disabilities/>

נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. (2018). האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות. משרד המשפטים. <https://www.gov.il/he/departments/legalInfo/crpd>

נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. (2021). סיכום פעילות שנתית 2020 (תש"כ-תשכ"א). משרד המשפטים.

סרגוסטי, ע. (2021). אחד לאלף: דיור בקהילה לאנשים עם מוגבלות בחברה הערבית, תמונת מצב והמלצות לשינוי מדיניות. בזכות. <https://drive.google.com/file/d/1feTSqDYRs1g8hrz-2fc74wDG4HZN6z2h/view>

עבאס, ע. (2011). המוכים פעמיים: האנשים עם מוגבלות בחברה הערבית בישראל. אלמנארה: העמותה לקידום אנשים עם מוגבלות בחברה הערבית בישראל.

פינדלר, ל., זבידאט, ס., רכבי, נ. וסקבירסקי, ו. (2017). אימהות וסבתות במשפחות לילדים עם/וללא מוגבלות שכלית התפתחותית בחברה הערבית. אוניברסיטת בר-אילן וקרן שלם.

פלדמן, ד. (2007). תרומתו של חוק שוויון לאנשים עם מוגבלות לקידום צדק סביבתי לאנשים עם מוגבלות בישראל. בתוך ד. פלדמן, י. דניאלי-להב וש. חיימוביץ (עור') נגישות החברה הישראלית לאנשים עם מוגבלות בפתח המחאה ה-21 (עמ' 31-80). נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים.

קלישר, ע., תחאוכו, מ., מושקלב, ק. ומטר, ח. (2021). האתגר הדיגיטלי בחינוך הערבי: לקחים ממשבר הקורונה. אוניברסיטת רייכמן. <https://www.runi.ac.il/media/jfgnzyaz/the-digital-challenge-in-arab-society.pdf>

קסיר קלינר, נ., מיעארי, ס. וליס-גינסבורג, ג. (2019). עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות: ממצאי סקר נשים בחברה הערבית. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר אסטרטגיה ותכנון מדיניות. <https://www.gov.il/BlobFolder/dynamiccollectorresultitem/employment-of-arab>

רביב-כרמי, ד. ורוט, ד. (2017). סקר בנושא נגישות קמפוסים להשכלה גבוהה בקרב סטודנטים עם מוגבלות. בית איזי שפירא. <https://www.beitissie.org.il/kb/item/>

רוטלר, ר. ואפרתי, י. (2021). הזכות להורות של אנשים עם מוגבלות בישראל. תמונת מצב והמלצות לכיווני פעולה. משרד המשפטים, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/parenthood_right_report/he/sitedocs_parenthood_right_report.pdf

רימון-גרינשפן, ה., ברלב, ל., הרן, ד. ואדמון-ריק, ג. (2020). הקול מכול – תהליך משתף בעיצוב מחקר על השתתפות בחברה של אנשים עם מוגבלויות. שיקום-עמותת חומש, 30, 46-55.

תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (השתתפות המדינה במימון התאמות), תשס"ו-2006. https://www.gov.il/he/pages/adjustments_funding_regulations

תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות), תשע"ג-2013. https://www.gov.il/he/pages/service_accessibility_regulations

Abo-Rass, F. & Abu-Kaf, S. (2023). Mental health literacy among the Palestinian-Arab minority in Israel and its correlates with mental health service use. *Perspectives in Psychiatric Care*, 2023. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1155/2023/3001191>

Alfredsson Ågren, K., Kjellberg, A., & Hemmingsson, H. (2020). Digital participation? Internet use among adolescents with and without intellectual disabilities: A comparative study. *New Media & Society*, 22(12), 2128-2145. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1380365/FULLTEXT01.pdf>

Australian Bureau of Statistics. (2024). *Disability, ageing and carers, Australia: Summary of findings*. Australian Bureau of Statistics. <https://www.abs.gov.au/statistics/health/disability/disability-ageing-and-carers-australia-summary-findings/latest-release>

Australian Disability Clearinghouse on Education and Training. (2023). *Current Higher Education Data Analysis*. Retrieved May 1 2022, from <https://www.adcet.edu.au/disability-practitioner/data-evaluation/higher-education-data>

Bonaccio, S., Connelly, C. E., Gellatly, I. R., Jetha, A., & Martin Ginis, K. A. (2020). The participation of people with disabilities in the workplace across the employment cycle: Employer concerns and research evidence. *Journal of Business and Psychology*, 35(2), 135-158.

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Burgstahler, S., & Russo-Gleicher, R. J. (2015). Applying universal design to address the needs of postsecondary students on the autism spectrum. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 28(2), 199-212.
- Domhnaill, C., Lyons, S., & McCoy, S. (2020). *Specialist support for persons with disabilities living in the community: Review of international practice* (Series 97). ESRI Survey and Statistical Report Series. <https://doi.org/10.26504/sustat97>
- Dorsey, E. R., & Topol, E. J. (2016). State of telehealth. *New England Journal of Medicine*, 375(2), 154-161. DOI: 10.1056/NEJMr1601705
- Duplaga, M., & Szulc, K. (2019). The association of internet use with wellbeing, mental health and health behaviors of persons with disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(18). doi: <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/18/3252>
- Elek-BenMoshe, F., & Rafaeli, S. (2023). *Non-take-up of benefits and rights: The universality-selectivity debate as reflected in online information and user patterns*. Health & Social Care in the Community.
- Farthing, S., Howell, J., Lecchi, K., Paleologos, Z., Saintilan p., & Santow, E. (2001). *Human rights and technology final report*. Australian Human Rights Commission. https://humanrights.gov.au/sites/default/files/document/publication/ahrc_rightstech_2021_final_summary_1.pdf
- Johansson, S., Gulliksen, J., & Gustavsson, C. (2021). Disability digital divide: The use of the internet, smartphones, computers and tablets among people with disabilities in Sweden. *Universal Access in the Information Society*, 20(1), 105-120. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10209-020-00714-x.pdf>
- Hästbacka, E., Nygård, M., & Nyqvist, F. (2016). Barriers and facilitators to societal participation of people with disabilities: A scoping review of studies concerning European countries. *Alter*, 10(3), 201-220.
- Khoury, E. & Krumer-Nevo, M. (2022). Poverty in Arab-Palestinian society in Israel: Social work perspectives before and during COVID-19. *International Social Work*, 66(1), 117-129. <https://doi.org/10.1177/00208728221091125>
- Law, M. (2002). Participation in the occupations of everyday life. *The American Journal of Occupational Therapy*, 56(6), 640-649.
- Mammadova, M. H., & Ahmadow, S. M. (2017). Impact of social media on the integration of disabled people to modern society. *Problems of information society*, 47-55.

- McKinney, E. L. & Swartz, L. (2021): Employment integration barriers: Experiences of people with disabilities. *The International Journal of Human Resource Management*, 32(10), 2298-2320. <https://doi.org/10.1080/09585192.2019.1579749>
- Mor, S. (2017). With access and justice for all. *Cardozo Law Review*, 39, 612-638. <https://cardozolawreview.com/wp-content/uploads/2018/08/MOR.39.2.pdf>
- OECD. (2022), *Disability, Work and inclusion: Mainstreaming in all policies and practices*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1eaa5e9c-en>.
- Östlund, G., & Johansson, G. (2018). Remaining in workforce – Employment barriers for people with disabilities in a Swedish context. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1), 18-25. doi:10.16993/sjdr.4.
- Park, E. Y., & Nam, S. J. (2014). An analysis of the digital literacy of people with disabilities in Korea: Verification of a moderating effect of gender, education and age. *International Journal of Consumer Studies*, 38(4), 404-411.
- Perrin, A., & Atske, S. (2021, March 26). *About three-in-ten U.S. adults say they are “almost constantly” online*. Pew Research Center. Retrieved 12 May 2024, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/03/26/about-three-in-ten-u-s-adults-say-they-are-almost-constantly-online/>
- Richardson, S., Lawrence, K., Schoenthaler, A. M., & Mann, D. (2022). A framework for digital health equity. *NPJ Digital Medicine*, 5(1), 119. <https://doi.org/10.1038/s41746-022-00663-0>
- Rimon-Greenspan, H. (2007). Disability politics in Israel: Civil society, advocacy, and contentious politics. *Disability Studies Quarterly*, 27(4). <https://doi.org/10.18061/dsq.v27i4.47>
- Robertson, J., Emerson, E., Hatton, C., Gregory, N., Kessissoglou, S., Hallam, A., & Walsh, P. N. (2001). Environmental opportunities and supports for exercising self-determination in community-based residential settings. *Research in Developmental Disabilities*, 22(6), 487-502.
- Šiška, J., Beadle-Brown, J., Kaňová, Š., & Šumníková, P. (2018). Social inclusion through community living: Current situation, advances and gaps in policy, practice and research. *Social Inclusion*, 6(1), 94-109.
- Stancliffe, R. J., Lakin, K. C., Doljanac, R., Byun, S. Y., Taub, S., & Chiri, G. (2007). Loneliness and living arrangements. *Intellectual and developmental disabilities*, 45(6), 380-390.
- Stancliffe, R. J., Lakin, K. C., Taub, S., Chiri, G., & Byun, S. Y. (2009). Satisfaction and sense of well being among Medicaid ICF/MR and HCBS recipients in six states. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 47(2), 63-83.

- Tomines, A. (2019). Pediatric telehealth: Approaches by specialty and implications for general pediatric care. *Advances in Pediatrics*, 66, 55-85. DOI: 10.1016/j.yapd.2019.04.005
- Tuckson, R. V., Edmunds, M., & Hodgkins, M. L. (2017). Telehealth. *New England Journal of Medicine*, 377(16), 1585-1592.
- UK Office for National Statistics. (2022). *Outcomes for disabled people in the UK: 2021*. Retrieved 1 May 2022, from <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/disability/articles/outcomesfordisabledpeopleintheuk/2021>
- Van de Mortel, T. F. (2008). Faking it: Social desirability response bias in self-report research. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 25(4), 40-48. <https://www.ajan.com.au/archive/Vol25/Vol25-4.pdf#page=41>
- World Health Organization. (n.d.). *International classification of functioning, disability and health (ICF)*. World Health Organization. Retrieved 15 May 2024 <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>

נספח א

שאלון סינון

1. האם יש לך בעיה בריאותית או פיזית כלשהי? הכוונה לבעיה הקיימת שישה חודשים או יותר
 1. כן
 2. לא
2. האם יש לך קושי, לקות או מוגבלות כלשהי שקיימת שישה חודשים או יותר, מתוך הרשימה הבאה: (ניתן לסמן מספר תשובות)
 1. לקות למידה מאובחנת / הפרעת קשב וריכוז מאובחנת
 2. מחלה מתמשכת כגון: סרטן, סכרת, מחלת כליות, מחלת לב
 3. מוגבלות נפשית (מתמודד נפש)
 4. אוטיזם
 5. מוגבלות שמיעה (חירשות או כבדות שמיעה)
 6. מוגבלות ראייה (עיוורון או לקות ראייה משמעותית)
 7. מוגבלות פיזית
 8. מוגבלות שכלית / קוגניטיבית
 9. מוגבלות אחרת כגון: תסמונת טורט, גמגום. פרט איזו: -----
 10. אין בעיה (תשובה בלעדית)
 11. מסרב לענות (תשובה בלעדית)
3. רק מי שענה "כן" בשאלה 1 או מי שענה לפחות על אחד מהסעיפים 1-9 בשאלה 2: באיזו מידה הבעיה הבריאותית או הפיזית או המוגבלות שלך מפריעה לך בפעולות היומיומיות?
 1. מאוד מפריעה
 2. מפריעה
 3. לא כל כך מפריעה
 4. בכלל לא מפריעה
 5. מסרב לענות

4. האם בתקופת לימודיך בבית הספר התיכון היית מוכר על ידי החינוך המיוחד, כלומר למדת בבי"ס לחינוך מיוחד, בכיתת חינוך מיוחד בבית ספר רגיל או היית משולב בכיתה רגילה?

1. כן, בבית ספר לחינוך מיוחד
2. כן, בכיתת חינוך מיוחד (נקראו בעבר גם כיתה קטנה, מקדמת או טיפולית)
3. כן, הייתי משולב בכיתה רגילה
4. לא
5. מסרב לענות

5. האם אתה מקבל אחת מהקצבאות הבאות? (ניתן לסמן מספר תשובות)

1. קצבת נכות כללית
2. קצבת נפגעי עבודה
3. קצבת נפגעי פעולות איבה
4. קצבת ניידות
5. קצבת שירותים מיוחדים (שר"מ)
6. תגמולים לנכי צה"ל
7. קצבת סיעוד
8. לא מקבל קצבאות אלו (תשובה בלעדית)
9. מסרב לענות (תשובה בלעדית)

6. רק מי שענה לפחות על אחד מהסעיפים 1-7 בשאלה 5: באיזה גיל התחילה הבעיה בגינה אתה מקבל קצבה מן הביטוח הלאומי? -----

7. רק מי שענה "כן" בשאלה 1 או מי שענה לפחות על אחד מהסעיפים 1-9 בשאלה 2 (ללא קשר לרמת התפקוד), או מי שענה על סעיפים 1-3 בשאלה 4 או מי שענה לפחות על אחד מהסעיפים 1-7 בשאלה 5: האם הנך משתמש באחת מההתאמות או העזרים הבאים? (ניתן לסמן מספר תשובות)

סוג מוגבלות	התאמות או עזרים
רק מי שענה 1 בשאלה 2* פיזית	1. כיסא גלגלים או קולנועית 2. מקל הליכה או הליכון
רק מי שענה 7 בשאלה 2* ראייה	3. קלב נחיייה 4. מקל נחיייה 5. תרגום לבריייל
רק מי שענה 6 בשאלה 2* שמיעה	6. מכשיר שמיעה 7. מערכת עזר לשמיעה כמו מערכת FM 8. שתל שבלול 9. שפת סימנים
כל המוגבלויות	1. תמלול או כתוביות (הקלדת הנאמר בזמן אמת) 2. סיוע אישי מאדם אחר (לדוגמה מטפל, סיוע בניידות, ליווי למקומות) 3. הקראה, כולל תוכנת הקראה / הכתבה 4. פטור מתור 5. פטור מתשלום למלווה 6. תו חניה לנכה 7. אחר, פרט: -----

* מי שלא ציין מוגבלות כלשהי בשאלה 2, אך אותר כאדם עם מוגבלות לפי אחת מן השאלות האחרות, יישאל את כל הסעיפים, מלבד מי שענה שלומד בחינוך מיוחד ויישאל רק את הסעיף האחרון

8. רק מי שענה "כן" בשאלה 1 או מי שענה לפחות על אחד מהסעיפים 1-9 בשאלה 2: באיזה גיל התחילה בעיית הבריאות או המוגבלות שלך? [במקרה של ריבוי מוגבלויות - באיזה גיל התחילה בעיית הבריאות או המוגבלות המוקדמת ביותר שלך?] ----

אדם עם מוגבלות: מי שענה "כן" בשאלה 1 או מי שענה לפחות על אחד מהסעיפים 1-9 בשאלה 2 וגם ענה 1 או 2 בשאלה 3 (מאוד מכריע / די מכריע לתפקוד היומיומי), או מי שענה לפחות על אחד מהסעיפים 1-7 בשאלה 5 (מקבל קצבה מהביטוח הלאומי).